ADAM öykü

EYLÜL
EKİM
1996
6

ÖYKÜ

Bayan Brill – Bir Fincan Çay ***Katherine Mansfield*** • Cümlenin Berberi ***Fakir Baykurt*** • Berlin'de Bis ***Feride Çiçekoğlu*** • Bir Başarı Öyküsü ***Margaret Drabble*** • Nasıl Değil Neden ***Jane Harris*** • Kapana Düşmek ***Vecihi Sarısözen*** • Anadolu'da Bir Çam Ağacıydı Anastas Amca ***Erkan Karagöz*** • Kâkülüm ***Hürriyet Yaşar*** • Işıklar ***Vladimir Korolenko*** • Erginleşmenin Yolları – Seni Gördüm Düşümde ***György Spiro*** • Jozefina'nın Yüzü ***Sibel Bilgin*** • İzmit ***Funda Aksüt*** • Korkuyu Korkutan Korku ***Adem Eryürük***

BU SAYININ KONUŞMASI

Muzaffer Buyrukçu ile Dünden Bugüne

YAZILAR

ÜSLUP DÜZEYLERİ ***Geoffrey N. Leech – Michael H. Short*** • REFİK HALİD KARAY'IN GURBET HİKÂYELERİ ***Uğur Kökden*** • TAHSİN YÜCEL'İN BÜYÜKBABA ÖYKÜSÜNDE KİŞİLİKSEL OLMA VE BÖLÜNME ***Mustafa Durak*** • ONLAR... HİKÂYELERİ... BİZ... ***Aydoğan Yavaşlı*** • BİR FÜRUZAN OKUMASI : GÜL MEVSİMİDİR YA DA BİR TUTKU ÖYKÜSÜ ***Nedret Tanyolaç Öztokat*** • DÖNENCE /YAZMA BİLİNCİNİN YURDUNDA ***Feridun Andaç, Ayla Kutlu, Osman Şahin***

unutulmuş öyküler

Kurtaramadığım Kadın Faik Bercmen

BİR KİTAP BİR YAZI

BİR YAZ GECESİ ***Fatma Gürel*** • YILBAŞINDA İKİ "KALAMIŞ" ***Eyüp Şeker***

Adam Öykü'nün bu sayısı Cumartesi Anneleri için.

EYLÜL 1996 SAYI : 130 200.000 LİRA (KDV dahil)

SANAT ADAM

ŞAMPİYON / *Memet Fuat*
ANNE / *Cesare Pavese*
KİMİN İÇİN YAZIYORUZ? / *Italo Calvino*
HOŞGÖRÜ MASALLARI / *Orhan Barlas*
PENCEREYİ ZORLAYAN DEFNE / *Uğur Kökden*
ADALET AĞAOĞLU'NDA KENDİNİ ARAYAN BÜTÜNLÜK DUYGUSU / *Mahmut Temizyürek*
"İKİ DENİZ ARASI SİYAH TOPRAKLAR"DAN *Enis Batur*
İKİ BİNE DÖRT KALA TÜRKİYE / *Vakur Kayador*
EDEBİYATIN D'Sİ / *Halûk Cengiz*

Şiir : Salâh Birsel, Rafael Alberti, Ercüment Uçarı, Yeşim Salman, İnci Asena, Enis Batur, Tahir Abacı, Ergin Yıldızoğlu, Müslim Çelik, Mehmet Yaşın, Oğuzhan Akay, Sunay Akın, Akgün Akova, Elif, Rıfat İnkaya, küçük İskender, Ali Asker Barut, Hakan Savlı.

Bu Sayıdaki Fotoğraflar ve Kartpostallar :
Enis Batur : "İki Deniz Arası Siyah Topraklar"dan

Yönetim Yeri ve Yazışma Adresi : Küçükparmakkapı Sok. No : 17 80060 Beyoğlu-İstanbul: Tel. : (0212) 293 41 05; FAX : (0212) 293 41 08; **Dağıtım :** BİRYAY A.Ş.; **ABONE KOŞULLARI :** Yıllık (12 sayı) 2.400.000 TL. (*Şiir Yıllığı* ile birlikte 2.650.000 TL.) Altı aylık 1.200.000 TL. Yurtdışı 60 DM; **Abone ve Eski Sayılar İçin Hesap No** : Anadolu Yayıncılık A.Ş. adına 662 720 nolu posta çeki.

ADAM
değerli kitaplar yayımlar.

ADAM yayınları

ÖYKÜ

ÖZDEMİR ASAF *Dün Yağmur Yağacak*
SEVİM BURAK *Afrika Dansı*
MUZAFFER BUYRUKÇU *Şarkılar Seni Söyler*
NURSEL DURUEL *Geyikler, Annem ve Almanya*
LEYLÂ ERBİL *Gecede*
LEYLÂ ERBİL *Eski Sevgili*
NECATİ GÜNGÖR *Bu Sevda Ölmek*
KEMAL TAHİR *Göl İnsanları*
ÜLKÜ TAMER *Alleben Öyküleri*

SHERWOOD ANDERSON *Kasabamız* (Saydam Özel)
ERSKINE CALDWELL *Kuyudaki Zenci* (Memet Fuat)
TRUMAN CAPOTE *Gece Ağacı* (Memet Fuat)
RAYMOND CARVER *Ateşler* (Zafer Aracagök)
ERNEST HEMINGWAY *Denizin Değiştirdiği* (Memet Fuat)
JACK LONDON *Ateş Yakmak* (Memet Fuat)
KATHERINE MANSFIELD *Ölü Albayın Kızları* (Memet Fuat)
EDGAR ALLAN POE *Morgue Sokağı Cinayeti* (Memet Fuat)
WILLIAM SAROYAN *Yoksul İnsanlar* (Memet Fuat)
JOHN STEINBECK *Kasımpatları* (Memet Fuat)
VASİLİ ŞUKŞİN *Yaşamak Tutkusu* (Yurdanur Salman)
MARGUERITE YOURCENAR *Doğu Öyküleri* (Hür Yumer)
ERNEST HEMİNGWAY *Kadınsız Erkekler* (Ülkü Tamer)

değerli kitaplar yayımlar.

Adam Öykü
İki Aylık Öykü Dergisi
Sayı 6
Eylül-Ekim 1996
ISSN 1300-7556

Anadolu Yayıncılık A.Ş.
Adına Sahibi ve
Sorumlu Yazı İşleri
Müdürü :
İnci Asena

Genel Yayın Yönetmeni :
Semih Gümüş

Kapak ve iç tasarım :
Tülay Ulukılıç • **Yönetim Yeri ve Yazışma Adresi :**
Küçükparmakkapı Sokak,
No : 17, 80060
Beyoğlu-İstanbul,
Tel : (0212) 293 41 05
Fax : (0212) 293 41 08 •
Fiyatı : 500.000 TL (KDV içinde) - Kıbrıs 600.000 TL • **Abone Koşulları :** Yıllık (6 sayı) 3.000.000 TL - Altı Aylık (3 sayı) 1.500.000 TL - Yurtdışı Yıllık 100 DM • **Abone İçin Hesap No :**
Anadolu Yayıncılık A.Ş. adına, 662720 numaralı posta çeki. • **İlan Koşulları :**
Tam sayfa (siyah-beyaz) 40.000.000 TL; yarım sayfa 20.000.000 TL; çeyrek sayfa 10.000.000 TL •
Dizgi : Anadolu Yayıncılık A.Ş. Dizgi Birimi • **İç Baskı :** Şefik Matbaası •
Kapak Baskı : Ana Basım • **Genel Dağıtım :** Biryay A.Ş. • Gönderilen yazılar yayımlansın yayımlanmasın, geri verilmez.

ADAMÖYKÜ

ÖYKÜ

Bayan Brill *Katherine Mansfield* 7
Bir Fincan Çay *Katherine Mansfield* 12
Cümlenin Berberi *Fakir Baykurt* 29
Berlin'de Bis *Feride Çiçekoğlu* 58
Bir Başarı Öyküsü *Margaret Drabble* 64
Nasıl Değil Neden *Jane Harris* 73
Kapana Düşmek *Vecihi Sarısözen* 85
Anadolu'da Bir Çam Ağacıydı Anastas Amca *Erkan Karagöz* 87
Kâkülüm *Hürriyet Yaşar* 90
Işıklar *Vladimir Korolenko* 94
Erginleşmenin Yolları – Seni Gördüm Düşümde *György Spiro* 95
Jozefina'nın Yüzü *Sibel Bilgin* 115
İzmit *Funda Aksüt* 122
Korkuyu Korkutan Korku *Adem Eryürük* 128

BU SAYININ KONUŞMASI

Muzaffer Buyrukçu ile Dünden Bugüne 39

YAZILAR

Üslup Düzeyleri *Geoffrey N. Leech – Michael H. Short* 18
Refik Halid Karay'ın Gurbet Hikâyeleri *Uğur Kökden* 79
Tahsin Yücel'in Büyükbaba Öyküsünde Kişiliksel Olma ve Bölünme *Mustafa Durak* 99
Onlar... Hikâyeleri... Biz... *Aydoğan Yavaşlı* 113
Bir Füruzan Okuması : Gül Mevsimidir ya da Bir Tutku Öyküsü *Nedret Tanyolaç Öztokat* 131
Dönence / Yazma Bilincinin Yurdunda *Feridun Andaç, Ayla Kutlu, Osman Şahin* 141

UNUTULMUŞ ÖYKÜLER

Kurtaramadığım Kadın *Faik Bercmen* 137

BİR KİTAP BİR YAZI

Bir Yaz Gecesi, Fatma Gürel 152
Yılbaşında İki "Kalamış", Eyüp Şeker 153

Öykü İçin Ne Dediler? 151

ADAM

Adam Yayınları,
Yaşar Kemal Toplu Yapıtları'nı
"Adam Yayınları özen ve titizliğiyle"
Türkiye'ye armağan ediyor.
Gururla.

BÜTÜN ROMANLARI

İnce Memed I
İnce Memed II
İnce Memed III
İnce Memed IV
Ortadirek
(*Dağın Öte Yüzü I*)
Yer Demir Gök Bakır
(*Dağın Öte Yüzü II*)
Ölmez Otu
(*Dağın Öte Yüzü III*)
Yağmurcuk Kuşu
(*Kimsecik I*)
Kale Kapısı
(*Kimsecik II*)
Kanın Sesi
(*Kimsecik III*)
Kuşlar da Gitti
Filler Sultanı
Demirciler Çarşısı Cinayeti
(*Akçasazın Ağaları I*)
Yusufçuk Yusuf
(*Akçasazın Ağaları II*)
Deniz Küstü
Höyükteki Nar Ağacı
Yılanı Öldürseler
Al Gözüm Seyreyle Salih
Teneke
Ağrıdağı Efsanesi
Binboğalar Efsanesi
Üç Anadolu Efsanesi
Sarı Sıcak (*Bütün Öyküleri*)

değerli kitaplar yayımlar.

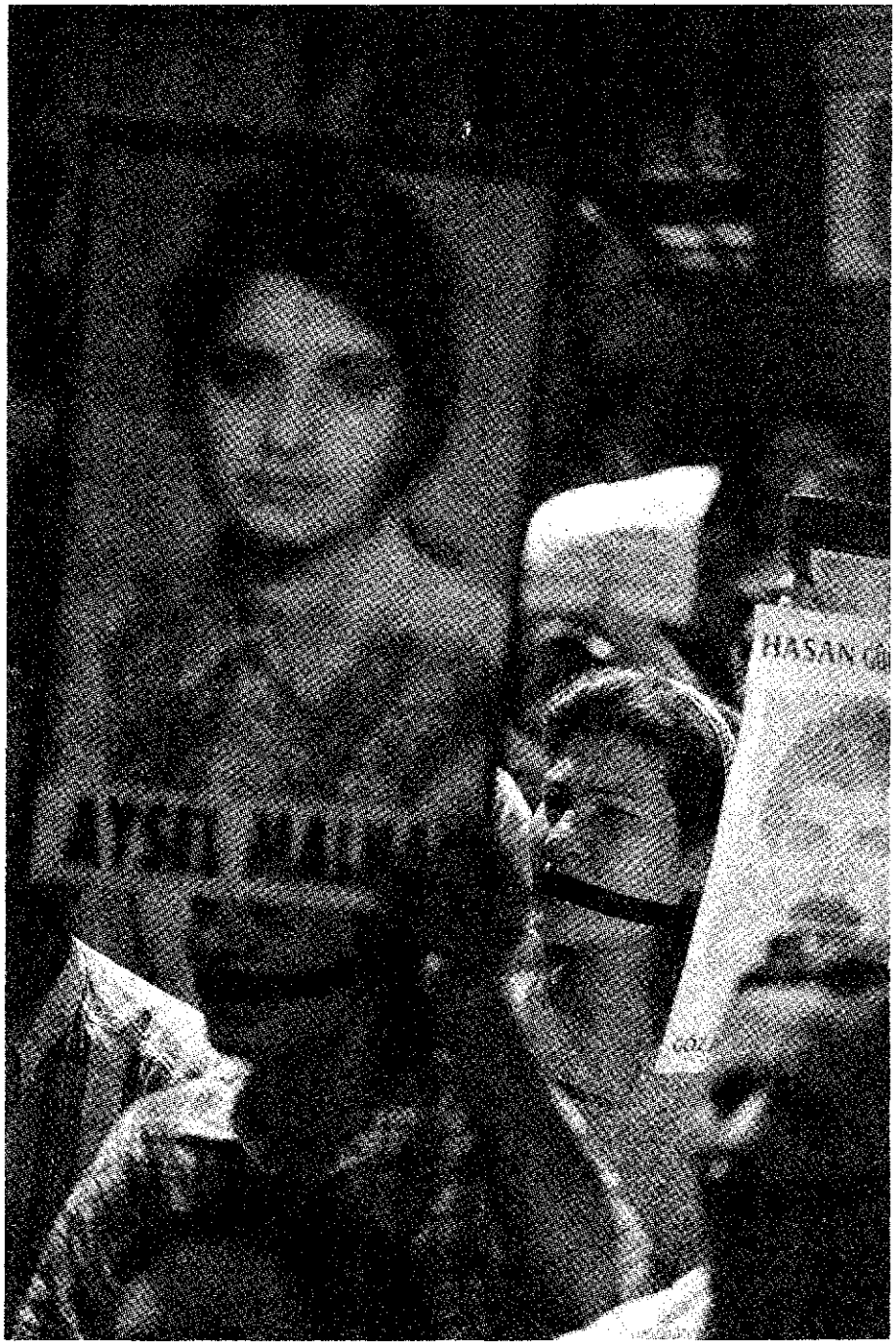

Adam Öykü'nün Bu Sayısı
Cumartesi Anneleri İçin
(1 Eylül 1996)

ADAM SEÇKİ DİZİSİ

Ana babalar çocukları için gelip sorarlar : "Okusun istiyorum, ama hangi kitaplarla başlatacağımı bilemiyorum. Siz ne dersiniz?"
Ben de çok karşılaştım bu soruyla. Çocuğun okumanın neresinde olduğunu bilmezsiniz. Nelerden hoşlanır, nelerden hoşlanmaz, belli değil. Aziz Nesin mi desem, Sait Faik mi? Orhan Veli mi desem, Cahit Sıtkı mı? Dizgeli, büyük bir antoloji önersem en iyisi, ama onun da kalınlığından ürkerse...
Adam Yayınları önerimi benimseyip bu "okumaya ilk adım" derlemelerini yayımlamakla, yalnız okur adaylarının değil, sanırım benim gibi herkesi aynı arabaya koşacak listelerden hoşlanmayanların da önemli bir sorununu çözmüş oldu.

– Memet Fuat

TÜRK YAZININDAN SEÇİLMİŞ
Aşk Şiirleri (İnci Asena)
Ayrılık, Özlem, Yalnızlık Şiirleri (İnci Asena)
Doğa Şiirleri (Nazar Büyüm–Turgay Fişekçi)
Yergi Şiirleri (Eray Canberk)
Cezaevi Şiirleri (Refik Durbaş)
Umut Şiirleri (Turgay Fişekçi)
Çocuklar İçin Şiirler (Memet Fuat)
Gezi Yazıları (Erdal Alova)
Denemeler (Memet Fuat)
Eleştiri Yazıları (Memet Fuat)
Kısa Öyküler (Semih Gümüş)
Aşk Öyküleri (Semih Gümüş)
Hayvan Öyküleri (Semih Gümüş)

DÜNYA YAZININDAN SEÇİLMİŞ
Aşk Şiirleri (Cevat Çapan)
Çeviri Şiirler (Memet Fuat)
Mektuplar (İnci Asena)
Kısa Oyunlar I (Memet Fuat)
Kısa Oyunlar II (Memet Fuat)
Kısa Öyküler (Memet Fuat)

KATHERINE MANSFIELD

Bayan Brill

PIRIL pırıl, güzel bir hava olmasına karşın – mavi gökyüzüne altın tozları serpiştirilmişti ve kocaman ışık benekleri beyaz şarap gibi saçılmıştı Jardins Publiques'in[1] üzerine – Bayan Brill kürkünü almaya karar verdiği için sevinçliydi. Havada kıpırtı yoktu, ama ağzınızı açtığınızda, yudumlamak üzere olduğunuz bir bardak buzlu sudan gelen soğuğa benzer hafif bir soğuk vardı yalnızca ve arada bir sürüklenerek bir yaprak çıkageliyordu ansızın – gökyüzünden. Bayan Brill elini kaldırdı ve kürküne dokundu. Sevgili küçük yaratık! Onu yeniden duyumsamak güzeldi. O öğleden sonra kürkü kutusundan çıkarmış, üzerindeki naftalinleri silkelemiş, iyice fırçalamış ve ovalayarak küçük, donuk gözlere yeniden yaşam getirmişti. "Neler oluyor bana?" diyordu küçük, üzüntülü gözler. Ah ne hoştu bu gözlerin kırmızı kuştüyü yorgandan parıldayarak yine Bayan Brill'e baktıklarını görmek!.. Ama kara bir bileşimden oluşmuş burun hiç de sağlam değildi. Bir yere çarpmış olmalıydı her nasılsa. Olsun – zamanı gelince küçücük bir parça kara mühür mumu sürülebilirdi – kesinlikle gerekli olduğunda... Küçük maskara! Evet, kürk konusunda gerçekten de bunları duyumsuyordu. Bayan Brill'in tam sol kulağının yanında kendi kuyruğunu ısıran küçük maskara. Çıkarıp kucağına yatırabilir ve okşayabilirdi onu. Ellerinde ve kollarında bir karıncalanma duyumsadı ama yürümektendir diye düşündü. Ve soluk aldığında, hafif ve üzüntülü bir şey – hayır, üzüntülü de değil tam olarak – yumuşak bir şey göğsünde kıpırdanıyormuş gibi geldi.

Dışarıda epeyce çok insan vardı bu öğleden sonra, geçen pazar olduğundan daha çok. Bandonun sesi de daha yüksek ve daha neşeli geliyordu. Sezonun başlamış olmasıydı bunun nedeni. Çünkü bando tüm yıl boyunca pazar günleri çalmasına karşın sezon dışında durum hiç de aynı olmuyordu. Yalnızca ailesinin dinlemesi için çalan biri gibiydi bando; çevrede yabancılar yoksa nasıl çaldığını önemsemiyordu. Bando şefinin üzerindeki de yeni bir ceket değil miydi? Yeni olduğundan emindi Bayan Brill. Bando şefi ayağını yere sürttü ve ötmek üzere olan bir horoz gibi kollarını çırptı; yeşil, kubbeli yapıda oturan bando üyeleri ise yanaklarını şişirip gözlerini notalara diktiler. İşte küçük bir flüt sesi geldi – çok güzel! – parlak damlalardan oluşan küçük bir zincir. Bunun yineleneceğinden emindi Bayan Brill. Öyle de oldu; Bayan Brill başını kaldırdı ve gülümsedi.

Yalnızca iki kişi paylaşıyordu parktaki "özel" sırasını; kadife ceketli ve elleri, kocaman, oymalı bir baston üzerinde kenetlenmiş yaşlı, hoş bir adam ve işlemeli önlüğünün üzerindeki yün örgüsü ile dimdik oturan irice bir yaşlı kadın. Konuşmuyorlardı. Düş kırıklığına uğradı Bayan Brill, çünkü konuşmaları dinlemeye can atardı her zaman. Gerçekten de oldukça uzmanlaştığını düşünüyordu dinlemiyormuş gibi görünerek dinlemekte ve çevresinde konuşan insanların yaşamla-

rına bir an için katılmakta.

Yan gözle şöyle bir baktı yaşlı çifte. Belki de birazdan gideceklerdi. Geçen pazar da genelde olduğu denli ilginç geçmemişti. Bir İngiliz ve karısı; adamın başında korkunç bir panama şapkası, kadının ayaklarında ise düğmeli botlar vardı. Ve kadın gözlük takmaya nasıl zorunlu olduğunu, gözlüğe gereksinim duyduğunu bildiğini, ama satın almanın yararı olmadığını, gözlüğün kırılıvereceğini, hiç dayanmayacağını anlatıp durmuştu. Adam ise öylesine sabırlı davranmıştı ki. Her şeyi önermişti – altın çerçeveler, kulağın arkasına dönen türden, burnun üstüne gelen köprüde küçük destekler. Hayır, hiçbir şey hoşnut etmiyordu kadını. "Burnumun üzerinden kayıp duracak işte!" Bayan Brill kadını sarsmak istemişti.

Yaşlılar heykel gibi kıpırtısız oturuyorlardı sırada. Olsun, izlenebilecek bir kalabalık vardı hep. Bandonun bulunduğu kubbeli yapının ve çiçek tarhlarının önünde çiftler ve öbekler halinde insanlar geçit yapıyor, konuşmak, selamlaşmak, tablasını parmaklıklara tutturmuş yaşlı dilenciden biraz çiçek almak için duruyorlardı. Onların aralarında küçük çocuklar oraya buraya saldırarak ve gülüşerek koşuşuyorlardı; çenelerinin altında büyük, beyaz, ipek fiyonklar olan küçük oğlanlar ve küçük kızlar, kadife ve dantellerle giydirilip süslenmiş küçük Fransız bebekleri. Ve ara sıra, sendeleyerek yürüyen bir ufaklık sallanarak ağaçların altından açıklığa çıkıveriyor, duruyor ve "pat" diye yere çökerken bakınıp duruyordu, ufak tefek ve hızlı hızlı yürüyen annesi genç bir tavuk gibi, söylenerek yardımına koşuncaya dek. Öbür insanlar sıralarda ve yeşil sandalyelerde oturuyorlardı, ama neredeyse hep aynıydılar, hem de her pazar ve – Bayan Brill sık sık ayırdına varmıştı – neredeyse hepsinin gülünç birer yanı vardı. Garip ve sessizdiler, neredeyse hepsi yaşlıydı ve bakışlarından, biraz önce küçük, karanlık odalardan hatta – hatta dolaplardan çıkıp gelmiş gibi görünüyorlardı.

Kubbeli yapının arkasında, aşağı sarkan sarı yaprakları ile incecik ağaçlar, ağaçların arasında bir deniz çizgisi ve onun da ötesinde altın çerçeveli bulutlarıyla

---

Katherine Mansfield (1888-1923; asıl adı Kathleen Murry, eö Beauchamp) İngiliz kısa öykü edebiyatının ilk akla gelen adlarından. Yeni bir öykü dili geliştirdiği kabul edilir. Ruhsal çatışmalara dayalı, incelikle örülmüş öykü dilinin kısa öykü dünyasının burçlarında yer aldığı saptanabilir. Öyküleri, çarpıcı bir gözlem derinliğine ve titizlikle seçilmiş ayrıntılara dayanır. Bu özellikleriyle Çehov etkisinden güç aldığı belirtilir. • Wellington ve Londra'da eğitim gördükten sonra, yazar olmak amacıyla 19 yaşında doğum yeri olan Yeni Zelanda'dan ayrılarak İngiltere'ye yerleşti. İlk kitabı, düş kırıklıklarını topladığı *In a German Pension*'du (1911; Bir Alman Pansiyonunda). Asker olan kardeşinin ölümü (1915) onu çok etkiledi. *The Garden Party* (1922) kitabıyla yazarlık yeteneğinin doruğuna ulaştı. Klasikleşmiş öyküsü "Ölü Albayın Kızları" da bu kitabında yer alıyordu. İkinci eşi, dergi editörü, eleştirmen ve deneme yazarı John Middleton Murry, yazılarını Katherine Mansfield'in ölümünden sonra *Journal of Katherine Mansfield* (1927; Katherine Mansfield'in Günlüğü) adlı kitapta topladı. Katherine Mansfield yaşamının son beş yılını veremle savaşım içinde geçirdi. • Katherine Mansfield'in öyküleri Türkçeye Memet Fuat ve Şadan Karadeniz tarafından çevrildi. Memet Fuat'ın çevirdiği *Ölü Albayın Kızları* (Adam Yayınları) adlı kitapta "The Garden Party" ve "Ölü Albayın Kızları" gibi öyküleri de yer alıyor.

Desen : Semih Poroy

mavi gökyüzü.

Tam-tam-tam tatam-tam! tatam-tam! tam tatam-tam tam ta! diye çalıyordu bando.

Kırmızılar giymiş iki genç kız yaklaştı ve maviler giymiş iki genç asker onları karşıladı, gülüştüler, çiftler oluşturdular ve kol kola uzaklaştılar. Gülünç hasır şapkaları olan iki köylü kadını, güzel, duman renkli eşeklerini çekerek ağır başlı bir tavırla geçtiler. Soğuk, solgun bir rahibe hızlı hızlı geçip gitti. Güzel bir kadın geldi ve menekşe demetini yere düşürdü, küçük bir oğlan çocuğu çiçekleri vermek için arkasından koştu, kadın çiçekleri aldı ve sanki zehirliymişler gibi fırlatıverdi. Aman Tanrım! Bayan Brill bu duruma hayranlık duysun mu duymasın mı bilemedi. Şimdi de ermin bir şapka ile külrengi giysili bir beyefendi tam Bayan Brill'in önünde karşılaştılar. Adam uzun boylu, dimdik ve ağırbaşlıydı, kadın ise saçının sarı olduğu günlerde aldığı ermin şapkayı takmıştı. Şimdi her şey, saçı, yüzü, gözleri bile yıpranmış ermin şapkanın rengindeydi ve dudaklarına dokundurmak üzere kaldırdığı, temizlenmiş eldiveninin içindeki eli, küçücük, sarımsı bir pençeydi. Ah nasıl sevinmişti adamı gördüğüne – çok sevinmişti. O öğleden sonra karşılaşacaklarını aklından geçirmişti zaten. Nerelere gittiğini anlattı – her yere, şuraya, buraya, deniz kıyısı boyunca. Ne kadar güzel bir gündü – adam da katılmıyor muydu buna? Ve belki o da?.. Ama adam başını salladı, bir sigara yaktı, derin bir soluk verişle dumanını yavaşça kadının yüzüne üfledi ve kadın daha konuşup gülüyorken kibriti attı ve yürüyüp gitti. Ermin şapka yalnız kalmıştı; şimdi eskisinden daha neşeli bir biçimde gülümsedi. Ama bando bile kadının neler duyumsadığını biliyormuş gibiydi ve daha yumuşak çalıyordu, duyarlı çalıyordu ve davul, "Kaba adam! Kaba adam!" diye vurup duruyordu. Kadın ne yapacaktı? Şimdi ne olacaktı? Bayan Brill merak ederken ermin şapka döndü, tam şurada çok daha hoş birini görmüş gibi elini kaldırdı ve kısa adımlarla uzaklaştı. Bando da yeniden değişti, eskisinden daha hızlı daha neşeli çalıyordu şimdi; Bayan Brill'in sırasında oturan yaşlı çift de kalktı, düzenli adımlarla yürüyerek uzaklaştı; uzun favorili, gülünç, yaşlı bir adam müziğe ayak uydurarak, sekerek yürüyordu ve az kalsın yan yana yürüyen dört kızla çarpışıp düşecekti.

Ah nasıl da büyüleyiciydi! Nasıl da eğleniyordu! Ne çok seviyordu burada oturup her şeyi izlemeyi! Bir tiyatro oyunu gibiydi. Tam anlamıyla bir tiyatro oyunu gibiydi. Arkadaki gökyüzünün boyama olmadığına kim inanabilirdi ki? Ama yalnızca küçük, kahverengi bir köpek, küçük bir "tiyatro" köpeği gibi, uyuşturucu bir ilaç verilmiş küçük bir köpek gibi ağır ağır koşarak yaklaşıp yine ağır ağır koşarak uzaklaştıktan sonra Bayan Brill tüm bu olup bitenleri böylesine heyecan verici kılanın ne olduğunu bulabildi. Hepsi de sahnedeydiler. Yalnızca izleyici değildiler, yalnızca izlemiyorlardı; oynuyorlardı. Kendisinin bile bir rolü vardı ve her pazar geliyordu. Eğer orada olmasaydı, hiç kuşkusuz birisinin dikkatini çekerdi bu; sonuçta gösterinin bir parçasıydı Bayan Brill. Daha önce hiç böyle düşünmemiş olması ne garipti! Yine de neden özenli bir biçimde her hafta evden aynı saatte çıktığını açıklıyordu bu – gösteriye geç kalmamak için – İngilizce öğrencilerine pazar öğleden sonralarını nasıl geçirdiğini anlatırken yaşadığı anlaşılmaz, utanç duygusunun nedenini de açıklıyordu. Şaşılacak bir şey yoktu! Bayan Brill az kalsın yüksek sesle gülecekti. Sahnedeydi. Haftada dört öğleden sonra kendisine gazete okuduğu ve gazeteyi dinlerken bahçede uyuyan yaşlı, sakat

beyefendiyi düşündü. Pamuk yastığın üzerindeki zayıf başa, çukura kaçmış gözlere, açık ağza ve kalkık burna oldukça alışmıştı. Adam ölse haftalarca bunun ayırdına varamayabilirdi; umursamazdı da. Ama birdenbire, kendisine gazeteyi bir oyuncunun okuduğunu anladı adam! "Bir oyuncu!" Yaşlı baş kalktı; yaşlı gözlerde iki ışık noktası titredi. "Oyuncu musunuz siz?" Bayan Brill gazeteyi sanki rolünün metniymiş gibi düzeltti ve yumuşak bir biçimde, "Evet, uzun zamandır oyuncuyum," dedi.

Bando bir süredir ara vermişti. Şimdi yeniden başladı. Çaldığı parça da sıcak ve güneşliydi ama hafif bir soğukluk vardı – bir şey; neydi bu? – üzüntü değil – hayır, üzüntü değil – insanda şarkı söyleme isteği uyandıran bir şey. Ezgi yükseldi, yükseldi, ışık parladı ve bir anda herkes, tüm topluluk şarkı söylemeye başlayacakmış gibi geldi Bayan Brill'e. Gençler, birlikte yürüyerek gülüşenler başlayacak ve çok kararlı, yürekli erkek sesleri onlara katılacaktı. Ve sonra kendisi de, kendisi de ve sıralarda oturan öbür insanlar – bir tür eşlik ile katılacaklardı – alçak sesli, iniş çıkışlı olmayan, çok güzel – dokunaklı bir şey... Ve Bayan Brill'in gözleri yaşlarla doldu, gülümseyerek topluluğun tüm öbür üyelerine baktı. Evet, anlıyoruz, anlıyoruz diye düşündü – oysa bilmiyordu neyi anladıklarını.

Tam o anda bir oğlanla bir kız gelip daha önce yaşlı çiftin oturduğu yere oturdu. Güzel giyinmişlerdi; âşıktılar. Oyunun erkek ve kadın başkişileri elbette erkeğin babasının yatından yeni gelmişlerdi.

Ve hâlâ sessizce şarkı söyleyerek, hâlâ o titreyen gülümseme ile dinlemeye hazırlandı Bayan Brill.

"Hayır, şimdi olmaz," dedi kız. "Burada olmaz, yapamam."

"Ama neden? Sıranın öbür ucundaki şu aptal, yaşlı yaratık yüzünden mi?" diye sordu oğlan. "Ne diye buraya geliyor ki – onu isteyen kim? Ne diye aptal, yaşlı suratıyla evinde oturmuyor sanki?"

"Kürk-kürkü çok gülünç," diye kıkırdadı kız, "Tıpkı kızarmış mezgit balığı gibi."

"Defol şurdan," dedi oğlan öfkeli bir fısıltıyla. Sonra da : "Söyle bana, ma petite chére[2] –"

"Hayır, burada olmaz," dedi kız. "Daha olmaz."

Eve giderken çoğunlukla bir dilim ballı pasta alırdı fırından. Bayan Brill'in pazar keyfiydi bu. Bazen bir badem olurdu diliminde, bazen de olmazdı. Bu çok şey değiştiriyordu. Eğer badem varsa, bu durum küçücük bir armağanı – bir sürprizi – pekâlâ da orada olamayabilecek bir şeyi eve taşımak gibiydi. Bademli pazar günleri hızla eve koşar ve çaydanlığın altını yakmak için çabucak kibriti çakardı.

Ama bugün fırının önünden geçti, merdivenleri tırmandı, küçük, karanlık odaya – dolap benzeri odasına – girdi ve kırmızı kuştüyü yorganın üzerine oturdu. Uzunca bir süre oturdu orada. Kürkün kutusu yatağın üzerindeydi. Bayan Brill çabucak kürkün kancasını açtı; çabucak, bakmadan kürkü kutuya yerleştirdi. Ama kapağı kapattığında bir şeyin ağladığını duyar gibi oldu. ❁

İngilizceden çeviren : Şenay Kara

[1] Jardins Publiques : parklar.

[2] Ma petite chére : Benim küçük sevgilim.

KATHERINE MANSFIELD

Bir Fincan Çay

ROSEMARY Fell pek güzel sayılmazdı. Yok, ona güzel diyemezdiniz. Peki, hoş muydu? Parça parça bakarsanız... Ama niye birini parçalara ayıracak kadar kıyıcı olalım? Gençti, pırıltılıydı, tam anlamıyla çağa uygundu, çok iyi giyinirdi, yeni kitapların en yenilerini şaşılacak kadar iyi okumuştu. Verdiği partiler gerçekten önemli kişilerle sanatçıların, son derece hoş bir karışımıydı. Rosemary'nin ortaya çıkardığı bu sanatçıların bir bölümünü sözcüklerle anlatmak bile ürkütücüydü. Bir bölümü ise, insan içine çıkabilir, oldukça hoş, tuhaf yaratıklardı.

Rosemary iki yıldır evliydi. Fıstık gibi bir oğlu vardı. Yo, Peter değil, Michael. Kocası ona tam anlamıyla tapıyordu. Zengindiler, gerçekten zengin. Öyle dedemden kalma küflenmiş, bayat bir "hali vakti yerinde" ile anlatılacak gibi değil... Eğer Rosemary alışverişe çıkmak isterse, sizin-benim gibi Bond Street'e değil, Paris'e giderdi. Eğer çiçek almak isterse, arabayı Regent Street'teki şu kusursuz çiçekçiye çekerdi. Rosemary dükkânın içinde göz kamaştırıcı, daha çok, gizemli davranışlarla çevreye bakar, "Şunları, şunları, şunları istiyorum," derdi. "Şunlardan dört buket verin, bir vazo da gül. Evet, o vazodaki bütün gülleri alıyorum. Hayır, leylak olmaz. Leylakları hiç sevmem. Şekilsiz çiçeklerdir." Görevli başıyla onaylayarak, yaşamdaki tek gerçek buymuş gibi leylakları göz önünden kaldırırdı. Leylaklar son derece şekilsizdiler. "Bana şu bodur laleleri verin, kırmızı-beyazları..." Sonra arabaya giderken, incecik bir çırak kız, beyaz kâğıda sarılmış, uzun giysili bir bebeğe benzeyen, kucak dolusu çiçeklerin ağırlığıyla sendeleyerek onu izlerdi.

Bir kış günü öğleden sonra, Curzon Street'te küçük bir antikacı dükkânında alışveriş yapıyordu. Bu dükkânı severdi. Genellikle başkaları olmazdı orda. Antikacı da ona hizmet etmekten gülünç bir zevk alıyordu. Rosemary'nin her gelişinde adam ışıklar saçar ve ellerini ovuştururdu. O kadar sevinirdi ki sanki dili tutulurdu. Pohpohlamak için kuşkusuz. Ama davranışında öyle bir şey vardı ki...

Yumuşak ve saygılı bir sesle, "Bakınız madam," derdi, "antikalarımı seviyorum. Onları değerbilmez birine satmaktansa elimde tutarım daha iyi. Böyle ince duyguları olanlar da pek sık bulunmuyor." Sonra derin bir soluk alarak mavi kadifeden minik bir bohça açar, solgun parmaklarıyla cam tezgâha yayardı.

Bu kez, bu küçük bir kutuydu. Adam bunu Rosemary için saklıyordu. Daha kimseye göstermemişti. Kaymağa batırılmış gibi parıldayan nefis bir emaye kutu.

Kapağında, çiçekli bir ağacın altında duran minicik bir adam, kollarını onun boynuna dolamış daha da minicik bir kız vardı. Kızın, ıtır yaprağından daha büyük olmayan, yeşil kurdeleli şapkası bir dala asılmıştı. Başlarının üzerinde, koruyucu melek gibi, pembe bir bulut vardı. Rosemary uzun eldivenlerini çıkardı. Böyle şeyleri incelerken eldivenlerini hep çıkarırdı. Evet, bundan hoşlandı. Sevdi kutuyu. Çok şirindi. Onu almalıydı. Kaymak gibi kutuyu elinde evirip çevirip açıp kaparken, ellerinin mavi kadife üzerinde ne kadar çekici durduklarını görmeden edemedi. Antikacı da aklının uzak bir köşesinden aynı düşünceyi geçirmeye kalkışmış olabilirdi. Adam eline bir kalem alıp tezgâhın üzerine eğildi. Solgun, kansız parmaklarını çekinerek onun pembe, canlı parmaklarına yaklaştırıp nazikçe mırıldandı; "İzninizle madam, hanımın giysisindeki çiçekleri gösterebilir miyim?"

"Büyüleyici!" Rosemary çiçeklere tutuldu. Ama kaçaydı bu? Antikacı bir an için duymamış gibi davrandı. Sonra Rosemary'nin kulağına hafif bir fısıltı geldi : "Yirmi sekiz sterlin, madam."

"Yirmi sekiz sterlin." Rosemary sesini çıkarmadı. Kutuyu bıraktı, eldivenlerini giyip düğmeledi. Yirmi sekiz sterlin. İnsan zengin bile olsa... Kararsız görünüyordu. Adamın başının üstündeki rafta duran tavuğa benzeyen tombul çaydanlığa bakarak, rüyada gibi bir sesle : "Kutuyu benim için saklar mısınız lütfen?" dedi. "Ben sonra..."

Sanki kutuyu onun için saklamak çok olağan bir şeymiş gibi antikacı önünde eğilmişti bile. Kuşkusuz kutuyu onun için sonsuza kadar seve seve saklayacaktı.

Dükkânın güvenli kapısı tık dedi, örtüldü. Rosemary kış akşamına bakarak dışarda, basamakta durdu. Yağmur yağıyordu. Karanlık da yağmurla birlikte, is gibi, döne döne iniyordu. Havada soğuk, acı bir tat vardı. Yeni yanmış sokak lambaları hüzünlüydü. Karşı evlerdeki ışıklar da hüzünlüydü. Bir şeylere tasalanmış gibi donuktular. İnsanlar sevimsiz şemsiyelerinin altına sığınmış, hızlı hızlı geçip gidiyorlardı. Rosemary içinde tuhaf bir acı duydu. Manşonunu bağrına bastı. Keşke o küçük kutu elinde olsaydı da ona da sarılsaydı. Kuşkusuz arabası ordaydı. Yalnızca kaldırımı geçmesi gerekiyordu. Ama o hâlâ duruyordu. Hayatta öyle anlar, öyle müthiş anlar olur ki... Hani bir sığınaktan çıkıp çevreye bakarsınız, dışarısı korkunçtur. Buna izin vermemeli, eve gidip sımsıcak bir çay içmeli. Tam bunu düşünürken, yanı başında genç, esmer, gölge gibi bir kız belirdi. Nerden çıktı bu kız? İç çekmeye veya ağlamaya benzer bir sesle : "Size bir şey söyleyebilir miyim, madam?" diye fısıldadı.

"Bana mı?" Rosemary döndü. Sudan yeni çıkmış gibi titreyen, soğuktan kızarmış elleriyle yakasını kapayan, oldukça genç, hemen hemen kendi yaşında, kocaman gözlü, kavruk birini gördü.

"Madam," diye kekeledi, "bana bir fincan çay parası verebilir misiniz lütfen?"

"Bir fincan çay mı?" Kızın sesinde yalın, içten bir şey vardı. Dilenci sesine hiç benzemiyordu. "Hiç mi paran yok?" diye sordu Rosemary.

"Hiç, madam."

"Ne değişik!" Pusun içinden ona baktı. Kız da bakıyordu. "Değişik"ten de öte. Rosemary'ye bu birdenbire serüven gibi geldi. Alacakaranlıktaki bu karşılaş-

ma, sanki bir Dostoyevski romanından çıkagelmişti. Kızı eve götürse? Sık sık kitaplarda okuduğu ya da sahnede gördüğü gibi davransa ne olurdu? Ne heyecanlı olacaktı. "Onu alıp eve getirdim," dediğinde arkadaşlarının şaşkınlığını görür gibi oldu. İlerleyip, yanında, yarı karanlıktaki kıza : "Bize çaya gel," dedi.

Kız korkup geri çekildi. Bir an için titremesi bile durdu. Rosemary elini uzatıp kızın koluna dokundu. Gülümseyerek, "Gerçekten," dedi ve gülümsemesinin ne kadar yalın ve dostça olduğunu hissetti. "Niye gelmeyesin? Gel. Şimdi benimle arabaya bin. Eve gidip çay içelim."

"Bunu gerçekten istemiyorsunuz değil mi efendim?" Sesinde acı vardı.

"İstiyorum. Gerçekten istiyorum. Hatırım için gel."

Kız parmaklarını dudaklarına götürdü. Sıkıntı içinde Rosemary'ye bakarak, "Şey, karakola götürmüyorsunuz ya?" diye kekeledi.

"Karakol mu?" Güldü Rosemary, "Niye bu kadar acımasız olayım? Yalnızca seni biraz ısıtmak ve anlatacaklarını dinlemek istiyorum. Anlatmak istersen, kuşkusuz..."

Açlar kolay yönetilir. Uşak arabanın kapısını açtı. Bir an sonra, sisin pusun içine karışıp gittiler.

"İşte!" dedi Rosemary. Elini arabanın kadife tutacağına geçirirken içini utku duygusu kapladı. Ağa düşürdüğü küçük tutsağına baktığında, "Şimdi seni elime geçirdim," de diyebilirdi. Bunu dostça düşünüyordu kuşkusuz. Hatta "dostça"dan da öte... Ona hayatta inanılmaz şeylerin olduğunu, iyilik perilerinin gerçek olduğunu, zenginlerin kalpsiz olmadığını, bütün kadınların kardeş olduklarını kanıtlayacaktı. Birden döndü ve, "Korkma," dedi. "Hem neden benimle gelmeyeceksin ki? İkimiz de kadınız. Ben daha şanslıysam, bunu sen de umabilirsin..."

İyi ki tam bu anda araba durdu. Yoksa cümlesini nasıl tamamlayacağını bilemiyordu. Zil çaldı, kapı açıldı. Rosemary zarif, koruyucu, nerdeyse kucaklayan bir hareketle onu içeri, hole soktu. Sıcaklık, yumuşaklık, ışık ve hoş kokular. Rosemary bütün bunlara o kadar alışıktı ki farkına bile varmazdı. Şimdi hepsine kızın gözüyle bakıyordu, büyüleyiciydi. Kendini açılacak dolaplar ve paketler arasında bulan küçük zengin bir kız gibiydi.

"Gel. Yukarı gel," dedi. Eli açıklığa bir an önce başlamak istiyordu. "Gel odama çıkalım." Bu zavallıcığı hizmetçilerin bakışlarından da kurtarmalıydı. Merdivenlerden çıkarken Jeanne'i bile çağırmamaya karar verdi. Giysilerini kendi kendine çıkarabilirdi. Doğal olmak ne güzeldi!..

Şöminenin yalazının, güzelim lake mobilyaların, altın yaldızlı yastıkların, pembe-mavi halıların üzerinde oynaştığı, perdesi inmiş, büyük, güzel yatak odasına girince Rosemary yeniden, "İşte!" dedi.

Kız kapının ağzında durdu. Gözleri kamaşmış gibiydi. Rosemary buna aldırış etmedi. Büyük koltuğu ateşe yaklaştırarak, "Gel otur, rahatına bak," dedi. "Gel ısın. Çok üşümüşsün." Kız geri geri giderek, "Yapamam efendim," dedi.

Rosemary, "Haydi, lütfen," diyerek ona yaklaştı. "Korkma. Korkmamalısın gerçekten. Şu üstümü bir değiştireyim, yan odaya geçer, çay içer söyleşiriz. Niye korkuyorsun?" İncecik gövdeyi hafifçe içeri, koltuğun derinlerine doğru itti. Kız

Desen : Semih Poroy

sessizdi, bıraktığı gibi, elleri iki yanında, ağzı hafifçe açık, duruyordu. Doğrusu, oldukça aptal görünüyordu, ama Rosemary bunu fark etmedi.

"Şapkanı çıkarmayacak mısın? Güzelim saçların sırılsıklam. İnsan şapkasız daha rahat eder, değil mi?" diyerek üzerine eğildi.

Kız, "Peki efendim," gibi bir şeyler fısıldadı. Şekli kaçmış şapkayı başından çıkardı.

Rosemary, "Paltonu da alayım," dedi.

Kız ayağa kalktı ama bir eliyle koltuğa tutundu. Rosemary paltoyu çekmeye başladı. Bu zor bir işti. Kız ona hiç yardım etmiyordu. Ayakta çocuk gibi sendeliyordu. "İnsan yardım istiyorsa biraz da kendi çabalamalı. Yoksa işler çok güç olur," diye bir düşünce geçti Rosemary'nin aklından. Şimdi paltoyu ne yapacaktı? Şapkayla birlikte yere bıraktı. Sigara almaya şömineye giderken, kız çabuk çabuk, ama hafif, tuhaf bir sesle, "Afedersiniz madam, ama bayılmak üzereyim. Bir şeyler yemezsem dayanamayacağım," dedi.

Rosemary, "Aman Tanrım, ne kadar düşüncesizim," diyerek zile koştu.

"Çay! Hemen çay getirin. Biraz da brendi! Çabuk!"

Hizmetçi çıkınca kız, "Hayır, brendi istemem. Hiç içmem. Bütün istediğim

bir fincan çay, madam," diye nerdeyse bağırdı ve gözyaşlarına boğuldu.

Etkili ve büyüleyici bir andı bu. Rosemary koltuğun yanına diz çöktü.

"Ağlama yavrum, ağlama," dedi. Ona dantel mendilini verdi. Sözcüklerle anlatılamayacak kadar duygulanmıştı. Kuş gibi incecik omuzlara sarıldı.

Sonunda kız utanmayı bıraktı. İkisinin de kadın olduklarının dışındaki herşeyi unuttu. Soluk soluğa, "Böyle sürdüremem artık. Dayanamıyorum. Dayanamıyorum, öldüreceğim kendimi. Dayanamıyorum artık," dedi.

"Bunu yapman gerekmeyecek. Sana ben bakacağım. Artık ağlama. Karşılaşmamızın ne kadar iyi olduğunu görmüyor musun? Şimdi çay içeceğiz ve sen bana her şeyi anlatacaksın. Ben sana bir şeyler ayarlayacağım. Söz veriyorum. Ağlamayı bırak lütfen. Tüketir bu seni."

Kız tam zamanında ağlamayı kesti de, Rosemary çay gelmeden ayağa kalkacak zaman buldu. Masayı aralarına koydurdu. Kıza sürekli bir şeyler yediriyordu; sandviç, tereyağı, ekmek. Fincanı her boşaldığında çay, süt ve şekerle dolduruyordu. Şekerin çok besleyici olduğunu hep söylerlerdi. Kendi bir şey yemiyor, sigara içiyor ve kız utanmasın diye nazikçe başka taraflara bakıyordu.

Bu hafif yemeğin etkisi gerçekten şaşırtıcıydı. Çay masası kaldırıldığında, ince, narin gövdeli, dağınık saçlı, al dudaklı, derin, ışıklı gözlü biri ortaya çıkmış, tatlı bir gevşeklikle arkasına yaslanmış, alevlere bakıyordu. Rosemary bir sigara daha yaktı. Başlamanın şimdi sırasıydı.

Yavaşça, "Ne zamandır açsın?" diye sordu.

Tam bu anda kapı tokmağı döndü.

"Rosemary, girebilir miyim?" Gelen Philip'ti.

"Kuşkusuz."

Philip içeri girdi. "A, afedersiniz," dedi ve durup baktı.

"Zarar yok," dedi Rosemary gülümseyerek, "Bu arkadaşım Miss –"

"Smith, efendim," dedi kız gevşekçe. Üstünde tuhaf bir durgunluk vardı. Korkusu geçmişti.

"Smith," dedi Rosemary, "biraz konuşacağız."

"Öyle mi? Güzel." Philip'in gözleri yerdeki palto ve şapkaya takıldı. Şömineye yaklaşıp sırtını ateşe döndü. "Berbat bir gün," dedi. Merakla, kayıtsızca oturan kıza, ellerine, ayaklarındaki botlara, sonra dönüp yeniden Rosemary'ye bakıyordu.

Rosemary heyecan içinde, "Evet, gerçekten çok berbat," dedi.

Philip sevimli gülümsemesiyle güldü. "Aslında senden bir dakika kütüphaneye gelmeni isteyecektim. Miss Smith kusura bakmazsa..."

Kocaman gözler ona bakmaya başladı, ama onun yerine Rosemary yanıtladı : "Bakmaz kuşkusuz." Odadan birlikte çıktılar.

Yalnız kaldıklarında, "Bana bak, kim bu?" diye sordu Philip. "Anlatır mısın neler oluyor?"

Rosemary gülerek kapıya yaslandı. "Onu Curzon Street'te buldum. Gerçekten. O bulunmuş bir kız. Benden bir fincan çay parası istedi, ben de tuttum onu eve getirdim."

Philip bağırarak, "Peki şimdi onunla ne halt edeceksin?" dedi.

Rosemary çabuk çabuk, "Ona iyi davran. Adamakıllı iyi davran. İlgilen

onunla. Bilmiyorum nasıl, henüz konuşmadık ama... Bu kıza iyi davran, sevecen ol, kendini iyi hissetsin."

"Sevgili yavrum, sen aklını kaçırmışsın biliyor musun? Bu olacak şey değil."

"Böyle diyeceğini biliyordum. Neden olmasın? Ben istiyorum, bu yetmez mi? Hem her zaman böyle şeyler okumuyor muyuz? Ben karar verdim..."

Philip yavaş yavaş purosunun ucunu keserken,"Ama şaşılacak kadar hoş," dedi.

"Hoş mu?" Rosemary kıpkırmızı oldu. "Öyle mi düşünüyorsun? Hiç aklıma gelmemişti."

Philip bir kibrit çaktı. "Aman tanrım, olağanüstü sevimli. Git yavrum, bir daha bak istersen. Az önce odana girdiğimde afalladım. Neyse... Sanırım korkunç bir hata yapıyorsun. Kabalık ediyorsam özür dilerim sevgilim. Miss Smith'in yemeğe kalıp kalmayacağını söyle de ona göre gazeteme bir göz atayım."

Rosemary, "Saçma yaratık!" dedi ve kütüphaneden çıktı. Ama yatak odasına dönmedi. Çalışma odasına gitti ve masasına oturdu. Demek hoş! Olağanüstü sevimli! Afallamış ha! Kalbi kocaman bir çan gibi vuruyordu. Hoş! Sevimli!

Çek defterini önüne çekti. Hayır, çek işe yaramazdı ki... Bir çekmece açtı ve beş sterlin çıkardı. Şöyle bir bakıp ikisini geri koydu, üçünü avucunda sımsıkı tutarak yatak odasına gitti.

Yarım saat sonra Rosemary girdiğinde Philip hâlâ kütüphanedeydi.

Rosemary yeniden kapıya yaslanıp tuhaf pırıltılı gözlerle ona bakarak, "Sana, Miss Smith'in yemekte bizimle olmayacağını söylemek istiyorum," dedi.

Philip gazeteyi indirdi. "Ne oldu? Önceden verilmiş sözü mü varmış?"

Rosemary gelip kucağına oturdu. Yumuşacık sesiyle, "Gitmekte diretti. Ben de zavallı yavrucağa biraz para verdim. Zorla tutamazdım ya?" dedi.

Rosemary saçlarını taramış, hafifçe gözlerini boyamış ve incilerini takmıştı. Ellerini uzatıp Philip'in yanaklarına dokundu.

"Beni seviyor musun?" dedi. Tatlı kısık sesi içine işledi Philip'in. Ona sıkı sıkı sarılarak, "Korkulacak kadar seviyorum," dedi. "Öp beni."

Bir sessizlik oldu.

Sonra Rosemary rüyada gibi, "Bugün büyüleyici, küçük bir kutu gördüm. Yirmisekiz sterlin. Alabilir miyim?" dedi.

Philip onu dizlerinde hoplattı : "Alabilirsin, benim minik savurganım."

Rosemary'nin gerçek söylemek istediği bu değildi. Başını göğsüne yaslayarak, "Philip," diye fısıldadı, "Ben hoş muyum?" ❁

İngilizceden çeviren : Şengün Oral

ÜSLUP DÜZEYLERİ

(Bir Örnek : Katherine Mansfield)

GEOFFREY N. LEECH – MICHAEL H. SHORT

Katherine Mansfield'in burada yaptığı gibi, kurmaca dünyada tam olarak neler olduğu konusunda bizi belli bir kuşkuda bırakmak, bir yazarın tekniğinin parçasıdır. Aynı zamanda, böyle bir eşdeğerliğin ya da neredeyse eşdeğerliğin belirlenmesi, yazarın dil seçiminin sonuçlarıyla ilgili insanın bilincini keskinleştiren bir çözümleme aracıdır.

BİRİNCİ BÖLÜMÜN sonunda geçici olarak çokdüzeyli bir üslup kavramını benimsemiştik;* bu kavrama göre, belirli bir dilsel düzeydeki az çok eşdeğer seçimler ÜSLUP DEĞİŞKELERİ olarak görülebiliyordu. Gene aynı kavrama göre, söz konusu değişkeler ÜSLUP DEĞERLERİ ile (ya da bir değişkeden çok ötekiyle ilişkilendirilebilen özel anlamlarla) ilişkilendirilebiliyordu. İkinci bölümde üslubun bildirişimsel etkilerini daha ayrıntılı olarak irdeleyebilmek amacıyla, şimdi bu üslup kavramının kapsamlı bir açımlamasını yapacağız. Ancak bunu yapmak için, bir iletişim sistemi olarak dile ve dilin kurmaca bağlamlarda olduğu kadar kurmaca olmayan bağlamlarda da işleme tarzına daha yakından bakmamız gerekecek.

BİLİŞSEL BİR KOD OLARAK DİL

Çoğu zaman dil bir koda benzetilir, biz de bu analojiyi daha önceki bölümlerde kullanmıştık. Bu analoji, bazı sınırları olmakla birlikte, iyi bir çıkış noktası oluşturur. Yapılması gereken ilk gözlem, bir kod olarak dilin çokdüzeyli olduğudur. Birinci bölümde görmüş olduğumuz gibi, ikici [düalist] yaklaşım yalnızca iki düzeyi birbirinden ayırt eder : "Anlatım" düzeyi ile "içerik" düzeyi. Ancak kendimizi dilin düşünce üretimine ilişkin ya da bilişsel işleviyle sınırlandırsak bile, dilde üç düzenleme düzeyi ayırt etmemiz gerekir. ANLAM düzeyine ek olarak, SÖZDİZİM ile SES düzeyleri vardır; bunlar birlikte dilin anlatım düzlemini oluştururlar. Anlam düzeyi ile sözdizim ve ses düzeyi, genellikle dilsel biçimin "çift eklemliliği" adı verilen şeyi oluşturur : Sesbilim dilin "ses örüntüsü" (sesbirimler, vurgu, ritim, titremleme); sözdizim ise kabaca dilin soyut dilbilgisel ve sözlüksel biçimidir.

Bir önceki bölümde kullandığımız dilbilgisi-sözlük ayrımı, düzeyler arasındaki bu ayrımın ötesine geçer. Sözdizim (genellikle günümüzde kullanıldığı geniş anlamıyla) ses ile anlam düzeyleri arasında aracılık eden sözlüksel-dilbilgisel dü-

zeydir. Böylece, gerek sözlüksel seçimi – dilin sözlüğünden sözcüklerin seçimi – gerek bu sözcükleri tümceler halinde birleştirirken yapılan dilbilgisel seçimleri içerir.

Öncelikle bir sözlü iletişim aracı olarak değerlendirilen dil, gerek geleneksel olarak gerek modern dilbilimde, konuşucunun zihnindeki anlamların seslere (ya da alıcının zihninde seslerin anlamlara) çevrilmesi sistemi olarak görülmüştür. İster KODLAMA (anlamın sese çevrilmesi) sürecini düşünelim, ister KOD ÇÖZME (sesin anlama çevrilmesi) sürecini, sözdizim anlam yapıları ile ses yapıları arasında aracılık işlevi gören biçimsel koddur.

Genel olarak edebiyatla yazılı olarak karşılaştığımız için, bu değerlendirmede bir dördüncü düzenleme ve çözümleme düzeyine yer vermemiz gerekir : YAZI-BİLGİSİ [grafoloji] düzeyi ya da yazı sistemi. Bir tümcenin sözdizimsel biçiminin ya sözlü ya da yazılı olarak gerçekleştirilmesi gerekir; dolayısıyla, yazıbilgisi, sesbilime alternatif bir gerçekleştirim sistemidir. Ancak yazılı bir tümcenin sesbilimi olmadığını düşünmek yanlış olur. Bir şiiri sessiz olarak okuduğumuzda da, onun ritim, uyak, vb. öğelerden oluşan sesbilimsel yapısının farkındayızdır. Düzyazı okumada, bu sessiz gerçekleştirim normal olarak daha az belirgindir ve hiç kuşkusuz, gücü yazardan yazara, okurdan okura ve bir durumdan ötekine değişiklik gösterir. Ancak sesbilimsel gizilgüç hep varlığını korur; düzyazıda ritim, onomatopi [yansıma] ve öteki işitsel etkilerin kullanımı da buna tanıklık eder. Bazı insanlar bir romanı okuduklarında, onu aynı zamanda "duyduklarını" öne sürerler. Bu her birimiz için geçerli olsa da olmasa da, şurası açık ki, durum gerektirdiğinde, yazılı bir metnin sese dökülmemiş sesine tepki gösterme yetimiz vardır.

Böylece, dilin bir kodlama sistemi olarak işlemesine ilişkin çok yalın bir bakış şematik olarak şöyle gösterilebilir :

Şekil 1

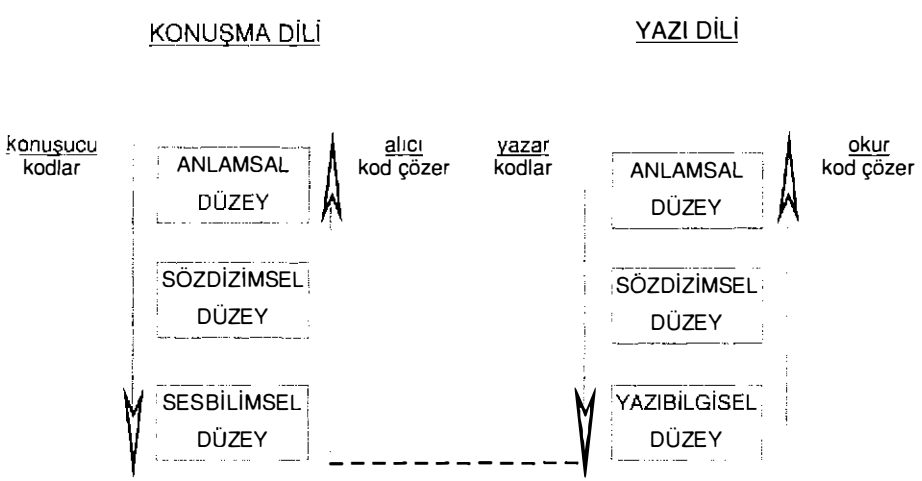

Bu diyagramdaki kesik çizgi, sesbilimin yazılı metinde fiili olarak gerçekleşmese bile, metinde "ima yoluyla" bulunduğunu gösterir. Aslına bakılırsa, İngilizcede yazımbilgisi geniş ölçüde sesbilimden türer : İngilizcenin alfabeye dayalı yazı sistemi, ne kadar kusurlu bir biçimde olsa da, konuşmanın seslerini temsil eder ve noktalama imleri en azından kısmen konuşma dilindeki vurgu ile titremlemenin işlevini üstlenir.

Bu modeli açımlamadan ve genişletmeden önce, dile getirmemiz gereken birkaç çekince var.

İlk olarak, dilin bir kod olarak betimlenmesi, böyle bir betimleme akla Morse alfabesi ya da daha geniş olarak trafik işaretleri sistemi veya yasal düzenlemeler bütünü gibi gösterme sistemleriyle analojileri getirirse, gereğinden fazla kısıtlayıcı olur. Bu karşılaştırmalar, sabit bir biçimde işleyen sabit bir simgeler ya da kurallar grubunu ima eder; oysa bu, dil açısından yalnızca kısmen geçerlidir. Dil, yeni anlamlar ve yeni biçimler (örneğin, eğretilemeli anlamlar ya da yeni sözcükler) türetilmesine olanak tanıması açısından açık-uçludur. Neyin kodun içinde, neyin kodun bir ihlali olduğuna ilişkin olarak da açıkça belirlenmiş sınırları yoktur. Sözgelimi, "bir öpücük koparmak" gibi dilin kurumsallaşmış bir parçası olan bir eğretilemeli anlamla "örtmeceli padavra" (John Updike) gibi böyle bir nitelik taşımayan bir eğretilemeli anlam arasında açık olarak çizilmiş bir sınır yoktur. Dilsel kodun bu yaratıcı genişleyebilirliği vardı aklımızda; ancak artık bunların mutlak değil, görece kavramlar olduğunu kabul etmemizin zamanı geldi. Dil bir kod ise, kullanıcılarının yaratıcı yeteneğine göre uyarlanabilen, tanımı tam olarak yapılmamış, karmaşık bir koddur.

Kodlama ve kod çözme süreçlerini de çok basit bir görüş çerçevesinde değerlendirmekten kaçınmalıyız. Gerek yazma, gerek okuma, duyusal ve bilişsel süreçlerin eşgüdümünü gerektiren son derece karmaşık becerilerdir; ruhdilbilim araştırması bu etkinliklerin çok düzeyli kodlama çerçevesinde yapılandırılmasını desteklese de, kodlama eşzamanlı olarak farklı düzeylerde gerçekleşir ve başka birçok etmen, sözgelimi, bellek erimi ve genel dil dışı bilgi bunda rol oynar. "Okuma, iletinin kodunu, gerçek zamanda, bir düzeyden ötekine çevirerek ilerleyen bir süreçtir," şeklindeki basite indirgeyici kavrayışı kabul edemeyiz. Okuma etkinliği gibi yazma etkinliği de karmaşıktır; üstelik, yazınsal yazının gizemi söz konusu olduğunda, yazılı sayfada bir sözcükler dizisiyle sonuçlanan yaratıcı zihnin işlemlerini açıklayabilmemiz çok güçtür.

Bir kod olarak dil görüşünün bir başka sınırı daha vardır. Bu görüşe göre, anlamlar kodun bir parçasıdır, çünkü her dil kendi gerçeklik görüsünü, karşıtlıklara ve yapılara dayalı olarak kendi tarzınca düzenler. Sözgelimi, dilbilimde renk gibi algı olgularını kodlama tarzı açısından dillerin değişiklik gösterdiği çok iyi bilinir; diller arasındaki bu değişiklik, olasılıkla soyut ve kültürel olguların kavramsallaştırılmasında daha da fazladır. İngilizce konuşan bir kimse ya da başka herhangi bir dilin konuşucusu, kendi deneyiminin – ister algısal, ister bedensel, ister zihinsel, ister duygusal, ister toplumsal olsun – gerçekliklerini kendi dilinin elverdiği tarzlarda yorumlamak zorundadır. Öteki düzeylerde olduğu gibi anlam düzeyinde de, bir yazar seçimini "olasılıklar dilbilgisi" açısından yapar; ancak, bu kodlama ya da anlam yapılandırması, merkezi önemde olsa da yalnızca dar bir

açıdan tanımlanan anlama – daha önce İMLEM adını verdiğimiz kavramsal ya da mantıksal anlama uyar. Anlama ilişkin bu kavramsal görüşe uydurulamayacak çok geniş bir dil iletişimi yelpazesi vardır (özellikle konuşucu ile alıcı arasındaki karşılıklı ilişki söz konusu olduğunda). Birinci bölümde İÇLEM (dar anlamıyla anlam) ile İMLEM (geniş anlamıyla anlam) arasında yaptığımız ayrım hâlâ geçerlidir ve iki tümce kodlanan ileti açısından eşdeğer ise, elbette bu onların imlem açısından da eşdeğer oldukları anlamına gelmez. Üslup değerlerini incelerken yapmaya çalıştığımız şey, kodun parçası olmayan, ancak kodun kullanımı yoluyla türetilen imlemleri belirlemektir. İkinci bölümün amacı, üslupsal imlemleri açıklayıp serimlemektir.

Bu değerlendirmeler, Şekil 1'i fazlaca sözcüğü sözcüğüne yorumlamaktan sakınmamızı sağlamakla birlikte, şeklin dilin temel özünün bir temsili olarak ve üslupbilim için bir çıkış noktası olarak değerini azaltmaz; dilin hangi özelliklerinin kod açısından eşdeğer olduğu saptandığında, üslup seçiminin etkileri daha kolay incelenebilir.

"Kod açısından eşdeğer" : Bu sözün açıklanması gerekiyor. Dilsel olgular, şu anlamda eşdeğer olabilir : Bir kodlama düzeyinde farklı olup bir başka düzeyde aynı olabilirler. Çok düzeyli dil modelini geçerli kılan, bu tür çok sayıda tek tek kodlama olanağıdır. Bazı basit sözlüksel örnekler vermek gerekirse : *kolektif* ile *kollektif,* aynı sözcüğün (sözdizimsel düzey) iki yazım kodlaması ya da değişkesidir; *çoğu zaman* ile *çoğunlukla* aynı anlamın ("eşanlamlılar" dediğimizde kastettiğimiz şey) iki sözdizimsel düzey kodlamasıdır. Kod çözme yönünde, *ağır*'ın en azından iki anlamı vardır : "Kolay"ın karşıtı olan anlam ile "hafif"in karşıtı olan anlam – bir başka deyişle, *ağır* çiftanlamlı ya da çokanlamlıdır. Keza, *y, e, m, i* ve *ş* harflerinin oluşturduğu sıra iki farklı sözcüğü gösterir : Biri bir ad, öteki ise *yemek* fiilinin üçüncü tekil şahıs-mişli geçmiş zaman biçimidir. Üslupbilim temel olarak değişkeleri kodlamakla ilgilense de, birçok-tek eşleştirmenin her iki yöne doğru gitmesi, bir çoklu kodlama sistemi olarak dilin doğasında vardır.

Şekil 2

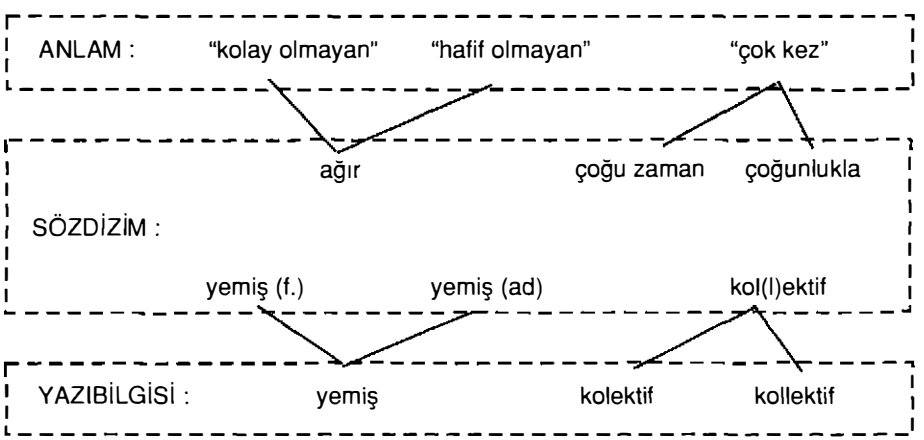

İLETİLER VE GERÇEKLİK MODELLERİ

Dil ile kod arasındaki analojiyi tamamlamak için, İLETİLER'den söz etmemiz gerekir. Kod, bir, iletileri aktarma aracı, bir iletişim vasıtasıdır. Dile uygulandığında "ileti" terimini nasıl anlamalıyız? Önce, İÇLEM ile GÖNDERGE arasındaki ayrıma geri dönmemiz gerekiyor. Filozoflar bu ayrımın gerekliliğini geleneksel olarak, "sabah yıldızı" ile "akşam yıldızı" gibi örnekler aracılığıyla tartışmışlardır. Bu iki deyimin göndergesi aynı olsa da (ikisi de aynı gök cismine, Venüs'e göndermede bulunur), içlem olarak birbirlerinden farklıdırlar, çünkü *akşam yıldızı* "akşam beliren yıldız", *sabah yıldızı* ise "sabah beliren yıldız" anlamına gelir. Burada da, her iki yönde birçok-tek eşleştirme vardır : İçlem farklı, göndergesi eşdeğer olan deyimler olduğu gibi, içlemi eşdeğer, ancak göndergesi farklı deyimler de vardır. Örneğin, *dün* kullanıldığı her durumda "bugünden önceki gün" anlamına gelir. Gene de, 25 Haziranda söylendiğinde 24 Haziran, 30 Haziranda söylendiğinde ise 29 Hazirana göndermede bulunur. "Dün" sözcüğü, sözcelendikleri duruma göre göndergeleri sistematik olarak değişen maddeler (göstericiler) sınıfına girer. Şu iki tümceyi ele alalım :

[1] Ali'nin doğum günü 24 Hazirandı.
[2] Dün benim doğum günümdü.

Bu tümceler içlem açısından farklı olmakla birlikte, göndergelerinin ve doğruluk değerlerinin aynı olması son derece olasıdır. [2], [1]'de göndermede bulunulan Ali tarafından 25 Haziran günü söylenmiş olsa, durum bu olurdu. Göndergenin bu özdeşliği temelinde, iki tümcenin AYNI İLETİ'yi aktardığı söylenebilir. Yani, bir sözcenin "iletisi"nin, o sözcenin "gerçek dünya" hakkında ilettiği şey olduğunu kabul edebiliriz.

Düzyazıda, anlam özdeşliği ile içlem özdeşliği arasındaki farkın, yalın çeşitleme adı verilen gereçte çok iyi bir örneğinin bulunduğunu daha önceki bölümlerde görmüştük : Sözgelimi, daha önce Henry James'in aynı kişiye göndermede bulunan "zavallı genç adam", "bu kişi", vb. eşanlamlı olmayan deyişler kullandığından söz etmiştik. Ancak bu tür yazınsal örnekler verdiğimizde, "doğruluk değeri" ve "gönderge" gibi kavramların kurmacanın uydurma gerçekliklerine uygulanıp uygulanamayacağı sorusuyla karşı karşıya kalırız. Dilsel bakış açısından (bu, dilbilimin felsefeden ayrıldığı yönlerden biridir), "doğruluk" ve "gönderge" gibi terimleri psikolojik gerçekliklere uygulamak daha doğrudur : Bizi ilgilendiren, durumun gerçekten ne olduğu değil, belirli insanların durumun ne olduğunu *bildiği* ya da ne olduğuna *inandığı*'dır. Bu çerçevede, iletişimin, biz insanların kafamızda taşıdığımız GENEL GÖNDERGE EVRENİ ya da GERÇEKLİK MODELİ'yle ilgisi vardır; söz konusu evren, yaşadığımız dünyada durumun o olduğunu bildiğimiz, anladığımız, öyle olduğuna inandığımız, öyle olduğu yargısına vardığımız şeydir. Bu gerçeklik modelini nasıl edinmiş olduğumuzun bizi ilgilendirmesi gerekmez, modelin yapısının karmaşıklıklarının da. Söz konusu modeli bilgi iletimi anlamında, iletişimin çıkış ve varış noktası olarak kabul etmek yeterli olacaktır. Yani, birisine dil aracılığıyla bilgi verdiğimizde, kendi gerçeklik

modelimizden bir ileti alır, dilsel kodlama ve kod çözme aracılığıyla da bunu alıcıya aktarırız; alıcı öncelikle bu aktarıyı kendi gerçeklik modeline uydurur. Buradan bir adım öteye geçerek, şunu kolaylıkla söyleyebiliriz : Aynı şey kurmaca söylemde de olur, şu farkla : Alıcıya aktarılan şey, koyutlanan ya da imgelenen bir gerçeklik modelidir – kısacası, bir kurmacadır.

Hiç kuşku yok ki, gerçekliğin "gerçek" modeli ile kurmacanın "uydurma gerçekliği" arasındaki önemli bir ayrım, uydurma gerçekliğin aktarıldığı ileti dışında kendi başına var olmamasıdır : En azından bu, bir kurmaca yapıtı bütünlüğü içinde, tekil bir ileti içeren bir şey olarak değerlendirdiğimizde böyledir. Ancak daha sonra, şu görüşü geliştirme fırsatı bulacağız : Uydurma gerçeklik, anlaşılması açısından büyük ölçüde gerçek dünyaya ilişkin bilgimize dayanır. Ancak şimdi, üç dilsel düzeyin her birinde eşdeğer kodlamalar seçimi olarak üslup çeşitlemesi üzerinde yoğunlaşarak, bu daha eksiksiz iletişim süreci tablosunu (diyagramı yazılı dille sınırlı tutarak) değerlendirmemize katmak amacıyla Şekil 1'in sol yanını geliştiriyor ve Şekil 3'ün üslup incelemesine nasıl uygulanabileceğini sergiliyoruz.

BİR ÖRNEK : KATHERINE MANSFIELD

Bir örnek olarak, Katherine Mansfield'in "A Cup of Tea" öyküsünden altı sözcüklük basit bir tümceyi alacağız :

[3] Dükkânın güvenli kapısı tık dedi, örtüldü.**

Şekil 3

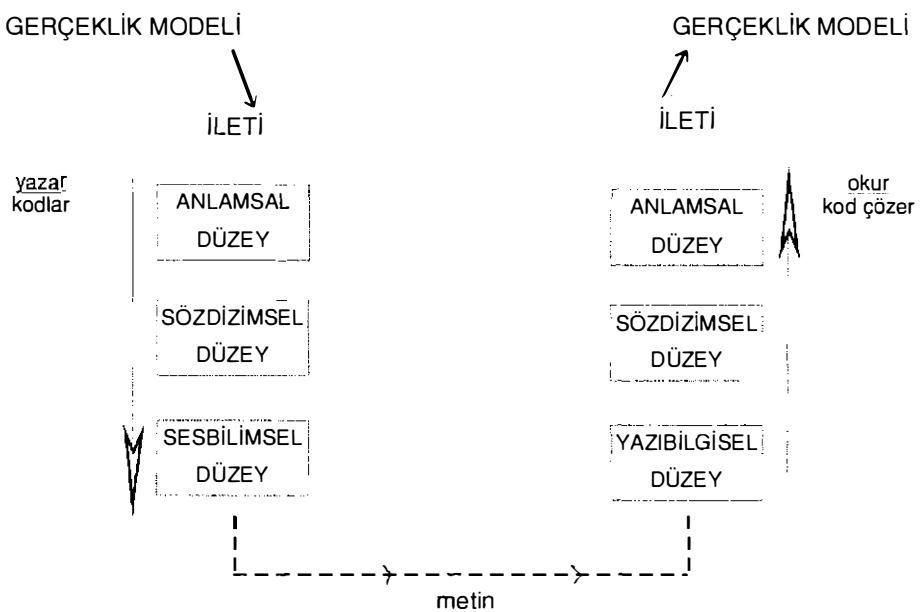

Bu tümce öykünün, yazarın zengin ve oldukça şımarık kadın kahramanının Londra'nın West End bölgesindeki bir antikacı mağazasından çıkışını betimlediği şu bölümünde yer alır :

[4] 'Büyüleyici!' Rosemary çiçeklere tutuldu. Ama kaçaydı bu? Antikacı bir an için duymamış gibi davrandı. Sonra Rosemary'nin kulağına hafif bir fısıltı geldi : 'Yirmi sekiz sterlin, madam.'

'Yirmi sekiz sterlin.' Rosemary sesini çıkarmadı. Kutuyu bıraktı, eldivenlerini giyip düğmeledi. Yirmi sekiz sterlin. İnsan zengin bile olsa... Kararsız görünüyordu. Adamın başının üstündeki rafta duran tavuğa benzeyen tombul çaydanlığa bakarak, rüyada gibi bir sesle : 'Kutuyu benim için saklar mısınız lütfen?' dedi.

'...'

Sanki kutuyu onun için saklamak çok olağan bir şeymiş gibi antikacı önünde eğilmişti bile. Kuşkusuz kutuyu onun için sonsuza kadar seve seve saklayacaktı.

Dükkânın güvenli kapısı tık dedi, örtüldü. Rosemary kış akşamına bakarak dışarda, basamakta durdu.

Bu tümceyi üslup açısından yerine oturtmanın bir aracı olarak, yazarın bu tümcenin yerine koyabileceği, bir ölçüde ona eşdeğer olan başka tümceleri göz önünde bulunduralım. Hiç kuşkusuz, genel olarak bakıldığında, Mansfield İngiliz dilinden başka herhangi bir tümceyi seçebilirdi :

[5] Dükkânın güvenli kapısı bir çarpmayla kapandı.
[6] Rosemary elinde şapkayla, hızla mağazadan çıktı.

Hatta :

[7] Saat on ikiyi vurduğunda, Sinderella peri annesinin ona söylediklerini anımsadı.

Ancak bu tür tümcelerin büyük bir bölümü, ya öyküye (iletisine) anlamlı olarak uymaz ya da öyküyü az ya da çok derecede değiştirirdi. Bu özel örnek açısından bakıldığında, artık aynı "uydurma gerçeklik" söz konusu olmazdı. *Closed* [kapandı], *shut* [kapandı] sözünün bir üslupsal alternatifi olmadığı gibi, *bang* [çarpma] de *click* [tıklama] sözünün üslupsal alternatifi değildir, çünkü bunlar yazarın betimlemeyi seçtiğinden farklı bir olayı betimlerler.

Anlamsal Düzey

Ancak Mansfield, daha kolaylıkla özgün tümcenin değişkeleri olarak kabul edilebilecek şu aşağıdakilerden birini de yazabilirdi :

[8] Dükkânın güvenli kapısı bir tıklamayla kapandı.
[9] Dükkânın güvenli kapısı kapandığında, bir tıklama sesi duyuldu.
[10] Dükkânın güvenli kapısı bir tıklamayla kapatıldı.
[11] Kapı bir tıklamayla güvenli biçimde kapandı.

Bu tümceler ile tümce [5] ve tümce [6] arasındaki fark, bunların tümce [3]'te

sergilenen olayın betimlemeleri olarak yorumlanabilecek olmalarıdır. Bu aynı içlemi aktardıkları anlamına gelmez, *zorunlu olarak* aynı olaya göndermede bulundukları anlamına da gelmez; ancak gerek gerçek dünya, gerek kurmaca dünya hakkında bildiklerimiz çerçevesinde, her birinden aynı olayı *çıkarsamamız* akla yatkındır.

Çıkarsamanın, anlamada önemli bir rolü vardır. Sözgelimi, "Chicago'da bir saattir yağmur yağıyor" tümcesinden, gerçek dünya hakkındaki bilgimizi kullanarak, Chicago'nun sokaklarının ıslak olduğunu çıkarsayabiliriz. Kurmaca okuru da bu tür çıkarsamalarda bulunur. Kurmacanın uydurma gerçekliğinin, gerçek dünya modelimizle kesişme noktaları vardır; aksi yönde belirtiler olmadığı sürece, okurların bu iki dünya modeli arasında eşbiçimlilikler [izomorfizmler] olduğunu varsayacağı öne sürülebilir. Gerçekçi kurmacada örtüşme fazla, fantezi kurmacada ise azdır. Ancak genel olarak, uydurma gerçeklik dünyasını oluşturan şeyler, gerçek varlığı olan şeyler dünyasından alınır. Katherine Mansfield'in tümcesinde göndermede bulunulan kapı var olmamış olabilir, ancak gerçek yaşamda karşılaştığımız başka birçok kapı vardır. Böylece, gerçek dünyadaki varlıklar ve olaylarla ilgili bilgimizden, bunun yanı sıra kurmaca dünyaya ilişkin metinden edindiğimiz bilgiden, metnin doğrudan iletmediği konular hakkında çıkarsamalarda bulunarak, kurmaca dünyanın doğasını koyutlayabiliriz. Katherine Mansfield, kapının çıkardığı gürültüyü *tıklama* olarak betimler. *Tıklama*'nın (sözgelimi, *çarpma*'dan farklı olarak) yumuşak, yankısız (ani olsa bile) bir gürültü olması gerçeğinden yola çıkarak, kapının çok şiddetli kapatılmadığı sonucunu çıkarabiliriz. Gene bundan, daha önceki bağlamı göz önünde bulundurarak okursak, toplumsal nitelikli bazı sonuçlar da çıkarabiliriz. Bize öyle söylenmemekle birlikte, elbette kapının dükkân sahibi tarafından göze batmayacak şekilde, dolayısıyla nazikçe kapatıldığını tahmin edebiliriz. Bu görkemli zenginlik ortamında, insanın müşterisine olan saygısı, dükkân sahibinin fiyattan söz eder görünmemesini ('kulağına hafif bir fısıltı geldi'), mallarına birer meta olarak davranmamasını ('Kutuyu sonsuza kadar... seve seve... saklayacaktı'), kapıyı müşterinin yüzüne kapamamasını gerektirmektedir. *Güvenli* sıfatı (dikkat edilirse, dükkân sahibini değil, kapıyı nitelemektedir) "tıklama"dan yapılan bu çıkarsamayı güçlendirir.

[8]-[13], genel olarak göndergesel açıdan eşdeğer olsa bile ("aynı öyküyü anlatmaları" anlamında), onlara farklı üslupsal değerler veren ince farklar vardır. [8]'de *shut*'ın yerine *closed* kullanılmıştır. Bu fiiller anlam olarak birbirine çok benzer, ancak tam anlamıyla eşanlamlı olmadıkları öne sürülebilir, çünkü *shut* olayın tamamlanmışlığı üzerinde yoğunlaşır, böylece *tıklama* ile uyum içinde olan ani ve geçici bir eylemi ima eder. [9]'da "shutting" [kapanma] ile "clicking"in [tıklama] iki tümceciğe ayrılması, eşzamanlı olaylar olsalar da bunların ayrı olarak düşünüldüğünü gösterir. Bu tümceyi nedensel olarak bağlantısız olaylara gönderiyor olarak yorumlamak olanaklıdır – sözgelimi, kapı kapandığında, silahının emniyetini tıklatan katil. Ancak bağlamdan çıkarsama bu öyküde böyle bir yorumu konu dışı bırakır. Gene de, bu tümcede tıklama sesinin kapamadan önce geldiği izlenimi vardır, böylece nedenin sonuca göre normal önceliği tersine çevrilmiş olur. Gerek bu yüzden, gerek daha uzun olması nedeniyle, bu bağlamda

Katherine Mansfield'in tümcesinden daha göze batıcı bir tümce niteliği kazanır ve kapının kapanmasına gerektiğinden çok önem atfetmiş olur.

[10]'da geçişsiz fiil *shut*'ın yerine edilgen *was shut* [kapatıldı] geçirilmiştir; edilgen çatı bize, örtük bir eyleyen olduğunu, eylemin bir faili olduğunu gösterir. Bu yüzden bu tümce [3]'ten daha spesifiktir ve anlam olarak tamamıyla eşdeğer görülemez. Kapının kendi başına kapandığı yorumunu dışta bırakmakta ve böylece kapının dükkân sahibi tarafından kapatıldığı sonucuna daha açık olarak götürmektedir. Ancak her durumda, bu [3]'ten olası bir çıkarsamadır, böylece tümceler gene göndergesel olarak eşdeğerdir. Öyle görünüyor ki, yazar geçişsiz fiil yapısını seçmekle bilerek durumu belirsiz bırakmıştır : Okurda, kapıların neredeyse kendi başlarına açılıp kapandığı, müşteriye saygılı, üst sınıflara hizmet veren bir dükkânla ilgili incelikli ironik izlenimi yaratmak istemektedir. Bu, kadın kahramanın güvenle hareket ettiği, kendini öne çıkarmayan bir hizmet dünyasıdır : Hizmetkârlar görünür olsalar bile, kadın kahraman onları fark etmez. Bunun olası bir yorum olduğu, bir başka değişkenin olumsuz kanıtınca desteklenmektedir :

[11] Kapı bir tıklamayla güvenli biçimde kapandı.

Güvenli sıfatı zarfa dönüştürüldüğünde, gerçeklikte ağırbaşlılık tutumuna sahip olamayacak bir cansız nesneye düzdeğişmece yoluyla bu niteliği atfeden özgün metnin gücünden bir şeylerin yitmesine yol açar. Yazar sanki bu örtmece dünyasında, genel bir ağırbaşlılık ortamı içinde, esnafın, mağaza sahiplerinin – etten kemikten insanların – iyice incelerek var olmaz duruma geldiklerini ve niteliklerini dükkâna, onun dekor ve malzemelerine aktardıklarını göstermek istiyor gibidir.

Bu örneklerde işaret ettiğimiz eşdeğerlikler mutlak değildir, çünkü okurun yaptığı çıkarsamalar bir zorunluluğu değil, yüksek bir olasılığı gösterir. Katherine Mansfield'in burada yaptığı gibi, kurmaca dünyada tam olarak neler olduğu konusunda bizi belli bir kuşkuda bırakmak, bir yazarın tekniğinin parçasıdır. Aynı zamanda, böyle bir eşdeğerliğin ya da neredeyse eşdeğerliğin belirlenmesi, yazarın dil seçiminin sonuçlarıyla ilgili insanın bilincini keskinleştiren bir çözümleme aracıdır.

Sözdizimsel Düzey

Yukarıdaki örnekler "anlamsal değişkeler" ya da "değişke kavramsallaştırmalar" olarak adlandırıldı, çünkü bu örneklerde ne kadar az olsa da anlam farklılıkları söz konusudur. Anlamsal değişkelerin anlatım farklarını da – sözdizim ve yazıbilgisi/sesbilim – içerdiğini belirtmeye gerek yoktur, çünkü daha soyut anlam düzeyi kodlamalarının anlatımsal sonuçları vardır. Ancak şimdi sözdizimsel biçim açısından birbirlerinden farklı olsalar da anlam açısından eşdeğer olan tümcelere dönüyoruz; yani bunlar [3]'ün açımlamaları ya da sözdizimsel değişkeleridir :

[3] Dükkânın güvenli kapısı tık dedi, örtüldü. [12] Bir tıklamayla dükkânın güvenli kapısı kapandı. [13] Dükkânın güvenli kapısı bir tıklamayla kapandı.

[9]'un aksine, bu tümceler kapatma ile tıklama olayını iki ayrı şey olarak ele

almaz : Bu bakımdan, başka bakımlardan olduğu gibi, [12] ile [13], [3] ile aynı anlamı dile getirmenin farklı yollarıdır. Ancak burada da etki farkları söz konusudur. [12]'de *bir tıklamayla* zarfı tümcenin kalanından önce gelir ve dikkatimizi "tıklama"ya yol açan "kapanma"dan önce tıklamaya çeker. [13]'te, sözdizimsel biçimin değişimi, tümceyi daha kısa ve özlü hale getirse bile, arzu edilmeyen sessel sonuçlar doğurur gibidir. Bunu görmek için, özgün tümce [3]'ün, anlamına uygun bir sessel yapısı olduğunu görmemiz gerekir. *Click* sözcüğü, kendi başına onomatopik [yansımalı] bir sözcüktür ve imlediği sesin net, kesin niteliği, *discreet* ile *shut*'ın son/t/ünsüzünde ve *discreet* ile *door*'un baştaki /d/ aliterasyonunda yankılanır. [13]'te vurgulu hecelerin art arda dizilmesi ('-créet dóor clícked shút) ve buna eşlik eden ünsüzlerin sesi, özellikle /k/, /t/ ve /d/ durakları yüzünden bu etki vurgulanır. Aslında, burada onomatopi etkisinin fazlaca vurgulandığını ve tümcenin yüksek sesle söylenmesi güç bir ünsüzler gruplaşması içerdiğini söyleyebiliriz. Bir yazarın farklı bir bağlamda başarılı bir biçimde kullanabileceği bu ses çirkinliği okurun dikkatini çekip, *discreet*'in gücünü azaltır.

Yazıbilgisi Düzeyi

Şekil 3'teki en düşük üslup düzeyi, belirli bir sözdizimsel biçimin yazıbilgisi seçimidir. Örneğin, [3]'ü noktalama imlerini kullanarak iki ayrı bilgi birimine ayırabiliriz :

[14] Dükkânın güvenli kapısı kapandı – bir tıklamayla.

Ya da benzeri bir bölümleme [12]'de bir virgülle gerçekleştirilebilir :

[15] Bir tıklamayla, dükkânın güvenli kapısı kapandı.

Bu noktalama biçimi, okurun tümceyi değerlendirme tarzında belirli bir değişikliğe yol açar; özellikle [14], "tıklama"yı önemli ve kendi başına şaşırtıcı bir öğeye dönüştürür, okurun bunları bir bütünün tamamlayıcı parçaları olarak görmesini sağlamak yerine onun dikkatini iki olay arasında böler.

Yazıbilgisi çeşitlemesi üslubun görece daha önemsiz ve yüzeysel bir bölümüdür; heceleme, büyük harf kullanımı, tireleme, italik kullanımı ve paragraf bölümlemesi gibi konuları ele alır. Bu konular büyük ölçüde sözdizimince uzlaşımsal olarak belirlenmiştir ve ancak yazar bilerek yanlış yazım gibi belli bir ölçüde belirgin ve uzlaşımsal olmayan bir yazıbilgisi seçimi yaptığında dikkati çekecek bir anlatım özelliği haline gelir. Üçüncü bölümdeki üslup özellikleri listemizde yazıbilgisine ayrı bir başlık ayrılmamasının nedeni budur; okur, bu özelliklerin, üslupsal önemleri olduğunda, öne çıkarma başlığı altında ele alındığını görecektir. Sterne, Dickens ve Joyce gibi yazarların yapıtlarında uzlaşımsal olmayan yazıbilgisi örnekleri görülür; bu yazarlar arasında çağ ve üslup olarak büyük fark bulunmasına karşın, yazılı simgenin anlatım gücü konusunda ortak bir ilgiyi paylaşırlar. Joyce'un kesintisiz terkipler halinde sözcükleri yan yana kullanması alışkanlığından (*coffinlid, petticoatbodice*) ve Dickens'in *Dombey and Son*'daki konuşan saatinden söz edebiliriz; bu saat şu sözü sürekli yineleyerek genç Paul'u çileden çıkarır : "How, is, my, lit, tle, friend? "How, is, my, lit, tle, fri-

end?". [Nasıl, benim, küç, ük, arkadaşım? Nasıl, benim, küç, ük, arkadaşım?]

Sessel Etkiler

Yazılı bir metnin kendi başına bir sessel üslup düzeyi olmasa bile, dilin düzeyleriyle ilgili bir incelemede, yazılı sözün sessel gizilgüçlerini göz ardı edemeyiz. Sözlü edebiyatta ses seçimleri seçik bir üslup düzeyi oluşturur ve yazılı edebiyatta örtük ses örüntüsü her zaman metni yüksek sesle okuyarak belirgin kılınabilir. Büyük ölçüde, bu örtük ses düzeyi, sözcüklerin ve yapıların sözdizimsel düzeyde seçilmesiyle belirlenir, burada ses üslup değerinin önemli bir öğesi olarak görülebilir. Bunu yukarıda, örnek [13]'ü tartışırken görmüştük.

Bununla birlikte, yazı sistemi birçok yönden konuşmanın ses örüntüsünü temsil eden bir sistem olsa da, sessel etkilerin bir başka kaynağı yazıbilgisidir, özellikle diyalogta bir karakterin konuşma üslubunun çağrıştırılması yoluyla. Dickens bu konuda birçok örnek sunar bize :

[16] Hayır, efen'im – değişik nedenler – sunmayı görev sayarım – efen'im... Af'ınıza sığınıyorum – evlat...

Bleak House'taki özensiz avukat böyle konuşur. *Our Mutual Friend*'deki Mr. Podsnap, yabancılara hitap ederken büyük harflerle konuşur : "How Do You Like London?" [Londra'yı Nasıl Buldunuz?] Elbette, bu tür ses taklidi çoğunlukla bir karakterin aksanını göstermek üzere alışılmamış yazım kullanımlarını içerir, sözgelimi *Bleak House*'ta hastalıklı kuzenin gözde sözcüğü fellow tek heceli *fler*'e indirgendiğinde olduğu gibi : "hiç kimseyi asmamaktansa, yanlış adamı asmak çok daha iyidir." Bu tür amaçlar için kullanılamayacak hiçbir yazıbilgisi gereci olmadığı açıktır, ister yazım, ister noktalama, ister büyük harf kullanımı, vb. söz konusu olsun. Ancak yazıbilgisi özellikleriyle sesbilim özellikleri arasındaki karşılıklılık hiçbir biçimde kesin olmadığından, bir yazarın bir karakterin konuşma üslubunu gerçekten temsil ettiği söylenemez. Yazıbilgisi uzlaşımları izlenimci bir yöntemle kullanılır ve bir okurun yüksek sesle okurken ne tür bir sesletimi benimsemesi gerektiğini gösterir. Örneğin, "How Do You Like London?"daki büyük harfler bir dizi sessel unsuru – anormal yüksek ses, seslerin ağır ağır söylenmesi, her hecenin vurgulanması – gösterebilir, bunların hepsi de İngilizlerin şu ünlü varsayımını dile getirir : Kendi dilini anadili İngilizceymiş gibi konuşamayan herkes sağır, aptal ya da hem sağır hem aptaldır. Önemli olan nokta şudur : Sözcüğün başlangıcındaki bir büyük harf, yazıda bir vurgulama ya da söylenen şeyin altını çizme biçimi olup bu yüzden konuşmadaki vurgunun görsel bir bağlılaşığı olarak kullanılabilir. ⊠

* Katherine Mansfield'in "A Cup of Tea" adlı öyküsünün bir çözümleme örneği olarak seçildiği "Üslup Düzeyleri" adlı bu bölüm, Geoffrey N. Leech ve Michael H. Short'un *Style in Fiction* adlı kitaplarının 4. Bölümünden alınmıştır (Longman, 1981).

** Bu çözümlemede "A Cup of Tea" ("Bir Fincan Çay") öyküsünden alınan örnek tümceler, çözümleme ile öykü arasında tutarlığı korumak ve karşılaştırma yapılabilmesine olanak sağlamak için, "Adam Öykü"nün bu sayısında yer alan Şengün Oral çevirisinden alınmıştır.

İngilizceden çeviren : Kemal Atakay

FAKİR BAYKURT

Cümlenin Berberi

FABRİKA büyük. Gök basık...

Rur Havzası'nın bütün bulutları Mülheim üstüne çökmüş gibi.

Gök basıyor. Evler yapışacak. Şehir yamyassı olacak. Dört bir yandan otoyolların gürültüsü geliyor. Otoyollar örümcek ağları gibi sık. Gürültü göğe çıkıyor. Duisburg, Mülheim, Oberhausen, Essen birbirine bitişti. Savaş biteli kırk yıl oluyor. Barış içinde büyüdü şehirler.

Mülheim de büyüdü.

Atom enerji santralları, havagazı donanımları, baraj tribünleri yapan fabrika Mülheim'de dört bin işçi çalıştırıyor. Bulancak'ın Bozat köyünden çıkıp yürüyen Naci Tekdemir bunlardan biriydi on dokuz yıldır. Göğsünde akülü kumanda aygıtı, bir masal devine benzeyen koca vinci başarıyla yönetiyor.

"Mülheim büyüdü, ama biz küçük kaldık! Güya biz de barış içindeyiz, ama yurdumuz yerinde sayıyor!" Durdu, düşüncesinin yönünü değiştirdi. "Kendi durumumdan şikâyetim yok; yurdumun durumunu söylüyorum!" Bıyık altından güldü. "Ben büyüyeceğim kadar büyüdüm. Daha fazla büyümek istemiyorum!"

Çok büyük demir boruları kancalara takıp kaldırıyor. Vinci rayların üstünden yürüterek dışarı çıkarıyor. Koca dev, yükünü boşalttıktan sonra geri dönüp tam üstüne gelirken fren düğmesine basıp durduruyordu.

"Naci abiii! Saçlarım uzadı! Başım kuş yuvasına döndü, geleyim de kesiver! Vaktin var mı?"

Manavgatlı Veli'ydi. Kız sesli Veli. Başında portakal renkli başlık. Fırınlara doğru gidiyor.

"Oluur, geel! İşten sonra gel, kesivereyim!"

"Canını seveyim senin Naci abiii!"

Veli, deli deli gülüyor.

Naci de güldü : "İstersen gündüz gelme, gece gel!"

Az sonra galvanizci Hans göründü. Karısı doğum yaptı. Özlük İşleri Bölümü'ne gidiyor. Bebeğin kâğıtlarını verecek.

"Hallo Naci; çok uzun saçlı doğdu oğlum! Biliyorsun şurda oturuyoruz. Gel de biraz kısaltıver..."

"Hayhay! İstersen karının saçlarını da kısaltayım!"

Halle'nin içinde bir kahkaha patladı. Hans gülerek el salladı karşıdan.

Naci, "Hiç hakkım yok şikâyete!" diye düşüncesinin önünü açtı. Bozat'ta sadece hayvancılık yapılırdı. Tarlalara sadece mısır ekilirdi. O da hayvanlar için.

Fındık para etmezdi. Yeni dikimler yoktu. Komşular eskileri söküyordu. Naci, kendinden öncekilerin açtığı yoldan İstanbul'a doğru yürüdü. Teyze kızı Nebile'yle evliydi. Dört çocuğu olmuş, ikisi ölmüştü. Aileyi Bozat'ta bırakmış, yalnız gidiyordu. Yapılarda çalıştı üç yıl. Ağır yapı işleriydi. Çok kazanması gerekiyordu. Geride bıraktıklarına para yolluyordu. Ustalığa kadar çıktı. İnsan İstanbul'da iyi para kazanıyordu. İyi de harcıyordu. El gibi gelen, yel gibi gidiyordu. Kira pahalı, taşıt pahalı, yem yiyecek pahalıydı. Yapı işlerini bıraktı, ayakkabı yapımında çalıştı iki yıl. Üç yıl da berber çıraklığı yaptı. Gecekondu mahallesi Ümraniye'de saç kesti; ustalık diploması aldı. Bir gün baktı, önünde Almanya'nın yolları açık; atladı trene. Atladı ama çağrı yazısı gerekliydi. Yoktu Naci'de. Sordu : "Nereden alınır?"

"İş Bulma Kurumu'na başvur! Ama başvurur beklersen gelmez, rüşvet yedir!"

Rüşvetin nasıl yedirileceğini bilmiyordu. Öğrendi. Çağrı yazısı da geldi. Yeniden bindi trene. Köln... Ford'da otomobil koltuklarının dirseklerini yapıyordu. İş zordu. Para azdı. Hemşeriler haber verdi; Mülheim'de daha kazançlı bir iş var. Ne olsa durumlar iyi o zaman. Köln'ü bırakıp geldi, Siemens'e girdi; giriş o giriş!

Vardiyalı çalışıyordu. Epey boş vakti oluyor. Şehir merkezindeki Palmia Berber Salonu'nda ek iş buldu. Diplomasını getirmişti akıl edip. Erkek saçı kesiyor. Kadın başı yapıyor. Erkeklerden yüzde 40, kadınlardan yüzde 60 pay alıyor. Nebile'yle Saffet'i getirdi hemen. Ahmet kaldı Bulancak'ta; ortaokula gidiyor. Bu şimdi oturduğu eve girdi. Saç keserek ev sahibiyle, komşularla ilişkileri geliştirdi.

Hiç bu kadar uzun dalmazdı işinin başında. Bugün üstünde bir başkalık vardı. Korktu : "Yoksa hasta mı olacağım? Yoksa midem kanama mı yapacak?"

Hay Allah! İstemediği halde gene daldı. Ayılttı kendini. Dikkat edecek, bir daha dalmayacak. Çok sular aktı köprülerin altından. Hiç de kötü gitmedi işler. Yıldan yıla iyiye döndü. Ahmet liseye girdi. İlçede halasının yanında kalıyor. Saffet Düsseldorf'ta elektrik okumaya başladı. Ara sıra İşçi Derneği'ne gidip oturuyordu. Oyun sevmez, kumar bilmezdi. Çıkarıp makasını şık şık ettiriyor, bağırıyordu : "Berber var berber! Tıraş olmak isteyen buyursun!" Para almadan, iki saat saç kesip eve yürüyordu. Teyze kızı ceketini alıp asıyordu. Pabuçlarının bağcıklarını çözüyordu. Terliklerini önüne koyuyordu. Yıllar yılı hep böyle sürdü bunlar. Kendisi ceket asmadı askıya, bağcık çözmedi. Sabırlı, rahat, gülerek bir de sarılıyordu teyze kızı. Çok, çok iyi gidiyordu ilişkileri. Ama bugün neden böyleydi? Neden acayip bir sıkıntı vardı içinde? Hemşeriler, arkadaşlar arasında saygınlığı tamdı. Neden bu sıkıntı? Şu iş paydos olsun, hemen eve gideyim. Bir banyo yapayım sıcak. Teyze kızı ovsun sırtımı. Yatıp ter çıkarayım. Bir nane çayı içeyim. Biraz da pekmezli yoğurt yedim mi, bir şeyciğim kalmaz!

Kalır... Kalmaz... derken koca vinci kendine doğru çekti gene. Demir boruları kancalara taktı. Kaldırdı getiriyor. Vinç raylarda gıcırdıyor. Tam şimdi durdurması gerekir. Frene bastı. Bir daha, bir daha bastı. Aaa! Frenin tutmadığını sezer gibi oldu. Sezmek istemiyor. Koca dev üstüne geliyor. Öyle bir durumu yaşamak, bilmek istemiyor. Can derdiyle üç beş bastı. Şaşkınlıkla göğe baktı. Gelen devin önünden kaçamaz. Kendini yere atamaz. Var hızıyla üstüne geliyor.

Fakir Baykurt

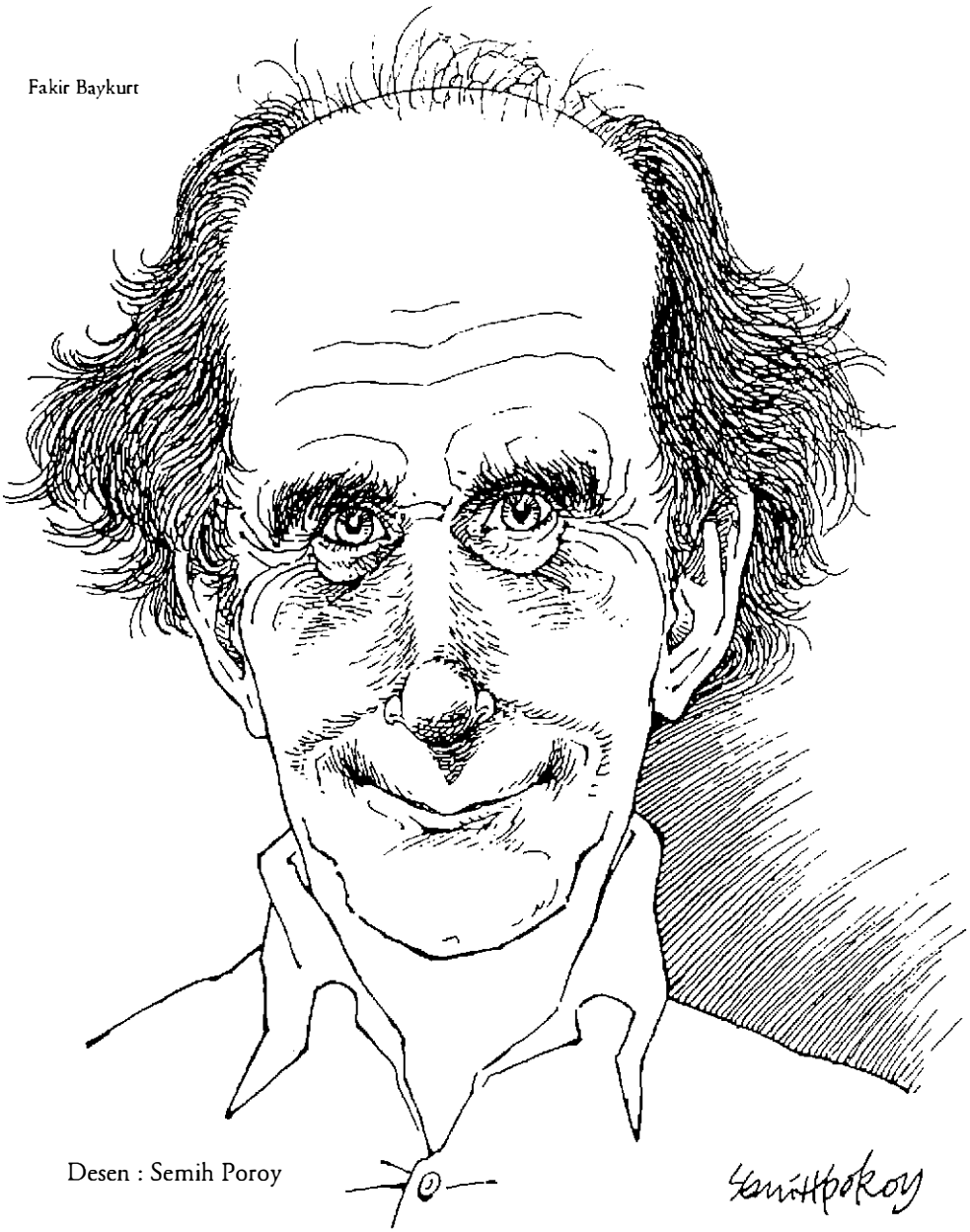

Desen : Semih Poroy

"Yahu kaza oluyor!" diye geçirdi içinden. Saniyenin binde birine Almanca "*Unfall*" sözcüğünü sığdırdı. "Hay Allah!"ı sığdırdı. Aygıtın düğmesine son umutla bir kez daha bastı. Hayır tutmuyor. "Yahu fren tutmuyor!" demeye kalmadan, vinç ufak bedenini duvara çarptı. Bir anda oldu bu. Sıkıştırdı gövdesini. "İşte sana ölüm; buyur!"

AMA HAYIR ölmedi. Sıkıştırma da durdu galiba. Belki de duvarın orası çöktü içeriye. Acaba bilinci yerinde mi? Solunum güçlüğü duydu. Bir dağ oturdu göğsünün üstüne. Yok hayır, derin bir denizin altına düştü. Milyar ton

ağırlıkların altına girdi. Soluğunu aldı, geri veremedi. Bir yerleri patlayacak gibi oldu. Koca denizin altından çıkamıyor.

Böyle ne kadar geçti? Kimsecikler gelmedi yardımına. Nerde Manavgatlı Veli? Nerde galvanizci Hans? Hiç gelip geçen yok mu yakınlarda? Nereye toz oldu, "Yahu Naci saçlarım uzadı!" diyenler?

Biraz soluk alabildiğini sezdi.

Kendini zorlar gibi yaptı. Zorladı biraz. Evet alabiliyor, ama veremiyordu. Aldığını vermesi zordu.

"Yahu ben elinde sanatları olan insan, Naci Usta, nasıl düştüm bu açmaza? Nasıl kaptırdım paçamı ölümün dişlerine? Değil böyle kolay bir vinci, dünyayı döndürmeye aklı yeten Naci '*Unfall*' mi yapar arkadaş?"

Kendini uzun uzun sorgulamanın zamanı değildi. Bir çözüm bulmalıydı hemen. "Ama nasıl? Nasıl oldu bu? Denetimini tam yaptım! Sapasağlamdı. Yıllar yılı kullandığım aracın nasıl oldu da freni tutmadı? Şimdi ben nasıl bakarım arkadaşların yüzüne? Ben, herkeslere yol gösteren, herkeslerin saçını kesen, herkeslerin sevdiği Naci Usta? On dokuz yıldır kaza yapmayan, hasta olmayan..."

Durdu :

"Bir kez fıtık oldum! Ameliyat ettiler. İyileşmem iki ay sürdü. Çok mahçup oldum. Raporumun bitmesini beklemeden geldim fabrikaya! Her yıl olmazsa yıl aşırı 'İşyeri Başarı Ödülü' alan Naci Usta ben.."

Yeniden durdu, dinledi kendini.

Gelmişi geçmişi düşünebildiğine göre yaşıyordu demek! Sevindi biraz. "Yaşamasam düşünemem!" dedi. Ama soluk veremiyordu. Oysa aldı mı, vermek zorundaydı. "*Du musst!*" Kızdı birden : "Belki yüz yıldır yabancı işçi çalıştırır şunlar! Bir türlü öğrenemediler; '*musst*' demeyeceksiniz insanları çalıştırırken! 'Yapar mısın kardeşim?' diyeceksiniz. 'Sana ihtiyacımız var, hatırımızı kırma!' diyeceksiniz. '*Musst*' buyruktur; insanlar buyruğu sevmez. Tatlılıkla söyleyeceksiniz..."

Yarı canlı bir daha düşündü :

"Ben bir kaza geçirdim, bu kesin. Ama ölmedim, bu da kesin. Acaba yeri göğü görüyor muyum? Sesleri duyuyor muyum? Yoksa bayıldım mı? Kimseler koşup yardıma gelmiyor. Bedenimi duvardan çekip almıyorlar. Evik çabuk hastaneye uçurmuyorlar. Helikopter gelmiyor. Serum takmıyorlar koluma. Yoksa kaçak bir uykuda düş mü görüyorum? Bu düşündüklerim gerçek dışı durumlar mı?"

Gözlerini kapayıp çevresini dinlemek istedi. Hayır kapanmıyor. Başını kaldırıp bulutlara bakmak istedi. Kalkmıyor. "Öyleyse yere bakayım!" Bakamıyor hayır. Soluk vermek istedi, veremedi. Yırtılıyor içinde bir yer. Belki ölüyor. Çünkü çalışamıyor. "Huyum böyle, çalışmazsam ölürüm!" diyor.

Fındık para etmeye başladı. Sovyetlere, Almanlara, Amerikalılara satılıyor. İzin alıp gitti. Dokuz tarla fındık dikti. Palmia Berber Salonu'nda dörder saat yerine altışar saat çalıştı. Yedi yılda Bakırköy-Parseller'e apartmanı dikti. O zamanlar işi kepçe yöneticiliğiydi. Berberlikle ikisini birlikte götürüyordu. Dile kolay, yedi yıl! Kepçeden indi, vinçe bindi. Yetmiş mark zam geldi aylığına. Palmia'yı bıraktıktan sonra, "Çalışmadım mı ölürüm!" dedi. O yüzden dernekte saç kesti parasız.

Ama şimdi çalışamıyor.

"Eyvaaah yandım! Saffet okulu bitirmedi! Ahmet evlendi, gelin gebe! Torunumuzu görmedik daha. Nereden çıktı bu kaza? Ben bu kazayı nasıl yaptım? Yoksa birinin puştluğu mu, bozdu freni? Dörder dörder belki yüz boru aktardım. Birden nasıl bozuldu? Cumartesi, Köln'den hemşeriler gelecekti yatıya. Pazar, Mülheim ile Duisburg'un arasına savaştan sonra gençlerin diktiği ormana gidecektik. Dorsten'li Adolf'ün sürüsünden koyun alacaktım. Kesip yüzecektim elimle. Çamların altında ızgara yapacaktık. Kötü oldu bu kaza. Ölmedim belki, ama ne zaman ayılacağım?"

En acayibine giden de hiç acı duymuyor oluşu. "Sıkıştım bu kadar, soluk veremiyorum, içimin bir yeri yırtılıyor, gene de acı duymuyorum; çok acayip!"

"Daa di, daa di!.." Bir karanlıkta gittiğini sezdi. Demek bilincinde boşluklar var arada. O boşluklarda bir şey duymuyor. Üç beş otomobilden hemşeriler indi. Sedyeyi uçurmak istediler. Sade Türkler değil, Almanlar gelmişti. Bir ışıltı geçti düşüncesinden. "Kendimi bu kadar sevdirebildim demek!" On dokuz yıldır bembeyazdı fabrikada defteri. Meister'e hastir çekmedi. Alinin Velinin hatırını kırmadı. Hans'ı Heinz'ı incitmedi. Gerek de olmadı. Kaçamak yapmadan, hasta olmadan çalıştı on dokuz yıl. Ara sıra, "İyi kazandırıyor muyum firmama?" diye sordu kendi kendine. Onaylıyordu başıyla : "Eveeeet!" Soruyordu : "Firmam da bana iyi ödeme yapıyor mu?" Yanıt veriyordu : "Yapıyor evet!" Sendikam var, gelir gelmez girdim; sıkıysa yapmasın! Buraya göre orta bir ödeme, ama Türkiye'ye göre iyi! Teşekkür ederim! Firmam vergimi sigortamı ödemek için çırpınıp duruyor! İşçisi hastalansa para, kazalansa para. Kazanıyor beş on milyar, belki daha fazla, ama korkunç yıpranıyor. Biraz daha fazla kazansa ne olacak, ne yapacak parayı? Devretsin fabrikalarını bize, karışsın aramıza! İsterse genel müdürümüz olsun, yaşasın paşa paşa! Veririz el ele, birlikte kazanırız. Daha yatırım mı gerekiyor? Birlikte yaparız. Ne yapayım ki firmam akıldan kısa, ya da fikirden! Akıl ile fikir ayrı ayrıdır insanlarda. İkisi eşit olmaz hepsinde. Örneğin bende fikir uzun, akıl kısadır. Eşit olsa buralarda bu kadar durmaz, döner giderdim. Düşmezdim bu durumların, *Unfall*'lerin içine. Otururdum Bozat'ta fındıklarımın başında. Temiz havada mis gibi bahçe işleri varken gelinir mi bu dumanların içine? Bir aydan fazla sürüyor açık havada fındık toplamak. Kekikli dağların içinde yaşamaya doyum mu olur? Yılda bir de in İstanbul'u denetle. Bak, apartmanların duruyor mu yerinde? Kiracıların iyi geçiniyor mu birbiriyle? Tam ödüyorlar mı kirayı? Saç keseceksen köyünde, şehrinde kes. Türkiye'de kelle mi yok? Dedim ya aklım kısa. Anacığım, "Şaşmaz yanılmaz bir Allah!" derdi. Şaşıp yanılıp buralarda kalmayı sürdürdüm. Üç beş kuruş kazanıyorum, firmama da kazandırıyorum. Zarar mı ettirecektim? Ben her şeyden önce insanlığımı bilirim..."

Coşkun olurdu Bozat pazarı. Çayırlar coşkun. 600 evli köy büyüdü büyüdü, on sekiz mahalle, yedi muhtarlık oldu. "Çok iyi çalışırdım; hele fındık para etmeye başladıktan sonra! Yılda beş kez biçerdim çayırı. Tam yapardım köy işlerini. Şimdi yılda altı hafta iznim var. Gidip çalışıyorum. Çoluk çocuğumla tam bütün topluyorum fındığı. Her gün iki üç de saç kesip neşemi buluyorum. Dedim ya içki içmem, kumar oynamam. Hovardalık yapsam teyze kızı incinir. Çalışmaktan, saç kesmekten alırım alımımı. Boşaltırım içimin ağılarını. Çalışmak aynı za-

manda bana neşe verir. Köyde köşede yüzüm güler. Beş kuruş almam saç kesmelerden. Ümraniye gecekondularında, Palmia Salonu'nda kazandıklarımı yeter görürüm. Tat alırım kafalara düzen vermekten. Hem de Türk mü, Alman mı, Kürt mü ayırmam. Cümlenin berberiyim ben, hepsinin. İspanyol gelir keserim, Yunanlı gelir keserim. Kolonya dökerim ellerine. Kalkıp giderlerken güle güle derim arkalarından..."

Asansörden sonra sedye ile taşıdılar. Koluna karnına iğne sapladılar. Az buçuk anımsıyor, serum veriliyor mutlaka. Demek ameliyat edecekler; ya da ettiler. Hepsini izlemesi olursuz. Çok boşluklar oluyor bilincinde. Ne var, ne oluyor, o boşluklarda hiç anlamıyor. Ertesi gün altına oturak sürdüklerini, büyüğünü ona yaptığını, ördek koyduklarını, ona işediğini sezdi. Boğazından komposto gibi bir sıvı akıttılar.

Teyze kızı geldi başucuna. "Nebile'm..." diye inledi. Ağlar, bayılır sanıyordu. Şimdi dört kişilik koğuşta, eski ataerkil toplumlardan birinin büyükanası gibi oturuyor. Sildi Naci Usta'nın terini. Tam poposunun üstüne şaplak atardı : "Kalk namazını kıl teyze oğlu!" Şakalı davranışlarını severdi. "Bu karı benim dünyamı şenletti, Allah bin bin razı olsun!" derdi. On dört ay büyüktür Naci'den. "Benim yaşıma gel seni bir daha evereyim!" der.

"Böyle takılgan, sokulgan kadın Avrupa'da yoktur! Olsa da Nebile kadar olamaz! Kaç kez dikildim karşısına : 'Geçti on dört ay, işte oldum senin yaşın kadar, ever haydi!' Düşünür hesaplar, gene on dört ay bulur aramızda. Okuması yazması yoktur. Türkçe abece'nin 29 harfini bilir ama çatamaz. Köye yeni okul açıldığında Trabzon'un hocaları haber yollamış : 'Gâvur okuludur, kızları sakın yollamayın! Oğlanlar gitsin zararı yok; askerlikte zorluk çekmezler!' Hiç yollamadı babası. Okuyamadı garibim. Ben okurum, yazarım. Hesap da bilirim. İstanbul'un yapılarında kalfalığa kadar çıktım. Plan bilirim. Hem çizimini, hem uygulamasını öğrendim. Sadece imza yetkim yoktu, onu da mimar atardı. Sıfır mozaik, beyaz çimento ile ağaçsız pencere kasaları benim buluşumdur. Bakırköy-Parseller'deki apartmanın pencerelerini böyle yaptım. Yağmur derdi, güneş derdi, boya derdi yok. Yüzyıl dayanır. Her katta beşer daire. Koca apartman. Yirmi aile oturur. Bodrumu 1.040 metrekare. Atölye olarak kiraya verdim. Kiracısı genç, iyi bir insan. Yüz on işçi çalıştırır. Öteki dükkânlardan birinin kiracısı olan Gebzeli Hamdi, hafif şişgöbek, geldi bir gün : '300. 000 lira hava parası vereyim, çıkar onu, ben gireyim!'

'Düşüneyim!' dedim.

'Bir hafta sonra alayım yanıtını!' dedi. Böyle buyurur gibi konuşur. Geldi bir hafta sonra. Gözüme bakıyor : 'Düşündün mü?'

'Düşündüm...'

'Ne düşündün?'

Dedim : 'Sen çıkacaksın!'

'Nasıl ben!'

'Boyaa sen!'

'Neden?'

Anlatsam anlayacak mı? Anlayacak olsa böyle bir işe yönelir mi? Onu çıkardım. Sonra kiracıları çağırdım, yemek yedik birlikte. Bol bolamat et koyduk ço-

cukların önüne. İçki aldırdım, kullanan arkadaşlar içti..."

Şu anda başında dikilen, ameliyatını yapan doktoru seçebiliyor. Elini Naci'nin başına koydu, sıcak sıcak gezdiriyor. Çok hoşuna gidiyor sıcak sıcak.. Soruyor : "Ne yaptın saçlarını?"

Anasını alıp Trabzon'a hastaneye götürmüştü. Taşıt kıt. Almanya'da çalışmak yok daha. Girdiler hastanenin kapısından. Çıktılar yukarı. Yaşlı kadın sırtında. Epey eridi, küçüldü. Ama otuz kilo gelir gene de. O kat, bu kat. Gök terin içinde kaldı. Yirmi odaya girip çıktı. Ona giriyor, "Burası değil!" Buna giriyor, "Burası değil!" Tabanca olsa çekecek. Karakollar toplatmıştı bütün silahları. Gene bir sıkıyönetim yılıydı. Cezaevleri, tutukevleri ağzına kadar doluydu. Rüşvet verdi, bir belaya bulaşmadan yatırdı anasını. Ameliyat ettirdi. Şimdi 83 yaşında, Bozat'tan çıkmıyor, gezmeye bile gelmiyor Almanya'ya.

Doktor Johannes Löwe'nin eliydi başındaki :

"Ne yaptın saçlarını?"

"Benim eşim geçimsizdir efendim. Deli deli konuşur. Hiç rahat vermez. Her sözüne sinirlenirim. Döküldü bu yüzden. Tabii birazını da kendim yoldum öfkeden..."

Ciddi insanlar ya bunlar; gerçek sandı. İnandı. Sordu : "Nerde oturuyorsun?"

"Akasien Caddesi'nde! Eichenberg derler durağımızın adına. Üç Bacaklı Kilise vardır, bilir misin?"

Güldü Doktor Löwe. Çocukluğunun mahallesiydi. Yaşı on dört olunca Johannis Kilisesi'nde yapılmıştı Konfirmation töreni. Şimdi Kettwig'te ormanın içinde Bungalow'su. Wasserbahnhof'un yakınından geçip Rur'dan yukarı sürer her gün otomobili. Türk hastasının palamuta benzer gözleri cin bir insanın iç dünyasını yansıtıyor.

Derken görüşmeciler gelmeye başladı. İki, üç, beş, on beş... Doktor Löwe telaşlandı birden : "Biz sadece eşine izin verdik. O da sürekli kalamaz bundan sonra. Çünkü çok sinirleniyor sözlerine. Öfkeden başında saç kalmamış. Gene sinirlenir, patlar dikişleri..." Doktor Löwe bunları içinden geçirdi. Böyle düşündüğünü bir hafta sonra hemşire Gabi söyledi. Asıl o zaman patlayacaktı dikişleri gülmekten...

Evet, gülebiliyor artık. Zaten dördüncü gün kalktı tuvalete gitti. Büyüğünü küçüğünü kendisi yaptı. Sevmiyordu ördeği, oturacağı. Beşinci gün de yatak komşusu Karl Heinz'ın saçını kesti koğuşun ortasında. "Önüme önüme düşüyor şunlar!" diye sinirleniyordu. Fıtık ameliyatı olmuştu; sinirlenmesi gerçekten sakıncalıydı. Hemşire Gabi'ye sordu : "Acaba sizde bir makas bulunur mu?" Hemşire, "Belki önemli bir iş için gereklidir..." diye düşündü. "Tarağını ver!" dedi Karl Heinz'a. Verdi. "Kalk!" dedi. Kalktı. "Otur şu sandalyeye!" Oturdu. Alman değil mi, buyruk duydu mu gerekeni yapıyor.

Makas şık şık etmeye başlayınca Karl Heinz ayırdına vardı, saçları kesiliyor. Birden sordu telaşla : "Herr Naci, ne yapıyorsun?"

"Kurtarıyorum seni fazlalıklarından! Hem de güzelleştiriyorum! Hastalara da gerek güzellik!"

"Olmaz, sen berber değilsin; bozarsın!"

"Otur diyorum sana! Ben cihan berberiyim! Bileydim diplomamı getirirdim..."

Diploma sözünü duyunca Karl Heinz gevşedi, upuslu oturdu. Tıraş bitesiye sesini çıkarmadı. Doktor Löwe, Başhemşire Elisabeth, hepsi toplandı. Hemşire Gabi eline bir ayna almış, dikiliyor. Traş bitti, bir alkış koptu. Karl Heinz gülüyor. Cüzdanından 10 mark çıkardı. "Koy onu geri!" dedi Naci. Çok oluyor berberlikten para almayı bırakalı! Hele dostlarımdan hiç almıyorum!"

"Herr Naci, benimkini de keser misin?"

Doktor Löwe'ydi bu, Kettwig'te Bungalow'su olan.

"Keserim. Söyledim, cümlenin berberiyim ben! Otur..."

"Şimdi vizitlere başlayacağım ama?"

"Otur otur; bir damat tıraşı yapayım sana!"

Oturdu Doktor Löwe.

"Bayan bay, hepinizi keserim! Yalnız sıraya girin! Kavga etmeyin!"

Görüşmecileri her gün arta arta geliyordu. Çiçek getiren, elma, meyve getiren. Mandalina, portakal getiren. Kış günü üzüm getiren. Gül getiren. Kuru, yaş pasta getiren. Armut getiren, şeftali getiren. Ta Yeni Zelanda'dan meyve geliyordu Alman pazarına. Şili'den kiraz geliyordu. Honduras'tan, Arjantin'den, Brezilya'dan yemişler... Nar getiren. Yoğurt getiren de oluyor arada. Biliyorlardı sevdiğini. Et getirmiyorlardı sadece...

Yirmi dört gün yattı hastanede.

Kötü bir kaza geçirmişti. Dört ay da evinde yatacak. Yirmi dört gün hastaneye, sonra eve aktı görüşmeciler. İş arkadaşları geliyor. Uzaktan yakından hemşeriler geliyor. Nerden duymuşlarsa, ellerine birer demet çiçek alıp Kitapçı Hüseyin Çölgeçen'le öğretmen Mustafa Birdemir de geldi. Hemşeri değil, akraba değiller. Ta dört yıl önce Dernek'te saçlarını kesmiş, para almamış. "Ben Türkiye'den çıkarken hırslarımı gümrükte bıraktım. O zaman karar verdim, insanlık için çalışacağım. Kansere ilaç bulacak kadar aklım yok. Bari tıraşlarını yapayım. Kafalarına biçim vereyim, güzel görünsünler. Bu da hizmettir..." demişti.

Hemşire Gabi saymış, 72 kişiydi pazar günü gelenler.

Doktor Löwe, "En iyisi berber olmakmış!" diye bağırdı. "Tanınır seçimlere girerdim!"

"Haha haha!" diye güldü Naci. "Ben seçilmek istesem bunu yapmam ki! İnsanlık diye bir şey yok mu Sayın Doktorum? İnsanlık diyorum bak, üç hece. Ama anlamı büyük. Ben insanlığımı yerine getirmeye çalışıyorum..."

Doktor Löwe, hoşgörülü hoşgörülü güldü. Küçük kalıbının içinde büyük kişilik gezdiren az insan biliyordu böyle.

Taburcu olurken hastalar, hemşireler, doktorlar koridora döküldü. "Ah, sen gitmeyecektin!" diyorlar. "Elmasız meyvesiz kalacağız!" diyorlar. Gülüyor, sarılıyorlar. "Saçlarımız uzayacak, kesen olmayacak!" diyorlar. Yarısı şakaydı belki, yarısı ciddi. Alay için söyleyen de vardı içlerinde. "Olsun! Bana vız gelir!" dedi asansöre binerken. "Hobi diyorlar ya. Saysınlar ki benim hobim de bu. Saç keserek iyilik etmek. Bilmeyenler bilmesin iyiliğimi. Zaten bilsinler diye yapmıyorum..." Siemens'te saçını kesmediği insan tek tüktü. İşte ekersen böyle ekecektin. Hepsi görüşüne geldi. İsterse gelmesinlerdi. "Ben kaza geçireyim, hastaneye ya-

tayım, göğsümden ameliyat olayım, görüşüme gelsinler diye yapmadım ki iyiliğimi..."

Kuhlen Sokak'taki ev kilisenin yakınındaydı. Çatı katta, onca Alman'ın arasında tek Türk'tü. Zile, adının yanına Türk diye yazdırmıştı. "Ben iyi insanım. Kimse dokunamaz kılıma. Almanya'da yabancı düşmanlığı olduğunu biliyorum. İşte ben yabancıyım. Saldırmak isteyen buyurup gelsin, saçlarını keseyim. Onun için yazdırdım zile Türk olduğumu!" Böyle söylerken cin cin gülüyordu.

Kuhlen Sokak'taki eve hâlâ görüşmeci akıyor. Sigara içmediğini biliyor, onlar da içmiyorlar. Hasta yoklamaya geldiklerinin ayırdında, fazla oturmadan kalkıyorlar. Yunanlı, İspanyol, İtalyan arkadaşlar geliyor. Belki saçlarını kesmemişti hepsinin. Nasıl anımsayabilirdi? Çok zordu bu. Geliyorlar. İyilik görenler değil, görmeyip duyanlar da geliyor.

Beş ay sürdü fabrikada yokluğu. Kantinde, yemekevinde, büyük küçük Halle'lerde yokluğu dehşetli duyuluyordu. Büyük bir oylumdu, başka hiçbir şey, hiçbir kimse dolduramıyordu.

2 Şubat'ta olmuştu o kaza. Haziran sonu işbaşı yaptı. Otomobile atlayıp sürdü. Artık eskisi gibi soluk alıp verebiliyor. Derin denizlerin dibinde basılmıyor. Boğulacak gibi olmuyor. Kuşlardan hafif, yapraklardan ince esintiler doluyor içine. Gene kıpır kıpır oldu. Gözleri eskisi gibi gülüyor. Yaşıyor olmaktan hoşnuttu. "İyi ki ölmedim! Sağ kalmak, var olmak çok tatlı! Bunca aradan sonra yeniden işyerine gelmek çok tatlı!" diyor. Kendinde çalışma gücü bulmaktan hoşnuttu. Çok güzeldi seven, sevmese de sever görünen arkadaşlar arasına karışmak. Gelecek daha güzel günlerin umudunu veren bugüne, bugünlere hayrandı. "Ölüversem bu duygulardan yoksun kalacaktım demek!" diyor, sevincini içinde zor tutuyor.

Fabrikanın kapısından coşkuyla girdi. Kimi işçiler çıkıyordu, vardiya bitmişti. Kimi işçiler giriyordu, iş alacaklar. Çevresinde bir toplanma oldu. 1978'deydi herhal, bir grevleri vardı. Tıpkı ondaki gibi toparlanıverdiler. Koluna, omzuna dokunuyorlar, sarılıp öpüyorlar. Almanlar kalın sesleriyle, "*Gott sei Dank*!" diyorlardı. "Naci *Kollege*'miz geldi!.." diyorlardı.

Özlemişlerdi demek.

"Beni değil!" dedi birden. "Onların özlediği insanlık! İnsanların kardeşliği onların özlediği! Ben o büyük özlemi uyandırıyorum içlerinde.." diye insan dalgalarının içinde dik durmaya çalıştı.

Bağırıyorlar : "Fabrikanın şenliği geldi, *Gott sei Dank!*.."

Fatsalı bir Sami vardı. Genç bir hemşeriydi : "Tadı geldi, tadıı!.." diye öttü.

"Hay Allah, yahu Sami! Sen buraya ne zaman geldin? Krupp'ta biliyordum ben seni?"

"Rheinhausan'da, Krupp'taydım. Ama duymadın mı, orası kapanıyor. Firma bana çıkış verdi. Koşup buraya geldim. Personel Bölümü'ne başvurdum. 'İş yok!' dediler. 'Yoksa bulun! Ben Naci abimle çalışmak istiyorum!' dedim. Bayan, bay memurlar 'Naci Naci!' diye fısıldaştılar. Yok'u var ettiler. Ertesi gün işe başladım. İnanılır gibi değil. Beni senin hatırın için aldılar. Değilse bugünkü günde kolay mı iş bulmak? Büyük insansın Naci abi! Vallahi dünya çapında insansın. Bunları yüzüne söylüyorum ama kusura bakma. Eli öpülecek insansın..." Böyle diyor

eline sarılıyor.

"Yahu Samiciğim, sen benden iyi tıraş ediyorsun! Hiç öyle şey mi olur? Ben işte şu gördüğün ufak tefek insanım. Ne gücüm, etkim olur senin işsizliğine? Hiç benim hatırım için insanı işe alırlar mı? Demek gereksinmeleri varmış, almışlar, bir; ikincisi sen değerli bir işçisin. Budur asıl neden..."

"Ufak tefek insanım diyorsun yahu Naci abi! Dış görünüşe ne bakıyorsun? Geldim geleli hakkında konuşulanları dinliyorum. Şu fabrikada bomboştu yerin. Geldin nasıl şeneldi bak! Şu topluluk nasıl uğulduyor bak! Kulağını ver dinle. Şu topluluk bana değil, sana! Sana bu uğultular. Alman arkadaşların dediği gibi gerçekten *Gott sei Dank!* Yani şükür..."

BU KEZ Naci'yi vince vermediler. Döküm Denetleme'ye verdiler. Bilgisayarla çelik denetleyecek. Bunlar uçaklarda kullanılan çelikler. Gözle görülmeyen milimetrelik hatalar oluyor. Hatalı olanları ayıklayacak.

Yeni işine başlarken takılmadan duramadı : "Siz beni asıl o kavat aygıtların denetimine verecektiniz; daha iyi olacaktı! Bir daha tutukluk yapmasınlar, yeniden kazaya yol açmasınlar diye onları denetleyecektim. Neyse, uçak çeliklerini denetlemek de iyi hizmettir!"

Bunları biraz yüksek sesle mi söyledi ne, bir kahkaha daha koptu. ❁

Daha uzun süren öykülerin bir o denli kusurlu olabileceği anlamında söylemiyorum bunu, ama bence son yüzyılın en ayırıcı, en ıralayıcı öyküleri, uzun öykü ya da romana özgü tüm öğelerin, laf kalabalıkları, söz dolambaçları ve ağları, durum serimleri ve benzeri yordamların acımasızca elenmesiyle yaratılmıştır.

– Julio Cortázar

Muzaffer Buyrukçu ile Dünden Bugüne

"Yazarken yaşamak, bütün yaşam biçimlerinin en anlamlısıdır."

Fotoğraf : Barış Bil

Dış dünyamızdaki gerçeklerle iç dünyamızdaki gerçekler harman edilirse, okuru tepeden tırnağa doyuran, büyüleyen, etkileyen bir yapıya kavuşuruz.

Konuşan : Feridun Andaç

Sizinle bir yolculuğa çıkacağız. Bu, tümüyle yazın serüveninize dönük bir tanıklığı içerecekse de, yazınımızın, özellikle öykücülüğümüzün dününe/bugününe dönük düşüncelerinizi de kapsayacaktır. 1930'da Niğde'de doğdunuz. Çocukluğunuz İstanbul, Yalova, İzmir, Manisa yörelerinde geçti. Önce çocukluğunuza uzanalım. Belleğinizde yer eden yaşamla, yaşamı kavrayışla ilgili ilk izlere.

– Sıralama yanlış. İlkin Mersin, arkadan Niğde, arkadan İstanbul, çok sonra başını alıp başka yerlere gitmeler...

Üç bacalı Gülcemal vapuruyla Selanik'ten belirsiz bir yazgıya doğru yola çıkan kalabalık ailemizi Mersin'e yerleştirmiş yetkililer... Ama Balkanların insanı demir gibi yapan sağlıklı iklimine alışkın bireylerimiz, Mersin'in cehennemi sıcaklığıyla karşılaşınca altüst olmuşlar, hastalanıp yataklara düşmüşler, yapraklar gibi dökülmüşler, memleketlerinde bıraktıkları eski ölülerinin anılarına taze ölülerin acılarını katmışlar, yüreklerini kavuran bu olgunun altında ezilmişler. Ayrıca, yabancılığın aşılması zor duvarları, 'yerli-göçmen' ilişkilerindeki dengesizlikler, çelişkiler, çatışmalar, psikolojik ve ekonomik baskılar, dil, gelenek, görenek, anlayış ve yorum farklılıkları sudan çıkmış balığa döndürmüş 'bizimki'leri. Onlar da bakmışlar ki Mersin onlara uygun bir kent değil, tası tarağı toplamışlar, yayla havalı Niğde'ye atmışlar kapağı ve Fertek'te yüklerini indirmişler. Ev almışlar, bağ almışlar, tarla almışlar, rakıcılık, şarapçılık, pekmezcilik, halıcılıkla uğraşmışlar, didinmişler ve 'o yabancılara özgü ürkeklikle kimseye bulaşmadan', günlerini gün etmeye koyulmuşlar. İyi de, çıkarları bozulan 'yerli'ler arının deliğine çöp sokmaya başlamışlar; sürtüşmüşler, dalaşmışlar, kapışmışlar, bir de kurban vermişler. Sarhoş, kabadayı, şımarık bir zengin piçi, yüzünü hiç görmediğim, fotoğraflarda da yaşamından kesitler saptanamamış, sadece annemin tanımlarıyla, anlattığı öykülerle belleğimde canlılığını sürdüren on sekiz yaşındaki kapı gibi, yakışıklı mı yakışıklı Nazmi dayımı öldürmüş. 'Aile'miz, Nazmi dayımın öcünü almak, köyü yıkmak, katilin sülalesini yok etmek amacıyla meclis kurmuş. Ve kararlardan biri hiç yılmamak, teslim olmamak, öldüre öldüre ölmekmiş... Sağ kalan olursa beynine bir kurşun sıkıp intihar edecekmiş. (Arnavutların tarihinde tek tek ve toplu intiharlar çoktur.) Abdest almışlar, namaz kılmışlar ve helalleşmişler.

Dışarda sağlanan barış içerde, yüreklerde, ruhlarda, varlıklarda sağlanamazsa tedirginlik, öfke, sıkıntı her an nabız gibi atar ve sizi böyle yaşamaya iten mekândan, o mekândaki insanlardan soğursunuz. Nazmi dayımın öldürülmesi yeni bir göçün gerekçesini oluşturmuş, ayrıca bağcılıkla falan da geçinemiyorlarmış. Pamuk tarlalarında çalışmak üzere Çukurova'ya gitmişler, ama 'sarı sıcağın işkencesi' kara sıtma, perişan etmiş bizimkileri, gerisin geriye yenilmiş olarak dönmüşler. Ben bir yaşındayken hem memleketimiz, hem de varlıklı bir soylu olan Hüsamettin Bey'in çağrısı üzerine, evleri, bağları, tarlaları satarak İstanbul'un yolunu tutmuşuz. Gelir gelmez Hüsamettin Bey'in kiraladığı üç katlı, her katında ikişer oda bulunan, mutfaklı, sarnıçlı, tulumbalı, yazları serin, kışları sıcak uzun eve yerleşmişiz ve Beşikçi sokağının Türk, Rum, Ermeni sakinlerinin arasına karışmışız. Hüsamettin Bey, elleri ekmek parçalayan erkeklerin hepsine Yunus Çimento fabrikasında iş bulmuş. Yuttuğu avuç avuç tozdan ciğerleri lekelenen ve vereme yakalanan Suphi amcam (dalyan gibi bir gençti, beni hep boy-

nunda taşır, gıdıklar, güldürücü şeyler söylerdi... öyle çok güldürürdü ki, altıma işediğimi fark etmezdim) ölünce, Hüsamettin Bey bu kez fabrikadaki işi bırakan babama Hollanda'dan satın aldığı yüzden fazla ineğin bakımıyla ilgili bir görev vermiş. Amacı, Silivri yoğurduyla rekabet etmek, yoğurt piyasasını ele geçirmekmiş, ayrıca tereyağı da üretecekmiş. Babamı hayvanların bakımından kurtaran Hüsamettin Bey, yoğurthanede önemli bir görev vermiş... yemek yapması, çocuklarıyla da ilgilenmesi için babaannemi evindeki yönetici tahtına oturtmuş.

İşler tıkırında gidiyormuş.

Ama talih kimi insanların gülmesini istemez, hep cezalandırır onları. Hüsamettin Bey'in Silivri yoğurdunu ortadan kaldırma ereği fiyaskoyla sonuçlanmış, yalnız çok zengin olduğu için pek sarsılmamış. Evet, o sarsılmamış, ama bizimkiler sarsılmış, nedenli nedensiz tartışıyorlar, kavga ediyorlarmış. Çünkü babaannem İstanbul'u terk etmek, Yalova'nın Koru köyünde bulunduğunu öğrendiği akrabalarının yanlarına taşınmak istiyormuş ve bu isteğini oğluna, kızına, damadına, dayıma kabul ettirmiş. Ver elini Koru. (İkinci göç.) Tepede, Dramalı Mehmet Efendinin bize verdiği zeytinlikli, karaağaçlı ve su kaynaklı bahçede ikişer katlı iki ev yaptık halamlarla. Yirmi dönümlük toprakla çiftçiliğe başlayacaktık. Koru, eski bir Rum köyüydü; kalıntılar, evimizin sağ ilerisinde yüzyıllık bir çınarın arkasında Manastır duvarları, çeşmesi vardı, demir borudan bilek kalınlığındaki bir su gürül gürül akar, rüzgârı sonsuza dek tutsak eden çınar, boyuna yapraklarını hışırdatırdı. Bizden başlayan köy deniz kıyısında biterdi ve sevimliydi, güzeldi. Arnavutlardan ve Dramalılardan oluşan halkı tütüncülükle, zeytincilikle uğraşırdı. Yağhaneler, yönetim Dramalılardaydı. Arnavutlar genellikle yoksuldu, kadınları kızları Dramalıların tarlalarında tütün kırar, dizer, mevsimi gelince zeytin toplarlardı ve kendileri de Yalova, Bursa, İstanbul gibi yerlerde çalışırlardı.

Babamla Bayram enişte (kanserden öldü) bir süre kaplıcalarda, bilmediğim başka yapılarda amelelik yaptılar, köyün sığırlarını güttüler. Boğaz tokluğuna. Sığır sahiplerinin her akşam hizmet karşılığı yolladıkları tepsi dolusu yemeklerle karınlarımızı doyuruyorduk. Tarlamız verimsizdi, ancak birkaç çuval buğday elde edebiliyorduk. Köyde yaşayan, ama köylü de sayılmayan tuhaf bir aileydik. Niçin orda duruyorduk? Niçin ötekiler gibi birtakım girişimlerde bulunmuyor, ayaklarımızı sağlam bir ze-

Muzaffer Buyrukçu (1928) öykü edebiyatımızın en üretken yazarlarındandır. Yazmaya çok genç yaşta başladı. Öykülerini 1946-1953 yılları arasında gazetelerde yayımladı. Çok çeşitli yerlerde, çok çeşitli uğraşlar içinde, renkli bir yaşam sürdü. İlk öykü kitapları *Katran* (1956) ve *Acı*'da (1957) toplum sorunlarını sıcak ve hareketli bir anlatımla ele aldığı belirtilir. Daha sonraki yıllarda, dışsal gerçekliğin sınırlarını aşarak insanın ruhsal durumlarını çözümlemeye, bununla birlikte ayrıntıya büyük önem verdiği görülür. • Öykü kitapları : *Korkunun Parmakları* (1959; 1959 "Dost" dergisi birincisi), *Bulanık Resimler* (1961; Türk Dil Kurumu 1962 Öykü Ödülü), *Kuyularda* (1962; 1962 "Otağ" dergisi birincisi), *Cehennem* (1962), *Kavga* (1967; Sait Faik 1968 Hikâye Armağanı), *Mağara* (1971), *Şarkılar Seni Söyler* (1982), *Günlerden Bir Gün* (1983), *Hüzünlü Kar Çiçekleri* (1987), *Her Yer Karanlık* (1989), *Bin Hüzün* (1990), *Şarkı Gibi* (1992), *Yüzün Yarısı Gece* (1994 Yunus Nadi Ödülü ve 1995 Haldun Taner Ödülü), *Bir Aşk Daha* (1996).

mine basmıyorduk? Ya köylülere karışmalı, onlara benzemeli ya da uzaklaşmalıydık. Boşluktaydık sanki. İstanbul gibi görkemli, herkesin hayalinde devleştirdiği, düşlerin en renklilerini eklediği bir kentten (buraya) geldiğimiz için Drama'lılar da Arnavut'lar da şaşkındı, bu tutumumuza bir anlam veremiyorlardı. Ayrıca onlara göre biz, giyimimizle, kuşamımızla, davranışlarımızla, konuşmalarımızla, tavırlarımızla, dilimizle, kullandığımız sözcüklerle, zevklerimizle yerleşik anlayışları ve gelenekleri aşıp geçen bir çizgideydik. Moderndik ve kızlarını, karılarını baştan çıkartıcı kötü bir örnektik. Annem, etekleri farbelalı uzun entariler giyerdi, atkılı ve düğmeli iskarpinleri rugandı, güneş ellerini yakmasın, kollarını esmerleştirmesin diye fileli eldivenlerini dirseklerine kadar çekerdi, geniş kenarlı şapkasını geçirirdi başına ve renkli şemsiyesini çevire çevire yürürdü. Köylü bize "Tangolar" diyordu. Köye, Sahibinin Sesi Köpek Marka borulu gramofonu biz getirmiştik. Yemekten kalkınca borunun ağzını pencereye çevirir, plakları çalardık. "Sarı kordelam sarı/kahve olsam dolaplarda kavrulsam/Nisan mayıs ayları gevşer gönül yayları çayır çimen bekliyor bayanlarla bayları/kuş sesleri ovalara yayılır/01 bir salon gelini koy kalbime elini, kalplere vur bir zımba rumba da canım rumba" gibi şarkıları dinleyen köylülerin ağızları bir karış açılırdı. Köyde canı sıkılan Kenan dayım, "Bana burda ekmek yok," dedi, gitti ve ben ilkokulun üçündeyken geldi. (Seksen altı yaşında sefalet içinde öldü,) Kasım ayıydı. Hava buz gibiydi. "Hadi, toparlanın, sizi zengin edecem," dedi, tasarılarını anlattı, annemi, babamı kandırdı, bana okulu bıraktırdı...

Babamla eniştem İstanbul'da tıp öğrenci yurtlarından birinde hademelik buldular yirmi lira aylıkla. Yıl 1940 falan... Yemek, giyim, yatak bedavaydı. Kısa zamanda toparlanmışlardı, yüzleri renklenmişti, güçlenmişlerdi. Cumartesileri gelirler, pazar akşamı son vapurla dönerlerdi. Cumartesileri iple çekerdik. Çünkü babalarımız bize gaz tenekeleri dolusu İstanbul yemeği getirirdi. O yemeklerin içinde kıymalı, zeytinyağlı kuru fasulye, tereyağlı pilav, kızartılmış patates, kuru köfte, söğüş et, beyaz peynir, kaşarpeyniri, helva, tahin pekmez ve kabuklarından çok hoşlandığımız has ekmek vardı. Bir de armağanlar elbette... Öğrencilerin eski gömlekleri, pantolonları, ayakkabıları, kravatları.

İlkokulu bitirince – gidip gelme zorluğu ve köyde oturmanın anlamsızlığı gerekçesiyle – İstanbul'a taşındık, tarlamızı, evimizi halama, büyük oğlu Orhan'ın yönetimine bırakarak.

Yıl 1942'ydi ve İkinci Dünya Savaşı bütün şiddetiyle sürüyordu.

O yıldan bu yıla başımdan geçenleri, yaşadıklarımı anlatmayacağım, çünkü en az yüz sayfa tutar.

Öykünüzün debisi, coğrafyanızın renkleri de buralardan geliyor. İlk okumalar, ilk etkilenmeler, ilk yazı hevesi bu dönemlerde mi başladı sizde?

– Ortaokul ikideyken babamın çalıştığı "Son Telgraf" gazetesine gidiyordum, ona yardım etmek için. Gazetede tefrika edilen Aka Gündüz'ün, Mahmut Yesari'nin, Suat Derviş'in, Oğuz Özdeş'in romanlarını, öykülerini okumaya başladım. Anlatımı, anlatılanları, konuları sevdim ve onlardan varlığıma sıçrayan bir tılsımla içimdeki bütün gizli kapılar açıldı, saklanan yazma, yaratma güçleri ortaya çıktı ve ilk kalem denemelerimi sergilemeye koyuldum çok hızlı bir üretimle.

Her genç edebiyat tutkunu gibi şiirler yazdınız. Sizi ilkten şiire yönelten, onunla buluşturan neydi?

– Daha ilkokuldayken duygularımda, düşüncelerimde beni tepeden tırnağa sarsan, içimdeki başka bir yapıyı, o yapıyı kullanan mekanizmayla birlikte

Fotoğraf : Zeki Okar

Ortaokul ikideyken babamın çalıştığı "Son Telgraf" gazetesine gidiyordum, ona yardım etmek için. Gazetede tefrika edilen Aka Gündüz'ün, Mahmut Yesari'nin, Suat Derviş'in, Oğuz Özdeş'in romanlarını, öykülerini okumaya başladım. Anlatımı, anlatılanları, konuları sevdim ve onlardan varlığıma sıçrayan bir tılsımla içimdeki bütün gizli kapılar açıldı, saklanan yazma, yaratma güçleri ortaya çıktı ve ilk kalem denemelerimi sergilemeye koyuldum çok hızlı bir üretimle.

tanıtan bir değişme başlamıştı. Her söz, her davranış, her akış beni etkiliyor, yüreğimi acılarla, hüzünlerle dolduruyor, sonra da bunları isyan cümleleriyle dışarıya atmaya itiyordu. Ben de o kıpırdayan, tepetaklak olan, sarkan, yükselen, yayılan anlarla ilgili izlenimlerimi sıralıyordum. Gırtlağıma kadar gömüldüğüm gerçeklerin baskısından sıyrılmaya, hiç değilse geçici unutuşlarla uyuşturacak dizelerde var olmanın yollarını arıyordum. Ama bunlar şiir sayılmayacak karalamalardı ve ben şiirin ne olduğunu bilmiyordum. Sonra yazmaktan vazgeçtim.

1946'da 16 yaşındasınız. "Tanin" gazetesinin açtığı bir yarışmada hangi öykünüzle derece aldınız? Sizi öykü yazmaya yönelten neydi, bu seçimi nasıl yaptınız?

– O öykü ve daha başkaları İstanbul 'içi' göçlerde kayboldu. Önemsemediğim için üzerinde durmadım, aramadım.

Kesin bir şey söyleyemem, ama olasılıklardan söz edebilirim. Öykünün kısalığı – gazete öykücülüğü kısa öykülerle yürür – yoğunluğu, merak uyandıracak bir içeriğinin bulunması beni kendine çekmiş olabilir. Bir de bu tür yazıları beğenmem, sevmem, anlatmak istediklerimi açık seçik anlatma olanağını onun yapısında bulduğum için. Yani, bilinçli bir seçim yok.

Bunun arkasından günlük gazetelerde öyküler yayımlamaya başlıyorsunuz. Bildiğimiz, bunun ilginç bir serüveni de var.

Nerelerde, ne tür öyküler yazdınız?

– "Son Telgraf", "Gece Postası", "Yeni Sabah", "Akın", "Vatan", "Akşam", "Zaman" ve "Hürses" gazetelerinde bir ya da birkaç sorunu işleyen, portreler, karakterler, tipler çizen... delikanlı aşklarındaki sevinçlerle dramları kurcalayan, evliliklerdeki yanlış ilişkilerin yol açtığı acıları diline dolayan öyküler yazdım. Hiçbirini kitaplarıma almadım.

O günlerde günlük gazetelerde öykü nasıl karşılanıyordu; yayımlayanlarca olsun, okur kesimince olsun?

– Adlarını andığım gazetelerde ve onların dışında kalanlarda yerli ve yabancı yazarların romanları, öyküleri yayımlanıyordu. Şimdiki gibi aynı konuyu – sanki marifetmiş gibi – ordan burdan eşeleyen ve insanın aklında kalacak, zihnindeki düğümü çözecek dişe dokunur hiçbir şey söylemeyen köşe yazarları yoktu. Adım başında edebiyatla, adım başında felsefeyle, bilimle, inceleme ve denemelerle karşılaşıyordunuz. Her satırı doyurucuydu, öğreticiydi, aydınlatıcıydı ve bilinçlendiriciydi. Sonra ünlü yazarların tefrikaları gazetelerin satışını artırıyor, yankılar uyandırıyor, günlerce tartışılıyordu. Frezecilik yaptığım "Tasviri Efkâr" gazetesinde Esat Mahmut Karakurt'un *Erikler Çiçek Açtı* romanı yayımlanmaya başlar başlamaz tiraj beş binden on üç bine fırlamıştı. Gazeteler, ayrıca yeni romanların, öykülerin sergilendiği, birbiriyle yarıştığı bir gösteri, bir sınav alanıydı. Bir roman tutuldu mu, okurlarca beğenildi mi o romanı kitaba dönüştürmek için dört beş yayınevi birden devreye giriyordu. Halk, edebiyatı gazetelerde tanıyor, gazetelerde izliyordu, gazeteler de edebiyatı kalabalık kitlelere götürmek ve benimsetmek görevini üstlenmiş gibiydi. Evet, edebiyatın altın dönemiydi o dönem ve edebiyat birinci plandaydı, her yerde her zaman sadece o konuşuluyordu.

Gazetelerin bazıları da genç yetenekleri yüreklendirmek ereğiyle haftada bir sanat sayfaları düzenliyordu.

Edebiyat vazgeçilmez bir nimetti, hava gibi, su gibi, güneş gibi, toprak gibi (gene öyledir ve bu değerini hiç yitirmeyecektir) onunla yatılıp onunla kalkılıyordu ve yaratıcı gücünün sonsuzluğuna, insanı insan yapma büyüsüne inanılıyordu. Toplumun bozulmaya, ticari zihniyetin egemen olmaya başladığı ve her şeyin parayla ölçüldüğü, para kazananın önemli ve saygın, para kazanmayanın, ama bilgilerle donatılanların adam yerine konmadığı yıllarda, bütün dünyanın güçlenmesi ve yaygınlaşması için çabaladığı edebiyat, gazetelerden kovuldu, "işe yaramıyor" gerekçesiyle. Oysa Reşat Nuri'ler, Hüseyin Rahmi Gürpınar'lar, Refik Halit Karay'lar, Halide Edip Adıvar'lar, Mahmut Yesari'ler, Peyami Safa'lar, Kemal Tahir'ler, Yaşar Kemal'ler, Orhan Kemal'ler, Fakir Baykurt'lar, Mehmet Seyda'lar ve daha niceleri o gazetelerin sütunlarında doğmuşlardı. Edebiyat kovulunca da gazeteler çirkinleşti, gazetelerle birlikte dil de, espri de, düşünce de sığlaştı, yüceliğini yitirdi.

O günlerde başka nerelerde yazdınız?

– Gazetelerin dışında başka türlü bir edebiyat yapıldığını ve o edebiyatın yükünü de dergilerin taşıdığını keşfetmiştim, o dergilere yöneldim. Öykülerimi götürdüm, yolladım ve bana yabancı bu dünyayı tanımaya çalıştım.

Dönemin yazın ortamında öykü ile nasıl bir yer edinmeye çalışmıştınız? Ya da böyle bir çabanın yolunu açan ne oldu size de?

– Edebiyat ülkesine girmeye hazırlanan genç adaylar, eğilimleri, onları hangi yaratım alanına yöneltmişse orada çalışıp ürünlerini sergileyerek kendilerine ölümsüz bir yer edinmenin ilk adımlarını atmış olurlar, ama bu o yeri bir gün mutlaka edinecekler demek değildir. Bazen canlarını dişlerine taktıkları

halde gene de edinemezler... Edebiyatın en tehlikeli, en zor bölgesidir yer edinme bölgesi. Ortalama bir yetenekle yer edinemezsiniz, üstün bir yeteneğe sahip olmanız gerekir. Şaşırtacaksınız, şoke edeceksiniz, yeni, hiç işitilmemiş, güçlü, allak bullak eden bir ses getireceksiniz, bir biçim, bir tarz getireceksiniz ve bunları çok özgün bir yapı içinde sunacaksınız. Bu da yetmez, bu da yer edinme fırsatını vermez size. Çünkü sizden önce gelenler bütün yolları, bütün köşebaşlarını tutmuşlardır ve kuş uçurtmamaktadırlar. Yanlarına sokulmak, bir tezgâh kurmak, mallarını pazarlamak isteyenlere kolay kolay yer açmazlar kazandıklarını sizin yüzünüzden yitirirler korkusuyla. Peki ne yapacaksınız? Sürekli savaşacaksınız. Ansiklopedilere adınızı yazdıracaksınız; antolojilerde, televizyonlarda, radyolarda boy göstereceksiniz ve yenir yutulur bir lokma olmadığınızı kanıtlayacaksınız; kafalarına balyoz gibi ineceksiniz.

Ben de anlattığım gençler gibi davrandım. Saptamalarımdaki inandırıcılıkla, benzetmelerimdeki gerçeklikle, betimlemelerimdeki renkli ayrıntılarla ve coşkuların sürükleyip götürdüğü konularla, üslubumdaki özgünlükle bulunduğum yeri kazdım, kök salarak benim kılmaya çalıştım

1956'da ilk kitap Katran oluştu. Bu oluşumda etkiler, izler, yönelimler nelerdi? Yazın alanında kimlerle yakınlığınız vardı, nasıl bir ortamda yazın uğraşınızı sürdürüyordunuz?

– *Katran*'daki öyküler çocukluktan ve gençlikten esintiler taşır... İlk üzülmeler, ilk yanılmalar, ilk hayal kırıklıkları; serseriler, kimsesizler, bırakılmışlar, yalnızlar, orospular, delikanlılardaki patlamalar ve insanlığa verilen mesajlar. Duygu yoğunlukları, sevinçler, hüzünler, acılar, olumlu olumsuz izlenimler taptaze, dinamik ve içtenlikli bir anlatımla canlandırılır. Kişiler çok gerçektir, yaşamdan sayfalara, sayfalardan yaşama, üstlendikleri misyonlarla yürür gibidirler... Baştan beri değişik, hiç kimsenin yazmadığı öyküler yazmaktı amacım; "Buyrukçu'nun öyküleri, Buyrukçu'nun insanları" diye tanımlanabilecek bir dünya kurmalıydım. Kurmaya çalıştım ve kurdum sonunda. Okuduğum, her kitaptan, baktığım ve algıladığım her nesneden izler vardır.

Hüsamettin Bozok'la, Samim Kocagöz'le, Edip Cansever'le, Metin Eloğlu'yla, Cemal Süreya'yla, Suat Taşer'le, Orhan Kemal'le, Nevzat Üstün'le, Cengiz Yörük'le, Tarık Dursun K.'yla, Fikret Adil'le, Behçet Necatigil'le, Oktay Akbal'la, Cahit Irgat'la, İlhan Berk'le yakındık.

Altyapısı eksik, elektriksiz, susuz, yolsuz, karakolsuz Gaziosmanpaşa'da (o zamanki adı Taşlıtarla) oturuyor, Karaköy'deki Toprak Mahsulleri Ofisi'nde çalışıyordum... Araçlar azdı, çoğu kez Eyüp'e kadar yürüyor, ordan vapura biniyordum. Dairede yemek paydoslarında ya kitap okuyor ya da yazı yazıyordum. Aynı durumu eve dönünce herkes yattıktan sonra gaz lambasının aydınlığında sürdürüyordum, üçlere dörtlere dek sarkıyordu bu çalışma.

Emekliye ayrıldığım 1970 yılında kurtuldum bu işkenceden ve zamanımın yüzde seksenini sadece yaratmak için kullandım.

Saptayabildiğim kadarıyla, ilk öykülerinizi 1945-1952 yıllarında yazdınız. Bu öykülerinizin hiçbirini kitaplarınıza almamışsınız. Sonra sizin için dergiler dönemi başladı. Hangi dergilerdi bunlar? Sekiz kısa öykülük ilk kitabınız okura ulaştı. Bunu dokuz öyküyle Acı (1957), on bir öyküyle Korkunun Parmakları (Ekim 1959) izledi. Öykücülüğünüzün bu ilk döneminde gözlemci gerçekçi bakışınız egemen. Betimleyicilik salt yansıtma konumunda kalır. Ön planda olan yaşanan "durum"lara tanıklıktır. Günlük yaşamın doğal seyrine bakış bir de. Bu yö-

neliminizin kaynakları üzerinde duralım biraz. Bu dönemdeki öykülerinizin coğrafyasında gezinelim; düşle gerçeğin buluşup ayrıştığı yanlara bakalım.

– İlk öyküm ("Yıkılan Yuva") adlı bir ihanet öyküsüdür ve "Son Telgraf" gazetesinde yayımlanmıştır. Saptamınızda bir eksiklik var. Gazete öyküculüğü 1952'de bitmedi, 1952'den sonra da sürdü. Ama beni doyurmuyordu gazete öyküculüğü, bir Cemil Cahit Cem olmak istemiyor, sürekli çıkış yolları arıyordum. Dergilerin varlığını keşfettiğim 1953 yılı benim için çok çok önemlidir, çünkü benim yeniden doğuşum, edebiyat dergilerini keşfedişimle başlar. O dergilerde okuduğum öykülerin kuruluş biçimlerini, tekniklerini, içeriklerini, dillerini değişik buldum, gerçekten de değişik öykülerdi, benim gazetelerde yayımlanan öykülerimle uzaktan yakından ilişkileri yoktu; buralarda başka türlü bir edebiyat yapılıyordu. Hayranlıkla karışık bir şaşkınlık içindeydim. Ben de bundan sonraki öykülerimi böyle bir temelin üstüne oturtmalıydım ki başarıyı yakalayabileyim. Ama ilkin, bu çerçevedeki bir altyapıyı oluşturmak, modern edebiyatın girdisini çıktısını, inceliklerini kavramak gerekiyordu. Milli Eğitimin klasiklerini ve dışında kalanları, sistemli bir biçimde okumaya koyuldum. Bir yandan da benimsediğim modern öyküculüğün çizgisinde öyküler karalıyordum. "Yeditepe" dergisine götürdüm. Beğenildi ve yayımlandı. Tepkiler olumluydu ve teşvik ediciydi. Harıl harıl yazıyordum. "Yeditepe"de, edebiyatın özel ve genel sorunlarının yanı sıra toplumsal işlevi üzerinde duruluyor, toplumcu edebiyatın yaygınlaşması destekleniyor, savunuluyordu ve bu nitelikteki şiirler, öyküler, incelemeler, denemeler yayımlanıyordu. Ben, ezilen, sömürülen (sefalet edebiyatından tiksinen kimi burjuva yazarlarımız bu sözcüklerden ve bu sözcükleri kullananlardan nefret ederler) sınıfın en alt katmanında çile dolduran kalabalıkların bir üyesiydim, bu nedenle öykülerimi o katmanın kişileriyle, onları kemirip iskelete dönüştüren sorunlarla donatmalıydım. Nitekim öyle de oldu. Toplumsal yapıdaki çatlakların arasına sıkışarak solukları kesilenlerin ilişkilerine eğildim. İşsizlerin, süründürülenlerin, isteklerinin binde birini bile gerçekleştiremeyenlerin... acılardan, tedirginliklerden kıvrananların, bunalıp delirenlerin; umutlarını, onurlarını, namuslarını, konumlarını yitirenlerin; umutların arkasından koşanların, direnenlerin, başkaldıranların ve yenilenlerin yaşamlarından devşirdiğim malzemeyle öykülerimi yoğurdum. O dönemde edebiyat, toplumcu ve bireyci diye adlandırılan iki kanaldan akıyordu. Bazı gençler bireyci edebiyatın peşindeydi ve orada var olmanın olanaklarını arıyorlardı. Bireyin kuşatıldığı durumları, karamsarlıkları Batı edebiyatlarına öyküdüklerini sezdiren bir tavırla anlatıyorlardı. Kendileri kendileri değildi, kişilikleri çok sonra bizim insanımıza döndüklerinde, bizim insanımızın sorunlarını kurcaladıklarında gelişecekti. Bu iki kanalın akışına katılanlar birbirine karşı düşmanca bir tutum içinde bulunmuyorlardı, aksine aynı kahvelere, aynı meyhanelere gidiyorlardı; dosttular, arkadaştılar, ama gizli gizli konuşuyorlardı arkalarından; bireyciler toplumcuları, toplumcular bireycileri eleştiriyorlardı. Yersiz bir çekişmeydi bu, önemli olan değerli yapıtlar ortaya koymaktı. Bana göre toplumcu edebiyatın da, bireyci edebiyatın da eksiklikleri vardı, bu eksiklikler saptanmalı, gündeme getirilmeli, yeni bir içeriğe, yeni bir yapıya kavuşturulmalıydı. Evet, toplumcu edebiyat boyuna toplumsal sorunların, toplumsal durumların, çelişkilerin etkilerini didikliyor, insanları o sorunların birer uzantısı gibi, birer kuklasıymış gibi görüyor, hatta sorunların

altında ezilmelerine ses çıkarmıyordu. Bireyci edebiyat da işledikleriyle tekrara düşüyor, kapalı bir alanda birbirine benzeyen ürünler üretiyordu. Yanlıştı bu. İki kanaldan akanların içeriklerini ve biçimlerini kaynaştırarak pekâlâ hiç denenmemiş bir yapı kurulabilirdi. Ve ben bu işin sorumluluğunu üstlendim ve yetkin örneklerini *Acı*'da, *Korkunun Parmakları*'nda, öteki kitaplarımda sergiledim.

Düş, doğanın, yaşamın değil – dil gibi – bütünüyle insan beyninin yarattığı bir üründür ve ürünlerin en harikalarından biridir. Tutarlı tutarsız davranışlarla, evrende rastlanmayan konularla, akılları durduran görüntü ve serüvenlerle bezenmiştir. Zihinde oluşan bir dünyadır ve hiçbir gerçeğin gövdesi yoktur, dokunamaz, avucunuza alamazsınız. Bu, hakiki düşün yanında uyanık gözle ve kafayla görülenler, düşlenenler de var. Bir kişiyi, üç dört durumu, nesneleri, onlara duyduğumuz özlemleri, gereksinimleri bir potada eriterek düşleriz, canlandırırız, konuşuruz, soru sorarız, tartışırız, azarlarız. Katı gerçeklerin ve koşulların sıkboğaz ettiği günlerde sığındığımız, dört elle sarıldığımız renkli, bizleri rahatlatan, oyalayan, uyuşturan düşler yararlıdır ve güzeldir. Bir sevgili hakkında düşünülenler, bir piyango biletine ikramiye vurursa olacakları tasarlamalar...

Doğanın ve yaşamın bilinen, görülen, uygulanan, algılanan gerçekleri belli birtakım çizgileri izleyerek, bir şeyler getirip götürerek ve çoğalarak sürüp gider ve birey, ölünceye kadar bu gerçeklerle uğraşıp durur. Düşlerdeki içeriklerin bir bölümü bu gerçeklerden beslenerek ayakta kalmayı başarır. Birey zaman zaman – varlığından gelen buyruklarla – düş'lerini gerçek'lere, gerçek'lerini düş'lere katar ve düş-gerçek karışımı bir dünyada gezinir. İşte ben, bu çok önemli durumun edebiyatın dışında kaldığını, kullanılmadığını saptadım ve ilk öykülerimden başlayarak ("Vatan" gazetesi sanat yaprağında yayımlanan "Trampet Çalan Maymun", "Aydan Gemi Yapanlar") yazdığım öykülerin yüzde doksanına düşlerimden, düşlerden paragraflar, metinler koydum ve kesikliği en aza indirilmiş bir öykü yapısının doğmasını sağladım.

Öyküde "gerçek"le "düş"... Sizce, bir öykü evreninin oluşmasında bunların rolü/yeri nedir? Öykücünün yaşamla, yazınla bu yöndeki alışverişi nasıl biçim alır?

– Ben... sanat yapıtına sürekli ve değişik alüvyonlar taşınmasından, o alüvyonları fışkırtan kaynakları çoğaltmaktan yanayım. Gizli saklı hiçbir şey kalmamalı ortada, insana ve doğaya ilişkin her kıpırtı, her öğe girmeli. Düş mü görüyorsun? Düşten yararlanmalısın. Monologlarınla günah mı çıkarıyorsun, kendini sorguya mı çekiyorsun, içsel hesapların ve hesaplaşmaların defterini mi tutuyorsun? Girmeli bunlar öyküye. Yaşamımızın çeşitli alanlarına konulan yasakların boşluğu ve yapaylığı ve anlamsızlığı – yasaklanan durumlarla, yasaklanan sorunlarla, yasaklanan birimlerle birlikte – girmeli öyküye. Düşle gerçek karışımı şiirsel, bol resimli, bol müzikli, bol benzetmeli bir yapı oluşmalı ve okura, onu bir yandan kışkırtan, bir yandan okşayan, bir yandan da benliğindeki karanlıkları dağıtan aydınlıklar sunulmalı... Bu da sadece kurgulardaki sağlamlıkla, ustalıklı tekniklerle, dil cambazlıklarıyla sağlanmaz, gerçeklerin, düşlerin etli-kanlı, görüntülü, gölgeli dillerine yüklenmekle, o dillerden harikalar yaratan anlatımları zenginleştirmekle sağlanır.

Dış dünyamızdaki gerçeklerle iç dünyamızdaki gerçekler harman edilirse, okuru tepeden tırnağa doyuran, büyüleyen, etkileyen bir yapıya kavuşuruz.

İşte ben bu sorunla uğraşıyorum.

Birçok işe girip çıktınız. Yaşamın bu zenginleştirici yanından yola çıkarsak; yazmak yaşamak, yaşamak yazmak üzerine neler söyleyebilirsiniz?

– İnsan, doğduğu saatten öleceği saate kadar kendisinden öncekiler gibi – yiyerek, giyinerek, su içerek, çalışarak, sevişerek, doğurarak, doğurtarak, kavga ederek, cephelerde çarpışarak, hastalanarak yaşar. Yaşadıkları, o istese de istemese de varlığındaki derin kuyularda birikir, birikenleri bir sonuca varmak amacıyla sıraladığında da 'yaşam tarihi'nin belirdiğini görür. Bu insanlardan biri, yüreğinden yükselen fokurtularla, fokurtuları değerlendiren bir yeteneğin itmesiyle yazarlığa soyunursa, kuyularında birikenlere ve başkalarının biriktirdiğine uzanmak zorundadır. Bunun bundan öte bir yolu yoktur. Yazar, yaşamdan alarak yaratır. Bu yüzden, yaşamla yazmak iç içedir, birbirinden ayrılamaz, birbirinin kanına, kemiğine, etine gereksinim duyarlar.

Yazar, yazarken işleyeceği konunun ya da konunun içeriğinde devinen olguların başladığı, geliştiği, büyüdüğü, yayıldığı ve olaylaştığı noktalara döner... Oluşma evresine döner... Hatta, yirmi otuz yıl öncesine döner ve yirmi otuz yılı birkaç dakikaya sığdırır, bu da onun otuz kırk yılı birden, çok yoğun bir biçimde beyninde, ruhunda, iliklerinde duymasını gerçekleştirir.

Bence yazarken yaşamak, bütün yaşam biçimlerinin en verimlisi, en anlamlısıdır. Çünkü insan otuz yılı otuz yılda, ama eğer yazarsa otuz yılı bir anda yaşar ki bu ona sunulmuş büyük bir armağandır.

Cemal Süreya'nın şöyle bir saptaması var : 'Muzaffer Buyrukçu aşağı yukarı bütün hikâyelerinde kendi yaşamasını, kendi serüvenini anlatmaktadır.' Yazı serüveninin uçlandığı yer, yazarın salt kendi yaşamının tanıklığı mıdır?

– Cemal Süreya'nın bu sözlerinde, bir doğrunun üzerine gidilmesinden çok öykülerimin içeriklerine yöneltilmiş bir eleştiri vardır ve bir 'kusur' gibi gösterilmek istenmiştir. Yanlış bir eleştiridir. Şundan yanlıştır. Tolstoy, Dostoyevski, Turgenyev, Gorki, London, Istrati, Steinbeck, Kazancakis ve başkaları, bizden Sait Faik, Orhan Kemal, Tarık Dursun K., Demir Özlü gibi yazarlar, hem yaşadıklarını, tanıklıklarını hem de yaşamın geniş havuzunda toplanan insanlığın ortak malının arasından seçtiklerini koymuşlardır öykülerine, romanlarına. Şimdi bunlar 'kusurlu' yazarlar mıdır? Ayrıca, bu yargıyı getiren Cemal Süreya, şiirlerine kendi yaşamından aldığı bazı bölümleri yerleştirmedi mi?

Bu yanlışı doğru diye göstermek ve ona dört elle sarılmak yanlıştır.

Önemli olan, okurun varlığındaki seslenişlere, çağırışlara, açlıklara, isyanlara ve doldurulması için çırpındığı boşluklara ışık götürecek düzeyde bir yapıt yaratmaktır.

Hayır. Yazar, yazdıklarından, tanıklıklarından elbet yararlanır, yeryüzünde yararlanmayan bir tek yazar yoktur ama onun asıl yararlanacağı yer yaşamın bütünüdür, o bütünün sayısız katmanlarında bulunan maden damarlarını bıkmadan, usanmadan ortaya çıkarabilme isteğidir.

Kavga (Aralık 1967) ile öykücülüğünüzde yeni bir evreye giriyorsunuz. Daha uzun, soluklu anlatılara yöneliyorsunuz. Ülkemizin olduğu kadar çağımızın da sürekli güncel bir sorunu olan 'göç', 'göçmenlik' durumuna çok yönlü bir yaklaşımınız var burada. Üçüncü basımında on bölüme (öyküye) çıkardığınız bu öyküler, bir ailenin yaşamından tanıklıklar üzerine kurulu. Zincirleme bir öykü. Bu tür bir öykülemeye yönelişinizi (özellikle ayrı başlıklarla adlandırmadan) biraz açmanızı istiyorum.

– Uzun öyküye yönelişim *Kavga*'dan öncedir, ama bu yöneliş "diyeceğimi

Öyküdeki kısalıklar, uzunluklar çok önemli değildir, önemli olan özle biçim arasında baştan sona kadar bulunması şart olan dengeyi sarsmadan korumak, anlatımı güçlü ve unutulmaz kılacak gerçeklerin, kuşatılan bireylerle birlikte sergilenmesidir.

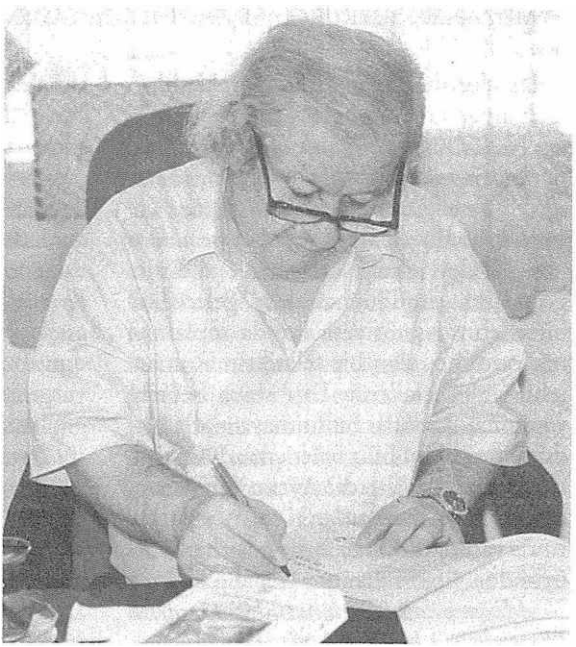

dememe kısa öykü ölçüleri yetmiyor, kısa öyküden hoşlanmıyorum" gibi bir gerekçeye dayanmamaktadır. Seçtiğim konuları çevreleyen sorunların, kişilerin çeşitliliği ve çokluğu, ayrıca öykülerdeki devinimler, gürül gürül akışlar, ruhları sağır eden duygusal patlamalar, yer kaymaları, gelgit'ler, klasik ölçüleri zorladı, kendini yeni içeriğiyle, yeni biçimiyle sığdıracağı kalıplar aradı ve buldu. Bulunanı benimsedim mizacıma uyduğundan ve bu kalıpları korumaya karar verdim. Yalnız, yayımlandıkları yıllarda bile üzerlerinde fazla durulmayan, oysa insana, dünyaya, sanata bakışımı ortaya koyan iyi, olgun, mutlaka okunması gereken yapıtlardır, ki "Kuyularda" öyküsünü Rauf Mutluay, Mehmet H. Doğan da "Eski ve Çürümüş Bir Yer" öyküsünü çok sevdiklerini belirtmişlerdir. *Kuyularda* ile *Cehennem* kitapları, üçer uzun öyküden oluşmuştur. Şu anda yeri gelmişken bir şey söyleyeyim. Öyküdeki kısalıklar, uzunluklar çok önemli değildir, önemli olan özle biçim arasında baştan sona kadar bulunması şart olan dengeyi sarsmadan korumak, anlatımı güçlü ve unutulmaz kılacak gerçeklerin, kuşatılan bireylerle birlikte sergilenmesidir. Hem siz hiç 'kısa roman uzun roman/kısa tablo uzun tablo/kısa müzik uzun müzik' gibi bir tanımlamayla karşılaştınız mı?

Başlıksız öykü tekniğini altmışlı yıllarda bir devlet kuruluşunda görevli memurların yoksunluklarla, yoksulluklarla, sayıları azaltılmış isteklerle cılızlaştırılmış yaşamlarından metinler sunduğum (*Bulanık Resimler* – Türk Dil Kurumu ödülünü kazanmıştır) kitabımda kullandım. Bu teknik daha önce kullanılmamıştır edebiyatımızda. Ve, sizin deyişinizle bu "zincirleme öyküleme"yi *Kavga*'da sürdürdüm. *Kavga*'daki on öykü başka öyküler doğuracak bir yapıdadır ve beş kitabı dolduracak kadar çok öykü doğurmuştur. *Kavga*'nın arkasından aynı ailenin bir serüvenini işleyen "Dar Sokaklardaki Duman" yayımlanmıştır. Bunları "Ucu Güllü Kundura", "Kıyıda", "Drama Köprüsü Bre Hasan" izleyecektir. Öykülere başlık koyma-

mam okuru şaşırtmak ve meraklandırmak amacını güder.

Neden roman değil de öyküyü seçtiniz burada. Konu pekâlâ bir roman dünyasını da kurdurabilirdi size! Özellikle sizi bu tür bir ayrımı yapmaya yönelten ne oldu?

– Öykü tekniği, "Balkanlı aile"nin geçmişini, şimdiki halini ve geleceğini bir edebiyat şemsiyesi altında toplamama yardımcı olan bir tekniktir. Roman tekniğini bu ailenin başı sonu belirsiz yaşamına katkıda bulunmaya zorlasaydım ortaya kim bilir neler çıkardı ve kim bilir kaç ciltte biterdi? Ayrıca *Kavga*'nın devamı sayılan yapıtlar roman boyutlarında yapıtlardır, ama bana göre hepsi de öyküdür.

Mağara'da (Temmuz 1971) artık "Buyrukçu öyküsü"nün nirengi noktasını bulduğunuzu söyleyebilirim. Bir anlamda sizin hem yapısal, hem de yansıtılan gerçekler bakımından öykü evreninizin bütünlüğünü ortaya koyuyor bu on öykü. Bu açılımınız üzerinde duralım biraz da.

– *Mağara,* kendisinden önce yayımlanan yedi kitabın hazırladığı bir geçmişten, bir birikimden yararlandığı için ötekilerden daha yukarlara tırmanan, zengin içerikli, anlatım ve üslup inceliklerivle dokunmuş bir kırk yaş ürünüdür. Yapıdaki başka ve değişik yapılara açık kapı bırakan ipuçlarının çokluğu... olanakların kümelendiği kaynakların nerelerde bulunduğunu işaret etmesi ve kılı kırk yararak derinlemesine işlediği sorunların ağırlığı, *Mağara*'yı sağlam bir zemine oturtmuştur.

Mağara'nın ilk öyküsü "İkinci Hasan" "Papirüs" dergisinde yayımlanınca "Papirüs"ü okuyan kızlı-erkekli bir öğrenci kesiminde – onların evrensel gerçeklerini yansıttığından – büyük bir yankı uyandırdı. Uzun süre "İkinci Hasan"dan ve oradaki görünmeyen, ama hemen sarıp sarmalayan, etkileyen büyüden söz ettiler. Radyoda arka arkaya üç röportaj yapıldı. Röportajı yapan iki sunucu bayan, "Siz, bizi yazmışsınız, bizim dünyalarımızdaki saklı ve açık durumları koymuşsunuz öykünüze. Bizi çok sevindirdiniz, çok mutlu ettiniz," dediler ve "İkinci Hasan"ı yaratan nedenlerle, koşullarla, yaşantılarla ilgili sorular sordular içtenlikle. Gururlandım. Kıvanç duydum ve onlardan aldığım güçle *Mağara*'daki öteki öyküleri yazdım. Bu örnek, *Mağara*'nın başlangıcını ve gelişimini, hangi temalara yaslandığını yeterince açıklar sanıyorum.

Burada, Atilla Özkırımlı'nın öykünüze yönelik bir saptamasına dönmek istiyorum. "Buyrukçu için önemli olan, olup biten değil, bu olup bitecik olana nasıl gelindiğidir." Öykünüzün katmanlarına bu pencereden bakacak olursak, birey-toplum ilişkilerine yaklaşımınızda bunu hep esas alıyorsunuz. Gelinen 'an', 'durum', 'yer' öykünüzde neden bu kadar önemli? Bir sonuç, bir başlangıç ya da bir iz, etki değil de bu oluşma/laşma süreci... Öyküde asıl yapmak istediğiniz nedir bununla?

– Özkırımlı'nın bu saptaması doğrudur, ama bütün öykülerim için geçerli değildir. Özkırımlı'nın bu saptamasını ele alarak o saptamanın gerçekle birleştiği noktalara değinmek istiyorum. "Her yiğidin bir yoğurt yiyişi vardır," deyimindeki gibi, her yazarın yeteneğinin kapsamını, zekâsını, dünya görüşünü; edebiyattan, insandan, ilişkilerden, toplumdan ne anladığını ortaya koyan kendine özgü bir tavrı, bir tutumu vardır. Yapıtlarına koyduğu yöntemler, teknikler, biçimler, söyleyiş ve anlatış özellikleri vardır. O yazarların üzerine titrediği insan yaşamın her yanında, her köşesinde bucağında devinen, devinirken de kendisinden bir şeyler bırakan, kendine, varlığına oralardan bir şeyler geçmesini sağlayan; olaylar yaratan, eylemler yaratan, olaylarla ve eylemlerle özdeşleşen, konumundan ya da sosyal durumundan doğan dramların ortasın-

daki tabutlara ölmeye yatan bir canlıdır. Yalnız bütün bunlar sergilenirken hastalığı bedenine yapıştıran, kavgayı, düzenini özüne yerleştiren, sevinci delilikle aynı kefeye koyan 'neden'ler saldırır dört bir yandan... ve bu 'neden'lerin yönetimindeki bazı atılımlar, bazı davranışlar, bazı girişimler, tepkilerini şimşek yapıp yağdıracağı bir karmaşaya doğru, başlangıçlara ve sonlara doğru koşturur... Özkırımlı, işte bu oluşumu yorumlamaktadır. Bu da benim öyküyü nasıl algıladığımı, algıladığımı ise hangi kil katmanlarını yumuşatarak yoğuracağımı gösterir. Ama yukarıda da söylediğim gibi, bir anda başlayıp o anda dikilen giysileri sırtına geçirerek biten öyküler de vardır... Bu öykülerin kimileri uzun soluklu, bin başlı, bin gözlü, bin sesli, bin renkli, kaoslarla flört eden, içsel yapılardaki kargaşaya güneşler, ateşler fırlatan, masallarla düşlerin gizemli saraylarında aşk yaşayan cinstendir ve çoğunluktadırlar.

Nasıl önemli olmaz? Benim öykülerim yaşamların, yaşananların ve genel olarak yaşamın derinliklerine saldığı kökler aracılığıyla beslenir. Ama tekdüze bir beslenme değildir bu... Her kıpırtıdan, her esintiden bir şeyler kapar; bir ilişki çatlağından, bir çığlıktan, bir haykırıştan, bir ağlamadan, bir kahkahadan kimsenin düşünemediği besinler çıkarır. Yakıp yıkmalarla, kırıp dökmelerle, yerden yere çalmalarla, öldürmelerle oluşan gerilimlerden a'dan z'ye kadar yararlanır, benliklerde açılan yaraların altlarında fokurdayan kanları şeytanlara içirtir... Yaslarda, karanlıktan da kara olgularda ışık üretme atölyeleri kurar. Sevgili Feridun Andaç, bir an'da âşık olur kişiler, bir an'da kopar – bir sözle, bir davranışla, yakalanan bir yalanla –, sağlamlaştırılması, bağlama gücünün sonsuzlaştırılması için çalışılan, belli bir düzeye getirilen ve övünülen ilişkiler; bir an'da bireyin en olumsuz, en soğuk, en itici duygularından biri olan 'nefret' yer değiştirir insanı yaratan 'tohum' kadar olağanüstü olan sevgiyle. Ve bir an'da devrilir zulmeden saltanatlar, bir an'da alır götürür ölümler bu dünyanın nimetlerini, alışkanlıklarını öksüz koyarak. Ve yaşamın doğasında bulunan on binlerce dokunulmamış, gün ışığına çıkarılmamış öğeden, beyinleri ve yürekleri aydınlatan imgelerden, Ağrı dağı görkemindeki deneylerden, bilgilerden sızdırdığım canlı hücrelerle oluşturdum "Buyrukçu'nun öyküleri"ni. Tanrı'nın evreni, doğayı, insanı ve tüm devinenleri yaratması gibi bir yöntemle çalıştım çabaladım ve çabalıyorum.

Öyküde asıl yapmak istediğim nedir biliyor musunuz? Yaşam kadar eşsiz, yaşam kadar sıcak, güzel, verimli, yaşam kadar zengin, yaşam kadar doğurgan, yaşam kadar saygın, yaşam kadar kutsal, yaşam kadar kudretli, yaşam kadar soylu, yaşam kadar yüce, yaşam kadar coşkulu, deli, çılgın verimlerin üzerine ölümsüz yapılar oturtmak... Hiç, eski püskü, sakızlaşmış, paspaslaşmış, çürümüş, bir yana itilmiş malzeme kullanmamak, benimle birlikte edebiyata giren, orda var olan, büyüyen, çoğalan "sözcük aileleri"ni, "sözcük imparatorlukları"nı öykülerimin aracılığıyla okurlara sunma onuruna ermek. Evet, öykülerimdeki insanlar yürümeli, soluk almalı, kucaklaşmalı, el sıkışmalı, dövüşmeli, kavuşmalı, darılmalı, uzaklaşmalı, ama yaşamın sihirli güzelliğinden gözlerini ayırmadan yeni sevgiler, yeni dostluklar edinmeli, tartışmalı, duygularını, düşüncelerini açıklamalı, isyan etmeli, başkaldırmalı, haksızlıklara karşı koymalı, kendini ezdirmemeli, tam tersi değerli kılacak, erdemli kılacak edimlere, eylemlere ilgi göstermeli ve bunları okurlar, okurlarım iliklerinde hissetmeli, sevinçten ürpermeli; yaşamdan öykülerime, öykülerimden yaşama koşmalı, varlıklarına sık dokulu anlamlar, çözül-

meyen güzellikler taşımalı... Yaşamla, yaşamın ayrıntılarıyla bütünleşmeli, yaşamın bir uzantısı, sanatla, edebiyatla yoğrulan bir temsilci olmalı ve insana, insanlara, insanlığa bir şeyler söylemeli, bir şeyler anlatmalı.

Sanırım şimdi "durum öyküsü" üzerine konuşabiliriz. Bununla amaçlanan nedir? Kurgusu, anlatımı, yansıtılanlar... Dünyada ve bizde, bu anlamda size yakın/uzak duran kimler var?

– Durum hakkında Türkçe Sözlük şöyle der : "Bir zaman kesiti içinde bir şeyi belirleyen koşulların tümü. / Duruş biçimi, konum. / Bireyin toplum içindeki ilişkileriyle belirlenen yeri. / Bir olay karşısında belli bir tavır almak." Benim öykülerimdeki "durum"lar ikiye ayrılır; geçici ve kalıcı "durum"lar. Geçici durumlar renkli, çarpıcı, izleri pek kalmayan, ama belirdiğinde varlıklarımızı güldüren ya da acılarla donatan davranışlarla, devinimlerle yüklüdür, ama kalıcı "durum"lara şaşırtan örnekler sunar. Kalıcı "durum"lar, iyi-kötü yanlarımızı irdeler, onların oluşmasına katkıda bulunan nedenlerin karakterlerini, karakterlerindeki aksaklıkları inceler, insani duyarlıklarımızın yükseldikleri ve alçaldıkları anlardaki kazanılanları ve yitirilenleri araştırır; tehlikelerle kuşatıldıklarını saptarsa korumak ve kollamak ereğiyle ileriye atılır. Ve öykünün kurgusuyla, yapısıyla ilgili bu "durum"lar, toplumsal ve bireysel yaşamlarımızdaki durumları yazmaya koşullandırır beni. O durumlara yaklaşırken, önce, an'ların doğar doğmaz başka bir an'la birleşme eğilimini sezdiren kıpırtılarla, kıpırtıların karınlarını yaran ürün tipleriyle ilgilenirim; olayların katmanları arasında gizlenen gerçekleri açıklamak ve konuşmalardaki (kendilerine ayrılan) yerlerini almak için acele eden sözcüklerle ilgilenirim; başıboş, hantal, amaçlı, kıyıcı bir mekanizmanın ortalığa savurduğu yapay ve yapay olmayan sorunların ağırlıkları altında ezilen bireylerle ilgilenirim; toplumsal, sosyal, moral olguların başlangıç ve bitiş noktalarına doğru sürüklenen ve oralarda sığınacak bir kucak arayan kişilerin acıklı yakarışlarıyla, acıklı gösterileriyle ilgilenirim; işinde, uğraşında tutunmaya çalışan, zigzaglar çizen, ve çöküşlerle, yenilgilerle, kırgınlıklarla perişan olanlarla, uçurumlara adımlarını atanlarla, bir dalı yakalarsa bataklıktan kurtulacağını sananlarla ilgilenirim; bilgisizliğin, kimsesizliğin ve çıkarcıların yaptırdığı yanlışlıklarla onurlarını, namuslarını, konumlarını sıfırlaştıranların korkunç dramlarıyla, açmazlarıyla ilgilenirim; geçmiş yılların can alıcı ve ruh kamaştırıcı dönemleriyle şimdiki yaşantıların stres yüklü tedirgin yapısını birleştirerek olumlu bir durum yaratmayı düşleyenlerle ilgilenirim; "bilmem ki bu dünyaya ben niye geldim" şarkısını her saniye tekrarlayanlarla ilgilenirim; isteklerini doyuramadıkları, gereksinimlerini karşılayamadıkları karılarını, kızlarını zevk evlerine, oğullarını yasadışı örgütlere kaptıranlarla ve onların inmeyen acılarıyla ilgilenirim. Ve işte böyle, donanımlı bir biçimde "durum"ların bitişiğinde çadır kurar, çalışmaya koyulurum. O "durum"ları, seçtiğim konu ve sorunlarla tanıştırarak dinamik, atılgan, okuru allak bullak eden, hop oturtup hop kaldırtan bir dille anlatmaya başlarım.

Ben, yaşamın gürültü patırtısını, uğultusunu, bulanık ve duru akışlarını yansıtmayı görev edinmiş, ilke edinmiş biriyim. Bu nedenle çevreme baktığımda beni izleyen ya da epey uzak bir bölgede yaşamın bereketini öyküleştirmek ereğiyle didinen bir kimseyi göremiyorum. Bu yüzden bana yakın hiç kimse yoktur bizde, ama dünyada benim yakınlarında olmak istediğim yazarlar çoktur. En başlarında da Dostoyevski vardır.

Öykünüzde yoğunlaşan "arka plan"ın

yansıtılması sizi ayrıntılar labirentine yöneltiyor. Bu da öykünün söz evrenini genişletiyor. Uzun soluklu öykünün okur karşısında tehlikeli yanları da olmalı bence! Ne dersiniz?

– Öz biçimi yaratır, çünkü olanağı çoktur ve yapısı elverişlidir, ama biçim öz'ü yaratamaz, öyle bir güce sahip değildir. İşte özle biçimin birbirilerine ulandıkları, birbirlerinden ayrıldıkları; yoğunlaşıp gevşedikleri noktalarda beliren boşlukları doldururken sanat estetiğini kendisiyle kaynaştırıp işlev alanına salan ve öyküye can katan 'ayrıntı'dır. Çağrışımları, izlenimleri, anımsamaları, zihinlerdeki uyanmaları o yönetir, bu yüzden çok önemlidir, bu yüzden ayrıntısız bir öykü, ayrıntısız bir roman düşünemiyorum. Düşündüğümde de sıkılıyorum, bunalıyorum, çünkü ayrıntısız bir yapıt kupkurudur, kemik gibi serttir, renksizdir, hastalıklıdır, tatsızdır, tuzsuzdur, eşyasız bir evdir; algıladığı her şeyi barındırması yasaklanmış bir bellektir. Yani, bana göre ayrıntı, yapıtın havasıdır, suyudur, besinidir, toprağıdır, bitki örtüsüdür, meyvesidir, yapıtı ayakta tutan direklerden biridir.

Düzayak, konu ağırlıklı, trük ve entriklerle bezenmiş öyküleri okumaya alışmış, "merak öğesi"ne büyük anlamlar yükleyen bir okur için – akışın hızını kestiğinden, dikkati dağıttığından – tehlikelidir elbet. Ama – benim gibi – ayrıntıda, ayrıntılarda varlığının henüz keşfedilmemiş çok değerli bölümlerini keşfeden, derinlerde yatan üstün anlamları, üstün incelikleri, benzersiz duygulanımları ve milyarlarca resmin yaşamla ilişkisini gören; harika tabloların karşısında heyecandan kalbi duracak gibi olan, müziğinin ezgileriyle kendinden geçen, edebiyata kanıyla, canıyla – en az yazar kadar – bağlı, eğitimli, bilinçli okura göre yapıtın beynidir. Erişilmez bir hazinedir, erişilmez bir mutluluk kaynağıdır. Beni de böylelerinin okumalarını isterim.

Bireyin dünyasını sarmalayan gerçeklerin birçok boyutunu ayrıntılarıyla sergilemeye yönelirsiniz. Şarkılar Seni Söyler (Haziran 1987) bu bağlamdaki öykülerinizi getirir. Bu kez, öykücülüğünüze yeni bir açılım kazandırdığınızı gözleriz. Sürekli bir arayışın izleri vardır burada. Önce, öyküde geldiğiniz bu kıyı üzerinde duralım.

– Edebiyat dünyasına girdiğimden bu yana – yazdıklarıma güvenmekle, onları beğenmekle birlikte – ortaya koyduğum yapıtlarımın çok ötesinde bir yerde ışıldağını yakıp söndüren, ıslık çalan, "ben buradayım" diye seslenen ya da bakışlarımın ufuklara değdiği noktada kıvılcımlar saçarak varlığını belli eden "yenilik"lere – ölümü bile – göze alarak koşan, hiçbir tehlike karşısında çözülmeyen bir yeteneğim, bir karakterim, yaşamı kopya eden, yaşamın ihtiyar dağarcığındaki masallardan öyküler nakleden biri değilim, ama gerçeklerin çelişkilerle yüklü evreninde her saniye öykülerime yatkın malzeme arayan bir çılgınım. Ve bu arayışlarım öykülerime ve günlüklerime yenilikler getirdi. (*Yüzün Yarısı Gece*) ile bir iki ay önce yayımlanan (*Bir Aşk Daha*) bulunan bu 'yenilik'lerin uygulandığı örneklerle donatılmıştır.

Şimdi, soyutla somutun iç içe geçtiği ve değişik bir gövdede yaşadığı bir kıyıdayım. Ordan nereye giderim, arayışlarımı elde ettiklerimin dışında hangi yeniliklere yöneltirim, bilmiyorum. Belki de hiçbir şey yapamadan bu mutlu geziden geri döneceğim...

İzin verirseniz, burada başka bir konuya geçmek istiyorum : Bir konuşmanızda, "İlkem şudur : Öykülerimi önce ben, sonra okur, sonra da jüri üyeleri ödüllendirmeli," diyorsunuz. Bir öykü sizde nasıl oluşur, kendinize nasıl beğendirirsiniz bir öyküyü? Nasıl bir süreç yaşarsınız öncesi ve sonrasında.

– Pek çok açıklaması olabilir bu sorunuzun, hepsi de doğrudur, hepsi de yanlıştır ya da doğru yanlış diye bir şey yoktur ortada, ama öykü çekirdeğinin belirsiz bir zamanda, belirsiz bir mekânda patlaması var ki o gerçektir. Gene de öykünün rahme düştüğü anlarla ilgili tahminlerinden söz edebilirim. Birisi yürürken, konuşurken, – ben yürürken, konuşurken, düşünürken – gözlerime çarpan ve yadırgadığım bir davranış sergilenirken, bir nesnenin yanında şeftali yerken, belleğime tıktığım, tıkılan on binlerce olayın tepişmelerini izlerken sancıların her yanımı sardığını hissederim ve hemen öykünün başlangıcına döşenecek – o başlangıç sonradan yedi sekiz kez değişecektir – taşları toplamaya başlarım; beni etkileyen bir olguyu, bir durumu, bir bakışı, bir gülüşü ya da yüzlere iliştirilmiş hilekârlıkları, hainlikleri ve gözlerin rengini koyulaştıran hüzünleri akıl defterime, cep defterime; zarfların, kesekâğıtların, üçüncü hamur bobin patlakların boşluklarına not ederim. Bir de nicedir "şunları, şunları, şunları yazacağım" dediğim beynimin gedikli sorunları, onlardan varlığıma haber taşıyan postacılar var. İşte bunlar, beni köşeye sıkıştırırlarsa ve "bizi öykülerde yaşatacaksın" buyruğunu verirlerse, hemen oturur, ilk taslağı yazmaya başlarım. Bitirince birkaç kez okurum, gelişmiş ve gelişmemiş, ham, olmuş pasajların altlarını çizerim, dengeleri, aksaklıkları, çarpıklıkları, atılması gerekenleri gözden geçiririm. Yama gibi duran, başka bir öykünün bünyesine yedirilebilirse yarar sağlayan nitelikteki bölümleri ayıklarım; çıkarmalarla, eklemelerle uğraşırım, taslağı tanınmaz hale getiririm, bırakırım. Bir süre sonra tekrar okurum, göremediklerimi görürüm, adam olacağına inanırsam – ki bunun hiçbir dayanağı, hiçbir gerekçesi, hiçbir reçetesi yoktur, sezgiler, tahminler yönetir, yönlendirir her şeyi – daktiloya çekerim, bu kez daktilolu taslak üzerinde çalışmaya koyulurum. "Beni yayımlayabilirsin," diyeceği bir düzeye erişinceye kadar terlerim. Kimileri, on kez yazdığım halde taslaklıktan kurtulamaz, öyküleşemez. Çünkü, öyküleşmesi için gerekli olanları yapıya monte etmeyi başaramamışımdır da ondan. Bırakırım dinlensin ve kendi eksikliğini kendisi tamamlasın diye.

Ve bir gün, yemek yerken, televizyon izlerken, beğendiğim bir kadının vücudunu iri ve diri bakışlarla tararken, bir kuşun kanadında bir sevgilinin bekleyişini görürken, bir çiçeğin kokusunda fırıncıların pişirdiği gevrek francalaları ısırırken beynimin dağlarından inen bir selle ötelere yuvarlanırım, gökleri yaran bir yıldırım bana çarpmış gibi sarsılırım, duygularımın sevinçten kadeh tokuşturduklarını, zekâmın kalaşnikoflarla yerleri saptanmış hedeflere ateş ettiğini anlarım ve hiç vakit geçirmeden öykünün, öykülerin evrenlerine dalarım, denizlerinde balık gibi yüzerim. Böyle bir ortamda kendisini, kendilerini var edecek ipuçlarını açıklayan öyküler, içerdikleri evrensel mesajlar nedeniyle de kendilerini beğendirecek, sevdirecek bir durum oluştururlar. Dört dörtlük öykü yoktur yeryüzünde, ama dört dörtlüğe yakın, bir yanından ayın doğduğu, bir yanından güneşin battığı öyküler vardır ve bunlar beni sevindiren yazma isteğimi bileyen öykülerdir.

Peki, okur! Nedir bizdeki öykü okurunun durumu?

– Bizim okurumuz rafine, sadece öykü okuyan bir okur değildir, o öykünün yanı sıra roman, deneme, şiir, makale de okur. Yabancı ülkelerdeki okurlarla bizim okurlarımız arasında bir benzerlik vardır. "Okur, her şeyi okur." Bütün türlerin izleyicisi, seçicisi, yaşatıcısıdır o. Ve özel olarak bir öykü okuru yetiştirilmemiştir. Ayrıca, yetiştirilebilir mi? Tartışmak gerekir.

Yaşar Kemal gibi, Haldun Taner gibi, Necati Cumalı gibi, Bekir Yıldız gibi şanslı, çok satan, çok okunan yazar yoktur bizim 1950 kuşağının içinde. Büyük bir okur kitlesine ulaşamadılar, onlarla kucaklaşamadılar, seçkin yapıtlar ortaya koydukları halde. Ancak bir suikasta kurban gidenler, olaylı bir biçimde ölenler, öldüklerinden sonra özledikleri okur kalabalığına kavuştular, bellekleri-ne yerleştiler. Ötekilerin kitapları en fazla beş bin basıldı. (Bugünlerde ise en ünlü yazarların yapıtları bile iki bin adet basılıyor, ki çok komik bir sayı ve yürekler acısı bir durum. Altmış milyon insan ve iki bin okur. Peki üç bin okur nerde? Niye geri çekildi? Niye uzaklaştı yazardan? Yazar kötü ürünler vermeye başladı diye mi? Hayır, hayır, korkutuldu getirilen yasaklarla, okuduğunda kedini bulduğu kitabı suçlu diye teşhir etti yöneticiler, bir cezalandırma aracına dönüştürdüler.) Böyle olması da doğal. Çünkü Demokrat Parti'nin iktidara tırmanmasıyla başlayan fikirde, düşüncede, okumada gerileme hareketi, 46 yıldan beri daha da gerileyerek, daha da kararark, daha da yozlaşarak sürüyor. 46 yıldan bu yana durup dinlenmeden edebiyatımızı zenginleştiren, yüceltici yapıtlar yaratan bir kuşağın yazarları – yazara düşman, yazarı tehlikeli gören bir zihniyet yüzünden – okul kitaplarına alınmıyor; öykülerinden, şiirlerinden, romanlarından, denemelerinden parçalar yayımlanmıyor. Yayımlanmayacak da, bu yazara düşman, yazarı tehlikeli biri gibi görme tavrı yürürlükte kaldıkça.

Eh, bu en büyük kaynak yazara kapalıysa, ayrıca mevcut okur da baskılar altında tutuluyorsa ve kuşatma koşulları boyuna ağırlaştırılıyorsa, elbet okur sayısında azalma olacaktır.

Aslında yazarına bağlı olan, yazarıyla birlikte direnen okurumuz bir kahramandır ve onları kutlamamız, onlara verdiklerimizden çok çok önemli yapıtlar vermemiz gerekir bizleri yalnız bırakmadıkları, terk etmedikleri için.

70'li yılların çözülmeleri, siyasal ortamın bunalımlı günleri, bu eksendeki bireyin toplumla olan alışverişi, yaşanılanların yansıları, 80 sonrasının genel görünümü... Toplumdaki bu altüst oluş süreçlerinin bireysel yaşamlara yansıları öykülerinin başat konuları oldu bu süreçte de : Günlerden Bir Gün (1983) Hüzünlü Kar Çiçekleri (Temmuz 1987), Her Yer Karanlık (1989), Bin Hüzün (1990), Şarkı Gibi (1992), Yüzün Yarısı Gece (Mart 1994) sözünü ettiğimiz dönemlerin ürünlerini getirdiler. Son dönemde, öyküde oylumlu bir çaba içinde olduğunuz gözleniyor. Gelinen bu yerde öykü karşılığını bulan bir yazın uğraşısı oldu mu sizin için?

– Hayır. Pek çok öykü yazıldığı, öykücü kalabalığı büyük boyutlara ulaştığı halde öykü – çeşitli nedenlerden ötürü – sevilen, aranan, ona yönelinen, en az roman kadar istekle karşılanan bir tür değil; değerinden çok şeyler yitirdi konumuyla birlikte... Yayıncılar ancak çok tanınmış, çok ünlenmiş, kıramadıkları, reddedemedikleri yazarların öykülerini basıyorlar, ama onların asıl bastıkları kitaplar yerli ve yabancı romanlar. Yabancı romanlar çoğunlukta. Ve ben, otuza yakın kitabı yayımlanmış, Türkiye'nin en önemli edebiyat ödüllerini almış bir yazar olarak yeni bir kitabımı bastırmak konusunda onur yaralayan sorunlarla, güçlüklerle karşılaşıyorum.

Yani, özel olarak öykücü, genel olarak yazar acınacak haldedir.

Bugün dönüp baktığınızda, 50 yıllık süreçte yazın alanındaki arayışınız hangi uçlara taşıdı sizi?

– *Korkunun Parmakları*'nda insanın iç dünyasına, o sonsuz dünyaya adım atarak başlattığım devrim, öteki yapıtlarımda olgunlaşarak, gelişerek, güçlenerek sürdü; gerçeği düşle harmanlayıp

yeni bir içerik yarattığım *Yüzün Yarısı Gece* ve *Bir Aşk Daha* ile doruğa çıktı. Ama bu "artık arayışlarımı durdurdum, son verdim, bu bana yeter," demek değildir. Öyküde, romanda, edebiyatta yapılacak o kadar çok iş var ki...

Günlüklere geçmeyecektim. Ama, bir iki soruda romana ve günlüklerinize değinmeden edemeyeceğim. Günlükleriniz yazın dünyamıza dönük tanıklık yanı ağır olmakla birlikte, öykü özellikleri taşımasıyla da ilgi çekiyor. Oktay Akbal'ın deyişiyle, "Bunlar bizlerin yazdığı günlüklere benzemez. (...) Bu öykü-anılar yazın tarihimiz açısından da ilginç birer belgedir." Bir de sizin şöyle bir belirlemeniz var : "Büyüyü arıyorum, güzeli arıyorum, dengeyi arıyorum ve bu nimetleri bulur bulmaz koyuyorum günlüklerime." Yani, burada da yaratıcılık başat öğe, öyle mi? Peki, sizi bu tür tanıklıklara götüren neydi?

– Günlük, bir bakıma yaşamla yazılı ilişki kurmanın adıdır bence. İnsan olarak varlığını kanıtlayacak olayları, olguları, durumları bir araya toplamak, bir yaşantı evreninin temelini atmaktır. Yazarlar, düşüncelerinin gürültülü devinimleriyle ağırlaşan beyinlerini rahatlatmak, zihinlerine biraz soluk aldırmak, bu arada biriken üretimlerini boşaltarak bilgelik özlemlerini de gidermek amacıyla günlüklerine sokulurlar. Onların, bir de bir şiir, bir öykü, bir roman üstüne çalışırken karşılaştıkları zorlukları, yaptıklarını yaratırken atlattıkları tehlikeleri, geçirdikleri evreleri, aşamaları, tohumdan gövdeye sıçrayan estetik kaygıları işleyen bir "iş takvimleri", bir "yazma tarihleri" vardır. Benim günlüklerim bu tanıma uymaz, başka bir yatakta akar; karakteri, yapısı, içeriği değişiktir. Sizin, "Peki, sizi bu tür tanıklıklara götüren neydi?" demeniz de günlüklerime bir giriş kapısı açmaz. 'Birliktelikler'den doğan bir yazın türü; en azından bir öyküyü, bir romanı yaratırken çekilen sancıların da içinde yer aldığı 'tarihli yazılar' daha uygun düşer. Ve bu tür, 1967 yılında, İstanbul'da, Karaköy'de, Bahtiyar Han'ın beşinci katında çalışırken Ankara'dan beni görmeye gelen Bilge Karasu'yla geçirdiğim birkaç saati, ani bir kararla belgelemeye kalkışınca doğdu.

Bazen, somut durumları hazırlayıcı motiflerden yola çıkarsınız. Bireyin örselenen dünyası, kuşatılmış durumu, dış dünya ile ilişkisi bu eksende gelişenlerle yansıtılır. Son kitabınız Bir Aşk Daha'da (Mayıs 1996) yer alan öyküleriniz bu örnekleri getiriyor bize. İnsanların yaşadıkları gerçekleri kavrayabilmek için bu yanlarını gösterirsiniz. Ama o çeşni bu anlattıklarınızda da yoğun. Yine bir söyleşinizde, bunu şöyle açımlarsınız : "Yapıtlarımdaki içeriklerin çok kalabalık, çok devinimli, çok renkli olmasını isterim. Öykü, öykücüler, serüvenler, ruhsal çöküntüler, gerilimler, sevinçler, cinsellik bulunmalı, ve bol müzik, resim bulunmalı. Yaşamın içinde kıpırdayan, bizleri ilgilendiren, etkileyen her şey benim yapıtlarımda yer alabilir ve oradaki bütüne karışarak yeni bir gövde oluşturur." (Cumhuriyet, 16.8.1994) Bu "her şey" aynı zamanda öykü için tehlikeler de barındırmaz mı? Sıcağı sıcağına "Tapınak ve Börek", "O Günkü Gibi" öykülerinize bakalım, dilerseniz?

– Barındırmaz. Çünkü "Buyrukçu'nun öyküsü"ne alışan bir okur, "her şeyin" varlığından yararlanan bu öyküleri (o öykülerde henüz üzerine insan gölgesi düşmemiş, çok istendiği halde hayallerin, düşlerin gemileriyle, uçaklarıyla bile gidilememiş dünyalar var. Sonsuzluğa açılan, sonsuzluğun limanlarına ruhsal ve tensel sıcaklıklarla evrensel güzellikler taşıyan duygular, bireylerin soluduğu her an'ı edimleriyle kutsallaştıran, değerlendiren yığın yığın gerçekler var) sevinçle karşılar ve bir tek benzetmeyi, bir tek resmi atlamadan keyifle okur, okurken rastladığı zevk

kümelerini kendi zevk kümelerine katarak mutluluğu tadar. Ayrıca heyecanlanır, öfkelenir, isyan eder, üzülür, ama kötümserliğe kapılmaz, umutsuzluğa düşmez, kafasını kurcalayan birtakım düğümlerin kolaylıkla çözüldüğünü görür ve o "çözme yöntemleri"ni yaşamındaki yöntemlerin arasına yerleştirir.

"Tapınak ve Börek" benim yıllardan beri yazmak için çırpındığım, ama bir türlü yazamadığım çok zengin, çok görkemli, yaşamdaki pek çok nirengi noktasını, köprüyü, yolu birbirine bağlayan, senfoni biçiminde taptaze bir öyküdür. Sevgili Feridun Andaç, bu öyküde sizi tedirgin etmiş gibi görülen şey, ayrıntıların gelişigüzel, tehlike yaratacak bir bilinçsizlikle sıralanması değil, yaşamın kaosu andıran yapısıyla, karmaşıklığıyla, çok sesliliğiyle birleştirilerek gençliğimizden bir kesimin yaşantılarının, sorunlarının içtenlikle verilmesidir. Onların coşkulu devinimleridir. Ama o öyküyü bir daha, dikkatle, her sözcüğün altını çizerek, her sözcüğün üstlendikleri yükümlülüklerin, taşıdıkları anlamların hangi kaynaklardan doğduğunu anlamaya çalışarak okursanız tedirginliğinizin sevince dönüştüğünü göreceksiniz. Evet, açıkladığım gibi, "Tapınak ve Börek" eşi benzeri bulunmayan, her yönden yeni, her satırı dopdolu bir öyküdür. Keşke onun gibi on öykü daha yazabilsem de sonra gözlerimi yumsam!.. "O Günkü Gibi" de yüksek düzeyde bir öyküdür, "Tapınak ve Börek" gibi büyüktür, doruktadır. Düş ve gerçeğin savaşımı; birbirini yok ederek kazanılacak etkinlikler şaşırtıcı boyutlara ulaşır o öyküde. *Bir Aşk Daha* öyküde yaptığım atılımları, çıkışları temsil eden yepyeni bir yapıttır ve ben onu yayımladığım için sevinçliyim.

Öykücülüğümüzün bugününü nasıl değerlendiriyorsunuz? Yani dönem öykülerden, dünya öykücülerinden kimleri izliyorsunuz?

– Genellikle 1950'den sonra öykü yazmaya başlayanlar, kendi alanlarında olay yaratanlar, yenilik yapanlar, edebiyatımıza "altın bir öykü dönemi"ni armağan edenler taşıyor omuzlarında öykünün ağırlığını ve onları aşacak, öykünün egemenlik kurduğu alanın sınırlarını genişletecek, ürünleriyle zenginleştirecek bir kuşak henüz gelmedi. Belki bir gün... Bugün gene (Sait Faik'ler, Sabahattin Ali'ler, Haldun Taner'ler, Orhan Kemal'ler bir yana bırakılırsa) Tarık Durkun K.lar, Vüs'at O. Bener'ler, Oktay Akbal'lar, Nezihe Meriç'ler, Füruzan'lar, Bekir Yıldız'lar, Ferit Edgü'ler,. Hulki Aktunç'lar, Selim İleri'ler, Nedim Gürsel'ler, Tahsin Yücel'ler, ara kuşaklardan Burhan Günel'ler, Nursel Duruel'ler, Necati Güngör'ler öykücülüğümüzü sırtlamış götürüyor doruklara doğru.

Yeni dönem öykücülerini beğenmiyorum. Hücreleri, derisi öldürülmüş, ataklığı sıfıra indirilmiş mıymıntı bir dille oluşturmaya çalıştıkları metinlerden (öykülerden değil) hiçbir tat almıyorum.

Ama kimi arkadaşlar, yaşamda da, edebiyatta da bir değişim, bir taze kan aradıklarından, öykücülüğümüzün serüvenini, geçirdiği evreleri aşamalarını, bugün eriştiği dünya çapındaki görkemli yüceliği düşünmeden bu tip Marcel Proust kopyası, postmodern taklidi, yapıları, içerikleri, tipleri yabancı yapıtları tutuyorlar, övüyorlar, ödüllendiriyorlar.

Tutsunlar ve edebiyatımızın zıpkın gibi filizler vermeye elverişli sağlıklı gövdesini kısırlaştırmaya çalışsınlar bakalım. ❁

FERİDE ÇİÇEKOĞLU

Berlin'de Bis

"RUHUM eşyalarını topluyor," demişti önceki gece.
O sabah, eşyalarını toplarken, uyanık olduğumu belli etmeden, bütün sesleri dinledim. Diş macununun, tıraş losyonunun kapağı, katlanan bir havlu, iliklenen düğmeler... Dışarda hâlâ yağmur yağıyordu. Kitaplarını sessizce yerleştirdi. Boşalan askıların dolapta iki yana sallanışları... Askılar umursamadılar. Bir haftada giysilere alışılmaz ki. Notlar, kartvizitler, bildiriler... Ara kapı kapalı, yine de bütün sesler... Uyanık olduğumu belli etmeden... Bir bardak suda C vitaminli aspirinin eriyişi...

Gidecek ve biz Berlin'le baş başa kalacağız.
İlk günkü gibi.

Sevgili Berlin,
Ne çok şey paylaştık senle o günden beri.

Yangın dahil.
İstanbul'dan bir telefon, ilk gündü henüz : "Evini yaktı!"
Peki, evim yandı.

Sen olsan ne yapardın?
Ne mi yapardım?
Dolaş sokaklarımda, görürsün.

"Çürük Diş"inden başlıyorum dolaşmaya; merkezdeki yıkık kiliseden. Yıkıntı bırakmışlar, yangınlar unutulmasın diye. Benim saklayabileceğim bir şey kaldı mı, unutmamak için? Dönünce göreceğim. Sokaklarında on binlerce kadın, yıkıntılar arasından çer-çöp topluyorlar, işe yarayanlar bir yana, molozlar öbür yana. Gidince molozları ayıklamalı; keçiboynuzu çekirdeklerinden bir tespih, bir solak mübaşir, telefon jetonları, birkaç mektup...

Tespihin keçiboynuzu çekirdeğinden olduğunu bir o bilmişti. Yalnız onu mu? Bitkilerin susuz kaldığında çiçeğe durduğunu, leylekler döne döne üçgenlerini çizmeye başlamışlarsa havanın döneceğini, üçgen balkonlarda kırlangıçların yuvalarını köşelere değil de dış kenarın ortasına kuracaklarını... Bir de, o müba-

şirin solak olduğunu. Tam da boşanma mahkemesinde.

Kapılara asılı duruşma listelerinde, işi biten isimlerin üzerleri hep sağdan sola çizilmiş, çizgilerin sol uçları kâğıdın sol yanına doğru uzayıp gitmiş.

"Neden?"

"Bilmem!"

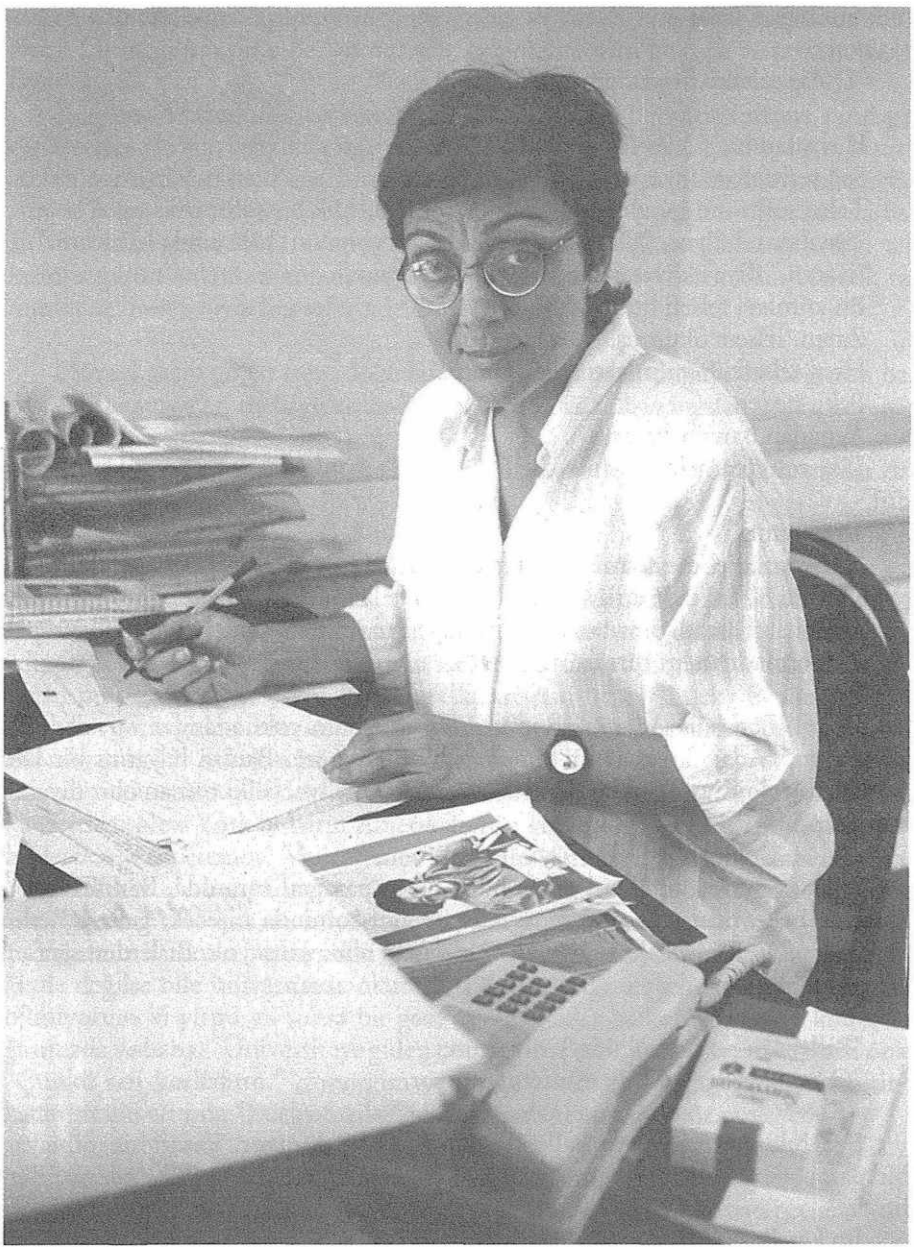

Fotoğraf : Ara Güler

"Bu katın mübaşiri solak."

Vaz mı geçsek boşanmaktan?

Olmaz.

Boşanıp rakı içmeye gidiyoruz. Kutlamaya değil. Solak mübaşirin şerefine. Sonra sen tut, evi yak! Ne yapalım, sağlık olsun. Biraz komik. Senin Hitler'i komik bulduğun oldu mu? Roma'ya gidersem, aynı soruyu Neron için ona da sormalıyım.

"Dolaş sokaklarımda, görürsün..."

Havaalanına gidiyorum, ikinci gün.

Sağ şeritten solluyoruz.

Taksi şoförüne soruyorum : "Siz Berlin için tipik bir şoför müsünüz?"

"Sayılmaz," diyor. "Otuz beşime kadar yarışçıydım, hâlâ arada katılırım."

"Zaten," diye ekliyor, "Berlin'de tipik yoktur."

Bu cümleyi felsefi buluyorum.

Zaten, felsefe okumuş.

Hem felsefe, hem matematik okumuş.

Peki, neden...

Aynadan bana bakıyor.

"Siz mükemmeliyetçisiniz, belli... Okulda hep tam not için çalışmışsınızdır!"

"Kötü mü?"

"Değmez. Felsefeyle matematikten bana kalan en önemli ders şu oldu : Bir şeyin yüzde 80'ini elde ettiğiniz zaman, geri kalan yüzde 20 için uğraşmayın. İlk yüzde 80 için harcadığınızdan daha fazla çaba harcamanız gerekir ve sonucun pek de farklı olmadığını görürsünüz."

Olsun! Ben hâlâ Adam'ı arıyorum. "The" adam yok, adamlar var, dedi bir arkadaşım. "Adam", "hayatım roman" diyenlere göre. Benim hayatım bir kısa öyküler antolojisiyse, neden ille de... Yoksa her öyküye, belki roman olur diye mi başlıyorum?

Bir kısa öykünün, "Beni cazda bul," diyen paragraf sonunda, Berlin Havaalanı'nda bekliyorum. Gelmezse, öykü paragraf sonunda bitecek, gelirse Berlin Rotterdam'ın bisi olacak, ama öykünün roman olma şansı yok. Bislerden senfoni olmaz ki!

"Bislerden senfoni olmaz," diyorum.

"Cazı o yüzden sevmiyor muyuz," diyor.

Ben bıkıp vazgeçiyorum alkışlamaktan. O sürdürüyor. Pazartesisi olmayan bir pazar akşamı, Rotterdam'da arayıp bulamadığımız caz kulübündeyiz, Berlin'de.

Bu kez Berlin'de son gece; yedinci ve son gece.

Oysa Berlinli olmuştuk neredeyse. Berlinli olmak ne demek, ben Berlin olmuştum çoktan, molozlarımla, dönüşte ayıklanmayı bekleyen... Yoksa zaten hep buralı mıydık? Öyle ya, büyükannelerimiz de buradaysalar eğer...

Onun ikinci günüydü Berlin'de, benim üçüncü; büyükannelerimizi ziyaret ettik. Önce onun büyükannesi, Mısır Müzesi'nde, başı dimdik, upuzun boynu ve geniş alnıyla binyıllardır gülümseyip duran. Nübyeli, Nefertiti. Sonra benimki, Zeus Tapınağı'nın önünde, yumuşacık, gelenleri zeytin kokusu ve şarapla karşılayan, Egeli.

Bergama Müzesi'nin üst katında ne çok akrabam, hepsi de müzeyi yarıp geçen tren sesiyle her seferinde Ege'ye bakan. Küçük bir çocuk büstü, sarışın, kızım; saçları darmadağın bir Zeus, biraz annemin Salih Dede'si (Salibabası), biraz Nazım ve hatta – biraz değil, bir hayli – kızımın babası, leylekleri uğurlamaya hazırlanırcasına gökyüzüne dikmiş gözlerini; şuradaki, ilk sevgilim, getirdiği tek kırmızı gülün anlamını anlamadığım, kaşı gözüne yakın, Selanikli... Ne çok tanıdık yüz, tren sesiyle her seferinde Doğu'ya bakan.

Müzeyi yarıp geçen tren, doğudan batıya ve batıdan doğuya ve doğudan batıya... Bir zamanlar, tel örgülerden ve kulelerden ve nöbetçilerden geçilemeyen.

Ben bıkıp vaz geçtim alkışlamaktan. Benim gibileri de var, alkışlayanlar da. O sürdürüyor inatla.

Müzeden çıkınca, hemen yanı başında ve tren yolunun altında bir bara gitmiştik. Müze, eski Doğu Berlin'de, barın adı "Lucky Strike". Makineden sigara alınca, "Lucky Strike" almışsanız eğer, madeni bir ses seçiminiz için teşekkür ediyor ve alttaki rafa, sigara paketiyle birlikte bir de broşür düşüyor. Mısır patlatıcısı, mutfak robotu, çakmak, ekmek kızartıcısı, hepsi "Lucky Strike" marka. Tepeden geçip giden tren, sanki New York metrosu. Sanki kapıdan çıkıp kendimi Broadway'le 42. Sokağın kesiştiği noktada ve 70'li yılların ortalarında buluverecekmişim duygusu. Şili'deki darbe yeni, Allende'yi devirdiler, Neruda yeni öldü kanserden, New York'ta Latin Amerikalıyız o günlerde, binlerceyiz, belki de onbinlerce, "Venceremos, Venceremos"... Times Square'deki dondurmacıdan çıkınca ilk kez el ele tutuşuyoruz ve ilk kez o gece, belki çocuklarımız olur diye konuşuyoruz. Ne çok seviniyorum, ne çok umutluyum. Öyle inanıyorum ki, çocuğumuz ilkokula başlamadan Şili'deki cunta çoktan yıkılmış ve liseyi bitirdiğinde değilse bile üniversitede okurken Türkiye artık sosyalist olacak. O zaman bilmiyorum ki yirmi yıl sonra bir gece sabaha kadar balkonda oturup konuştuğumuzda ve bana, "Üniversiteye giden çocuğumuz olabilirdi," dediğinde ben ona, "Çünkü sen korkaktın," diyeceğim ve Doğu'yla Batı'yı çığlık çığlığa birbirine katan trenin altında "Lucky Strike" marka madeni bir teşekkür dinleyeceğim.

Madeni teşekküre bir ses karışıyor, genizden, Louis Armstrong :
"When you don't get what you want, you don't want what you get...
Always, always change in your mind...
After you get what you want, you don't want when you get it...

Always, always change in your mind..."

"Bak," diyorum, "ne diyor!"

"Ruhu aklından önce gidenleri anlatıyor," diyor.

"Caz dediğin nedir ki," diyorum.

"Ruh evini kolay terk etmez," derken içini çekiyor, "geziyor gibi göründüğü zamanlar bile."

"Çünkü senin ruhun akademisyen bir ruh," diyorum, "çünkü sen korkaksın," dememek için. "Çünkü sen korkaktın," demeyi, yirmi yıl sonrasına, dünyanın kim bilir hangi köşesinde rastlaştığımızda sabaha kadar konuşacağımız bir geceye erteliyorum. Neden bu kadar yorgunum ve neden artık bütün öykülerin sonunu biliyorum?

Birkaç kişi kalmışlar alkışlayan. Ne New York'tayım, yirmi yıl öncesinde; ne de yirmi yıl geçmiş aradan. İşte Berlin'de caz kulübündeyiz hâlâ. Artık tek başına alkışlıyor; avuçları patlarcasına, yaşaması bise bağlıymışçasına. Herkes umudunu kesmişken grup geri geliyor. Müthiş bir alkış patlıyor. Etraftan bir-iki kişi onu gözleriyle kutluyor, hatta bir başka Afrikalı dostça bir el işareti yapıyor : "Hey, Man!"

"Adam"a bakıyorum. "Bitmiyor işte, gördün mü?" diyor.

Bir o kalıyor alkışlayan, grup geri geliyor. Bana bakıyor, "İşte!" der gibi.

"Bu Rotterdam'ın bisiydi," diyorum inatla. Ve işte bitiyor. Bu kez Berlin'de son gece ve Berlin'in bisi olmayacak; biliyorum.

"Hayır, bilemezsin!" diyor. "Bilmek, mesafeli olmayı gerektirir; aklın gücünü simgeler. Nesnelliktir, uzaktan bakar. Kartal gibi. Batının simgesidir. Oysa, Gılgamış'tan bu yana, Mezopotamya'dan Nil sularına, bizim için güç simgesi aslandır. Toprağa dokunur; bilmez, sezer. Benim ruhum diyor ki..."

"Senin ruhun evcil bir ruh," diyorum. "Benimki öyle değil, evsiz bir ruh..."

"Benim ruhum da eşyalarını topluyor galiba," derken gözlerinde acı mı var, sevinç mi, çözemiyorum.

Çıkışta CD alıyoruz; aynısından iki tane.

"CD çaların var mı?" diye soruyor, öylesine.

"Vardıysa bile artık yok."

"Özür dilerim, unutmuştum," diyor.

"Ama Berlin unutmaz," diyorum ve vedalaşma faslını bir an önce bitirmek için iki taksi çağırmakta direniyorum. Öyle ya, madem aynısından iki CD, o zaman iki taksi!

"Orak-çekiç kartala karşı başarı kazanamadı, çünkü yapay sembolizmdi; doğadan kaynaklanmıyordu," diyor.

Keçiboynuzu çekirdeklerini ve kuruyan bitkilerin çiçeğe durmasını ve leylekleri ve kırlangıçları ve doğanın mimarisini anımsayıp gülümsüyorum.

Pekâlâ, ikinci taksiden vazgeçiyoruz.

Yağmur başlamış. Taksinin ön camını garip bir geometriyle kat eden tek kollu sileceği inceliyor ilgiyle.

"Mühendislik harikası," diyor, çocukça bir sevinçle.

Kadınlarla erkeklerin genetik kodlamaları ve dünyayı kavrayışları arasındaki o çaresiz fark! İşte, en duyarlıları böyle : kimi ev yakar; kimi, bunca hüznün arasında, taksinin yağmur sileceğine takar...

Hem zaten ben artık hiçbir çokgenin hiçbir köşesi olmak istemiyorum ki!

Taksiden inmeye kalkıyorum.

Önce hiçbir şey anlamıyor, sonra diyor ki : "Teknik sözlüklerde İngilizceden bizim dillerimize olanlar hep daha kalındır... Kadınların erkeklere dair sözlükleri de öyle; bizim size dair sözlüklerimizden daha geniş, ne yaparsak yapalım..."

Ertesi sabah, eşyalarını toplarken, uyanık olduğumu belli etmeden, bütün sesleri dinliyorum. Bavulun cep çıtçıtları, iç fermuvarları, dış fermuvarı – tek fermuvar değil, iki yandan kapanıp ortada kavuşan çift fermuvar – ve kayış...

Kayış tokasının ardından koyu bir sessizlik çöküyor.

"Kapanan kayış tokasının ardından nerede ağlanabilir?" diye soruyorum.

"Dolaş sokaklarımda, görürsün," diyorsun.

Yağmurun altında otobüse binip eski Doğu Berlin'e, Karl Liebknecht ve Rosa Luxemburg caddelerinin kesiştiği meydancığa gidiyorum.

Liebknecht Caddesi'nde devasa bir işçi heykeli.

Geride kırmızı-beyaz ışıklarla durmadan değişen bir reklam panosu : Coca-Cola.

Önce beyaz "Coca-Cola" yanıyor. Sonra tek tek kırmızı dikey ışıklar soldan sağa panoyu çizgi çizgi doldurup kırmızıya boyuyor. Sonra beyaz ışıklar sönüp "Cola-Cola" yazısı kırmızının ortasında siyah okunuyor, kırmızı fonda tekrar beyaz, sonra tekrar siyah, sonra fon silinirken yazı beyaza dönüyor, derken hepsi birden siliniyor ve yeniden beyaz "Coca-Cola" beliriyor. Dönüşümün sırasını kavrayabilmek için üst üste defalarca, defalarca izliyorum. Yine de arada birkaç aşamayı kaçırdığımı fark ediyorum. Oysa bir tur topu topu otuz saniye sürüyor. Yeniden, yeniden... Yirmi yıl önce, sabaha çıkamam sandığım o ilk ayrılışın acısını anımsıyorum. Mavi yatak örtüsünün inceli kalınlı çizgileri : Bir kalın, üç ince, bir kalın-bir ince, üç ince, yeniden kalın, yeniden üç ince, yeniden, yeniden... Kırmızı dikey ışıklar çizgi çizgi... Çizgiler, çizgiler... Yeniden, yeniden...

Liebnicht Caddesi'nde heykelin üstüne yağmur yağıyor, ben ağlıyorum.

Ruhu eşyalarını toplamış olsa, kayış tokası kapanmaz, bavulu açık kalırdı; seziyorum.

Temmuz '96

MARGARET DRABBLE

Bir Başarı Öyküsü

BU, BİR kadının öyküsüdür. Birkaç yıl önce anlatılamazdı : Beş yıl önce belki ağza bile alınamazdı. Belki şimdi de anlatılamaz. Belki de benim bu öyküyü hiç yazmamam gerekir; belki de bunu yazmak kötü bir şeydir. Ama tehlikeyi göze almaya değer. Yalnızca sonucunu görmek için.

Bu kadın, bir oyun yazarıydı. Birkaç başarılı kadın oyun yazarından biriydi; yoksul bir çevreden, ülkenin sanata düşman olan bir bölgesinden, yaşamı boyunca tiyatroya gitmemiş bir aileden geldiği için de zirveye çıkması zorlu bir savaşım gerektirmişti. Aslında işçi sınıfından değildi : Daha çok alt orta sınıftan geliyordu, ki bu da oyunlarının başarısını çok dikkate değer kılıyordu; çünkü oyunları, sarsıcılıktan yoksun olsalar da oldukça karmaşık ve kırılgandı. Ama iş yapıyorlardı : Yepyeni şeylerden söz ediyordu bu oyunlar. Zirveye doğru çıkıyordu : Önce kendi bölgesindeki repertuvar tiyatrosunda yardımcı sahne görevlisi olarak işe başladı; sonra, sahne arkasındaki yaşama gerçekten fazla ilgi duymadığından, büyükçe bir taşra tiyatrosunda büro işlerini üstlendi – bu arada hep oyun yazıyordu. İlk oyunu, çalıştığı repertuvar tiyatrosu tarafından sahneye kondu ve çok ilgi gördü. Kathie (adı buydu – Kathie Jones) alçakgönüllülükle oyunun, kendisi kadın olduğu için, kadın oyun yazarlarına da ender rastlandığı için ilgi gördüğünü söylüyordu ve bunda gerçek payı vardı. Ama alçakgönüllülüğü, profesyonel olarak yazmayı neden sürdürdüğünü, oyunlarının neden West End'e kadar uzandığını, neden filme alındığını ve gerçekten neden bu denli başarılı olduğunu açıklamaya yetmiyordu. İşini iyi yapıyordu; bu yüzden başarılıydı. Ayrıca, biraz şaşırarak görüyordu ki, işinin gerektirdiği her konuda, uzun zamandır kadınların bu işe girmelerini engelleyen her konuda iyiydi : Düşüncelerini dile getirmekte, megaloman yönetmenlerle tartışmakta, kendi fikirlerini serinkanlılıkla sonuna dek savunmakta, işler gerçekten yoluna sokulamadığı zaman da kendini duruma uyarlamakta başarılıydı. Uslamlama gücü iyiydi; sakin ve profesyoneldi; kendini savunabiliyordu.

Dünya çapında bir üne sahip değildi elbette; uluslararası bir ada sahip olduğu izlenimini yaratmayalım. Hayır; kendi ülkesinde, kendi çevresinde başarılı biriydi. Bazı dedikodu yazarları onu sütunlarında sözü edilmeye değer bulurken bazıları böyle düşünmüyordu. Hakkında söylenecek pek fazla şey de yoktu : kendi arkadaşları, kendi arkadaş çevresi – Midlands'deki Grammer School'da[1] okuduğu yıllardan tanıdığı kimisi yazar olmuş bir iki arkadaşla bir iki gazeteci – bulunan

sessiz, çalışkan bir kızdı. Kimileri onun oldukça dar bir çevresi olduğunu düşünüyorlardı; öyleydi de. Eğlenceli bir toplum yaşamı onu ilgilendirmiyordu; kısmen zamanı olmadığından, kısmen böyle yaşamaktan hoşlanacak biçimde yetiştirilmediğinden, bu tarz yaşamla nasıl başa çıkacağını bilemediğinden. Gazetecilik yapan ve çok seyahat eden biriyle yaşıyordu : Adam sık sık Brezilya'ya, Vietnam'a gidiyor, Everest'e çıkıyordu. Ender rastlanacak derecede iyi huylu biriydi ve çok iyi anlaşıyorlardı. O uzaklara gittiğinde Kathie bazen üzülüyordu, hem o yolculuktan döndüğü zaman her şey çok ilginçleşiyordu. Sevgilisi, kendi adına, onu seviyor ve ona güveniyordu.

Gerçekten, Kathie'nin yaşamında her şeyin yolunda gittiği söylenebilirdi. Sevdiği bir işi, saygın bir adı, güzel bir ilişkisi, iyi dostları ve değişken olsa da hatırı sayılır bir geliri vardı. Başından bu öykünün geçtiği yıllarda Kathie otuz yaşlarındaydı ve beş başarılı oyunla birkaç film senaryosu yazmıştı. West End'de iyi kâr getiren küçük bir tiyatroda bir oyunu sahneleniyordu; ayrıca Strindberg'in bir oyununu televizyona uyarlamaya çalışarak kendini oyalıyordu. Erkeği uzaklardaydı : Macaristan'daydı, ama yakında dönecekti; hafta sonunda dönmüş olacaktı. Kathie'ye yaklaştığımız şu dakikada, onunla yaptığı konuşmayı bitirmiş, telefonu kapatıyordu : birbirlerine en yeni haberleri verdiler; Kathie her zaman onun adına açtığı mektuplarında neler olduğunu anlattı, o da Kathie'yi sevdiğini, dönmeyi ve dönüşünde kendisini karşılamak için eski moda giysilerini giyerse her tarafını, özellikle de çoraplarıyla jartiyerleri arasındaki bölgeyi öpeceği günü iple çektiğini söylemişti. Sonra ona iyi akşamlar diledi; Kathie, oldukça görkemli bir partiye gitmek için evden çıkmak üzereydi. Telefonu ka-

Desenler : Necati Abacı

patırken gülümsüyordu.

Oldukça hoş bir kadındı. Bundan şimdiye dek hiç söz etmedik, çünkü bu hiç önemli olmamalı aslında. Yoksa olmalı mı? Bakalım, göreceğiz. Neyse, özel biri olmasa da çirkin de değildi. Oldukça uzun, kaba hatlı bir yüzü, büyük bir burnu vardı : Elleri büyük, kemikleri iriydi. Bazı insanlar onu güzel buluyorlardı, ama bazıları da gerçekten sıradan olduğunu düşünüyorlardı. Böylelerini bilirsiniz. Çocukken çirkindi; annesi de bıkıp usanmadan söyler dururdu bunu; sonuçta kendine hiç güveni kalmamıştı. Bugünlerdeyse buna hiç aldırmıyordu; zaten mutluydu ve sevgilisi yaşamın ciddi sorunlarıyla, örneğin bacaklarıyla, ilgilenmeye devam ettiği sürece, aynaya bakmak onu pek ilgilendirmiyordu. Aslında, saçını fırçaladığı zamanlar dışında, aynaya hemen hemen hiç bakmazdı; çoğu zaman aynı giysileri eskiyene dek giyerdi. Ama bu gece durum farklıydı. En azından kendine şöyle bir bakmak zorunda kalacaktı. Bu yüzden, telefonu kapattıktan sonra kendine şöyle bir bakmak için banyoya girdi.

Bu geceki her zamanki partilerden değildi; özel ve görkemli bir partiydi; bu nedenle en iyi elbisesini, bir zamanlar, kendisinin oldukça eski moda olan görünümüne uyduğunu düşündüğü uzun, yeşilimsi mavi elbiseyi giymişti. Pek emin değildi, artık, bugünlerde nasıl göründüğünden hiç emin değildi; yaşlandıkça görünüşü de değişken oluyordu. Öyle ya da böyle olması pek önemli de değildi aslında. Ama insanın arada bir, en iyi elbisesini giymesinin bir sakıncası da yoktu. Bu elbiseyi, yıllar önce, kendi oyunlarından birinin prömiyeri için almıştı; o zamandan beri de giymemişti. Artık kendi prömiyerlerine de, başkalarınınkine de gitmiyordu. Elbise o günlerde epeyce pahalıya patlamıştı. (Şimdi de elbiselere çok para harcadığı yoktu – aslında daha az harcıyordu.) Elbisenin omuzlarını çekiştirerek kendisini seyrederken, bu elbiseyi kendi kendine ne derse desin, gideceği bu eğlence yüzünden biraz heyecanlı olduğundan giyip giymediğini düşündü. Elbette o yüzden değildi. Elbette, bugünlerde artık o yüzden değildi. Ne önemi vardı ki?

Gideceği partiyi, Londra'daki (eğlence dünyası açısından) en büyük tiyatro prodüktörlerinden biri veriyordu. Kathie orada çocukluk düşlerinin kahramanıyla tanışacaktı. Bütün bunlar epeyce romantikti. Adamın adı Howard Jago'ydu (pek yaraşan bir ad ama onun gibi insanların bu tür adları olur zaten) ve kendi kuşağının en büyük Amerikalı yazarlarından biriydi. Howard Jago, Kathie on altı yaşındayken yüreğini sızlatan oyunlar yazmıştı. Garip ama bu oyunlar, onu hâlâ derinden etkiliyordu.

Yaşayan tüm öteki yazarlara duyduğundan daha büyük bir hayranlık duyuyordu ona. Jago oyun yazmayı sürdürmemişti – Kathie, oyun yazarlarının çalışma yaşamlarının diğer yazarlarınkine oranla daha kısa olduğunu biliyordu – ama şimdi Jago senaryolar yazıyor, zaman zaman da politika yazarlığı yapıyordu. Kathie'nin son derece beğendiği iki roman yayımlamıştı : Görünüşe göre yorulmak bilmiyordu.

Kathie çocukken, onunla tanışmayı her şeyden çok istemişti. Hatta hayranlığını dile getiren bir mektup bile yazmıştı ona. Jago yanıt vermemişti. Belki de hiçbir zaman eline geçmemişti mektup.

Jago sık sık Avrupa'ya geldiğinden ve yapıtları, Kathie'nin oyunlarını yayım-

layan yayınevleri tarafından yayımlandığından, daha önce de birkaç kez tanışma fırsatı çıkmıştı. Ama Kathie her seferinde bundan kaçınmıştı.

Neden kaçınmıştı? Sıkılmaktan ya da düş kırıklığına uğramaktan mı korkmuştu? Düş kırıklığına uğramamaktan mı korkmuştu? Jago'nun kendisinden söz edildiğini duymamış olmasından mı (oyunun kuralı gereği, duymuş olması gerekirken), yoksa kendisini sıkıcı bulacağından mı korkmuştu? Şimdi, bir yandan saçını tararken bir yandan da aynada kendisini seyrederek düşünüyordu. Belki de öbür tanışma olanakları çıktığında çok meşguldü : Ya da Dan evdeydi ve gitmek istememişti. Dan görkemli partilerden hoşlanmazdı; kural olarak Kathie de hoşlanmazdı. Evde, dostlar arasında iyice sarhoş olmayı yeğlerlerdi : bu onların en çok sevdikleri eğlenme biçimiydi.

Jago'yla daha önce tanışmak istememesinin nedenini bulamıyordu : onunla şimdi tanışmaya karar vermesinin nedenini de.

Aşağıya inip kendine bir taksi bulduğunda, onu aklından çıkarmıştı. Orada, tanıdığı daha pek çok insan olacaktı.

Gerçekten de vardı. Hemen herkesi tanıyordu, ya sima olarak ya da şahsen. Belgravia'daki büyük evi ve parıltılar saçan konukları – çok garip giysiler içinde film yıldızlarını, diplomatları, yazarları, bakanları, aktörleri, aktrisleri – incelerken, biraz içi rahatlayarak en azından artık heyecanlanmaması gerektiğini dü-

Margaret Drabble (1939) romancı, eleştirmen, yaşamöykücü, yayıncı ve kısa öykü yazarı. Yorkshire'da, önde gelen bir ailenin kızı olarak doğdu. Babası avukat ve yazardı. Annesi İngilizce öğretmeniydi. Ablası tanınmış yazar A. S. Byatt'tır; kız kardeşi sanat tarihçisi, erkek kardeşi de avukattır. Drabble, önemli bir burs kazanarak Cambridge'de, Newnham College'da İngiliz Edebiyatı okudu ve 1960'ta onur diploması alarak mezun oldu. • Drabble, üniversite sonrası yaşamına Royal Shakespeare Company'de oyuncu olarak başladıysa da, 1963'te hemen yazarlığa döndü. Bunda bir ölçüde, modern kadın hareketinin başlamasıyla yazdığı *A Summer Bird-Cage*'in (Yazlık Bir Kuş Kafesi) yayımlanmasının etkisi oldu (burada, üniversiteden yeni çıkmış bir kızın ablasıyla ilişkisi anlatılıyordu; pek çok okur bu kitabı, haklı olarak yaşamöyküsü olarak algıladı). Olumlu eleştiriler alan bu ilk kitabın ardından, sonraki beş yıl içinde hem İngiltere'de, hem de Birleşik Amerika'da çok tutulan dört kitap daha geldi. Bu erken dönem romanlarının en önemlisi tek başına bebek sahibi olmak isteyen bir kadının anlatıldığı *The Millstone*'dur (1965; Değirmentaşı). Erken dönem romanlarında orta sınıftan kadınların duygusal yaşamları çözümlenirken, *The Needle's Eye* (1972; İğne'nin Gözü), *The Realms of Gold* (1975; Altın Diyarları) ve *The Ice Age* (1977; Buz Çağı) gibi daha sonraki romanlarda topluma özgü evrensel sorunlar işlenir. Ayrıca Drabble, aralarında William Wordsworth ve Virginia Woolf üzerine yazdığı incelemeler ve romancı Arnold Bennett'in yaşamöyküsü bulunan, beğenilen eleştiri yapıtları da yazdı (1974). Margaret Drabble, *The Oxford Companian to English Literature*'ın beşinci basımını yayıma hazırladı (1985). Ayrıca, "The New Statesman" ve "The Observor" gibi İngiliz dergilerinde sayısız yazı yayımladı. • Drabble pek çok ödül kazanmıştır. *The Needle's Eye* ile E. M. Forster Ödülü'nü aldı (1977). Sheffield Üniversitesi 1976'da, kendisine onursal doktora unvanı verdi; 1980'de Commander of the British Empire nişanı aldı. • Daha önce, üç çocuğunun babası, oyuncu Clive Swift ile evli olan Drabble, şimdi yaşamöyküsü yazarı Michael Holroyd ile evlidir. • "Bir Başarı Öyküsü", ilk kez 1972'de "Spare Rib" dergisinde yayımlanmıştır.

şündü. Bir bakıma bu, heyecanı bir ölçüde alıp götürüyordu ama rahat olmak heyecanlı olmaktan daha hoştu. Heyecanlı olmak ona her zaman çok yorucu gelmişti ve sonunda öylesine büyük bir düş kırıklığına dönüşüyordu ki. Bugünlerde daha uzun süreli zevkler arıyor ve buluyordu. Gene de bir zamanlar çok farklıydı. Hırslıydı herhalde, o zamanlar, yoksa kendini böyle bir yerde bulamazdı, değil mi? Bir yandan bir dostuyla konuşup bir yandan da Howard Jago'yu görebilmek için gözünü dört açarken, kendi kendine, yirmi yıl önce bir gün gelip de burada, böyle bir odada, bu görünüşteki insanların arasında bulunacağımı bilseydim, çok *sevinirdim* diyordu. İnsanın o zamanlar bu özel heyecanı – bilmenin verdiği heyecanı – duyamaması gerçekten üzücüydü. Şimdi artık pek değeri yoktu.

Ev çok büyüktü. Duvarlarda goblen halılar asılıydı, köşelerde heykeller duruyordu. Tablolar Francis Bacon, Bonnard, Matthew Smith ve Braque'a[2] aitti.

Bir süre sonra, Kathie ev sahibinin kendisine doğru geldiğini gördü. Adam, Howard Jago'yu da beraberinde getiriyordu : Howard Jago herkesle tanışma turuna çıkmıştı. Tıpkı Kathie'nin hayalindeki gibi görünüyordu : vahşi, iriyarı, düzensiz, normal insan boyutlarından biraz daha büyük, televizyonda göründüğünden daha da iri görünen bir adam. (Kathie onu televizyonda bir iki kez görmüştü.)

"Bu da," dedi ev sahibi, "tanışmayı özellikle istediğiniz insanlardan biri. Kathie Jones."

Kathie nezaketle gülümsedi. Jago onun elini sıktı.

"Geçen gece oyununuzu beğendim," dedi Jago nezaketle. Dikkatli davranıyormuş gibi görünüyordu. Biraz sarhoşmuş gibi görünüyordu.

"Çok naziksiniz," dedi Kathie. "Ben de sizin yapıtlarınıza her zaman büyük bir hayranlık duyduğumu söylemeliyim."

"Onlara..." çocukluğundan beri hayran olduğunu söyleyecekti, ki bu da doğruydu, ama kendini denetleyerek sustu çünkü Jago'nun yaşına kabalıkla yapılmış bir gönderme olabilirdi bu, "...ilk tanıştığım andan beri hayranım yapıtlarınıza," diyerek bitirdi sözlerini.

Birbirlerini tartmaya çalışarak bakıştılar ve uygar bir biçimde birbirlerine gülümsediler. Kathie söyleyecek başka bir şey bulamadı. Onunla tanışmak istememesinin nedenini birdenbire tam olarak anımsamıştı : onunla tanışmaktan kaçınmıştı, çünkü onun bir kadın avcısı olduğunu biliyordu; bunu, New York'ta Jago'dan epeyce rahatsız olan bir aktris arkadaşından duymuştu. Elinde değil, demişti arkadaşı, gerçek bir aptal; biliyor musun kadınlardan nefret ediyor, ama onlarla ilişkiye girmeden edemiyor, onları rahatsız etmeden yapamıyor...

Bunu anımsamak Kathie'nin kanını dondurdu. Bunun daha önce neden aklına gelmediğini merak etti. Ne de olsa, Jago'nun yapıtlarından, kadınlara karşı bir takıntısı olduğu, onlardan hoşlanmadığı, kendini onlara sahip olmak zorunda hissettiği açıkça anlaşılıyordu. Kathie'nin, onun bu özelliğini önemsemeyeceği ölçüde büyük bir yazardı Jago; onun büyüklüğünün bir ölçüsüydü bu da; çünkü Kathie aslında böyle şeylere çok önem verirdi.

Birden bütün kadınlardan hoşlanan, ama özellikle kendisini seven Dan'ın görüntüsü gözünün önüne geldi ve buna çok sevindi.

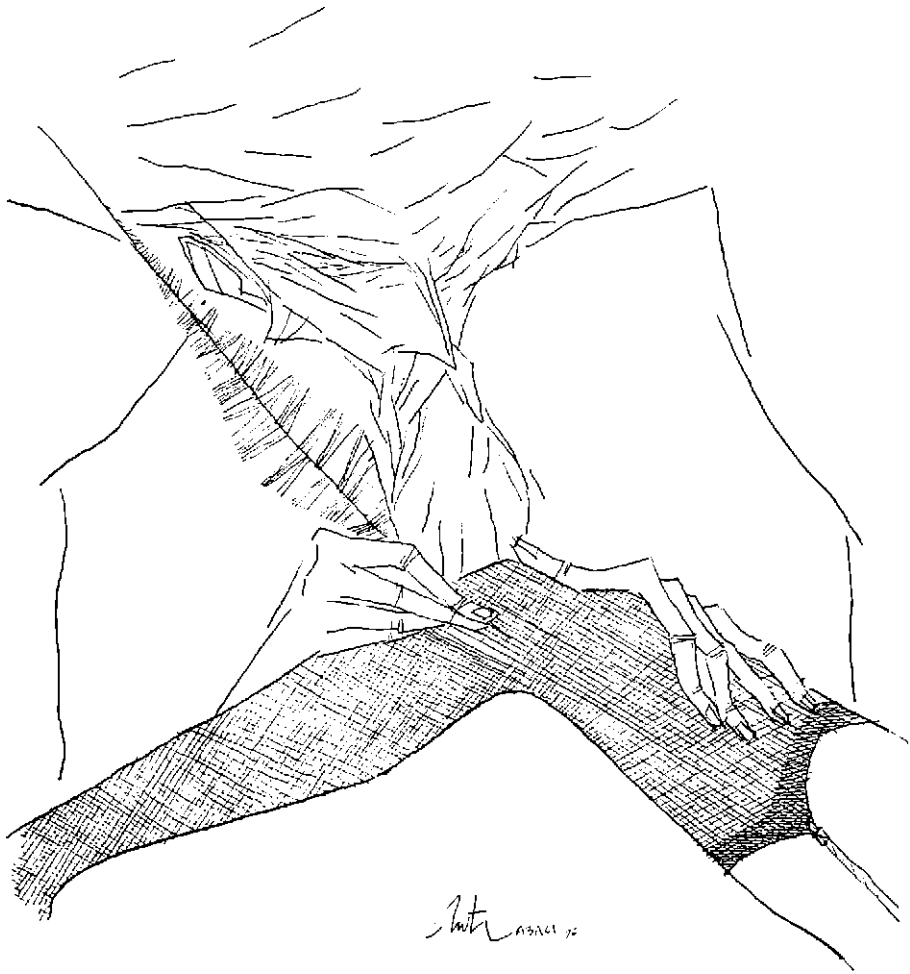

Kathie, orada öylece durdu, gülümsedi; hiçbir şey söylemedi. Daha doğrusu, "Ne kadar zamandır Londra'dasınız, Bay Jago?" diye sordu.

O da aynı banallikle yanıtladı bu soruyu. Tamam, diyordu Kathie kendi kendine, güvenlikteyim. Önemi yok. (Bununla ne demek istiyordu?)

Kathie onu dinlerken, yaklaşmakta olan bir film yıldızını, belli bir amaçla yaklaşmakta olan göz kamaştırıcı bir hanımı gördü. "Howard, Howard, *buradasın* demek, seni *kaybettim*," diye feryat ediyordu; kolunu, sahiplenen bir tavırla Jago'nun boynuna attı, göğsü inip kalkıyor, gerdanlığı parıltılar saçıyordu : Kathie'ye merhaba demek için dönerken, Jago'nun gri saçlarını tutkuyla okşamaya başladı. "Aaa, merhaba, *Kathie*," dedi, "bu ne sürpriz; seni *yıllardır* görmedim. Howard oyununu gördü, sana söyledi mi?.. Aa bak Howard, Martin var orada," ve Jago'yu da alıp götürdü : oysa Kathie Jones çoktan arkasını dönmüştü. Jago'dan kurtuldum diye düşündü kendi kendine. Jago sarhoştu : Georgina sarıldığında hafifçe sallanıyordu. Georgiana da iyice uzaklaşmıştı. Demir istençli bir genç hanımdı o. Bazı durumlarda epeyce eğlendirirdi insanı. Kathie içinden onlara mutluluklar diledi ve sevecen bir dost bulmak için dönüp arkasına bakarken

on altı yaşında zavallı bir çocukkenki Kathie'nin, Jago'ya sorular sorma, onun söylediklerini dinleme, hatta belki istenç özgürlüğü (onun işlediği konulardan biri) ve evrim (işlediği diğer bir konu) hakkındaki düşüncelerini duyma fırsatını kaçırınca sarsılacağını, ne kadar çok sarsılacağını düşünüyordu. Kendi kendine gülümsedi; gidip yayıncılarla konuştu. Onlar, Howard Jago'nun hiçbir zaman olamayacağı ölçüde ilginçtiler.

İki saatten fazla bir süre geçtikten sonra Jago dönüp Kathie'nin yanına geldi. Kathie'nin keyfi yerindeydi. Bol bol içki, çok güzel yiyeceklerin bulunduğu bir açık büfe, iyi tanıdığı bazı insanlar, ayrıca aralarında yıllardır görmedikleri vardı : Jago dönüp geldiğinde, Kathie epeydir içiyordu; bir aktris ve kocasıyla, ayrıca daha önce hiç tanışmadığı başka bir çiftle birlikte bir kanepeye oturmuş hep birlikte Kathie'nin oyunlarından biri hakkındaki bir fıkraya yüksek sesle, neredeyse boğulurcasına kahkahayla gülüyorlardı. Jago, biraz öncekinden daha somurtkan, daha belirgin bir biçimde sarhoş görünüyordu. Onlara doğru yaklaşırken, açıkça oturma niyetinde olduğunu belli ettiğinden, Kathie yanında ona da yer açtı : Jago otururken, onlar hâlâ fıkraya gülüyorlardı. "Tekrar merhaba," dedi Kathie, Jago'ya dönerek; artık güvenli bir tavırla, hiçbir şey beklemeden, onu da gruba dahil etmek istiyordu. "Jenny'yle ve Bob'la tanışıyor musunuz?.."

"Evet, evet," dedi Jago ters bir tavırla. "Herkesi tanıyorum, buradaki herkesle tanıştım. Gitmek istiyorum."

"Neden gitmiyorsunuz öyleyse?" diye sordu Kathie, nezaketle, biraz şaşkın : Daha bunları söylerken Georgina'nın kendilerine doğru yaklaşmakta olduğunu gördü. Georgina'yı Jago da gördü ve irkildi : Ayağa kalktı, Kathie'yi de çekerek kaldırdı.

"Hadi," dedi, "çıkalım buradan." Kathie çok heyecanlanmıştı. Filmler dışında böyle konuşan birini hiç duymamıştı. Üstelik, Howard Jago, Georgina'ya önceden hesaplanmış bir incitme havasıyla arkasını döndü, Kathie'yi, gene onun yalnızca filmlerde gördüğü bir tavırla, dirseğinden kavradığı gibi odanın öbür ucuna doğru götürdü.

Kendilerini izleyen kadından kurtulmuş olarak, bara ulaştıklarında, Jago durdu.

Şaşırtıcı, ama gene de hemen tanınan o ağır, eski dünyaya özgü çapkınlıkla Kathie'ye dönerek, "Yalnız değilsin, öyle mi?" dedi. "Odadaki en güzel, en zeki kadın buraya yalnız gelmiş olamaz, değil mi?"

"Evet, yalnız geldim," dedi Kathie.

"Erkeğin nerede, öyleyse?"

"Macaristan'da," diye yanıtladı onu Kathie.

Howard Jago, "Bu partiden sıkıldım," dedi. "Çıkıp gidelim buradan, Tanrı aşkına."

"Bilmiyorum..." dedi Kathie. "Allahaısmarladık demem gereken..."

"Allahaısmarladık demeye gerek yok," dedi Jago. "Hadi. Çıkalım."

Kathie duraksadı.

Jago onun kolunu tuttu.

Kathie yürüdü.

Aşağıya inip taksi beklediler : O bölgede her zaman çok taksi bulunduğundan

hemen bir taksi buldular. Bindiler. Sonra Jago, ikisinden de kötü bir oyun yazarının elinden çıkmış bir oyun ya da filmde bir karaktermiş gibi, "Nereye gidiyoruz, benim yerime mi, seninkine mi?" diye sordu.

"Sizinkine," dedi Kathie. "Ama yalnızca kısa bir süre için. Eve gitmem gerek. Sabahleyin bir senaryo toplantım var." Yalan söylüyordu.

"Tanrım," dedi Jago Kathie'nin bacaklarına bakarak, aslında bacaklarını görebilmek için elbisesinin eteğini yukarı kaldırıp bacaklarını seyrederek, "çok güzel bacakların var."

"Bir özellikleri yok," dedi Kathie; söylediği doğruydu.

Jago'nun Bond Caddesi'nin biraz ilerisindeki oteline geldiler. Taksiden inip otele girdiler, Jago'nun odasına çıktılar. Jago gece görevlisinden yukarıya içki getirmesini istedi.

Oda büyük ve lükstü. Kathie bir sandalyeye oturdu. Jago da oturdu. İçkilerini içip partiden, oradaki insanlardan – ev sahibinden, Georgina'dan, çeşitli oyun yazarlarından, Jago'nun bir yıl önce New York'ta çok mutsuz ettiği o aktristen – konuştular. Kathie, ne yapmakta olduğunu tam olarak biliyordu : dünyada hiçbir şey onunla o yatağa girmeye ikna edemezdi kendisini. İnsan böyle bir şeyi hangi yolla belli ederse, Kathie de öyle belli etti. Çok güldüler, telefonla birer sandviç ve biraz daha içki istediler; saçma sapan şeylerden söz ettiler. Kathie onun uzaklaştığını hissediyordu. Ne de olsa, Jago'nun sağduyusu vardı. Kathie, gitmesi gerektiğini söylediğinde, Jago ona baktı ve, "Sana göre çok yaşlıyım, biliyorsun," dedi.

Ama bunu çok inanarak da söylemiş olamazdı; yoksa Kathie bunu o zaman söylediği o korkunç tümceyle (yıllar önce Roma'da bir İtalyan aktöre söylemiş olduğu) yanıtlamazdı – Yüzünde sahte bir gülümsemeyle, "Taşralı masum kızları baştan çıkarmaya kalkışmamalısınız," dedi.

Jago da sahte bir biçimde güldü. Kathie onu öptü, ayrıldılar.

Kathie aşağıya indi, bir taksiye bindi; yarım saat sonra yatağında uyuyordu.

Bu öykünün sonu. Yıllar yılı, buna benzer partilerde tekrar karşılaşacaklardı; Jago da gene onun bacakları ve güzelliği hakkında gözlemlerde bulunacaktı. Ciddi konulardan hiç söz etmediler. Ama öykü açısından bunun bir önemi yok.

Önemli nokta şu : Kathie bu olay hakkında ne düşündü. Herkesin kabul edebileceği gibi, bu durumdan pek de kötü bir biçimde sıyrılmadı. Serinkanlılıkla hareket etti ama kendini kısıtlayarak değil : Bazı aptalca şeyler söyledi ama böylesine saçma bir durumda kim söylemez? Hayatının fırsatını her nasılsa kaçırmış o on altı yaşındaki kız adına bazı pişmanlıklar duymuş olsa da, kendi adına hiç pişman değildi. Hayal ettiğinden çok farklı bir yetişkin olmuştu. Bu adamın, kafasında yaratmış olduğu imgesi için de pişmandı. Bu imge yıkılmıştı; bunu itiraf etmek zorundaydı (ama tam olarak sonsuza dek değil, çünkü garip ama birkaç yıl sonra Jago'nun ilk oyunlarından birini görmeye gitti ve sanki yılların var olmadığı başka bir dünyada Jago'nun eski özü konuşuyor, Kathie de onu dinliyormuş gibi, hayranlık dalgalarının gene kendisine doğru aktığını, kızgınlıklarını boğduğunu hissetti.) Ama yıllar yılı, bir daha asla onun yapıtlarını ciddiye alamayacağını sanmıştı; o geceyi Dan'a anlatırken, Jago ve onun kaba şovenist erkeksi davranışları konusunda öylesine kaba bir dille konuşmuştu ki, her

zaman kendisinden yana olan ve böyle şeylere onun kadar öfkelenen Dan bile Howard Jago için gerçekten oldukça üzülmüş ve onun tarafını tutmuştu. Ne zaman onun adı geçse, *zavallı* Bay Jago diyordu sevecen bir tavırla, *zavallı* Bay Jago diyordu, Kathie'nin bacaklarının arasında güvenle yatarken, *ne* büyük bir hayal kırıklığı; onun adına çok üzülüyorum, seni seçtiği için, sevgilim.

Ama hepsi bu kadar değil. Hepsi bu kadar olmalı, ama değil. Çünkü Kathie, öyküyü Dan'a anlatırken, yalan söylüyordu. Kendine anlatırken de yalan söylemeye çalıştı ama pek başarılı olamadı. Bir partide Howard Jago tarafından seçilmesinin, hatta böyle rastgele, diğer kadınların canını sıkacak biçimde seçilmesinin kendisine heyecandan öte bir şeyler verdiğini – ne denli derin olursa olsun Jago'nun yapıtları ya da kendi yapıtları üzerine yapılacak herhangi bir tartışmanın vereceği heyecandan daha fazlasını verdiğini – çok iyi biliyordu. Jago'nun yapıtlarının hepsini, onların kendisine verdiği kalıcı zevki, Jago'nun bacakları hakkında söylediği aptalca sözlere karşılık seve seve verebilirdi. Jago'nun kendisini arzu etmesini, ne denli rastgele olursa olsun, kendisiyle konuşmasına yeğlerdi. Oyunlarından çok yüzünü beğenmesini isterdi.

Bunu söylemek dehşet verici bir şey, ama Kathie onun kendisine bakan geniş, sarhoş, seksi, örselenmiş, bilgin, boşuna da olsa kendisini arzulayan yüzünü düşündü : onda bu etkiyi yaratabilmek, onun gibi bir adamın kendisine böyle bakmasını sağlayabilmek Kathie'ye sonsuz bir doyum verdi. Sözcüklerden, dostluktan daha iyi bir şeydi bu.

Bunu söylemek dehşet verici bir şey, ama bazı kadınlar böyledir. Kathie Jones gibi hoş, aklı başında, doyumlu, mutlu kadınlar bile. Kathie zaman zaman kendini affettirmeye çalışırdı : Ben çocukken çirkin olduğum için böyleyim, güvene gereksinim duyuyorum, derdi. Ama kendini kandıramıyordu. Aslında, o yalnızca bir kadın olduğunu biliyordu ve bazı kadınlar da böyledir.

Bazı insanlar böyledir. Bazı erkekler de böyledir. Howard Jago aynen böyleydi. İnsanlar her şeyden çok kendilerine hayran olunmasından hoşlanırlar. İnsan bu konuda ne yapabilir? Belki böyle şeyler söylenmemeli. Kathie Jones gibi bir kadın hakkında beş yıl önce bile böyle şeyler söylenmemeliydi. Siyasal nedenlerle, bunun tam tersi olan durum sergilenmeliydi. (Bu yalnızca bir öykü; Howard Jago da, kadınlardan Kathie'nin erkeklerden nefret ettiğinden daha fazla nefret etmiyordu.) Ama Kathie Jones şimdi artık iyi. Durum farklı, dava yerine oturdu. Onun hakkında artık istediğimizi söyleyebiliriz, çünkü o iyi durumda. Sanırım. ❁

[1]Eskiden İngiltere'de üniversiteye öğrenci hazırlayan okul. (Ç. N.)

[2]Etkin çağdaş ressamlar; özellikle Pierre Bonnard (1867-1947), George Braque (1882-1963) ve Francis Bacon.

İngilizceden çeviren : Gamze Varım

JANE HARRIS

Nasıl Değil Neden

ANNE, lolipopumu alabilir miyim? Anne, otobüsle nasıl gidiyoruz, nasıl? Otobüsle nasıl gidiyoruz? Trenle gidebilemez miyiz ama? Nasıl olmaz anne, nasıl trenle gidebilemeyiz? Anne, Aannee, lolipopumu alabilir miyim? Lolimi alabilir miyim?

Hayır, lanet olası lolisini alamazdı. Ve bunu ona son söyleyişiydi. İşte o kadardı.

Böylece küçük afacan iki eliyle, kapalı otobüs durağının duvarlarına vurmaya başlıyor, plastiği sallıyor. Güm! Güm! Ih-güm-güm-güm! İşte böyle. Ama aslında kimsenin kıçını kıpırdattığı yok. Güm!

Bunu hemen keseceksin diyor. Söylediğini duydu mu? Duydu mu söylediğini? Duydu mu? Hemen!

Küçük afacan böyledir işte, cici ayakkabısını kaldırıma sürtmeye başlıyor, tamam mı? Aanneee, diyor, sesi arkadaki kuyruğun üzerinden yükselip gümbürdeyen trafiğin, takırdayan hava basınçlı matkabın ve vızıldayan araba alarmının üzerinden kıvrılarak uzaklaşıyor. Her zamanki şeyler. Nasıl böyle büyük bir kuyruk var, anne? Bütün bu insanlar otobüse mi çıkmak istiyor, anne? Bütün bu insanlar çıkmak mı istiyor?

O böyledir işte, kulağı duvar. Duymamazlıktan geliyor. Tamam mı?

Böylece, otobüs durağa yanaşıyor. Kapılar açılıyor, traakk! O böyledir işte, onu kenara çekiyor, gülümsüyor, tamam mı, diğer yolculara başını sallıyor. Ah, ziyanı yok, ziyanı yok, önce onlar binsinler, önemli değil, önemli değil. O da doğru durur muydu?

Anne, diyor, nasıl yaptın bunu? Biz öndeydik anne. Nasıl onların, insanların önce binmesine izin verdin? Nasıl anne, nasıl?

Çünkü cici insanların acelesi vardı. Şimdi, ellerinin haline bir bakar mı?

Ama o kahrolası ellerinin haliyle ilgilenmiyor, tamam mı?

Nasıl aceleleri var, anne? diyor. Nasıl? Nasıl bizim acelemiz yok? Anne. Aannee. Nasıl yok?

Onu kucaklayıp otobüse bindiriyor, ardından da kendisini çekiyor içeri.

Sessiz duracak. Sessiz. İki saniye sessiz duramaz mı?

Nasıl? Nasıl sessiz durmalıyım? Durabilirim. Aslında iki saniyeden fazla durabilirim. Durabilirim.

Orada, şoför kabininde öylece duruyor. Dudakları kilitli.

Bak anne. Anne! Durabiliyorum.

Böylece otobüs hareket ediyor, kadın, işte böyle, hem çantalarını tutmaya, hem küçük afacanın elini kavramaya, hem de dengesini kaybetmemeye çalışıp boş bir yere doğru ilerlerken koridorda yalpalıyor. Tanrım!

Anne, Anne! Yukarı çıkabilemez miyiz, anne, lütfen anne, lütfen?

Yukarı çıkıyorlar. Öne oturabilemez miyiz anne? Anne, öne oturabilir miyiz?

Öne oturuyorlar.

Lolipopumu alabilir miyim anne?

Hayır, lolipopunu alamaz. Bitti!

Ah, o kocaman iç çekiş! Kahrolası ayaklarını ileri geri sallayıp otobüs penceresinin altındaki duvarı tekmelemeye başlıyor, şarkı söylüyor, Tanrım!

Dikkatli ol bebek, lay lay lom, çünkü ben geliyorum lay lom. Sopa mı istiyor? Sopa mı? Sopa mı istiyor? Peki o zaman. Bu saçmalığı kesecek.

Böylece o da şarkı söylemeyi kesiyor. Etrafa bakınmaya başlıyor. Otobüs yarı yarıya dolu sayılır. Arkada pis adamlar oturuyor; sevimli yaşlı kadınların yanlarında alışveriş çantaları var. Eflatun permalar, fileler falan. Her zamanki şeyler. Bir kadın kendi kendine konuşuyor. Gülüyor. Saçları dolaşmış. Böyle işte, parmaklarını sayıyor. Duruyor, ellerini yıkıyormuş gibi ovuşturuyor. Tekrar başlıyor. İki, üç, altı...

Anne, şu kadın kaçırmış mı? Kaçırmış mı anne? Anne...

Ağzını kapatması gerek.

Ama anne, o kadın...

Önüne dönecek ve ağzını kapatacak.

Ama...

Hemen çenesini kapatacak mı? Hemen!

ANNE (fısıldıyor, tamam mı?)

O böyledir işte, kulağı duvar.

Anne.

Şimdi ne var, Tanrı aşkına?

Nereye gidiyoruz? Nereye gidiyoruz anne? Şehre mi iniyoruz?

Evet, şehre iniyorlar.

Ne için anne? Aannee, ne alıyoruz? Bana bir şey mi alıyoruz?

Evet ona bir şeyler alacaklar.

Heyy, anne!

O böyledir işte! Cin gibi! Bir an düşünüyor. Koltuğun arkasından gözetliyor, sadece gözleri görünüyor. Kaçık kadın hâlâ sayı sayıyor. Yağmurluklu yaşlı bir kadın ona şöyle bir el sallıyor, otuz iki dişini göstererek gülümsüyor. Küçük afacan böyledir işte, kadının kaybolmasını bekliyormuş gibi gözlerini açıp kapıyor. Sonra ona dil çıkarıyor.

Anne.

Kulağı duvar.

Aannee. Bana ne alacağız? Ne anne? Ne? Ne alacağız?

Ayakkabı. Ayakkabı alacaklar.

Heyy, anne! Yaşasın! Anne, lastik ayakkabı mı? Lastik ayakkabı mı alacağız

bana?

Kesinlikle lastik ayakkabı almayacaklar. Okul ayakkabısı alacaklar.

OKUL ayakkabısı mı?

O böyledir işte. Arkasına yaslanıyor.

Anne, nasıl okul ayakkabısı? Okula mı gidiyorum anne? Anne? Aannee? Ne zaman gidiyorum okula?

Ne kadar çabuk gidersen o kadar iyi, diyor.

Heyy.

Böylece, o da yüzünü koltuğa gömüp öyle konuşmaya başlıyor, koltuk derisinin üzerinde ıslak izler bırakıyor.

Desenler : Necati Abacı

Anne. Aannee. Nasıl okula gitmek zorundayız, anne?

Anne okula gitmek zorunda değil, o da koltukları yalamayı kesecekti.

Loliyi alabilir miyim, o zaman?

Hayır, loliyi alamaz. Ve bunu ona son kez söylüyor. İşte o kadar.

Biletçi dengede durmak için pencereye dayanarak yukarı çıkıyor. Favoriler ve ellerinin eklem yerlerinde mavi lekeler. Büyük yüzükler. İri yarı bir çocuk. Kocaman cüsseli. Anne, bilet paralarını ararken küçük afacan adamın favorilerine bakıyor.

Anne, adamın bit merdivenleri var. Anne.

Yeter artık! Yeter!

Ama biletçi kıçını bile kıpırdatmıyor. Göz kırpıyor. Biletleri yırtıp çekip gidiyor.

Aaa, anne. Anne! Aannee! Paranı alıp gitti! Anne.

Biraz rahat vermesi gerek.

Ah, o kocaman iç çekiş! Ayakkabı bağcıklarıyla oynamaya başlıyor.

Anne. Anne. Sen okula gitmek zorunda değilsin de ben nasıl zorundayım?

Çünkü.

Çünkü nasıl?

Sadece çünkü. Üstelik, nasıl değil neden. Çünkü neden.

Ne? Neden? Nasıl oluyor anne? Nasıl neden oluyor?

Çünkü öyle. Öyle işte.

Lolim anne.

Uslu duracak.

Bir saniye uslu duruyor, sonra dışarıda bir şey gözüne çarpıyor.

Anne, şu adam neden öyle yapıyor?

Hangi adam o?

Dışarıya bakıyor. Kaldırımdaki şarapçıya bakın; kolunu yukarıya doğru kaldırmış, bira kutusunu lanet olası bir kupaymış gibi parmaklarının ucunda tutuyor.

Şu adam, şuradaki adam, neden öyle yapıyor? Neden kaldırımda yatıyor?

Belki çok yorgun olduğu için.

Neden yorgun, anne? Neden bilmiyorsun? Lolipopumu alabilir miyim şimdi? Alabilir miyim? Anne, lolimi...

Ah, o kocaman iç çekiş. Elini cebine sokup ona loliyi veriyor. O böyledir işte, kâğıdı yırtıp şekeri ağzına atıveriyor. Emiyor. Sessiz emecek ama. Evet, aman Tanrım. Sessizlik. Yalnızca, otobüs tıngırdıyor, trafik gümbürdüyor, yol makineleri uğulduyor, bir jumbo jet iniyor, dükkân alarmları vızıldıyor, bir sokak şarkıcısı yırtınıyor, biri haykırıyor, yağmur suları sel gibi akıyor, insanlar kaynıyor. Sessizlik. Otobüs kayarak ilerliyor; şoför kendini kahrolası Nigel Mansell ya da Allah bilir kim zannedip bir virajı hızla alıncaya kadar. Küçük afacan annesinin üzerine savruluyor ve loli boğazına kaçıyor. O böyledir işte, Tanrım. Aklı çıkmış bir halde küçüğün göğsünü ovuşturuyor.

İyi mi?

Hı-hı, diyor.

İyi.

Ama bunu nasıl yaptı, anne? Nasıl?

Çünkü şoför çok hızlı gidiyordu.

Ama otobüs neredeyse devriliyordu, neredeyse devriliyordu, anne. Ölmüş olabildik anne, değil mi? Ölmüş olabildik, öyle değildir mi?

-bilirdik, ölmüş olabilirdik, diyor. -ir, -irdik.

Otobüs neredeyse devriliyordu, diyor küçük afacan.

Evet, diyor, bazen otobüsler gerçekten devrilir ve üst kattaki insanlar ölür. Özellikle de küçük çocuklar, çünkü onlar bir uçtan ötekine...

Aaa, bak anne! Bak! Çabuk.

Bağırıyor, tamam mı, zıplayıp durarak dikkat çekiyor. Tanrım. Kahrolası lolisiyle pencereden dışarıyı gösteriyor.

Anne, anne! Evlendiğinde gittiğimiz kilise orada. Anne bak! Orada!

Yapış yapış elleriyle annesinin kolunu dürtüyor.

Evlendiğinde gittiğimiz kilise mi . . . bu da ne demek oluyor?

Nasıl? Neden sessiz durmalıyım? İki saniye mi sessiz durmam gerekiyor? İki mi? İki saniye mi. . ?

İki saniye sessiz durması gerekiyor.

Anne pencereden dışarıya bakıyor, çenesi kenetlenmiş, yüzü barut gibi. Küçük afacan loliyi emiyor, çubuğu burnunun önünde aşağı yukarı oynatıyor. Sonra esniyor. Kahrolası şey anorağının önüne düşüyor.

Ayy! Tüühh! . .

Özür dilerim, anne.

Loliyi düşürdüğü yerden alıyor, dudaklarını boyamaya başlıyor, yapışkan şekeri ağzına bulaştırıyor, diliyle dudaklarını yalıyor. Dili yemyeşil. Ağzına da sürüyor. Loliyi çenesine ve üstdudağına yapıştırmaya başlıyor.

Anne, bak. Bak, anne. Aannee. Beni öpmen için ruj sürüyorum, anne, bak.

Bakıyor. Kahrolası ağzı şurup gibi yapışkan suyla tamamen kaplanmış. Gri yeşilimsi bir şey çenesinden aşağıya akıyor. Parıldayan tükürükleri çenesinden

akarak cici elbiselerine damlıyor. Küçük afacan esniyor.

Anne? Uykum geldi. Kucağına gelebilemez miyim?

O suratla gelemez. Olmaz. Dünyada olmaz.

Böylece, ona sokuluyor, o kocaman ciddi suratıyla. Aahh.

Anne?

Ah, o kocaman iç çekiş. Bir mendil bulup ağzına tutuyor.

Tükürecek miyim, anne?

Tükürecek.

O böyledir işte, mendilin üzerine küçük bir parça tükürük püskürtüyor, yüzü ekşimiş. Anne, suratını derisi parlayıncaya kadar siliyor, mendili burnuna tutuyor.

Sümkürecek.

Küçük afacan gözlerini kapatıp derin bir nefes alıyor, kafasını geriye atıyor.

Sümkür, burnunu çekme.

Bir daha deniyor, ufak bir sümkürme sesi çıkarmayı başarıyor. Anne, burnunun ucunu da siliyor, mendili tekrar cebine tıkıştırıyor.

Şimdi kucağına gelebilir miyim, anne?

Şimdi gelebilir. Evet.

Böylece, lolisi elinde, kollarını açıp annesinin boynuna sarılıyor, yüzünü onun yakasına gömüyor. Bir dakika orada öylece durup saçlarının içine bir şeyler söylüyor.

Okula gidersem seni özleyeceğim anne.

O da onu özleyecek. Öyle diyor. Onu özleyecek.

Anne, boş olan eliyle onun boynunu okşuyor. Göz kapakları düşüyor, kapanıyor. Anne de gözlerini kapatıp ileri geri sallanmaya başlıyor. Nefesi boğazına değiyor, yumuşak ve ritmik. İnme vakti gelinceye kadar onu öylece tutuyor.

Alışveriş çantaları koluna asılı, koltuktan destek alarak dikkatle ayağa kalkıyor. Merdivenleri teker teker iniyor, tamam mı, bir eliyle de trabzana tutunuyor, küçük afacansa çoktan uyumuş; annesinin kalçasına dayanmış; lolipopu annenin kahrolası saçlarına yapışmış. ❁

İngilizceden çeviren : Banu Aksu

REFİK HALİD KARAY'IN GURBET HİKÂYELERİ

UĞUR KÖKDEN

Karay'ın gurbet öykülerinin tümünde, yalnız yurt özlemine tanık olunmaz; aynı zamanda, yazarın parıltılı kalemine sürekli İstanbul'un köşe bucağına sinmiş nice güzellikler takılır durur. Sözgelimi İstanbul öyküsünde, Mezopotamya'nın yeni kurulmuş bir asker merkezinde rastgeldiği Ucra isimli sürmeli kadın bile, bir çağrışım fırsatı yaratır.

MEMLEKET HİKÂYELERİ yazarının, 1919-1930 yılları arasında, öykü dalında hiç kalem oynatmadığı bilinir.

Ülke içi sürgünde geçen yılların son öyküsü, 1919 tarihliyken, yurtdışında yazılan ilk öyküsü, 1930 tarihli "Çıban" olarak kabul edilmektedir.

Gurbet Hikâyeleri, aslında, on sekiz öyküden oluşmakta. İlk baskı, 1940 tarihli. Semih Lütfi Kitabevi yayını. Ne yazık ki, bu baskıdan artık yok. Kitaplıklarda bile rastlanmıyor.

Semih Lütfi baskısında, yaklaşık yüz altmış sayfa tutan gurbet öykülerinden sonra, ülke içi sürgün yıllarının ayrıntılarını veren, bütünleyici notlardan, parça bölük anılardan, o dönem yaşamından öylece seçilmiş kesitlerden oluşan metinlere sıra gelir. Doğrusu bu bölümün – yani "Sap ve Saman ile Habbeyle Kubbe" – *Memleket Hikâyeleri*'ne bir çeşit açıklamalı dipnotu niteliğiyle eklenmesi daha uygun olurdu. Bir bakıma *Memleket Hikâyeleri*'ne ekler adıyla.

Gurbet Hikâyeleri'nin İnkilap ve Aka Kitabevleri tarafından gerçekleştirilen ikinci baskısı, 1965 tarihine denk düşüyor. Ama, bu kez, "Fırat" isimli metin yeni baskıya konmamış. Gurbet öykülerinin sayısı on yediye düşmüş böylece.

Gerçi "Fırat", bir öykü olmaktan çok, görkemli bir deneme. Tarihin içinden gelerek, sularını günümüze ve güneşe taşıyan bu soylu, kurumlu ırmağa düzülmüş, eşine az rastlanır bir övgü. Geçmişin ve bugünün, Fırat eksen alınarak eş zamanlı karşılaştırılması.

"İlk buğdayla ilk pirincin kıyılarında kendiliğinden yetiştiği bu huysuz ırmak, aslında uygarlığın beşiği; yoksa, sanıldığı gibi Nil değil uygarlığa kaynaklık eden."

"İlk yazı da Fırat kıyılarında yazılmış, ilk kitaplık da gene burada kurulmuş."

"Halhalli nedimeler taşıyan, atlas güneşlikli som yaldızlı kayıklar, azametli şehirlere uğraya uğraya, bağlar, bahçeler, hattâ ormanlar geçerek, gölgeli ışıklar altından bir gelin gibi süslü ve neşeli akarmış... bir zamanlar."

Gerçekte, gurbet öyküleri, sayıca hiç de çok değil. Kaldı ki, var olanın yarısı da, sürgün dönüşü İstanbul'da (Şişli) yazılmış. 1938 ve 1939 yılları içinde. "Yara", "Eskici", "Antikacı", "Testi", "Fener" ve "Gözyaşı" gibi kitabın ilk öyküleri Şişli damgalı. Bunlardan birkaç öykü de sonda yer almış : "Köpek", "Kaçak" ve "Dişçi" gibi öyküler sonra yazılmış.

Yurtdışında, Lübnan'da yazılan "Çıban"dan sonra, Refik Halid'in beş yıllık susuşu dikkat çekiyor.

Öte yandan, bu suskunluğun ardından, Halep'te (Suriye) yazılanlar geliyor : "Hülle", "Zincir", "Güneş" ve daha sonra da "Keklik", "Akrep", "İstanbul Lavrans" gibi öyküler.

Hepsi yörenin tarihinden, coğrafyasından ve insan özelliklerinden yola çıkılarak kaleme alınmış bu metinler, yazarın "Gezip Gördüğüm Yerler" ikinci başlığı altında yayımlanmış, parlak, lezzetli ve renkli Türkçe örnekleri. Neden ders kitaplarına hiç girmemiş, girmez, sormaya değer kuşkusuz.

1947'de kaleme alınan "Garaz", ne yazık ki, ne birinci ne de ikinci öykü derlemesi içinde görülmekte.

Gerçi, "Gurbet" imzalı öykülerin bunca azlığı, hem yazarın anılarını – *Minelbâb İlelmihrab* (Baştan Ayağa), *Bir Ömür Boyunca* – hem de ilk romanlarının hiç olmazsa taslağını yurtdışında kaleme almasıyla açıklanabilir.

Sürgün, *Yezidin Kızı* ve Halep'te bir bölümü yazılan *Çete* gibi romanlar, işte o dönemlerin ürünleri.

Bununla birlikte, 1930/31 yıllarının öncesinde yazar ne yapıyordu? Büyük olasılıkla, *Bir İçim Su* – baskı tarihiyle (1931) yayın yeri (Halep) dikkate alınırsa – otuzlu yıllar öncesinin yazıları.

Birer deneme niteliği taşıyan bu metinlerin 1931 baskısı nasıldı, içinde ne kadarı vardı, bilinmiyor. Ama, eldeki 1939 tarihli baskıda (Semih Lütfi Kitabevi), başlıca üç bölüm dikkati çekiyor : "Hatay Sırtlarında" üst başlığıyla anlatılan ilk bölüm, 1924 tarihli. On yazıdan oluşmakta. Suriye içinde gerçekleşmiş bir gezinin notlarına benzeyen ikinci bölüm, "Fırat Kıyılarında" başlıklı. Kimisi 1924, kimisi de 1929'da kaleme alınmış. Yedi deneme.

Üçüncü bölüme gelince, bu metinler beş tane : "Lübnan Yamaçlarında" üst başlığını taşımakta.

Hepsi yörenin tarihinden, coğrafyasından ve insan özelliklerinden yola çıkılarak kaleme alınmış bu metinler, yazarın "Gezip Gördüğüm Yerler" ikinci başlığı altında yayımlanmış, parlak, lezzetli ve renkli Türkçe örnekleri. Neden ders kitaplarına hiç girmemiş, girmez, sormaya değer kuşkusuz.

Bir İçim Su'ya – sonradan – eklendiğini düşündüren son bölüme, yani "Açıp Kapadığım Sayfalar"a gelince, onlar bu araştırmanın hem amacı, hem de sınırları dışında.

Hatay'ın kuzey sırtlarını – yani, Kızıl dağlar bölgesi – çok ağaçlı, çok sulak, çok meyveli ve serin bulan yazar, yöredeki köyler, çiçekler, meyveler ve insanlarla yurt özlemini gidermeye çalışır. Gezdiği bu yerlerde, "eşyayı güzelleştiren, insan

yüzlerindeki tahammül edilmez çirkinlik ve kabalıkları zararsız hale getiren bir sihir" bulur.

Soğukoluk'un çardaklı kır kahvesi, Refik Halid'e çocukluğunun uzak sayfiyelerini çağrıştırır : Yakacık, Alemdağı, Yuşa Tepesi, İcadiye, Merdivenköy, Kozyatağı ve Kayışdağı gibi yerleri. Bu yerlerin 1920 öncesi durumlarını.

O satırları yazarken, sanki heyecan, sevinç ve saygıyla dolup taşar : "Selam, mübarek toprak!" diye seslenmekten kendini alamaz.

Albert Camus'nün Tipasa (Cezayir) görüntüleri önünde dile getirdiği izlenimler gibi satırlar bunlar. Aynı zamanda, Türkçenin en işlek örgüsüyle gerçekleştirilen, bir-iki cümle içinde çiziliveren birer Cézanne tablosu : "Her Lübnan köyü gibi burası da kırmızı kiremitli, mavi kepenkli, güler yüzlü, sağlam, temiz, dağınık evlerden müteşekkil. O evlerin önlerine kuru meşe dallarıyla örtülü çardaklar yapmışlar. Çardakların etrafına da, yarım gaz tenekeleri içinde kına, horozibiği, arslanağzı, sardunya ve fesleğen (saksıları) dizilmiş."

Tablo, aynı zamanda, bir "hareket" yansıtıyor : "Bütün o yeşillikler fışkırmış, taşmış, çıldırmış; renk, sıhhat, çiçek içinde!"

Gözün önüne sarı, yeşil ve turuncu renklerin baskın olduğu, "Fikret Mualla" imzalı bir kır resmi gelmiyor mu?

Refik Halid'in kalemi, gerçekten, bu eşsiz Türkçe örneklerini ortaya koyarken, "sabahleyin güneşe bırakılmış kalaylı bir tas su gibi, şıkır şıkır ışık içinde" kalmış görünüyor.

*

Memleket Hikâyeleri'nin mutfağına girildiğinde, Refik Halid'in Sinop'ta henüz o denli mutsuz olmadığı öğrenilmekte. Üstelik, yaş olarak da daha genç : "Sürgünde bulunuyordum, ama pek gençtim. Keyfim yerinde, gönlüm ümitliydi; dünya umurumda değildi." Bu arada, babasından ve ağabeyinden de düzenli para geldiği hiç unutulmamalı!

Ancak yurtdışında durumun baştan aşağı değiştiğine tanık oluruz. Zincir öyküsünde (*Gurbet Hikâyeleri*), "Can sıkıntısının bir sesi vardır. Eski mobilyaların tahtalarını dişleyen gizli kurtların biteviye çıkardığı kemirici, derine işleyici ses..." olarak nitelenen iç sıkıntısı.

Sürgünün kafasının içi, artık "soğuk temaslı düşüncelerle dolu, hareketli, ağır ve yüklü"dür. Böyle bir sonuca, okur, çok önceden ve yavaş yavaş alıştırılır. "Eskici" öyküsünün Küçük Hasan'ı – Kanlıcalı, beş yaşındaki Hasan – gerçekleştirdiği vapur/tren yolculuklarıyla, zaten belirli ve gittikçe daha ağırlaşan bir tabloyu gözler önüne sermiyor mu? Hasan, aslında, yazarın doğrudan kendisinin sürgün olayına bakışını simgeler.

Özellikle Hayfa'dan başlayarak demiryolu boyunca Filistin içlerine dek süren, tren penceresinden hem zevkli, hem yaslı seyrettiği doğruca yüreğe akan, belleğe yansıyan coğrafya parçaları : "Hasan gözleri portakal bahçelerine dalmış, göğsünde bir katılık, sert bir düğüm, daima susuyordu. (...) Sonunda bunlar da bitti; hem çiçek açmış, hem yemişlerle donanmış, güzel, ıslak bahçeler de tükendi; zeytinlikler de seyrekleşti. Yamaçlarında keçiler otlayan, kuru, yalçın, çatlak dağ-

lar arasından geçiyorlardı."

"Ve, bunlar da bitti. Göz alabildiğine uzanan bir düzlüğe çıkmışlardı; ne ağaç vardı, ne dere, ne ev!"

Dolayısıyla, "Eskici"nin Hasan'ıyla bir kabahat işleyip kaçan İzmitli ayakkabı tamircisi; "İstanbul" öyküsünde ortaya çıkan peltek şiveli, çıplak tenine dantel tuvalet giymiş İstanbullu kadın, "Dişçi" öyküsünün Suriye'de unutulmuş askeri, dahası Zincir'deki bir anlamda insan gibi nitelenen buldog köpeği, bunların hepsi tek bir dramatik "sürgün" olgusunun okura yansıyan çeşitli somut yüzleri.

Yazarın gözünde, İmparatorluğun memurları bile bir çeşit sürgün gibi duyumsarlar kendilerini. Öykülere bile öyle yansır, bu durum. "Kaçak" öyküsündeki Ebu Kemal Kaymakamında çarpıcı biçimde vurgulandığı gibi. Ya da, "Akrep"in badiye limanındaki mutasarrıfı gibi.

Refik Halid, bir yandan aile hayatına alışanlar için eksikliği şiddetle duyulan gereksinimlerden söz ederken, öbür yandan da "ailece sürüklenilen gurbetin yıpratıcı olacağını" vurgular.

Oysa, o yıllarda İstanbul'dan yeni kopmuş bu topraklar. Kaldı ki, yüzyıllar sürmüş bir birliktelik yaşanmış. Barış içinde birlikte yaşam. Aynı dine bağlı olarak, milliyeti yadsıyıp aynı "ümmet" anlayışı içinde birbirine geçmiş sayısız toplumlar mozaiği.

Buna karşın, gene de, İmparatorluğun seçkin bir üyesi sürekli kendini dışlanmış, yabancı, sürgün olarak duyumsuyor. O, bir İngiliz sömürge subayı ya da *memuru gibi kendisini toplumun üstünde* – bir çeşit "efendi" kimliği içinde – görmez. Göremez.

*

Karay'ın gurbet öykülerinin tümünde, yalnız yurt özlemine tanık olunmaz; aynı zamanda, yazarın parıltılı kalemine sürekli İstanbul'un köşe bucağına sinmiş nice güzellikler takılır durur. Sözgelimi "İstanbul" öyküsünde, Mezopotamya'nın yeni kurulmuş bir asker merkezinde rastgeldiği Ucra – sözcük de, başlı başına bir gönderme olabilir mi? – isimli sürmeli kadın bile, bir çağrışım fırsatı yaratır.

O kadın ki, "İstanbul'dan bir zerre"dir; "İstanbul mozayığından kopmuş altın yaldızlı bir mine. İstanbul denilen çini kubbeden düşmüş lâle resimli, zarif bir parça."

Arnavutköy'lü kadın ve birtakım nedenlerle yurduna dönemeyen öyküdeki anlatıcı. Ucra'nın çizdiği, oynadığı renkli İstanbul filmi, her ikisini de içki yerine sarhoş eder : "Boğaziçi'nin akşam loşluğu, suların mor kadifesi; o kayık gezintileri, ay mehtabı, Sarıyer, Bentler, Sultansuyu : ormanın böğürtlenlerle örtülü, ufacık mırıltılı deresi; yosun tutmuş, kocaman kestane ağaçları; daima ıslak duran kırmızı toprağı, sarı papatyalar ve çadır çiçekleriyle donanmış çayırı...

"Bahardaki fulya demetleri, mor salkım hevengi, katmerli leylak dalları, pembe dumandan çiçekleriyle erguvanlar; değneklere sarılı ilk kiraz, iç ısıtan çilekler, yılan derisi gibi acayip nakışlı ham hünnaplar, kavak incirleri..."

Öte yandan, "Akrep" öyküsünde de durum benzer.

Bir Roma yıkıntısı üstüne kurulmuş, çorak badiye limanında görevli, İstanbul

Refik Halid, bir yandan aile hayatına alışanlar için eksikliği şiddetle duyulan gereksinimlerden söz ederken, öbür yandan da "ailece sürüklenilen gurbetin yıpratıcı olacağını" vurgular. Oysa, o yıllarda İstanbul'dan yeni kopmuş bu topraklar. Kaldı ki, yüzyıllar sürmüş bir birliktelik yaşanmış. Barış içinde birlikte yaşam. Aynı dine bağlı olarak, milliyeti yadsıyıp aynı "ümmet" anlayışı içinde birbirine geçmiş sayısız toplumlar mozaiği.

Hukuk'tan mutasarrıf gibi, "uzakta kalanlar için İstanbul'un kaldırımları bozuk değildir, sokaklarda çamur ve süprüntü yoktur; tramvaylarda ve vapurlarda azap çekilmez. Musluklardan terkos yerine kevser akar."

Sanılır ki, Osmanlı bu topraklara hiç sahip olamamış; olmak için de hiç çaba harcamamış. Bu yüzden, "Çıban"da, "İmparatorluk zabitinin neler çekip neler gördüğü" anlatılır, uzun uzun, acıyla.

"Dişçi"de çıtanın biraz daha yukarı kaldırıldığı görülür.

Öyküde, İmparatorluğun yaşadığı ve katlandığı bozgun dönemini en çarpıcı biçimde dile getiren, belleklerden kolayca silinmeyecek bir şiddet tablosu işlenir. Askerini arkada – bir bakıma düşman içinde – bırakıp giden, aramayan/sormayan bir devlet çarkı.

Zaten, değişik fırsatlarla, yazarın savaş karşıtı tutumunu izlemek her zaman olası. Özellikle iki önemli savaşın (Balkan Savaşı-1912 ve Birinci Cihan Savaşı-1914/18) Osmanlı toplumuyla devleti üstündeki ağır etkileri, bıraktığı yoğun tortu ve onarılmaz acılar, onun öykülerine, romanlarına, anılarına ve deneme örneklerine hep yansımıştır. Dolayısıyla "Dişçi", açıkça, unutulmuş, gözden çıkarılmış uzak sınırların hiç dile getirilmemiş acılarını gün ışığına seren bir resim! Bir bakıma ya da uzaktan uzağa "Zeytindağı"nı çağrıştırıyor, düşündürüyor.

Gene de, o çekilen ordunun disiplinsiz, devletsiz ve sahipsiz askerleri, tüm sağlam dişleri pahasına bile olsa, "yürekleri ayıptan eriyerek" yurda ulaşmaya çalışırlar.

Boyunlarında "sapasağlam, bembeyaz, bir boyda bir biçimde, hemen hemen birörnek otuz kadar azı dişinden oluşma kolye" taşıyan eski askerler...

Tüm bu öykülerde, bir bölümü anı özelliği taşısa bile ("Gözyaşı", "Kaçak", "Dişçi"), yani "İstanbul"la ilgili genel yaklaşım dışında, hep olumsuz bir bakışın – satırlar arasına sinmiş kara bir yerginin – egemen olduğu gözlemlenir. Fırat kıyılarının çoraklığından Avrupalı sömürge güçlerin Ortadoğu'ya sürdüğü zenci askere; Bedevilerin yaşam koşullarından, görgü ve refah eksikliğinden bayındır Lübnan köylerinin yansıttığı renklere dek her şeyde, buruk bir tat, kekremsi bir tortu kendini duyurur.

Ama, çizilen böyle bir tablonun sorumluluğu, aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetim yanlışlarına, bozukluklarına, yapısal yetersizliklerine ciddi bir gönderme değil mi?

Bu koşullardaysa, Refik Halid, umarsız bir "muhalif kalem" kimliğinden bir

türlü kendini kurtaramamış olarak ortaya çıkıyor.

Ya da, dönemin gerçekçi, acımasız ve hüzünlü tablosu, bundan başka bir şey değil!

Yalnız "Fener" öyküsünde, Osmanlı'nın Meşrutiyet öncesi gücünün izleri sezilir. Bir Estersüvar Bölüğü Kumandanının Fırat'ın batı kıyılarında, bir badiyede, günbatımı yıllarına rastlamış bile olsa gücünün yerli halk üstündeki etkileri, üstünlüğü, tartışılmaz konumu.

Bu arada iki öykü, apayrı özellikleriyle değişik bir yere oturur. Bunlardan "Antikacı", okurun damağında nerdeyse polisiye (daha doğrusu casusluk) tatlar bırakan, ilginç bir gözlem ve dikkat ürünü bir öykü. İngiliz Haberalma Örgütü'ne bağlı subayların bölgede oynadıkları etkin, olumsuz, gizemli ve bilinçli rolü yansıtıyor. Gerçekte, Halep'le Kudüs'ü birbirine bağlayan bir öykü "Antikacı".

"Lavrans" isimli öykü de, benzer ve bilinen bir alınyazısının yazınımıza sızmış örneği. 1929 tarihli bir olay, kırk beşlik bir Bedevinin anlattıkları, sakladıkları.

*

Refik Halid'in, daha çok para kazanmak amacıyla öyküyü romana feda ettiği, çocuklarından okurlarına devrolunmuş bir gerçek.

Bununla birlikte bir türün yitirdiğini, kimi eksikliklerle de olsa, bir başka tür – yani, roman – kazanmış oluyor. Bir örnek vermek gerekirse, öykülerine giremeyenler romanlarını zenginleştirmiş. "*Dişi Örümcek*'te, Beyrut'u epeyce anlatmıştım" deyişi de böyle bir boşluğun nasıl doldurulduğunu yeterince açıklamıyor mu?

Yazarın genelde özelliği olarak bilinen alaycı dili, yaklaşımı, öykülerinde de kuşkusuz eksik değil. Öyle ki, en ciddi ya da karamsar bir sahneyi bile bu alaycı bakış yumuşatabiliyor. Hafifletiyor. Sözgelimi, Sinop önlerinde 17 parçalık Rus Savaş donanmasıyla Hamidiye'nin giriştiği deniz savaşı dahi bu dille anlatılınca nerdeyse gülmeceye yaklaşıyor ("Sap ve Saman", *Gurbet Hikâyeleri*, 1940 baskısı).

Alaycılığa kimi yerde küçümseme karışmakla birlikte, çoğunlukla duyarlıkla alaycılık dengeli gidiyor. Zincir'deki Fransız sömürge askerini, Senegalli zenciyi Cardiff kömüründen yaratılmış kabul etmekle birlikte, "et ve kasları ziftle yuğrulmuş bu yarı insan"ı aynı zamanda yarı dev sayar.

Yazarın Yunan mitolojisine yakınlık duyması – acaba, Fecr-i Âti arkadaşı Yakup Kadri'nin aşırı Tevrat mitolojisi düşkünlüğünün etkisiyle olabilir mi? –, "her lisandan şöhretli tabirlerin önemle öğrenilip kullanılmasını" istemesi de dikkat çekici. "Yazının yakasına bir çiçek gibi yakışır", bu deyimler, Refik Halid'e bakılırsa.

Öte yandan, onda, "ikilemeler"e sıkça rastlanıyor; yalnız aynı sözcükler olarak değil, fiilleri benzer yönde değiştirerek de.

İmparatorluğun batı sınırlarını Ömer Seyfettin öyküye sokmuştu; güney illerini, bölgelerini, yörelerini de Refik Halid ölümsüzleştirdi. İkisiyle tek başına yarışan ise, bir başka öykücümüz, Memduh Şevket Esendal (MŞE). ⊠

VECİHİ SARISÖZEN

Kapana Düşmek

GÜNEŞİ mutlu etmeyi arzulamış temmuz gecesi yıkanmışlar, kendilerini gözleri kapalı, çırılçıplak ilk ışıklara bırakmışlardı. Hepsi birer ilkörnek tazeliğindeydi ve karşımda, sertliğini yavaş yavaş yitiren mavinin gerisinde kaçamağa çekilmiş dolunay da doğruluyordu bunu. Tam ortalarındaki varlığı rastlantısal olarak bulgulanmış olabilirdi, düşünmeden edemiyordu insan, tekerleklerin ancak sığabildiği incelikteki yol, onları yarıp geçmemizi umursamaktan uzak, esrik turunç ağaçlarının arasında gergin bir ip gibi uzanıyor, pencereden dışarı uzattığım elim dalların uç yapraklarına uzayan kısalan aralıklarla çarpıyor, ama zaman tutuyordu.

Nedenini sormadım, öylesine biliyordum, ucuna kadar boştu yol, hiçbir araç çıkmayacaktı karşıma : Dünyanın hak edilmiş istekleri onayladığı ve yollarını sizin istediğinizce açtığı oluyor kimi zaman. Çok ender. Kısa süreler için o da. Aldatılmaması gerek, yoksa sizi sizinle aşağılıyor.

Hiç ilk-örnek görmüş müydüm; biraz yardım, duyumsanıyor işte. Sağ ayağa çekingen bir buyruk, uyuyor, bu iyi, hızlanıyoruz; içimdeki o 'her şeyin geriye gittiği' yollu hüzün verici bilinç biraz daha uzağa çekmek zorunda kalıyor kendini. Bu da iyi. Mutluluğun avlusu?.. Yalnız için en fazlası. Ya o kapı, odalar, tavanarası?.. Aşk?.. Dilime ve gözlerime söz veriyorum : Bu sizleri belleğimle son yakışım.

Arka koltukta uyuyor olmalı. Yo, sözümden dönmüş değilim, o ilk oyunu, sanal gerçekliği oynuyorum. 'Hiçbir yere gitmedi.' Eskiden olsa uyandırırdım onu, sözsüz bir 'bak!' – ayrı bir tadı da olurdu bunun, uykuyla sevişmesi kıskandırıcıydı – hoşnutsuz, kollarından kopardığımdan daha zevk verici bir şeyle karşılaşmazsa cezalandırılacağımı ileten devinimlerle doğrulur, ancak aralanabilmiş gözleri yavaş yavaş açılır, birkaç anlık sonsuzluktan sonra sıçrayan kaşları hafifçe aşağı dönük dudak uçlarını da yukarı çeker – gülümseme değil bu – ağzı büzülür ve sanki gördüğünü – gördüğümü – öpmek ister gibi ileri uzanırdı : Bir kez daha! Gülümserdim.

Oyunun ilk yıllarında, geceleri, karanlıkta, ona arkadan yavaşça bitişip, ensesine bıraktığım hafif öpücüklerle bir sevişme anısını yeniden canlandırabiliyor – ikimiz için de – sanal ama gerçeğinden ayrımsanması olanaksız görünen birleşmelere bile çekebiliyordum onu. Ama zamanla, kurduğum oyunu uzaktan duyumsamış gibi – ona neydi ki, ondan bağımsız ve öyle de kalması gereken bir

oyundu bu! - her yerde uzaklaşmaya başlamıştı benden : Giderek daha fazla cezalandırılıyordum.

Aylardır uykuda tutuyorum. Nasıl oluyor bilmiyorum ama dedim ya onunla bir yolla iletişim kurdu – hangisi hangisiyle – ve her uyandırışımda daha da gelişen bir bilince sahip artık. Öyle ki son bir kez, oyundan da çekilecek. Ölmenin o kadarını kaldıramayacağım, ama böyle sürekli uykuda da bırakamam onu, hem tehlikeli : Çok zayıfladım, anların neredeyse tümünde yıkım arıyorum. Güvenebileceğim, benden yana tek bir tane ayırabildim ancak, yolun sonunda beni bekliyor... Yol. Belki de bana tatlı davranacak bir kente varıyor ucu. Kendine gel, yeniden bas o pedala! Kendini oyunlara düşürmeye hep böyle aptalca sorularla başladın.

Birden güneş de vuruyor sol yanağıma. Çizgiyi geçtim. Turunçlar hiçbir uyarıda bulunmadan kesildiler. Bozulan yolda bir süre daha ilerleyip duruyorum. Önümde toz mavi bir gökten başkası yok. Burun oldukça yüksekte olmalı, deniz görünmüyor. İnip yürümeye başlıyorum, kapıyı kapatmadım, uyanmaması gerek... Sonunda deniz. Düşündüğümden de yüksek, aşağıda kayalara vuruyor olması gereken dalgaların sesi duyulmuyor.

Bu bağışlanmayacak bir eksiklik.

ERKAN KARAGÖZ

Anadolu'da Bir Çam Ağacıydı Anastas Amca

ANASTAS amca geliyor dediler. Açıklayabilecek hiçbir gerekçemiz olmasa da, nedensiz gibi görünse de sevinmiştik.

O bizim kadim hemşerimizdi. Günün birinde doğduğu topraklara kuru bir vedayla sırtını dönüp gitmiş birçokları gibi, o da her şeye, herkese sırtını dönebilse de Anadolu'ya sırtını dönemeyeceği gerçeğini görenlerdendi.

Yanlış anımsamıyorsam en son üç yıl kadar önce gelmişti. Bu kaçıncı gelişiydi, bilemiyorum. Anadolu'dan ayrıldıktan sonra yaşadığı yerleri bir türlü benimseyemediğini, hep bir yabancılık duyduğunu söylerdi.

Gözlerine baktığımızda bile doğduğu, gençliğini serdiği bu dağlara, topraklara dönmenin onun için ne büyük bir haz olduğunu görebiliyorduk.

İKİ YILI aşkın süren ağır bir hastalıktan sonra, eski gücünü yeniden kazanmaya başlar başlamaz doğduğu topraklara dönmüştü. Hastalığın pençesinde umarsız geçen günlerinde, doğduğu, dağlarında hoyrat tufanlar gibi savrulduğu yurdunu bir kez daha göremeden ölmek korkusuyla kendi kendini yiyip bitirmişti.

İşte yine o ağaç yoksunu kıraç dağların eteklerinde durabilecek, bir zamanlar hoyrat bir deli tay gibi kayadan kayaya savrulduğu zirveleri, saatler boyu seyredebilecekti. O deli fişek savruk yaşamı, bir film şeridi gibi yeni baştan gözlerinin önüne gelince, dönüşü olanaksız bir pişmanlığın sarmalında sessizce kendini sorgulayacaktı.

Karadenizli bir Rumdu. Bıyığı terlemeye başlar başlamaz, kurtuluşunu külhanbeylikte bulmuştu. Köylerden topladığı haraçlar, yaptığı vurgunlar her geçen gün artmış, eylemlerinin çoğalması ününü artırmış, sonunda ünü her yana ulaşmış gözü kara bir eşkıya olup çıkmıştı.

Karadeniz dağları ondan sorulurdu. Canını yakmadığı ne Türk, ne Rum köyü kalmıştı. O korkunç, hırçın ve öfke dolu yıllarında hep kolayından para kazanmıştı. İnsanlara yaka silktirmişti.

Eşkıya Anastas, Rum ve Türk köylerinden haraçlar almış, yağmalar yapmıştı. Ancak kim olursa olsun insanların malları dışında, onların kutsal bildikleri hiçbir şeye karışmamış, kimsenin canına, ırzına ve dinsel değerine iliştiği duyulmamıştı.

Yine de yaptıklarının kendisine yıllar sonra anlatılmasından duyduğu utancı gizlemez, kendini haklı çıkarabilecek hiçbir savunma yapmazdı. Öylecene susar, küçük bir çocuk mahcupluğuyla, "He ya, öyleydi," derdi usulca.

Anastas için yeryüzünde tek bir gerçek vardı. İçine işlemiş olan, ama Anadolu'dan ayrılana değin ayırdında olmadığı, o çiçeklerin, dağların kokusunu, akarsuyun sesini ve tadını özlüyordu. Artık biliyordu ki onun çiçeği, onun yeli, Anadolu'daydı. O gitmişti. Ne ki sevdaları, düşleri, sevinçleri ve hüznü dağlarda kimsesiz kalakalmıştı.

"Ben gençliğimi toplamaya geliyorum," derdi hep. Günler boyu dağlarda dolaşır, kimi günler tepelerin bir kuytusunda yalnızlığa kafa tutan bir ağacın altında, görünmeyen, olmayan artık yaşamayan dostlarıyla kendi kendine söyleşirdi. Akşam olunca köye iner, hemen hiç eksilmeyen çılgınca bir coşkuyla, bir zamanlar yaşadığı evinden geriye kalan duvar yıkıntıları arasında, yeşeren kır çiçeklerini sulardı.

Bizler onu anlamaya çalışırdık.

Bu sevimli yaşlı ihtiyarın en büyük tutkusu bizim üstelemelerimize aldırmaksızın, doğup büyüdüğü evin avlusundaki koca çamın dibinde bir battaniyeye sarılarak sabahlamak, saatler boyu, öylecene hiç konuşmaksızın sessizce oturmaktı. Yılların yüküyle, hüznüyle gövdesi büklümler oluşturan koca çamı anlatılmaz bir sevecenlikle okşar, "Ben, işte bu ağacım," derdi.

SONUNDA yine dönmüştü doğduğu topraklara. Artık heyecanını bastırmakta güçlük çekiyor, duygularını frenleyemiyordu.

Gelemediği yıllar boyunca tek bir şeyin düşünü kurmuştu. Dostlarının evinin yıkıntıları arasına, kalabilmesi için yaptırdıklarını söyledikleri küçük kulübede birkaç gün geçirmek, çevrede yeşeren, boy veren kır çiçeklerini bir kez daha elleriyle sulamak, koklamak, bebeliğini, gençliğini gömdüğü yıkılmış bahçede, kendinden arta kalan o ulu çamın gölgesinde, saatler boyu hiç konuşmaksızın oturabilmek...

Bu yaşlı insanın binlerce kilometre uzaktan köyümüze gelmesi, hemşerisi olan biz köylüleri mutlu ediyordu. Çünkü her şeyden önce, Anastas hemşerimizdi ve ayrıca bizim tekdüze yaşamımızı renklendirecek önemli bir ayrıntıydı. Gerçekten de onun gelmesi demek, birçok evde günlerce Anastas konuşulacak demekti. Kimileri, yeni akranı çağdakiler, onun yaptığı eşkıyalıkları ekeleye katlaya anlatacak, kimileri de, özellikle de köyün defineci yoksulları, bu koca eşkıyanın vurgun günlerinde biriktirdiklerini yurtdışına çıkaramadan kaçmak zorunda kaldığını yağma ve talanlardan elde ettiği altın ve gümüşleri kaçmadan buralarda bir yere gömdüğünü, bütün geliş gidişlerinin nedeninin bu olduğunu, o nedenle, yarından tezi yok, yakın takibe alınması gerektiğini, hararetli hararetli anlatıp tartışacaklardı.

SABAHIN ilk aydınlığında, geceden yağan yağmurun genizleri açan serin kokusu, güne açılan kapılardan evlere doluşurken Anastas amca ve beraberinde-

kiler köye geldiler. Yerinden yeten, büyük küçük, kadın erkek seyirtip, kucaklaştılar, öpüşüp koklaştılar bir zaman. Hatır sormalar yarenlikler arasında, koluna girdiler her iki taraftan. Bilirdik ki o her zaman yaptığı gibi, en önce evinin yanına giderdi. Evinin bulunduğu yeri ziyaret etmek onun için bir ibadetti sanki.

Önde Anastas, sağında muhtar kocaşapka, solunda Gülbey dayım, arkasında onunla kasabadan gelen dostları ve köylüleri olan bizler, köyün üst başındaki Anastas'ın evinin yolunu tutmuştuk yeniden.

Her gün sayısız kez gidip geldiğimiz yolda Anastas'la birlikte yaptığımız bu olağanüstü yürüyüşün verdiği duygu, garip, anlatılamaz, olağanüstü bir şeydi.

O güçten takatten kesilmiş asırlık yaşlı adam gitmiş, yerine yaşlılıktan seyiren çenesine karşın etrafındakilere takılan, şakıyan, muzip bir Anastas gelmişti.

"Lan muhtar hakkatten soyduktan sonra tekmeledim miydi seni? Nasıl yapmıştım nasıl?" diye sorduktan sonra, koluna girdiği muhtarı çekiştirerek çığlığa benzer tiz bir sesle güldü.

Gün yükseliyordu usul usul. Köyün üst yanındaki Dikmen tepeden bulutlar akıp geçiyordu ötelere. Yağmur topluyordu gökyüzü. Geceye kalmaz yağardı yeniden. Nedense Anastas amca ıslanacak diye kaygılandım birden.

Köyün üst yanında, köy evlerinin biraz uzağında kalan o iki kerpiç duvarı ayakta kalmış yıkıntıya doğru yaklaştıkça, Anastas amca birdenbire suskunlaştı. Sanki o olağandışı değişikliği anlamaya çalışıyor gibiydi.

Yıkık bahçeden içeriye girdiğimizde zayıflamış gözleri dehşetle kocaman kocaman açıldı, buğulandı, yürüyüşü zorlaştı. Yüzümüze sorar gözlerle bakarken, bir yandan da, tükenmez bir yolculuğun son adımlarını atar gibi, yorgun, titreyen adımlarla, güçlükle eve doğru yürümeye çabalıyordu.

Aslında biz onun neyi aradığını biliyorduk.

Gözlerini, karanlıktan kör edici bir ışığa çıkmışçasına dehşetle kısıp açmaya çabalayarak göğe doğru çevirdi başını. Geçmişine, kıraç dağların deli hoyrat rüzgârlarına kafa tutan o koca kıvrımlı ağacını arıyordu. Dallarında en oynaş rüzgârların hüzünlü fısıltılara dönüştüğü ağacı, yoktu...

Çömeldiği yerden doğrulmadan, muhtarın ceketinin kolundan tutup kendine doğru çekmeye çalışarak, fısıltılı bir sesle, "Ben neredeyim?" dedi, duyulur duyulmaz.

"Evinin önündesin ya, ihtiyar," dedi muhtar.

"Yoo hayır, onu demiyorum," dedi isyan eder bir yüz ifadesiyle, "Ben neredeyim?"

Dikmen tepeden kopup gelen soğuk soluklu bir yel üşümeler saldı canımıza.

"Ağacı soruyor," diye fısıldadı birileri.

"Geçen yıl birden kurudu be Anastas..."

O ağaçları yitik dağların amansız eşkıyasının ışığı sönmüş gözlerinden bereketli bahar yağmurları gibi yaşlar boşanırken güçlükle birkaç sözcük dökülüverdi dudaklarından.

"O bendim be muhtar..."

Anadolu'da bir çam ağacıydı Anastas amca ve artık 'yok'tu.

Havza, 1982

HÜRRİYET YAŞAR

Kâkülüm

BİR GİYİM toptancısında, ne iş olsa yaptığım yıllardı. Ben diyeyim on beş, siz deyin yirmi yıl önce.

Patronlar, zamanla örülü köprülerden, sınavlardan geçmemiş çalışanlarına anahtar vermediklerinden, ellerinde poğaça, kürtböreği paketleriyle çömezler, kıdemlileri gelsin de kapılarını açsın diye her sabah han girişlerinde bekleşirler, erkenden açılmış dükkânlarda çene çalarlardı.

Kâkülüm'le ben, kıdemliydik. Ben pantoloncuda çalışırdım, o da, bitişikteki gömlekçide. İkimizin de çömezi yoktu. Dükkânları açtıktan sonra havalandırıp süpürmek, öteberinin tozunu almak bize düşerdi. Kâkülüm, işi bitince, ya iki ya üç kez giydiği tiril tiril ipekli gömleğini pencerelerden giren sabah rüzgârında savura savura, gözüne inen, her zaman bakımlı, fönlü kâkülünü parmaklarıyla tarayıp geriye ata ata girer, "Çay söyledin mi?" derdi, "Gelirler şimdi, kursağımızda kalır."

Çaylar gelene kadar patronunu çekiştirir, "Olmuyor, bu haftalıkla olmuyor!" diye yakınırdı. Olmuyor dediği, yalnızca geçim değil, her şeydi. Ezberlediğimden, sormazdım. Konu kızlara gelince, yine bir fırsatın kaçmasına sebep olmuşum gibi, "Nerdeydin? Orda olacaktın işte, ahh!" diye yanardı.

"Minibüste oturuyorlar. Ben ayakta, önlerindeyim. İster istemez kesişiyoruz. İkisi esmer, biri sarışın. Ellerinde kitapları, üçü de öğrenci. Son durakta indik. Otelin önünden yürüyoruz. Onlar önde, ben arkada. Otelin pastanesinde patron takımı... Sabah kahvelerini içiyorlar, gazetelerini okuyorlar."

Çay bardağını şıngırtıyla bırakır. Ayağa kalkıp odanın içinde bir çaresizlik turu atar. "Para yok ki anasını satayım!" der. Gözlerinin içi güler, umutlanır. "Yanaşacaksın, acaba şurda birer sabah kahvesine ne dersiniz, diyeceksin. Allah seni inandırsın gelirlerdi. Yalanım yok, gelirlerdi. Fısıldaşıp fısıldaşıp dikiz ediyorlar, sonra da birbirlerini dürtüp kıkır da kıkır..." Yola bakan pencerenin yanına gider. Beni çağırır. "İşte şurdan saptılar. Yarın yine geçecekler," derken, omuzları sevinçten oynamaya başlar.

Patronlar gelir. Bizimki, her sabah aynı sütü döken kedi gibi işinin başına sıvışır. Öğle yemeğine kadar, kendi deyişiyle, ter orasından akar. Öğle olunca kapıdan kaş göz... Belli ki bir yerlerde iki üç kız yemek yiyordur, bu da nasılsa öğrenmiştir. Çekiştire çekiştire götürür. Yolda anlattığına göre, kızlar hem bir içim sudur, hem de geçen gün ona gülümsemişlerdir. Bu sefer tamamdır. Ama onunkine asılmak yoktur. Ötekilere karışmaz.

Kızlar bunu görünce, gerçekten bir bakışma, bir fiskos!.. Bizimkinin kalbi, oldu olacak gibi küt küt... Nerde çalışırlar, ne iş yaparlar, nerde otururlar, hepsini bilir, bir bir anlatır. Yemekler yenir, beklenir. Kasaya onlarla aynı anda gidilecektir. Yaklaşılacak... Paralar verilirken... Bakışmalar, karşılıklı kızarmalar... Küt küt küt... Küçük çarpışmalar, önlerine geçmelerde özür dilemeler, çıkarken kapı açmalar, teşekkürler, iyi günler...

Sonra onlar yoluna, biz?.. Çeker kolumdan, artları sıra yürürüz. Dönüp baktılar mı, bu yine kızarır. Konuşturmaz da. Bir şey söyleyecekken, böğrüme bir dirsek yer, susarım.

Dönüşte koluma girer. "Hep burda yiyorlar. Yarın yine... Kaytarma yok, karışmam!" Avuçlarını hızlı hızlı birbirine sürter. "Yarın göreceksin, tamam bu iş."

Akşam olur, yine kaş göz... İş miş dedirtmez, çıkarır beni. Birdenbire kendimi, üç dört kızın ardında onunla yürüyor bulurum. Nasıl oldu, niye takıldık? Sormaya da, anlamaya da zaman yoktur. Kızlar ya bir dolmuş, ya bir otobüs durağında sıraya girerler. Binecekmişiz gibi, biz de. İçlerinden birine dürterler, o da yan gözle bakar. Sıraları gelir, binerler. Biz kalırız. Minibüse doğru giderken, "Yarın," der, "yarın bunlar yine burda. Akşam bir yere ayrılma!"

Bir gün, daha iyi bir haftalıkla, bir perakendeciye tezgâhtar gitti Kâkülüm. Mal almak için piyasaya çıktığında, bize de uğrardı. Gömleği yepyeni, ipekli, tiril tiril. Saçları tane tane, bakımlı, yumuşak, fönlü. Kâkülü gözünün üstünde. Parmaklarıyla tarayıp geriye atıyor.

Benden üç dört yaş büyüktü. "Evlenmiyor musun Kâkülüm?" diye takılırdım. Hiçbir şey sordurmayan bir "Ahh!" çekerdi ki, içinde anlatması mümkün olmayan her şey olurdu.

Sonraları gelmez oldu. Bir yerde de rastlamadım. Çok zaman geçti. Unutmuşum Kâkülüm'ü.

Fırtınanın, yağmurun göz açtırmadığı bir güz akşamıydı. İskelenin önünde bekleyen dolmuşa zor attım kendimi. Yorgunluktan pestilim çıkmış. Başımı cama dayadım. Param elimde. Verir vermez kestireceğim azıcık.

Şoförün yanındaki yolcunun saçları ne güzel iniyor ensesine. Dümdüz, bakımlı... Ama biraz seyrek. Gözlerim kapanıyor, dayanamıyorum.

"Alır mısınız?" diyor öndeki, şoföre. Bu sesi tanıyor muyum? Çok uzak. Çıkaramıyorum. Gözlerimi açıyorum. Şoföre uzanmış sol kolun bileğinde, bir ipekli gömlek manşeti. Bu havada! Olur ya! Pardösüsü var nasıl olsa.

Kaykılıyorum. Parasının üstünü alsın, ben de verip uyuyacağım. O da koltuğun arkalığına başını dayıyor, kımıldanıp yerleşiyor.

"Alır mısınız?" diyorum, şoförün arkaya uzanan avucuna koyuyorum parayı. Öndeki yolcu şöyle bir toparlanıyor, başını kaldırıyor arkalıktan. O zaman ensesini görüyorum yine. Yarım dönüyor sola. Olmuyor istediği, göremiyor beni. Oturduğum yerin adını söylüyorum, kim bilir kaç kez arabasına bindiğim şoföre. Geçiyorsunuz oradan, değil mi, diyorum. Başını sallıyor şoför. Doğrulup dönüyor öndeki.

"Kemal?" diyorum. Öteki yolcular bize bakıyorlar. Şoför alışkın. Şaşırmadan, bir saniye göz atıp vites büyütüyor.

Geçen yılları birbirimizin yüzünde okuduktan sonra, durmasını söylüyoruz

Desen : Semih Poroy

şoföre. Kendimizi, masaların üstünden el ele tutuşan, başını yanındakinin omuzuna yaslayarak saatlerce oturan sevgililerin hayat verdiği bir pastanede buluyoruz. Garson kapıyı açıp karşılarken, yanımız sıra yürüyor içeri doğru. Oturacağımız yeri biz mi seçeceğiz, onun göstermesini mi bekleyeceğiz diye bakıyor ikimize de. Kemal, bir göz gezdirip oyalanmadan köşeye yürüyor, sırtını duvara verip oturuyor.

"Kahve," diyorum garsona; baş üstüne anlamında hafifçe eğilip doğruluyor. Kemal'e bakıyoruz. Başını iki yana sallayınca, kâkülü sol gözünün üstüne düşüyor. Bir tane beyazı yok daha. Sağ eliyle düzeltiyor. "Bana dokunuyor kahve," diyor, "midem iyi değil çoktandır." Ceplerinden sigarasıyla çakmağını çıkarıyor. "Salep," diyor garsona. Paketi bana uzatıyor. "Ciğerler pes etti," diyorum, "bıraktım."

Gülüyoruz buruk buruk. Sessiz. Omuzlarımız bir iki oynuyor, o kadar. Eskiden ne çok gülerdik. Han inlerdi sesimize.

Bakışları yüzüğüme takılıyor. "Evlenmişsin," diyor. Gözlerimle evetliyorum.

"Çocuk?" diye soruyor, sesini çocuklaştırıp. "İki" yapıyorum parmaklarımla. Şaşkınlığında sevinç var. "Sen?" diyorum; kaşlarını kaldırıyor. "Ne derlerdi?" diyor salebini höpürdetirken. Sıcak salebin yukardan aşağı inişini kendi boğazımda duyuyorum. Yoksa ben de mi salep içseydim? Yutarken, âdemelması oynuyor. "Sultan," diyor, "Ben sultanmışım daha. Bekârlar sultanmış ya!"

"Öyle derler," diyorum, "biz yaşamadık."

"Yarı yarıya," diyor, saçlarımı gösterip. "Siyah beyaz yarı yarıya."

"Ne yaparsın?" diyorum gözlerimle.

"Bende de öyle," diyor. Anlamadığımı görünce, parmak uçlarıyla tutup kaldırıyor kâkülünü. "Sayısı," diyor, "eskisine göre yarı yarıya. Benimkiler bırakıp bırakıp gidiyor. Seninkiler hiç olmazsa başında."

Ara ara yüzü kızarıyor. Heyecan kızarışı gibi. Bu renk beni geçmişe götürüyor. Birlikte gömlek pantolon katladığımız günlere. Omuzumun üstünden arkaya bakıyorum. Dört genç kız oturuyor. Şen şakrak seslerini o zaman fark ediyorum. Kemal'le göz göze geliyoruz dönünce. Anla işte, der gibi, utangaç, gülümsüyor. Elimi dizime vurup gülüyorum. "Ulan Kemal!" diyorum, başka sözcük gelmiyor. O da eskisi gibi anlatamıyor. Keşke şu kızları ikinci görüşü olsaydı. Belki anlatacak bir şeyleri olurdu.

Kesik kesik konuşuyoruz. Bir kekeme fıkrası anımsayıp anlatıyorum. Gülüyoruz. Tıss, tıss... Böyle gülmezdik ki! Yerlere yatardık.

"Kalkalım mı?" diyorum.

Salebin sonunu, kahve dibi çalkalar gibi çalkalayıp dikiyor.

"Kalkalım."

Kapıya yürürken, kızlarla bakışmasını yakalıyorum ama, çıkıyoruz artık. Durak hemen önümüzde. Otobüse el kaldırıyorum. Omuzuma dokunuyor. Yüzünde hem utangaç, hem "ne dersen de" türünden bir gülümseme.

"İşin varsa sen git," diyor. "Ben biraz daha kalacağım."

Bu sefer kahkahayı koyveriyoruz. Ama sesimiz ses değil. Kimse duymuyor. Tıss, tıss.

Otobüsün otomatik kapısı "tak" diye, gürültüyle açılıyor. Başını cama dayamış uyuklayan bir adam gözlerini açıyor. Tokalaşıyoruz. Yıllar gözlerimizde.

Pastanenin buğulanmış cam kapısını itip içeri giriyor.

Güle güle Kâkülüm. ❁

Kanlıca, 1994

VLADİMİR KOROLENKO

Işıklar

YILLAR önce, karanlık bir sonbahar gecesinde, Sibirya'da azgın bir ırmağın üzerinde kürekli sandalla yolculuk yapıyordum. Birden, ırmağın bir kıvrımını döndüğümde, gölgeli dağların ardında bir ışık belirdi.

Pırıl pırıl parlıyordu, belirgindi, kesinlikle yakındı ...

"Tanrıya şükürler olsun!" diye bağırdım sevinçle. "Yakınlarda sığınacak bir yer var!"

Kürekleri çeken sandalcı, başını arkaya çevirdi, omuzunun üstünden ışığa baktı.

Aldırmaz bir havayla, "Çok uzakta!" diyerek küreklere asılmaya devam etti.

Ona inanmadım : Işık çok parlak görünüyor, çamurlu karanlığı delip geçiyordu. Oysa sandalcı doğru söylemişti. Işık gerçekten de çok uzaktaydı.

Gece ışıklarının değişmez bir özelliğidir bu : Karanlığın içinden çıkıp yaklaşırlar, ışırlar, umut verirler ve yakınlıklarıyla sizi heyecana gark ederler. Küreklere birkaç kez daha asıldıktan sonra yolculuğun sona ereceğini sanır insan – oysa ışık daha çok uzaklardadır!..

İşte böylece, kömür karası ırmağın üzerinde yolculuğumuza uzun süre devam ettik. Karanlık boğazlar ve uçurumlar kayarak girdiler görüş alanımıza, yaklaştılar, kayarak uzaklaştılar, arkamızda kaldılar, uçsuz bucaksız açıların, görünümlerin içinde gözden kayboldular; oysa ışık hâlâ parlıyordu, çakarak ışıyordu, bizi kendine çağırıyordu, yakın görünüyordu, ama hâlâ çok çok uzaklardaydı. Kayalık kıyıların içinde yatan o karanlık ırmağı – ve o parıldayan ışığı – sık sık anımsarım. Ondan önce de, sonra da daha pek çok ışık, yakın görünmeleri nedeniyle, hem beni, hem de başkalarını ne büyük heyecanlara gark etti! Ama yaşam, o acımasız kıyıların arasından akmayı sürdürüyor, ışıklar hâlâ çok uzaklarda ve sizin küreklere asılmanız gerekiyor.

Ama gene de... gene de... ışıklar orada, ileride. ❁

İngilizceden çeviren : Yurdanur Salman

Vladimir Korolenko (1852-1921) Ukrayna'nın Zhitomir kasabasında doğdu. Babası dürüst ve güvenilir bir yargıçtı. Korolenko Moskova'daki Petrovskaya Tarım ve Ormancılık Akademisi'ne yazıldı, ama 1876'da öğrenci olayları nedeniyle akademiden kovuldu, tutuklandı ve 1876 ile 1885 yılları arasında dokuz yıl süreyle çeşitli kentlerdeki hapishanelerde yattı. 1885'te hapislik süresi tamamlandığında 32 yaşındaydı. Korolenko, 1896'dan 1900'e kadar "Russkoye Bogatstvo" gazetesinin genel yayın yönetmenliğini yürüttü. • Yapıtları : *In Bad Company* (Kötü Arkadaşlar Arasında; kısa roman), *The Blind Musician* (Kör Çalgıcı; kısa roman), *The Year of the Famine* (Kıtlık Yılı; yazılar), *The History of May Contemporary* (Çağdaşlarımın Tarihi; özyaşamöyküsü).

GYORGY SPIRO

Erginleşmenin Yolları

EKMEK, bira, ikimize yetecek kadar sosis aldım. İpi, hayır, ipi o gün de almadım; önceki gün de almamıştım, ama çiviyi nereye çakacağımı çok iyi biliyordum. Veda mektubunu yazmanın zamanı gelmişti – beş günüm kalmıştı – ama bunu daha sonraya bıraktım.

Kasım ayındaydık, hava soğuktu; döküm sobayı odun ve gazete kâğıdıyla doldurdum. Odamda oturdum, ellerimde eldivenler vardı, bir şala sarınmıştım, günlerdir dışarı çıkmıyordum. Kendime üç hafta tanımıştım; üçüncü haftanın içindeydik.

Avluya bakan, her zaman loş bir odam vardı; üçüncü kattaki penceresine hırsızlara karşı, pek de sağlam olmayan bir kafes takılmıştı. Divanın üstünde oturuyordum, karşı duvarda, ağaç çerçeveli koca bir ayna vardı : O aynada ara sıra yüzümü inceliyordum. O yüz, tam olarak erginleşmemiş bir insanın yüzü müydü? Buna karar verecek durumda değildim. Kendi kendime, erginliğe erişeceğim günlerin yakın olduğunu yineliyordum. Otururken bile başım dönüyordu. Günlerdir sürüyordu bu baş dönmesi; dışarı çıkmam gerektiğinde, yere yıkılmaktan, caddenin ortasına yuvarlanmaktan korktuğumdan, duvarlara tutuna tutuna yürüyordum.

Oturmuştum; kibriti hazırladım. Onu karşılamaya gitmenin zamanı gelmişti.

Odaya girdik; ayakta dikildi, paltosunu çıkarmadı. Duvarlar yüksekti, soğuktu. Ben paltomu çıkardım ve eldivenlerim elimde, şalım sırtımda, sobanın önüne diz çöktüm, yaktım. Alevi ince dal parçalarıyla canlandırdım. Eski tarz bir döküm sobaydı; kapağı iç içe konan halkalardan oluşuyordu, üstünde yemek pişirilebilen türden. Hava dolaşımını kolaylaştırmak amacıyla ortadaki en küçük halkayı kaldırdım. Kız, olduğu yerden kıpırdamamıştı. Ateş iki üç kez söndü; topak haline getirdiğim gazete kâğıtlarıyla yeniden yaktım. Alevlerin önünde oyalanıyordum. Yüzümü dönmeden, oturmasını söyledim ona : Oda yakında ısınacaktı, bir şeyler atıştıracaktık, soba nasıl olsa harlanacaktı. Mızıklanmasına, paltosunu çıkarmayı geciktirmesine sinirleniyordum : Oyunun kuralını bilmesi gerekiyordu.

Oda yavaş yavaş ısındı. Radyoyu açtım; "Alouette" marka, mahkûmların ürettiği, tuşlarından biri her zaman takılan, çok dalgalı bir radyoydu. Sonunda paltosunu çıkardı. Üstüne örtü örtülmüş, masa görevi gören ayaklı bir Singer dikiş makinesinin başında oturuyorduk; büzülmüştük, çünkü bacaklarımızı bo-

yuna makinenin demir ayaklarına çarpıyorduk; sosisli sandviçlerimizi yedik, biralarımızı içtik. Belki cevap verir diye bir şeyler söyledim, ne var ki onun da benimle konuşacak bir şeyi yoktu.

İstediğimiz kadar ağırdan alalım, sonunda yemek bitti. Masayı temizlemenin, tepsiyi mutfağa götürmenin, atmanın, bulaşığı eviyenin içine yerleştirmenin, sonra da odaya dönmenin zamanı gelmişti.

Yemek artıklarını tepsiye yavaş yavaş yerleştirdim, mutfağa götürdüm, çöpleri çöp kutusuna atmanın, bulaşığı evyenin içine yerleştirmenin, sonra da odaya dönmenin zamanı gelmişti.

Yemek artıklarını tepsiye yavaş yavaş yerleştirdim, mutfağa götürdüm, çöpleri çöp kutusuna attım. Acele etmiyor, karnımın sıkıştırmasını bekliyordum. Önceki seferlerde hep birdenbire sıkışıvermiştim. Ama şimdi, bağırsaklarımda hiç hareket yoktu. Birkaç kez derin nefes aldım, gürültü etmeden bir iki kez yere çömelip kalktım; rahatladım. Odada çıt çıkmıyordu; artık içeri dönmem gerekiyordu.

Odaya girdim : Kız, divanın üstünde giysileriyle oturuyordu. Yumuşak davranmanın daha iyi olacağını düşünerek omzunu okşadım. Balıkçı yaka siyah bir kazak, ince kumaştan kareli bir etek giymişti. Elimi çektim, kısa bir süre bekledim, sonra saçlarını okşadım. Sesini çıkarmamıştı.

Dikiş makinesinin yanındaki iskemleye oturdum. Bekliyordum.

Birkaç hafta önce, aynı divanın üstünde bir başka kadın vardı, sevdiğim kadın. İki yıldır soyunması için yalvarıyordum ona. Sonunda, al işte, demişti bana : soyunmuştu, sonra da divanın üstüne uzanmış, hareketsiz, öylece yatmıştı. Telaşla soyunmuş, gidip yanına yatmıştım; kımıldamamıştı. Bir süre birlikte yatmış, sonra yeniden giyinmiştik.

Başka şeyler düşünmeye çalışıyordum. Bu yaz, açıkhava sinemasında sevgilimin elini tutmuş, dimdik olmuş erkekliğimin üstüne koymuştum. Eli bir süre orada hareketsiz kalmıştı; şaşırmış bir havası yoktu – sonra da elini çekmişti.

Daha çok o anı düşünmeye çalışıyordum; ama kız burada, yanımdaydı, siyah balıkçı kazağı, kareli eteğiyle divanın üstünde oturuyor, ağzını açıp bir şey söylemiyordu.

İçerisi sıcak olmuştu. Soyunmaya başladı. Önce eteğini çıkardı, katladı, öteki iskemlenin üstüne koydu. Sonra külotunu çıkardı, kazağını başından sıyırarak çıkardı, sütyenini kombinezonunun içinden çözdü, sonunda onu da çıkardı. Çıplak, divanın üstüne uzandı, yüzünü duvara döndü, sırtını kamburlaştırdı, dizlerini karnına çekti.

Telaş içinde soyunup yanına yattım. Divan dardı, yere düşmemek için büzülüyordum. Yarın, diye düşündüm, yalnızca dört günüm kalmış olacak. Bu

György Spiro (1946) günümüz Macar edebiyatının önde gelen yazarlarından. *Les Anonymes* başlıklı pikaresk romanıyla da tanınan György Spiro Budapeşte'de yaşıyor. Yaşamını dolduran etkinlikler, tiyatro (İkinci Ulusal Tiyatro'da dramaturg) üniversite (Orta Avrupa edebiyatları dersi veriyor), yazarlık ve iki çocuğu.

arada bedenimi kendi haline bırakmıştım, kaslarım gevşiyordu; onun yanında cansız gibi yatıyordum.

Dönüp sırtüstü yattı : kendini şimdi güvende duyumsuyordu, onu tehdit edecek hiçbir davranışta bulunmuyordum. Birden, hiç beklenmedik bir biçimde, onu istediğimi duyumsadım. Hemen üstüne yüklendim. Bu onu şaşırttı, evet, ama korkuya kapılmadı, ve kendini korumaya kalkışmadı. Birden, erkekliğimin onun içinde olduğunu duyumsadım. Belirli bir ritim söz konusu değildi; birkaç hareket – ve bitti. Hemen çekildim ve yanına uzandım. Onun içine girdiğimi, ama bunun tam olarak farkına varmadığımı düşünüyordum.

Aradan çok kısa bir süre geçtikten sonra dehşete kapıldı : çıplak, yalınayak, tuvalete kaçtı. Sırtüstü yatmış, titriyor, bacaklarımı havaya kaldırmış sallıyordum. Geri döndüğünde, benim neden bu kadar mutlu olduğumu anlamadığını fark ettim.

Onunla konuştum. Sorum üzerine, ikinci olduğumu söyledi. İlk erkeğin kim olduğunu sordum.

Divanın ucuna, ayaklarımın dibine oturdu, örtündü ve anlattı. İki kişiymişler, iki yıl önce, taşrada. Bir akşam, sokakta üstüne saldırmışlar, vurmaya başlamışlar, canı yanmış; sonra, zorla bacaklarını ayırmışlar, sırayla. Canı yanmış çok. O zamandan bu yana o işi yapamıyormuş. Ama bu kez hiçbir şey duyumsamamış. Acı duymamış.

Bunun üzerine, onun yüzüne baktım, ilk kez. ❁

Seni Gördüm Düşümde

PERŞEMBEYİ cumaya bağlayan gece sabaha karşı annem, üç uyku hapı birden yuttu; ne var ki bunun büyük bir etkisi olmadı : derin uykuya dalamadı; zaman zaman, babam inledikçe, yatakta sıçrıyordu.

– Nen var, hayatım? diye soruyordu sıçrarken, bilinçsizlik durumu ile görev duygusu arasındaki sınırda.

Gece yarısına doğru babam, sürekli inlemeye, homurdanmaya, mırıldanmaya, hırıltılar çıkarmaya başladı; sonra, ayaklarını sürüye sürüye evin girişine gitti. Ben odamdan çıktığımda ışığı yakmıştı bile, tuvalete girmiş, kapıyı içerden kilitlemişti. Askılığın altındaki iskemleye oturdum; bekliyordum. Babam, içerde inliyordu; sonra sustu, uyuyakalmıştı belki de. Hafifçe seslendim, kulağıma yeniden sesler gelmeye başladı : Tuvalet kâğıdıyla oynuyor, parça parça yırtıyordu. On dakika sürdü bu. Sonra, kapı tokmağına asılmaya başladı, inliyordu, homurtular

çıkarıyordu. Kapının önünde ayakta duruyor, ne olup biteceğini görmek için bekliyordum. Sonunda kilidin anahtarını çevirmeyi başardı. Kapıyı ben açtım.

– Gel, baba, gidelim, dedim, tutunması için ona sırtımı vererek.

Ellerini omzuma koydu, birlikte yürüdük. Çok ağır adımlarla.

– Bu işi ne güzel beceriyoruz, dedim.

Babam, gülmeye benzer sesler çıkardı.

Yatağın önüne geldiğimizde sırtımı döndüm, bir hamlede oturabilmesi için. Hemen oturmadı, duraksıyordu. Elimi koltuğunun altından geçirdim, onu oturtmayı başardım. Hafifti.

– Şimdi seni yatıracağım, dedim.

Gülmeye başladı, bu kez gerçekten gülüyordu.

– Neden gülüyorsun? diye sordum.

Bir şeyler mırıldandı ve gülmeyi sürdürdü.

Sağ elimle iki bacağını kavradım, sol kolunu koltuk altına doğru çektim, büyük bir dikkatle yatırdım onu.

– Şimdi üstünü örteceğim.

– Tamam, diye fısıldadı ve yeniden gülmeye başladı. Düşümde gördüm seni, iyi durumda.

– Anlat.

– Yorgunum. Yarın sabah.

– Unutmazsın, değil mi?

– Hayır.

Üstünü örterek dışarı çıktım, ışığı söndürdüm.

Ertesi gün onu hastaneye kaldırdık.

Unuttuğundan emindim. Hiçbir şey sormadım, kafasını karıştırmaktan başka bir şeye yaramazdı bu.

Sonraki günün akşamı öldü. ❁

Fransızcadan çeviren : Aykut Derman

TAHSİN YÜCEL'İN BÜYÜKBABA ÖYKÜSÜNDE KİŞİLİKSEL OLMA VE BÖLÜNME

MUSTAFA DURAK

Tahsin Yücel, sözü plastik malzeme gibi kullanan bir yazardır. Burada sözünü ettiğim yalnızca sözcüksel birleştirim değil aynı zamanda sözü, sözün içinden çekiştirerek geliştirir. Böylece söz kendi içinde tam bir örgensel yapıya kavuşur.

1. TAHSİN Yücel'in "Büyükbaba" Öyküsünde Kişiliksel Bölünme :

Tahsin Yücel'in "Büyükbaba" öyküsünde (Bkz. Tahsin Yücel, *Aykırı Öyküler*, Can Yayınları, 1989) öne çıkan iki temel kişi vardır : Büyükbaba ve anlatıcı ben. Bu yazıda bunların yanı sıra bölünen yazar da ele alınacaktır.

1.1-Büyükbaba :

Öyküde büyükbabanın varlığı üç kesitte sergileniyor :

1. kesit : başöğretmenliğe atanma öncesi

2. kesit : başöğretmenliğe atanma ve emekliye ayrılma

3. kesit : başöğretmenlik sonrası.

Birinci kesit bir giriş, ikincisi gelişme, üçüncüsü de sona erdirme bölümleridir.

1.1.1-Büyükbaba'nın metin-içi evreleri :

1.1.1.1- Öğretmen büyükbaba/İmza :

"Başöğretmen olmadan önce dünyanın en sessiz adamı"dır. Üstelik çevresindekilerin de "kendisi gibi sessiz" olmasını isteyen biridir. "Kızgınlığı belirtmek için bile olsa kolay kolay konuşmaz." "Hep çalışır." (s. 7) Ancak bu sessizlik, konuşmama ve okuma eylemleri başka bir eylemle buluşturulur öyküde. Büyükbaba eline geçirdiği boş kâğıtlara Mustafa Kemal, İsmet İnönü ve Hasan Ali Yücel'in imzalarını atmaya çalışır. Öykündüğü imzaları çok güzel atmasına karşın bu imza tutkusu sürer. Bu, imzaya öykünme bize Büyükbabanın içindeki çelişmeyi, olduğu biçimiyle yetinmemişliği, başkaca olmamışlığı yansıtır. Ancak bu yetinmezlik; öykünme ve gibi görünmeden kurtulup olmaya dönüşemediği için, dönüşemeyeceği için bir dengesizlik biçiminde sürer. İmza onun için bir olma biçimidir. Nasıl bir tiyatro oyuncusu rolden role, kişilikten kişiliğe girip çıkıyorsa, o da imzadan imzaya girip çıkar. Bu imza hem bir kendini bulamamışlığı, olamamışlığı, bir eksikliği, hem de bir ile olmayı, ile kendini göstermeyi içerir. Yani kendisi açısından bakıldığında yapabilmeyi içerirken, dışardan eleştirel bakıldığında olamamayı içerir. Bu yüzden her bayram yakınlarına, dostlarına "yeni bir

imza sunmak gibi köklü bir alışkanlığı vardı"r. (s. 8)

1.1.1.2- Öğretmenlikten Başöğretmenliğe/İmzadan söyleve :

Başöğretmen olduktan sonra bastırdığı kartlar, adı ve unvanının yazılı olduğu mermer levhalar arasında "imzalarını daha bir güvenle atmaya" (s. 11) başlar. Dikkat edin imzasını değil, imzalarını. Yani çoğul. Çoğul olan, daha doğrusu olmaya çalışan tekil olamaz. Ve işi olmadığında, "masanın üstündeki deri, mermer, fildişi takımlarla oynuyor, çekmecelerini boşaltıp yeniden yerleştiriyor, bu odada, bu koltukta, bu masanın başında oturmaktan anlatılmaz bir mutluluk duyuyor, hele bir öğretmen, bir öğrenci ya da bir veli gelip de ikide bir 'Başöğretmenim,' diyerek saygıyla konuşmaya başladı mı mutluluğu doruğuna ulaşıyordu." (s: 12)

Başöğretmen-büyükbaba hak etmediği, "çevresindekilerin yarattığı odun imgesine" (s. 10), yani çevresindekilerce odun gibi adam olarak tanınmasına bağlı olarak başöğretmenliğe yükseltildiği için kendisini oldum sanır. Bu yüzden de başöğretmenlik yapmaz. Başöğretmen gibi yapar. Başöğretmenliğin kendisine sağladığı olanaklarla aldanır. Araçları oyun nesnesine dönüştürür. Odak kişi gibi görünmek onu mutlandırır. Ancak başöğretmen odasının dışına çıktığında kendisine başkalarının bakışıyla kendi bakışının örtüşmediğini görür. Ve kendisi kendine nasıl bakıyorsa başkalarının da öyle bakmasını ister. Bir bakıma metin dışı olarak yorumlarsak, kendi kafasında var olan başöğretmen gibi görünmek ister. Ve odasından çıkmaya, başöğretmen olduğunu herkese göstermeye karar verir. Aslında, başöğretmen olmak için başöğretmenliği istemesi, başöğretmen olmayı bilmesi ve başöğretmenliği yapabilmeyi bilmesi gerekirdi. Oysa başöğretmenlik konusunda hiçbir beklentisi, ne isteği ne de gerekli öbür kipleri gerçekleştirmeden başöğretmenliğe getirilmiştir. Bu yüzden büyükbabanın tüm dış bakışları kendine, başöğretmenliğine yönlendirebilmesi bir yüce kişi olabilmesi için başöğretmenlik yap(abil)mesi, başöğretmen olduğunu göstermesi gerekir. Olmadığı için görünüşü yakalamaya çalışacaktır, bu yüzden de ilk aklına gelen dış görünüşünü değiştirmektir. "(...) hemen ertesi gün, en göz alıcı giysisini giyerek ortalıkta dolaşmaya başlamıştı. Yazık ki hiçbir şey değişmemişti." (s. 12)

Bu girişimi başarısız kalınca istediği tepkiyi alabilmek, etkiyi yaratabilmek, tüm hayran bakışlar arasında odak kişi haline gelebilmek için beceriksizce söylevler çekmeye başlar. "Büyükbabam, hemen her seferinde, eli yüzü düzgün tek tümce kuramadan, kan ter içinde, 'Millete rezil olduk,' diye söylenerek iniyordu kürsüden." (s. 13) Zira söylev çekmek, çekmeyi becerebilmek onun üstesinden gelebileceği ve ne de gelmeyi düşünebileceği bir iş değildir. "Biri çıksa da gönlündeki düzeni (...) öğrenci, öğretmen, bütün okulu karşısında toplayıp bol bol söylev çekerek kuracağını söyleseydi, hiç kuşkusuz kahkahalarla gülerdi." (s. 13) Ama o, "birkaç haftalık bir bocalamadan sonra, konuşmalarını yazılı olarak hazırlayıp kürsüde kâğıttan okuma yolunu seçerek tekleme oranını büyük ölçüde düşürmüştü." (s. 14) Ve söylev, yeni bir çalışma alanıdır artık. Dolayısıyla söylev hazırlama onun için yepyeni bir etkinliğe dönüşür, imzalarının yerini alır. "(...) örnek tümceler, esinleyici sözcükler, yönlendirici bilgiler, atasözleri ve Atatürk özdeyişleri arıyor, sonuçta, beş on dakikalık bir konuşma için üç dört saat, hatta üç dört gece uğraştığı oluyordu." (s. 15) "İlk söylevin ardından, bir mucize olmuş gibi," (s. 15) öğrenciler, öğretmenler saygılı davranmaya başlamışlardır; üstelik,

"her söylevden sonra biraz daha saygılı, biraz daha uysal, biraz daha uyumlu oluyorlardı. Kısacası büyükbabam bu okulun başöğretmeni olarak varlığını kesinlemenin, dolayısıyla bu okulu yönetmenin yolunu bulduğundan kuşku duymuyordu : her şeyin başı söylevdi." (s. 15) Ve bu söylev eylemi tıpkı imza çalışmalarındaki yinelemeler, yeniden yeniden dönmelerle kısa sürede takınaklaşır. Okulda zengin bir 'konuşma günleri' dizelgesi oluşturur, (s. 16) her fırsatta söylev çekebilmek için, kendini gerçekleştirebilmek için önemli haftaları izlenceye alır.

1.1.1.3. Emeklilik dönemi/müzecilik ya da müzesellik :

Büyükbaba yaş nedeniyle emekliye ayrıldığı gün (yaş nedeniyle, zira kendi isteğiyle ayrılmayı düşünebilemez) tüm büyü çözülür. Yani insanların ona bakışları, yönelişleri değişir. Ve okul çevresi ona son saygı duruşlarını yaparlar ve gönderirler : "(...) koltuğunun altında altın plaket yerine bir gümüş tabak, sevgili okulunun kapısından (...) sessizce çıkıp gitmek zorunda kalmıştı." (s. 39) Aile çevresi artık onun, ilgisini yitirmesi sonucu kolayca yıkılacağını düşünür ama o, kendine yeni bir var olma biçimi bulur. Anılarına yaslanır. Tüm parasını harcayarak odasını, özel müzesine dönüştürür : odasının "duvarlarını yarı bellerine dek camekânlarla donatmış, (..) her yıl aldığı altın plaketleri, zengin velilerin verdiği dolmakalem, saat, çakmak, anahtarlık, Eiffel'li, Pisa'lı, Notre-Dame'lı kül tablaları gibi kalıcı armağanları (...) 'takdir ve teşekkür mektupları'nı sıralamış (..)

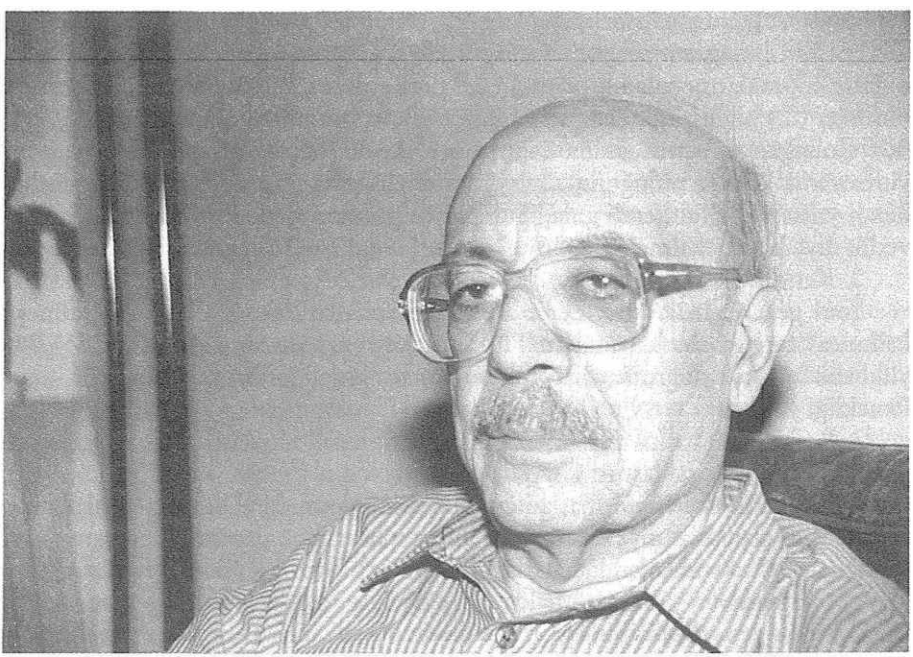

Büyükbaba öyküsünde kişiler özellikle de anlatıcı ben ile T. Yücel'in kendisi arasındaki benzerliklere bakarak, onun kişisini rahat bırakmadığı, gerek anlatış biçimine, gerek davranış biçimine kendisinden özellikler yerleştirdiği söylenebilir. Bu durum öyküyü bildiğimiz öykü tipinden ayırır. Bu belki de onun okunmasını, anlaşılmasını güçleştiren bir yandır. Zira okuru kendi kültürel birikimine çekmeye çalışmaktadır.

yaldızlı çerçeveler içinde, değişik törenleri yansıtan, (...) resimleriyle doldurmuştu" (s. 41)

Bu oda ikincil bir sanrı evreni oluşturur. Büyükbaba bu odada "şanlı başöğretmenlik geçmişi"nin simulation'unu kurar. Oysa Büyükbaba gerçekten başöğretmenlik görevini hak eden biri olmadığı için okuldaki gerçek olarak yaşadığı başöğretmenliği de bir 'gerçek gibi olma' içerdiğinden bu müzecilik ikinci dereceden bir yapaylık getirir.

Büyükbaba odasını düzenledikten sonra kendi müzesinin açılışını yapmak istercesine okul çevresini "eski günleri anmaya" çağırır. Hazırlıklar yaptırır. Ama okul çevresinden kimse gelmez. Ve Büyükbaba müzesini, tapınağını anlatıcı dışında başkalarına kapatır. "(...) o akşamdan sonra, ne düşünmüştü, bilinmez, evine, özellikle bu anı odasına kimseyi sokmak istememiş, çürümüş bir kentte bir tapınak bekçisi gibi, kapısını sıkı sıkı kapamıştı." (s. 42) Yalnız emeklilik döneminde söylev sona ermez. Ailesi onun söylev merakını, tutkusunu; aile bireylerinin yaş günlerinin sayısını artırarak, ona söylev olanağı sunarak giderir, doyurur.

1.1.2- Büyükbaba'nın özellikleri :

1. Ben odaklıdır : Karşı çıkılmaya, eleştirilmeye katlanamaz :

Başöğretmenin "Çocuklarım bana inanınız, bu vatanın her karış toprağı şehit kanlarıyla sulanmıştır" sözlerine karşılık, "aramıza yeni katılmış bir arkadaş, 'Nasıl olur, başöğretmenim, biz yüzyıllar boyu düşman topraklarında savaştık, onların topraklarını suladık [kanla] (...)' diye atılınca, büyükbabam (...) küplere binmişti (...) bilgisizliğinden girip bilinçsizlik ve bozgunculuğundan çıkmış." (s. 36) Çocuğun babasını okula çağırtmıştı. Adam oğlunun söylediklerinin bir yurtseverlik örneği olduğunu söyleyince büyükbaba : "Hayır, efendim, herkes kendi yurtseverliğini kendi anladığı biçimde göstermeye kalkarsa, ortada yurtseverlik diye bir şey kalmaz!" (s. 36)

2. Katıdır :

Yeni gelen müzik öğretmeni, "Eminem ve Muallim türkülerini öğretmeye kalkınca" büyükbaba karşı çıkar. Türkudeki sözleri mantıksız bulur. (s. 35) Büyükbaba için tek doğru vardır : önüne konan, koyduğu kalıp. Tek ölçüt odur. Esnekliği yoktur.

3. Baskıcıdır :

3.a) okuldan uzaklaştırır :

Dersliklerin *denetimine* başladığında resim öğretmenine öğrenciler niye okulu bayraksız çiziyorlar diye sorar, o da "'Elbette bayraksız çizecekler, bayram değil, seyran değil!' diyerek kahkahalarla gülebilmişti." (s. 13) Başöğretmen de bu "saygısız öğretmeni" "bayrağa hakaret" nedeniyle "okuldan uzaklaş"tırır. (s. 13) Yeni atanan genç, başka bir öğretmen de okunacak şiirler listesinde yer almayan bir şiiri okutmaya kalkar; bu, başöğretmenin kulağına gider, başöğretmen uyarmaya kalkınca aralarında bir tartışma çıkar, genç öğretmen, onun düzenini eleştirince okuldan kovulur. (s. 30)

3. b) kuralcı (yasaklar getirici) dır :

Başöğretmen her şeyi kurallara bağlar, yasaklar koyar; "sınıflara girip çıkma,

sıralarda oturma biçiminden bahçedeki oyunlara, giyim kuşamdan konuşma ve selamlama biçimlerine dek her şeyi kesin kurallara bağlamış (...) hangi sınıfta hangi kitapların okunacağını, hangi şiirlerin ezberleneceğini, hangi şarkıların söyleneceğini saptayıp kesin dizelgeler oluşturmuş, dizelge dışında kalan her türlü kitap, şiir ve şarkıyı yasaklamıştı." (s. 17) Bu yasaklar giderek davranışlar ve tepki biçimlerini de kapsar. Tek bakış açısı ister. Bu yalnızca kendi bakış açısıdır. Her şeye egemen olan, ben'in dışına taşmayan bir bakış açısı.

3. c) korku salıcıdır :

Başkalarına karşı acımasızdır. Eğer bu özellikle kendine karşı çıkan, kendisini eleştiren biri ise gözü hiçbir şeyi görmez. Zira olanı sindirmek ya da silmek asıldır. Kendine karşı çıkan öğretmenleri okuldan attıran Büyükbaba, okulda düşman korkusunu öne çıkarır : "(...) kökü dışarda, karanlık güçlerden, geleneklerimize sırtçeviren, satılmış ya da aldatılmış sakallı gençlerden sokak başındaki ayaksız dilenciye, okulun kapısında açıkta simit satan simitçiye dek herkesi 'düşman safları'na kattıktan sonra, 'Gözünüzü dört açmak zorundasınız, çünkü iç ve dış düşmanların gözü her zaman üzerinizdedir'." (s. 31) Düşman, eğer özellikle içte aranmaya başladı mı güven ortamından uzaklaşılır. Herkes birbirinden kuşku duyar hale gelir. "Yalnız tören, şenlik ve övünç değildi yaşamımız, kuşku, korku, bunalımdı aynı zamanda." (s. 33) "(...) iç düşmanlarımızın hainlikte dış düşmanlara taş çıkarttıklarını, dün olduğu gibi bugün de varolduklarını, köye, kente, okula, sınıfa, her yere sızdıklarını büyükbabamın kendisi söylediğine göre, tam birlik beraberliği sağladık derken, korkunç bir oyuna gelmemiz işten bile değildi. (...) korku içinde yaşıyorduk." (s. 35)

4- Denetleyicidir :

Denetim büyükbabayı öbürleriyle ilişki içine sokar. Kendi yetkesini öbürlerine duyurma ve elbette bu etkiyi sürdürme, bir kendini gösterme eylemidir. "(...) her sınıfı ve her kolu en az haftada bir kez 'başöğretmen denetlemesi'nden geçirmeyi şaşmaz bir gelenek durumuna getirmi"şti. (s. 20)

5- Yineleyici ve indirgeyicidir :

Büyükbaba derinliksiz bir kişidir bu yüzden de sözünde takınaklar oluşur ve söz dönüp dolaşıp aynı noktaya gelir : "(...) matematik dersi denetimlerini 'Ama şurasını unutmayalım ki, en sağlam çözüm damarlarımızdaki asil kandadır', bütün coğrafya dersi denetimlerini 'Toprak üstünde ölen varsa vatandır', bütün tarih dersi denetimlerini de 'bana inanınız, bu vatanın her karış oprağı şehit kanlarıyla sulanmıştır,' sözleriyle noktalıyordu." (s. 37)

Bu yinelemenin başka bir kipi tek biçimciliktir. "(...) gönül ve kafa rahatlığına kavuşmanın ilk koşulu soru sorup sonuç çıkarmaya kalkmadan büyüklerimize güvenmekse, ikinci koşulu da giyimde, kuşamda, konuşmada, davranışta, tasada ve kıvançta durmamacasına tek biçimliliğe yönelmekti; böylece, 'aynı' iyi, 'ayrı' kötü olarak belire"cektir. (s. 36) Bunun altında yatan da bir yandan yetersizlik bir yandan da başkaya, başkasına katlanamayış olsa gerektir.

Büyükbabanın yinelemeleri hep başka açılardan ele alınabilir ya da karşımıza başka kılıklarla çıkabilir. Yinelemenin başka bir kipi de tarihselleş(tir)medir. Eski söylev parçalarını yeni söylevlere dönüştürürken onlara tarihsel bir hava katar : "'15 Aralık 19... tarihli mutad hafta başı hasbıhalimde de söylemiş olduğum gibi'

ya da '23 Nisan 19.. tarihli konuşmamda aynen şöyle demiştim,' türünden girişler sokarak hem söylevi biraz uzatmış oluyor, hem de yinelemeyi tanıtlamaya dönüştürüyordu. Üstelik, eskiden söylenmiş sözleri böyle günü, ayı ve yılıyla anmak onları tarihselleştirmek gibi bir şeydi." (s. 21) Başka bir açıdan bakıldığında *aynı* olgu bir özöykünü, yani kendi kendine öykünme, dolayısıyla kendi çevresinde kendisi için bir çember hem de giderek daraltılan bir bilisel çember yaratmaktadır. "(...) bütün yaşamı kaplayan bir arılık gereksinimi. Bunun için, bilerek ya da bilmeden, yaşamını baştan sona bir özöykünü durumuna getiriyordu." (s. 37) Bu "arılık gereksinimi" yani dış dünya üzerine bilgiyi daraltma bir basitliğe ulaşıyor : "Hiçbir söylevinde ilkokul düzeyinin üstüne, ilkokul kitaplarındaki bilgilerin dışına çıkmaz." Böylece ilk olanda, en genel olanda takılıp kalır. Ama bu takılıp kalma hep kendinden çıkamamadan kaynaklanır. Kendini aşma isteğinin yokluğundan kaynaklanır. Zira kendini aşma başkasına önem vermeyi gerektirir. Kişi ancak başkasıyla kendini aşabilir. Oysa Büyükbabanın başkasına gereksinimi yoktur. Ya da ancak ve ancak kendisine hayran olunması için vardır. İşte bu nedenledir ki Büyükbaba çağrısına uyulmayınca kendi tapınağına, kendi ben'ine kapanır. Ancak torununu kabul eder odasına. Ama onu da olduğu gibi bir birey olarak değil de kendisine eski günlerini hatırlatan bir araç olduğu için. Onu, torununu böler : torun/öğrenci. Ama bu bölünme işleminde torun ayrıca birey olarak görülmez. O yalnızca bir okul numarasından ibaret bir varlıktır. Eski günlerin bir tanığıdır o kadar : "(...) bir bana açık kalmıştı bu kapı (...) 'Gel bakalım, Dört yüz on yedi,' derdi (...) çenesinin ucuyla oturacağım iskemleyi gösterdikten sonra, alışılmış uğraşılarına dalardı, yani ya konuşma dosyalarını çıkarıp söylevlerini yeni baştan okuyarak belki de zorunlu bir bellek ve bilinç yüklemesi yapar, (...) deste deste başöğretmenlik fotoğrafını bir kazıbilimci özeniyle gözden geçirerek gerçekleştirmeye çalışır, ya da (...) çift kuyruklu başöğretmenlik imzasını sonsuza dek çoğaltmaya yönelirdi." (s. 42)

6- Armağan kabul edicidir :

Büyükbaba bir yandan her öğrenciye görevler, sorumluluklar yükleyip onları törenlerle sözde etkinleştirirken bir yandan da armağan kabul etmeyi düzene sokar. Bu elbette dönemin rüşvet ve yolsuzlukları bu armağan kabul etme eyleminde temsil edilmektedir :

– "Bayağı bir çıkar kaygısının değil, kusursuz bir düzen, kendine özgü bir indirgeme gereksiniminin sonucu" (...) öğrenci ve öğrenci velilerinin öğretmenlere "armağanlarda bulunma" işlerini bir düzene, dolayısıyla bir törene (s. 24) bağlar. Verilecek armağan altın plaket olacaktır. Her sınıfta bu amaçla toplanacak paranın yüzde on beşi başöğretmen, müzik ve beden öğretmenlerine alınacak plaket için harcanacaktır. Zira bunların tek bir sınıfları yoktur, tüm okula hizmet vermektedirler. –"Söylemek bile fazla, veliler sınıf öğretmenlerine, hatta okul başöğretmeninin kendisine 'kalıcı olmayan' ya da 'az kalıcı' armağanlar taşımaya hiç ara vermemişlerdi." (s. 25)

–"(...) birbirinden süslü, birbirinden güleç hanımlar ve beyler, okul düzenini bozmak pahasına, yumak yumak topluluklar oluşturarak konuşur, tartışır, hesaplar yapar, örnekler üzerinde karşılaştırmalı incelemelere girişir, büyükbabamsa, dudaklarında alçakgönüllü bir gülümseme, bir yumaktan ötekine giderek herkesin

elini sıkar, eski deneyimlerinin ışığında velilere yol gösterir, altın plaketlerin ağırlık ve görkeminin bir yıl öncekilerinkinden aşağı kalmamasını sağlardı." (s. 26)

–"Büyükbabam öğretmenlerinkinden en az üç kat daha büyük ve daha ağır olan armağanını alıp şöyle bir gözden geçirdikten sonra, yanında dikilen yavrukurta verir, böylece soğukkanlılığını koruduğunu kanıtlardı. Ne var ki, 'sayın başkanın şahsında' bütün okula teşekkür etmeye başlayınca, sesi de elindeki kâğıt gibi titrer, söylediklerinin çoğundan hiçbir şey anlaşılmazdı." (s. 27)

1.1.3- Büyükbaba'nın bölünmesi

1.1.2.1 – Büyükbaba/Öğretmen

Anlatıcı görünüşte büyük-babasını anlatır bize. Büyükbaba öğretmendir. Hep çalışır : öğrenci ödevi düzeltir. (s. 7)

1.1.3.2- Büyükbaba/Başöğretmen

Büyükbaba "çevresindekilerde yarattığı odun imgesine" (s. 10) bağlı olarak başöğretmenliğe yükselir.

1.1.3.3- Büyükbaba/Abbas Yücebaş

Anlatıda Büyükbaba'nın asıl adıyla bir başöğretmenliğe yükselişinde kart bastırdığında, ve öğrenci ve öğretmenlerin onu fark etmediklerinin anlatımında, bir de kendi adıyla özdeyişler astırdığında karşılaşırız.

– "(...) diledikleri biçimde davrandıklarına göre, bu adamlar, bu çocuklar bu okulun bir başöğretmeni bulunduğunun, bu başöğretmenin de başöğretmen Abbas Yücebaş olduğunun bilincinde değillerdi." (s. 12)

1.1.3.4- Büyükbaba / Kenan Evren

T. Yücel'in "Büyükbaba" öyküsü 1980'li yıllarda yazılmış ve yayımlanmış bir öykü. 12 Eylül darbesinin Kenan Evren kişiliğinde simgelendiği yıllar. Öykü dönemiyle dolaylı bir bağlantı kuruyor. Zira o dönemde Kenan Evren'in Mustafa Kemal Atatürk'e şapkasıyla, bastonuyla, söylevleriyle öykündüğü henüz belleklerden silinmemiştir. Yani Kenan Evren'in Atatürk olma ya da kendini Atatürk sanması, Atatürk gibi davranış ve biçimlere öykünmesinden ayırt edilmiştir.

Öyküde ise bu koşutluk, Büyükbaba'nın kişiliğinde kurulmuştur. (Kenan Evren : öykünen Atatürk : öykünülen) Büyükbabanın özdeyişlerinden biri Atatürk'ün özdeyişine benzer. Ama bu benzerlik yalnızca biçim düzeyindedir. İçerik tam anlamıyla saptırılmıştır : "Turist Türk'ün efendisidir. Abbas Yücebaş Başöğretmen." (s. 20)

Büyükbaba'nın "Turist Türk'ün Efendisidir" özdeyişinin eklenmesiyle (bu, öykünün önceki biçiminde yok, zira Kenan Evren'in bu niteliği henüz öne çıkmış değil) yapıtı ile gerçek yaşam ya da simge ile simgelenen benzerliği daha bir belirginleştiriliyor. Bir yandan da simgelenen açısından öykünen ve öykünülen de ortaya çıkarılmış oluyor :

Köylü milletin efendisidir (Atatürk) > Turist Türkün efendisidir (Büyükbaba)

Öykünülen		Öykünen / (simgelenen)		simge
Atatürk	<	Kenan Evren	<	Büyükbaba

Büyükbaba okuldaki son söylevinde de "mülk adaletin temelidir." diyerek "Adalet mülkün temelidir" özdeyişini bozar. Bu aslında son dönemin toplumsal bozunumuna da bir göndermedir.

Büyükbaba ile Kenan Evren arasında ilişkiyi kurmayı sağlayan başka ipuçları olarak şunlar sıralanabilir diye düşünüyorum : – "Ben bu göreve bileğimin gücüyle geldim!" diyerek raslantıya bir devrim görüntüsü kazandırmak istemişti. (s. 10) – "(...) önlük ve yakaların biçiminden kap kâğıtlarının rengine değin her şeyi kapsayan bir şaşmaz düzen biçiminde beliren bir devrim gerçekleştirmiş (...) herkesi kurduğu düzenin bir parçası durumuna getirerek dilediği gibi yönlendirmeye başlamıştı." (s. 10) – "daha şimdiden birer kol öğesi olmuş dört beş birinci sınıf öğrencisi asker adımlarıyla sahneye gelip konukları selamlayarak öğretmen şiirleri okur." (s. 26) – "(...) bu düzene alıştıktan sonra, onun dışında kalan her şeyi bir aykırılık, bir yozlaşma, hatta doğrudan kendine yönelen bir düşmanlık olarak görüyor, biricik kurtuluşu kendi düzenine sığınmakta buluyordu. Bunun için, söylevlerinde en büyük yeri 'düşman' izleğine vermeye başlamıştı." (s. 31) Elbette bu benzerliğin tam yerli yerine oturabilmesi için Büyükbaba için sayılan özniteliklerin de karşılaştırmada göz önünde tutulması gerekir.

1.1.3.5 – Büyükbaba / Félix Grandet

"Ertesi gün, cenazede, babam bir arkadaşına bu acı yıkılışın öyküsünü anlatırken, 'Tıpkı Balzac'ın Félix Grandet'si gibi,' demişti. Hem şaşırmış, hem de kızmıştım bu söze, babamın büyükbabam konusunda bir kez daha yanıldığını düşünmüştüm : ne devini deviniyi tutuyordu, ne de tutku tutkuyu. Ama, şimdi düşünüyorum da, büyükbabamın devrilişi daha iyi anlatılamazmış gibime geliyor." (s. 44)

T. Yücel, gerek Balzac'ın yapıtlarını türkçeleştirerek gerek onun yapıtları üzerine incelemeler yaparak yaşamının bir bölümünü Balzac'a ayırmış bir yazardır. Öyküsünü sonlandırırken Balzac ile kendisi arasındaki bağı metinlerarası bağın göstergesi bir göndergeyle kuruverir. "Balzac'ın Félix Grandet"si gibi. İyi ama kimdir bu hem anlatıcı ben'in hem de babasının yakından tanıdığı bu Félix Grandet? Balzac okurları herhalde benim gibi Eugénie Grandet ile bağ kuracaklardır. Ama bu roman içinde nerededir Félix Grandet? Acaba Balzac'ın başka bir romanının kahramanı mı? Eğer bu soruları sormazsanız öykünün sonuyla iletilmek istenen anlamlandırmaya ulaşamazsınız. Bu sorular oluşunca da Eugénie Grandet'yi yeniden okumanız kaçınılmazdır. Zira Félix Grandet adı bu romanın bir odacığında kilitlidir. Yanlış saptamadıysam Félix Grandet adı, tek bir yerde geçer : "Herkesin bildiği gibi Paris ve çevresinin en büyük serveti konusunda kesin bilgi Fransa Bankasında bulunur. Grassin'ler ve Saumur'lü Félix Grandet adları bu bankada iyi bilinir." (cilt 2 s. 44) Oysa, Félix Grandet, romanda ayrıntı bir kişi değil, tersine romanın başkişilerindendir. Ama romanda, Grandet, bay Grandet, baba Grandet, fıçıcı, eski fıçıcı olarak geçer. Böylece bir bakıma Balzaç da Félix Grandet'yi bu adlara ve bazı niteliklere bölmüştür denilebilir. Öyleyse Balzac ile T. Yücel arasında bu açıdan bir koşutluk da kurulmuş olur.

T. Yücel : Balzac Félix Grandet : Büyükbaba

Peki Félix Grandet ile Büyükbaba arasında nasıl bir benzerlik kurulur ki anlatıcı ben babasına önceden katılmazken sonradan hak verir : Baba Grandet çok zengin olmasına karşın cimri biridir. Altın onun bir parçası, hatta kendisidir. Altın onun varlığıdır. Altın ile vardır. O altın için her şeyden geçebilir. Büyükbaba'nın sonu ile Baba Grandet'nin sonu tutku ile ölümün buluşmasında benzerlik gösterir.

"Papaz onun son yolculuğuna imanla çıkmasını sağlamak için geldiğinde, birkaç saattir ölü gibi duran gözleri; haçı, şamdanları, gümüş kutsama tasını görünce canlandı. Bunlara çakıldı kaldı. Ve yüzündeki ur son bir kez kımıldadı. Din adamı, İsa'yı öptürmek için altın kaplamalı, İsa'yı çarmıhta gösteren haçı dudaklarına yaklaştırdığında, Grandet bu haçı yakalamak için korkunç bir gayret gösterdi ve bu gayret onun hayatına mal-oldu." (2. cilt, s. 79) Büyükbaba öyküsünde, Büyükbaba'nın sonu şöyle anlatılmaktadır : "(...) başöğretmenliğe atanmasının yirminci yıldönümünde yaşamının en büyük altın plaketini sunmaya karar vermişlerdi. Yetmiş beş yıllık bir yaşam serüveni bir altın plaketle noktalanmıştı işte : büyükbabam, iki dirhem bir çekirdek, bizim uzun yemek masasının başına dikilerek, amcamın, Zülfü enistemin, babamın övgü dolu konuşmalarını mutlu ve dingin bir gülümsemeyle dinlemiş, ancak, gözler kamaştıran plaketi ailenin en gencinin elinden almak üzere, elini uzattığı anda, yanındaki iskemleyle birlikte yere devrilmişti birdenbire." (ss. 43-44)

T. Yücel bir yandan metninin örgüsünü yabancılaştırırken (zira her Türk okurunun bu metinlerarası ilişkiyi anlamlandırması pek olanaklı değil), ulusalın sınırlarını aşarken, (burada uluslararası olma sorunsalı da çatallanıyor. Zira yerelin ruhunu yakalamak yazarı evrenselleştirebilir ama burada yalnızca insan genelindeki bir heyecanı, tutkuyu, bir rengi yakalayarak evrenselleşme değil, evrenselleşmeyi sağlayanların kültürüyle de kaynaşarak evrenselleşme, evrenselleşmeyi de dönüştürme söz konusu) bir yandan da Balzac'la bütünleşmekte ya da T. Yücel kendi içinde ben-T. Yücel/ben-Balzac'a ayrışmaktadır.

1.2- Büyükbaba/ötekiler : büyüleyici etki :

Anlatıcı, Büyükbaba ile çevresindekiler arasında bir büyü ilişkisi kurar. Büyükbaba büyüleyen, çevresindekiler de büyülenendirler. –"İşin ilginç yanı, büyükbabam böyle uğraşırken, çevresine büyü gibi bir şeyler yayılırdı : bayram kartlarının doldurulуşu, özellikle de yeni imzanın yaratılışı sırasında..." (s. 8) – "(...) büyüleyici bir etki yaratıyordu büyükbabamın kolları [temizlik kolu, kitaplık kolu vb]..." (s. 19) –"(...) en yüksek görevlerde bulunmuş velileri, burunlarından kıl aldırmayan denetçileri bile coşturup büyülüyor, nereye isterse oraya getirebiliyordu." (s. 37) –"(...) büyükbabam söylevlerinin bu özelliğiyle büyülüyordu insanları." (s. 38)

Ancak bu büyüleme/büyülenme ilişkisinde anlatıcıya göre içten olmayan bir ilişki söz konusudur. Yani, büyülenme yapaydır, aldatıcıdır. Ötekiler büyülenmiş gibi yapmaktadırlar. Bunu anlatıcının büyü olgusunu anlatış biçiminden çıkarıyorum. Anlatıcı, büyüleyene ve de büyülenmiş gibi görünenlere eleştirel ve alaycı bir biçemle yaklaşıyor. –"(...) babaannemin, babamın, Ali Rıza amcamın, Zübeyde halamın büyükbabamı nerdeyse dinsel bir saygıyla süzdüklerini (...) görünce, bu işten köşeyi dönmelerini sağlayarak (...) bir ün ya da gönenç bekledik-

lerini, belki geçimlerini sağlayan adamda başka hiçbir yetenek, hiçbir beceri göremedikleri için, belki başka bir nedenle, bütün mutluluk düşlerini bu öykünüye dayandırdıklarını düşünmemek elde değildi." (ss. 8-9)

Anlatıcı, öbürlerini, Büyükbabanın yapımı, öykünüsü karşısında irdelemeye alıyor. Aralarındaki ilişkiyi sorguluyor. Bu işlem sırasında Büyükbabanın beceriksizliğini ve yeteneksizliğini hem öbürlerinin gözünden hem de kendi gözünden vererek Büyükbaba üzerine okurda izleksel bir tepe oluşturuyor. Yaptıklarıyla becerikli, yetenekli gibi görünen Büyükbabanın sırını döküveriyor. Etkin görünmesine karşın gerçekten yetenekli, becerikli olmayan Büyükbabanın olma ve yapma biçimleriyle alay ediyor. Ancak anlatıcının alaylı bakışı Büyükbaba çevresinde, onun kendini sanmasına yol açan öbür kişilere de yöneliyor. Bu öbür kişiler, ötekiler gerek aile bireyleri gerek okul çevresinde eleştiriden yoksun, yaşamlarını kendilerine sunulana teslim eden kişilerdir. Niteliği ne olursa olsun bir etkinliğe katılmış olmak, onları çekiyor. – "(...) insanlar karşı konulmaz bir katılım duygusuyla ürpererek göğüslerinin nerdeyse ulu bir güçle kabardığını duyuyor, çevrelerinde olup bitenleri gittikçe daha büyük bir hayranlıkla izlemeye başlıyorlardı." (s. 11) Çözümlemeyi biraz daha ilerletip insanın bir iç korunma güdüsüyle tüm bilgilerinden kolayca vazgeçebildiğini, varlığını sürdürmek adına ortama uyum sağladığını, dolayısıyla hiçbir zaman kendini tam gerçekleştiremediğini söyleyebiliriz. Anlatıcı, ortak davranma, sürüden kopmama adına katılımcı davranan ötekileri eleştiriyor : –"Büyükbabam varlığını nasıl konuştukça, artarda öğütler ve buyruklar sıraladıkça kesinliyorsa, kendisini dinleyenler de dinleyip alkışladıkça, öğütleri ve buyrukları yerine getirdikçe kesinliyorlardı varlıklarını." (s. 16)

Bu tavır onları, herhangi bir etkinlik içinde olsalar bile edilginleştiriyor. Hem Büyükbaba'nın etkinliği hem de onlarınki bir gibi görünmeyi, bireyselleşememeyi, özgürce var olamamayı içerdiği için dayanaklarını birbirinden alan etkinlikler olarak çıkıyor karşımıza. Nitekim Büyükbaba emekliye ayrılınca yanında okul çevresinden kimsenin kalmaması etkin Büyükbaba/edilgin ötekiler (okul çevresi) ilişkisini ortadan kaldırıyor. Ama bu yapay ilişki roller aynı kalarak oyuncuların değişmesiyle sürmektedir. Başöğretmen söylevlerini, doğum günlerinde, "nişan, nikâh, sünnet düğünü, doğum günü, evlenme yıldönümü" kutlayan ötekilerle sürdürürken, okul çevresindeki ötekiler de yeni başöğretmen(ler)le sürdüreceklerdir. Anlatıcı gözünde olumsuz kişiler (Büyükbaba/ötekiler) arasında ortak yön, her iki eyleyenin de, bilgi açısından en dar alana, en yalına, en genele yönelmeleri, inceliklerden, ayrıntılardan uzak var olmayı kabullenmiş ve/ya da seçmiş olmalarıdır. Ve bunun sonucu olarak kendilerinden farklı olanları dışlamaları, yasaklamaları, onları genelden bir sapma olarak görmeleridir. Genelden sapan da sapık, dolayısıyla ben'e yönelmiş bir saldırı değil midir? – Bilinmesi istenmeyenler kesinlikle yasaklanınca bilinmeyen diye bir şey kalmıyor, "bilmedikleri hiçbir şey yokmuş gibi bir sağlıklı duyguya eriyor, ayrıca yasaklanmış kitaplar okuyup yasak bilgiler edinmeye kalkanları birer hasta, birer sapık olarak niteleme hakkını kazanıyorlardı." (s. 23) – "Bu rahatlık ve güveni coşkuya dönüştüren şeyse (...) büyükbabamın hiçbir zaman hiçbir söylevinde, ilkokul düzeyinin üstüne, ilkokul kitaplarındaki bilgilerin dışına çıkmamasıydı, çünkü, baba

ocağına döner gibi, genelin ve yüzeyselin sıcak odağına geliyorlardı böylece. Buna bir de bol davullu mehter marşları, kılıç kalkan şakırtıları, efeler, dadaşlar, seymenler eklenince, her şey bir derinlik kazanıyor, kürklü hanımlar, kalantor beyler, yerleşmiş bilgilerini, köklenmiş kanılarını, yıllanmış özlemlerini tanıyıp coşarak alkışı basıyor"lardı. (s. 39)

Bu ötekiler edilgin varlıklardır. Karşılarındaki ne denli hatalı, başarısız olursa olsun edilginliklerini korurlar : "(...) bütün rezilliklerine karşın [Büyükbaba'nın başarısızlıkları], hiç sesini çıkarmadan dinlemekle yükümlü, kımıltısız bir kalabalığa seslenmenin kendine özgü bir tadı da yok değildi." (s. 14)

Bu iki eyleyen (Büyükbaba ve Büyükbabaya yardakçılık eden öteki) de anlatıcı için olumsuzdur. Zira bağımsız değildirler. Hep birine bir şeye bağlanma gereksinimi içindedirler. Bu yüzden de bir türlü kendileri olamazlar, olamayacaklardır.

1.3.- Anlatıcı ben'in özellikleri

Alaycı eleştirici :

Büyükbaba öyküsünde anlatıcı bir durumu, bir olayı anlatmakla yetinen biri değildir. Anlatı içersinde sürekli kendi zihinsel işlemlerini modelleştirip okurun zihninde de sorular oluşmasını ister; bir durumsalı olduğu gibi kabullenici değil, araştırıcı, soruşturucu bir okur ister karşısında. Bu yüzden de eleştirici bakışını metne yayar. Birkaç örnek vermek gerekirse şunlar sıralanabilir :

– "(...) ikide bir telefon ederek kendisini yemeğe ya da çaya çağıran anneme, halama, yengeme sinirleniyor, indirgeme ve yineleme tutkusuna bir çağdaşlık görünüşü vererek, 'Kuzum, siz hangi yüzyılda yaşadığınızı sanıyorsunuz? Bugünün insanının yaşamında boş şeylerle geçirilecek zamanı mı var?' diyordu." (s. 43) Oysa kendisi için, "(...) boş olmayan şeylerse, nişan, nikâh, sünnet düğünü, doğum günü, evlenme yıldönümü gibi şu ya da bu biçimde başöğretmenlik döneminin ünlü törenlerini anımsatan olaylardı." (s. 43) –"(...) bir tören ve şölen tutkusudur alıp yürümüştü bizim ailede, amcam, halam, hatta babam biraz eğlence olsun diye, biraz da babalarını mutlu etmek düşüncesiyle, çocukların doğum günü sayısını, ikiye, üçe çıkarmışlar, yıllardır böyle bir alışkanlıkları yokken, kendi doğum ve evlenme günlerini de düzenli bir biçimde kutlamaya başlamışlardı" (s. 43) – "(...) siz de bilirsiniz ki, mülk adaletin temelidir, diye gürlediği zaman, dinleyenlerin coşkusunu görmeliydi. Çok da güçlü görünüyordu, hatta, aşağıdan bakılınca, konuştukça büyüyormuş gibi bir izlenim uyanıyordu insanda. Ama, aynı günün akşamı, bizim evde, babamla amcamın arasında, sessiz sessiz otururken, o kocaman, yakışıklı adamın tam karşıtı olup çıkmıştı." (s. 40) – "(...) büyükbabamın bir 'Enel Hak,' demediği kalmıştı. Bunun için ermişliğe keşişliği de eklemişti : kapısını en yakınına bile aç"mıyordu. (s. 43)

Yürürlükte olan yönetim anlayışıyla alay :

Anlatıcı kendine güvenen bireylerden korkan, çevresinde hep yönetici olana bağımlı, durum ve olayları değerlendirmeyen, yalnızca yöneticiye uyuma zorunlu kişiler isteyen yönetim anlayışıyla alay eder : "Hem ne diye değerlendiriyorduk ki? (...) 'vatana ve millete yararlı insanlar' olarak yetişmemiz için dinlediğimizi olduğu gibi belleğimize aktarıp gerisini büyüklerimize bırakmamız yeterdi. Büyükbabam bunu istiyordu (...) her türlü yorum ve soru bir bozgunculuk, başöğretmene,

okula, yurda, ulusa, tarihe, kana ve bayrağa karşı bir iç düşmanlıktı." (ss. 35-36)

Kendi olamamaya karşı :

Yönetimin eleştirilmesi : bir yandan büyükbabadan önce başöğretmenlik yapan kişinin kişiliğinde biçimci, süslemeci, gösteriş düşkünü, görüntüyle var olmaya çalışan okul yöneticilerini, bir yandan yönettiklerinden çok kendilerine önem veren, her olumlu şeyi kendilerine bağlayan yönetici anlayışını eleştirir : "(...) bakan odaları gibi döşenmiş başöğretmen odasından, öğrencilerin ana babalarının zenginliğinden ve etkenliğinden kaynaklanan görkemli kendi kişiliğinin dolaysız türümü gibi görerek ipe sapa gelmez işler yapmaya, bu arada milli eğitim müdürüne sık sık kafa tutmaya başlamış, o da 'Bu hıyar ne sanıyor kendini? Bulunmaz Hint kumaşı mı? Yerine odunu da atasam bu okulu ondan iyi yönetir!' deyip ne oldum delisi başöğretmeni bitli sınıfa yollamış, bitli sınıfın özellikle karısını yitireli beri iyiden iyiye odunlaşmış görünen, sessiz, şaşkın öğretmenini de başöğretmen koltuğuna oturtmuştu." (s. 9)

Ancak bu alıntıda kendi olamama daha önceki başöğretmen için de geçerli olduğu için bu, genelleşen bir olumsuzluktur.

Güncel'e göndericidir :

Tahsin Yücel güncel toplumsal kişiler ve olgularla kendi metni arasında bir koşutluk kurar. Aslında Büyükbaba her ne kadar tıpa tıp denk düşse de tam bir Kenan Evren tiplemesi değildir. Bu tipe benzeyecek başka yöneticiler bulmak hiç de zor değildir. Büyükbaba'yı tipleştiren de bu özelliği olsa gerek. T. Yücel, öyküde Sakıp Sabancı'ya ve/ya da benzerlerine takılır, onların olma savaşımları ile Büyükbaba arasında bağ kurar, metni yapıntı ile gerçeklik arasına yerleştirir : "Son yılların büyük sonradan görmeleri gibi büyükbabamın da kendi müzesini kendi kurduğu söylenebilirdi." (s. 41)

Bilim adamı /öykücü : özgül terimlere yer veriyor :

Öyküde T. Yücel'i ele veren başka bir yan da özgül terimlerin anlatıda kullanılmasıdır. Örneğin "eşsüremlilik" terimi dilbilimsel bir terim iken anlatıya ağdırılmış. Anlatıcı hem Fransız edebiyatını çok iyi bilen hem de dilbilim terimlerine yakın biridir. İster istemez anlatıcı ile T. Yücel arasındaki benzerlik kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. – "(...) en azından 1071'den 1923'e, çok uzun bir artsüremliliği deliksiz bir eşsüremlilik olarak yaşıyor, bu eşsüremlilikle bu eşsüremliliğin yansıması olan törenlerin dışında kalan ne varsa, hepsini korkunç bir sapma, ölümcül bir yozlaşma olarak değerlendiriyordu." (s. 30) Dilbilime ait olan artsüremlilik ve eşsüremlilik terimleri özgül alandan çıkarılıp genel olana katılmaktadırlar.

Tahsin Yücel'in bilim adamlığı niteliği, sınıflandırıcılıkla da yansıyor metne :

– "(...) bu 'okul içi düşmanlar' kabaca üç sınıfa ayrılabilirdi" :

1) düzeni ne yaptıklarını bilmeden bozanlar;

2) yaptıklarını eğlenceli buldukları için bozmaya kalkanlar;

3) bilinçli olarak karışıklık ve yılgınlık yaratmak için bozgunculuğa başvuranlar (...) bir ayrım daha vardı, o da birincilerin yüksek memur ve zengin çocukları, ikincilerin Okul-Aile Birliği'ne her yıl belirli bir katkı sağlayanlar, üçüncülerinse gecekondulardan ya da bodrumlardan gelenler arasında çıktığıydı." (s. 32)

1.4- Tahsin Yücel <--> Anlatıcı ben : yazarın bölünmesi

1.4.1-Anlatıcı ben / Babası

Büyükbaba öyküsünde Büyükbaba'ya karşı çıkıp okuldan uzaklaştırılan öğretmenleri bir yana bırakırsak durumlar, olaylar üzerine eleştiri ve yorum üreten iki kişi vardır : anlatıcı ben ve babası. Bu iki kişi her ne kadar adlandırma olarak ve de öykünün bazı yerlerinde birbirlerinden ayrı görünseler de tek bir kişi izlenimi uyandırırlar : Her ikisi de eleştirici, değerlendirici ve alaycı bir bakışa sahiptir : – "Bu adam iyice tozuttu artık : bütün küçük adamlar gibi büyük oynamaya kalkıyor ya bütün yaptığı indirgemek, her şeyi kendi küçük boyutlarına indirgiyor : işte son örneği : torununu da öğrenciye indirgedi." (s. 22) – "(...) yanlış sayılmazdı babamın gözlemi : büyükbabam gittikçe daha kapsamlı bir indirgemeye yönelmişti durmadan, birbirlerini yineleyen söylevleri de, aynı koşullarda hep aynı devinileri ve aynı sözleri yinelemeyi içeren düzeni de (...) yasaklaması da dizginlenemez bir indirgeme tutkusuydu." (ss. 22-23) Anlatıcının babası, Büyükbaba'ya karşı çıkan öğretmeni haklı bulur. Bir başka deyişle anlatıcı ben'in söylemek istediklerini söyleyen başka bir kılık, başka bir kişi maskesidir anlatıcı ben'in babası. –"(...) büyükbabamın başöğretmenlik koltuğuna çok ısındığını, her şeyi kaplayan bu sonsuz yinelemeyi sürdürmekle başöğretmenliğini de sürdüreceği gibi aldatıcı bir umuda kapıldığını söylüyor, 'Sigarayı da bu yüzden, hastalanırım da koltuğumdan uzak kalırım korkusuyla bıraktı,' diyordu." (s. 31)

Başka bir biçimde söylersem Tahsin Yücel'in bu öyküsünde anlatıcı ben ile babasını söylem ve davranış ayrılığı içinde bulabilmek olanaklı değildir. Baba ile oğlunun bakışı birleşir, aynılaşır. Bu birleşmeye karşıt görünen bir örnek alalım : "Babam bunu (...) öğrenci velilerinin çıkarcılığına bağlamıştı (...) günün isterlerine en uygun eğitim ve öğretimin burada, büyükbabamın okulunda, büyükbabamın çabalarıyla gerçekleştirildiğini bildikleri içindi"; (...) "yanılıyordu babam (...) babacan ve alçakgönüllü havasıyla, iki dirhem bir çekirdek, incecikten kırıtarak bahçede ve koridorlarda dolaşmasını, kürsüsünde konuşmasını izlerken veli, öğrenci, öğretmen, insanların gözlerinde çakmaya başlayan içten parıltıyı görmek yeterdi : büyükbabamı gerçekten sevmeseler, büyükbabama gerçekten hayranlık duymasalar, böylesine ışıldamazdı gözleri." (s. 38) Burada sanki baba ile oğulun bakışları farklıymış gibi bir izlenime kapılmak olası. Ama biliyoruz ki öykünün bütünü değerlendirildiğinde anlatıcı ben Büyükbaba'ya, Büyükbaba gibi olanlara karşı bir tavır olarak bu öyküyü gerçekleştiriyor. Babasının yanılması anlatıcı ben'in kendi dışına çıkıp durum/olayı ötekiler gibileştikten sonra onların gözüyle yani tersinden verildiğinde geçerlidir. Ve anlatıcı ben için de baba yanılan değil. Yani baba ile oğlu çelişik göründüğünde de bunların aynılığından söz edilebilir. Kaldı ki özellikle öykünün iki değişkesinde bir arakesit oluşturulursa baba ile oğul'un nasıl Tahsin Yücel zihninde birleştiği, aynılaştığı görülebilir.

Öykünün "Gergedan" dergisinde yayımlanan biçiminde Büyükbabanın ölümünü Balzac'ın Félix Grandet'sine benzeten anlatıcı ben'dir : "Devini deviniyi tutku tutkuyu tutmuyordu ama neden bilmem 'Tıpkı Félix Grandet gibi' diye söylenmiştim."

Ama *Aykırı Öyküler*'de yer alan biçimine baktığımızda bu benzetmeyi yapan anlatıcı ben'in babasıdır. Ve anlatıcı ben de bu benzetme üzerine yorum üretir :

"Ertesi gün, cenazede, babam bir arkadaşına bu acı yıkılışın öyküsünü anlatırken 'Tıpkı Balzac'ın Félix Grandet'si gibi,' demişti. Hem şaşırmış, hem de kızmıştım bu söze, babamın büyükbabam konusunda bir kez daha yanıldığını düşünmüştüm : ne devini deviniyi tutuyordu, ne de tutku tutkuyu, ama, şimdi düşünüyorum da, büyükbabamın devrilişi daha iyi anlatılamazmış gibime geliyor." (s. 44)

Bu değiştirim işlemine yalnızca bir düzeltme olarak bakarsak sıradan bir işlem gibi görülebilir ve o zaman bence T. Yücel kendi sessizliğine döner ve belki de bize uzaktan yazıklanır ve/ya da çok derinlere çektiği belli belirsiz gülümsemesini gönderir. Ancak bu değiştirim işlemini yazarın, kişilerine bir müdahalesi, yeri geldiğinde, gereksindiğinde öyküsünde yaptığı bir düzeltme olarak değil de yazar zihninde kişilerin ayrımının net olmadığı dolayısıyla yukarıdan beri ileri sürdüğüm baba-oğul aynılığı söz konusudur. Tam bu noktada belki şu ileri sürülebilir : anlatıcı ben'in babasını aile bireylerinin tümüyle birlikte ötekiler ulamına yerleştirdiğini söylemiştin, şimdi de anlatıcı ben'le eleştiren bakışla aynılaştırıyorsun, bu bir tutarsızlık değil mi? Buna söyleyebileceğim şudur : Anlatıcı ben Büyükbaba'ya eleştirisini daha ilkokul birinci sınıftayken yapmış ve cezasını çekmiştir. Ve daha sonra başka bir yerde doğrudan bir eleştiri, bir başkaldırı görülmez. Tek başkaldırısı bu öykünün yazılmış, anlatılmış olmasıdır. Yani gizli bir karşı çıkma, dolaylı bir karşı çıkma. Bu açıdan da anlatıcı ben'in kendisi öteki'leşir. Kaldı ki Büyükbaba'nın müze-tapınağına kabul edilen tek kişidir. Eğer bir bakıma ikiyüzlü davranmamış olsa bu kabul gerçekleşemezdi diye düşünüyorum. Yani baba ile oğul'un edilgin direnişçi özellikleriyle de buluşmuş olduklarını düşünüyorum.

1.4.2- Büyükbaba - T. Yücel

Tahsin Yücel Büyükbaba'nın anlatıcı bakışıyla yetkinlikçi olduğunu söyler : "(...) kendi adına en çok yakışacak imzayı aramaya başlar, yani yaratıcı çabaya girişirdi. Kolaylıkla kestirilebileceği gibi, büyükbabam belki yüz kez bulmuştu gönlündeki imzayı. Ama bulmak en iyiyi aramayı bırakmak için bir neden değildi" (s. 8) Aslında büyükbabanın kişisel yapısında bir araştırıcılık, gerçek bir yetkinlikçilik olmadığı için bunu bir bakıma T. Yücel'in büyükbabalaşması ya da tersi olarak değerlendirmeliyiz diye düşünüyorum.

2- Son söz gibi :

Tahsin Yücel, sözü plastik malzeme gibi kullanan bir yazardır. Burada sözünü ettiğim yalnızca sözcüksel birleştirim değil aynı zamanda sözü, sözün içinden çekiştirerek geliştirir. Böylece söz kendi içinde tam bir örgensel yapıya kavuşur.

Büyükbaba öyküsünde kişiler özellikle de anlatıcı ben ile T. Yücel'in kendisi arasındaki benzerliklere bakarak, onun kişisini rahat bırakmadığı, gerek anlatış biçimine, gerek davranış biçimine kendisinden özellikler yerleştirdiği söylenebilir. Bu durum öyküyü bildiğimiz öykü tipinden ayırır. Bu belki de onun okunmasını, anlaşılmasını güçleştiren bir yandır. Zira okuru kendi kültürel birikimine çekmeye çalışmaktadır. Bu belki T. Yücel anlatısının belki en güçlü, belki de en zayıf yeridir.

ONLAR... HİKÂYELERİ... BİZ...

AYDOĞAN YAVAŞLI

İnsan, doğa ve güzellik karşısında hayranlık duyacak, bunu seslerle, yazıyla, renklerle... dile getirecek, ama başka bir sanatçının yapıtı karşısında hayranlık duymayacak, duysa bile bunu dile getirmeyecek! Olmaz öyle şey!

ADAM ÖYKÜ'NÜN 5. sayısında Zeyyat Selimoğlu'na ait "Kısa Öykü Deyince..." başlıklı hoş bir yazısı vardı. Sayın Selimoğlu bu yazısında Sait Faik'ten tutun Heinrich Böll'e, ondan Boris Vian'a, Gabriele Wohnman'a kadar geniş bir yelpazeyi taramış, aldığı tatlardan söz etmiş. Dediğine göre, bu öyküler, "yazarından önce anımsadığım, yazarını anımsatan öyküler."

Nedense bizde başka sanatçıların yapıtlarından alınan tatlardan pek söz edilmez; hele bir yazarsanız, başka yazarlardan söz etmeniz 'tuhaf kaçar'! Oysa güzel sanatların en klasik tanımı bile bu tutumu yadsır. Anımsayın bir : Ortaokul sıralarında bize güzel sanatlar şöyle tanımlanmıştı : "İnsanın doğa karşısında duyduğu *hayranlığı* sözle, yazıyla, renklerle, notalarla, yani seslerle... dile getirmesidir."

Değil midir : İnsan, doğa ve güzellik karşısında hayranlık duyacak, bunu seslerle, yazıyla, renklerle... dile getirecek, ama başka bir sanatçının yapıtı karşısında hayranlık duymayacak, duysa bile bunu dile getirmeyecek!

Olmaz öyle şey!

Kuşkusuz, Marquez'in "Albaya Kimseden Mektup Yok" adlı güzelim hikâyesini ben yazmak isterdim, bu yüzden Marquez'i kıskanıyorum, ama onun bu hikâyesinden başka "Bu Kasabada Hırsız Olmaz"ını, "Boğularak Ölenlerin En Yakışıklısı"nı öğrencilerime okumama, hayranlığımı dile getirmeme engel değil bu.

Albay, o sabah en yeni elbiselerini, rugan ayakkabılarını giyer, dışarı çıkmaya hazırlanmaktadır. Karısı, "Özel bir gün mü bugün?" diye sorar. Albay'ın yanıtı ilginç ve acıdır : "Evet. Baksana, kasabamızda eceliyle ölen neredeyse ilk insan!"

Kolombiya gerçeğini bundan güzel nasıl anlatabilirsiniz?

Ya "Boğularak Ölenlerin En Yakışıklısı" adlı hikâyenin son tümcesi?.. İnsana, "İşte, hikâye böyle yazılır," dedirtecek cinsten.

J. Cortázar'ın *Mırıldandığım Öyküler*'ini okuyup bitirdiğim geceyi anımsıyorum şimdi. Karabasanlar içinde uyandığımı, kan ter içinde... Sonra eşime verdim, o okudu. O gece gene kan ter içinde o uyandı. Balkona çıkıp yazının gücünü konuştuk bir süre.

Castillo'nun *Gitar*'ını okumuş muydunuz? Peki ya *Karar Gecesi*'ni? Castillo'nun *Karar Gecesi*'ni okurken soluk almak bile istemiyordum. Sigaramın uzayan külünü kül tablasına götürürsem sanki o Polis Şefi beni azarlayacaktı.

"Başına Buyruk Bir Kadın"a o yönetmen yardımcısından önce ben âşık ol-

dum desem inanır mısınız? İnanın, gerçekten inanın!

Cemil Kavukçu ile Hasan Ali Toptaş'ı bundan on yıl kadar önce tanıdım. Uzun yıllar yayın yaşamını İzmir'de sürdüren "Dönemeç"te bu adların hikâyelerini yayımlamaktan haz aldım, onur duydum. Bugün bu iki arkadaşım da Türkçenin sonsuz tadını duyumsatan çok güzel hikâyeler yazıyorlar. Onları izlemekten, okuyup tat almaktan onur duyuyorum.

Ünlü hikâyecimiz Tarık Dursun K. ile dostluğumuzu bilen bilir. Bizim dostluğumuz, yazdıklarımızı konuşmaktan çok başkalarının yazdıklarından duyduğumuz hoşnutluğu paylaşmaya dayalı. Sonra, kısa hikâyenin sorunlarını konuşuruz uzun uzun. Buraya, yani İzmir'e kaçması, kuluçkadır. Hikâyelerinde geçen yerlerde; Basmane'de, Havra Sokağı'nda, Kemeraltı'nda, "kopuk takımı"nın cirit attığı Altınpak'ta geziniriz; katmerin üstüne Özsüt'ten kaymaklı tatlılarımızı da yer, vapur ile Karşıyaka'ya geçeriz.

Yol boyu konuştuğumuz, hikâyedir : "İmbatla Dol Kalbim", "Kopuk Takımı", "Hasangiller", "Ona Sevdiğimi Söyle"...

"Ne zamandır hikâye yazmıyorsun ağbi."

"Ee, hikâye karanfil ister!"

Tarık Dursun K.'ya göre roman, hikâye yazmaktan daha kolay. Daha doğrusu, hikâye zor zenaattır, roman öyle değil. Romanda bir takım yazınsal sapmalar yapmak mümkün, üstelik kaldırır da. Ama kısa öykü öyle değil, hatayı bağışlamaz o.

Roman, bir taşı yontup heykel yapmaktır. Kısa öykü, o heykelin parmağına takılacak altın yüzüğü işlemek...

Kısa öyküde sigarasının külünü kül tablasına götüren birinin tüm yaşamı kodludur, yani öyle yazılmalıdır ki, biz, o davranışında o adamın tüm kodlarını bulmalıyız.

Zor iş!

"Evlere Şenlik"te arkadaşının sevgilisine göz koyan o delikanlının tragedyasını konuşuyoruz sonra. Şimdiye değin hangi aşk kayıt kural tanımış ki!

Sonra...

İnci Aral'ın "Mor Damga"sı... Aral'ın şiirli anlatımı.

Tarık Dursun K., bir keresinde, bana, yazdığım bir öykü için,

"Anlatmak yerine keşke yazsaydın!" dediydi, onu anımsıyorum. "Çünkü anlatmak başka, yazmak başka."

İlkokulu geçen yıl bitiren küçük oğlum Doğu'nun O. Henry'yi okuduktan sonra söyledikleri : Finali hiç beklemediğimiz bir biçimde gerçekleştiriyor." Doğru! Zaten O. Henry budur. "Son Yaprak"ı, "Armağan"ı okumamış biri hikâye okumuş sayılmaz.

Gerçek şu ki, kısa öykü, şiirle akrabadır, romanla değil. Şiirde öyküyü, öyküde şiiri sevmiyorum; kendileri olarak kalınca... evet!

S. Zweig'ın "Amok Koşucusu" budur işte; Harold Blodgett'in dediği gibi, "öykü her yerde tek bir merkezi amaca bağlı, etkisi açısından tekil, karakter ya da ortamın imgelemsel kavranışında sanatsal açıdan doyurucu."

Ah tabii, her yüzün bir öykü olduğu şu dünyada yaşamak güzel. Bütün sorun, o karanfilde işte!

SİBEL BİLGİN

Jozefina'nın Yüzü

ÜÇ ŞEY hatırlamam gerekiyordu. Bu üç şey beni hayata bağlıyordu. Biri Jozefina'nın yüzü. Caz çalan bir kahveye girdik akşam vakti. Amsterdam'da kahverengi bir kahve. "Bu gece," dedi dostlarımdan birisi, "1950'lerden kalma bir gece." Bara iliştik. Dostlarım, ben ve düşüncemdeki sen, balkon parmaklığına dayanmışsın, gemiler geçiyor önünden. Masan yine dağınık, kahven yine yarım kalmış, dünyanın bir başka meridyeninde vakit şimdi gece yarısına yaklaşmış.

Duvarlara bakıyorum. Tek bir saat yok. Aynalarla dolu çevremiz. Kırmızı elbiseli, kırmızı ayakkabılı kadınlar, kısa boylu, orta yaşlı erkeklerle dans ediyorlar. Kadınların, kalçaları genişlemiş; ne çıkar? Seviyor ya erkekleri onları; dökülmüş saçları, ilerlemiş yaşlarıyla. Birbirlerine mahkûm olmanın ezik mutluluğunu yaşıyorlar. Pistte 1950'lerden kalma dans ediyorlar. Aynalar ise eski. Sırları dökülmüş. Alkol, sigara dumanı, bir de mutsuz kalabalıkların dansı dökmüş bütün sırlarını. Bu kahverengi kahvenin aynalarında her şeyi görebiliyor insan, kendinden başka. Bak, işte hemen yanı başımızda Jozefina'nın portresi duruyor. Derin bir çerçevenin içinden ince, uzun boynu, hüzünlü gözleriyle bize gülümsüyor. Nedir bu belli belirsiz gülümseme, bir camın arkasına gizlenmiş, beni durmadan izliyor?

Jozefina, genç ölmüş. "Savaş görenler genç öldü," dedi Jozefina'nın benzeri, kalın sesli, kalın bilekli, yaşlı kadın. "Keder yaşlanmaya fırsat vermez. Jozefina'ya da vermedi. Kırmızı elbisesi, kırmızı ayakkabılarıyla her gece bu barın arkasında bekledi. Beklediği bir türlü gelmedi. Kederlendikçe kederlendi de yaşlanamadan öldü Jozefina."

Gözlerinin rengini hatırlayan yok. Portresine bakıyorum, şimdi, Jozefina'nın gözleri duman grisi. Onu sevgilisi, yıkık bir şehrin terk edilmiş sokaklarından birinde duman grisi gözleriyle gezinirken görüp de, görür görmez sevip de bu şehre sürüklemiş. Jozefina'nın sevgilisi gençmiş. Savaş bir gün bitecek, geri dönecek sanıyormuş. Jozefina'sız yaşamak istemiyormuş. Böylece Jozefina, denize sırtını dönmüş bu liman şehrinin deniz görmeyen sokaklarından birinde bir çatı odasına yerleşmiş. Elinde küçük, derli toplu valizi, kırmızı elbisesi, kırmızı ayakkabılarıyla.

Geldiği şehirden hiç söz etmezmiş Jozefina. Bu kahverengi kahvenin müdavimleri her gece barın arkasında oturan ince boyunlu Jozefina'ya bütün sırlarını anlatırlarmış da Jozefina yalnız dinler, ara sıra, belli belirsiz gülümsermiş. Dans ettiğini gören olmamış. Hayır, hiç dans etmezmiş Jozefina. İçkiyi de sevmezmiş,

varsa yoksa sigara. İnce parmaklarının arasından sızan mavi bir duman saçlarına yayılır, Jozefina, kumral başını geriye atarak bir soluk alır, herkes onu konuşacak sanır, Jozefina, derin derin susarmış. Akşamları kahveye ilk gelen ve en son giden hep Jozefina'ymış.

Hakkında çıkan söylentilerin haddi hesabı yokmuş. Gece yarısından sonra, kanalların arasından kıvrıla kıvrıla şehri boydan boya geçerek bir türlü limana açılmayan ara sokaklarda sarhoşları şenlendirdiğinden tutun da, sağır ve dilsiz olduğuna; hayır, sağır ve dilsiz olmayıp o nereden gelip nereye gittiği, Jozefina'yı neden terk ettiği belli olmayan, kimine göre uyanık, kimine göre enayi sevgilisinin sırrını ele vermekten korktuğu için hiç konuşmadığına; 1872 yılından kalma Halk Lokantasının balık kokan sahibinin, yok yok, o adama hiç yüz verir miymiş Jozefina, asıl, mahalle berberinin, çocukluğundan beri çelimsiz olup savaş yıllarında iyi beslenemediği için büsbütün serpilememiş solgun yüzlü, yeşil gözlü, melankolik oğlunun dostu olduğuna; bu oğlanla birlikte martılara ekmek attığına, hatta bir keresinde, ağır ağır yürürlerken melankolik oğlanın ansızın durup Jozefina'nın saçını okşadığına ve Jozefina'nın da hiçbir şey yapmadığına; Jozefina sık sık bir banka ilişip cebinden çıkardığı not defterine bir şeyler yazarken oğlanın onu sabırla beklediğine; eski kilisenin avlusunda bir tur attıktan sonra sarılıp öpüşmeden ayrıldıklarına ve bunu her pazar yaptıklarına; sonunda Jozefina'yı polise ihbar edenin de (kıskançlıktandır) olsa olsa yine bu melankolik oğlan olduğuna kadar.

"Söylenenlerin hiçbiri doğru değil," dedi Jozefina'nın benzeri. "Ne sarhoşları şenlendirirdi Jozefina, ne de Halk Lokantasının balık kokan sahibini. Berberin melankolik oğlu ile bir yakınlığı olduğu doğrudur, ama öyle düşündükleri gibi değil. Oğlan Jozefina'ya âşık olsa da, Jozefina için varsa yoksa o kayıplara karışmış sevgilisi. Melankolik oğlan bunu bilirdi. Haksız yere suçladılar çocuğu. Savaş zamanı kimin, kimi, neden ihbar ettiği belli olur mu? Nedense insanlar ihbarcıları hep yakın çevrelerinde ararlar. Oysa, sizin tanımadığınız, varlığının farkında bile olmadığınız birileri sokakta yürüyüşünüzden kuşkulanıyorlardır. Fazla kendinden emin bir tavır sezmişlerdir sizde. Kimsenin kimseye dost olmadığı böyle bir dönemde arkanızı dayadığınız birileri mi vardır, nedir? Herkes korku içerisinde, giyinişi, yürüyüşü ve hatta gülüşüyle birbirine benzemeye çalışarak dikkati çekmemeye özen gösterirken, sizdeki bu cesaret de nereden? Mahalle bakkalının hatırını sormayı önemsemeyenler, postacıyla fazla içli dışlı olanlar, çöpçülerden çöp gizleyenler, evlerine girip çıkan kuşkulu ya da kuşku uyandırmayan kişilerin kimler olduğunu gündelik bir kaldırım sohbetiyle komşularına bildirme gereğini duymayanlar, eninde sonunda, bir ihbarcının kurbanı olmaya mahkûmdurlar. Jozefina da böyle küçük bir ayrıntının, ne bileyim, sürekli cebinde bir not defteri taşımanın, ya da karneye bağlı ekmekleri martılara atmanın kurbanı olmuştur, yoksa, bizim melankolik oğlanın değil." Savaşın bitiminden kısa bir süre önce, şubat ayında, bir gece polisler alıp götürmüşler Jozefina'yı. Hava soğukmuş. Gökyüzünde tek bir yıldız bile yokmuş. Öyle karanlıkmış ki gece, Jozefina, çatıdaki odasında kendisini bekleyen üç siyah gölgenin farkına varmamış bile.

Akşamları eve dönünce, ışığını yakmadan önce bir süre pencereden dışarıyı seyredermiş Jozefina. O hiç sözünü etmediği yıkık şehrin terk edilmiş sokakla-

rından birinde, demir parmaklıklı ağır bir bahçe kapısını, hayalinde, yavaş yavaş aralar, çimenlere çıplak ayaklarıyla basar, bu kimsesiz bahçedeki sedir ağacının gölgesinde hasır bir koltuğa otururmuş. Upuzun bir masa bahçenin bir ucundan öteki ucuna doğru uzadıkça uzar, akşamüstü rüzgârı beyaz bir örtüyü dalga dalga masanın üzerine yayar, Jozefina, bir an, susadığını anlarmış. Upuzun masanın bembeyaz örtüsünün üzerinde duran sürahiye uzanırmış eli. Tadını bilmediği limon rengi bir içkiyi bardağa dolduran elini, ilk kez gördüğü yabancı bir eli izler gibi, bir süre dikkatle inceler, sonra, bardağı ağır ağır dudaklarına yaklaştırırmış. İçkinin ilk yudumu dudaklarını serinletirken gözlerini kapatır, sabırla özlediği o genç yüzü avuçlarının arasına alıp sorarmış : "Susadın mı?" Hayalinden gemiler geçer, limanlara yanaşır, nice genç yüzler kalabalığın arasına karışır da, Jozefina, avuçlarının arasında tuttuğu o kederli, o yorgun yüzü bir an kaybedermiş. Lambayı yakar, bir süre avuçlarına bakar, sonra, uykuya bırakırmış kendini.

O soğuk şubat gecesi, Jozefina, rüyalarının arkasına gizlenmeye fırsat bulamamış. Lambanın ışığında, uzun siyah paltoları, siyah şapkalarıyla geceden de karanlık üç çehreyle karşılaşmış. Korkmuş mu, korkusunu yenip kendini toparlamaya zaman bulmuş mu, bilen yok. Üç siyah gölgenin arasında, elinde küçük, derli toplu valizi, kırmızı elbisesi, kırmızı ayakkabılarıyla ifade vermeye gitmiş Jozefina. Jozefina'yı uzun bir süre göz altında tutmuşlar. Didik didik ettikleri not defterlerinin içinde Jozefina'yı suçlayacak bir ipucu bulabilmek için ikisi yaşlı, ikisi genç, ikisi kadın, ikisi erkek, ikisi alçak, ikisi de yüksek rütbeli dört polis memuru gece gündüz uğraşmış. Jozefina ya deliymiş ya da bütün bu yazdıkları bir şifreymiş. Bu delinin ya da casusun arkasında mutlak birileri olmalıymış. Jozefina'yı ne zamandır izliyorlarmış. Tabii, kahverengi kahvenin sakinlerini de. Onlardan hiçbirisi Jozefina'nın sevgilisi değilse, o zaman, Jozefina'nın sevgilisi kimmiş?

Jozefina, sevgilisinin kimliği konusunda o güne dek hiç kimseye bilgi vermemiş. Yalnız, bir keresinde, eski kilisenin avlusunda ağır ağır yürürlerken melankolik oğlana şöyle demiş Jozefina : "Genç birini düşün, kederli biri, biraz da yorgun. Ne gideceği yön belli, ne de geri dönüp dönmeyeceği. İşte, sevgilim böyle birisi."

Jozefina ile sevgilisi daha bu şehre gelmeden önce ayrılmaları gerektiğini biliyorlarmış. Bu şehri de gelişigüzel seçmemişler. İstasyonun arka kapısından çıktığınız zaman şehrin bitip denizin başladığı, kaybolmuş bir avuç insandan başka kimselerin uğramadığı korkulu ve yalnız bir caddenin denizin önünü boydan boya keserek bir daha birleşmemek üzere denizle şehri birbirinden ayırdığı, bütün sokakların bir daire şeklinde şehri dolaştıktan sonra hep aynı meydana açıldığı, bütün suyollarının birbirine benzeyen küçük köprülerle birbirine bağlandığı bu şehirde insanın izini kaybettirmesi zor olmazmış. Bütün caddeler, caddelerin üzerindeki evler, evlerin önündeki kaldırımlar, kaldırımların üzerindeki sokak lambaları, çöp kutuları ve hatta ağaçlar bile birbirine benzer, sizi bir yerde gören, şehrin neresinde, hangi caddesinin köşesinde, hangi yöne doğru giderken görmüş olduğunu kolay kolay, hatırlayamazmış. İsterseniz, evinizden çıkıp sanki, her gün gittiğiniz yere gidiyormuş gibi yapıp başka bir yere, ya da başka bir yere gidiyormuş gibi yapıp hep aynı yere gidebilirmişsiniz. Dikkati çekmezmişsiniz. Jozefi-

Desen : Necati Abacı

na'nın sevgilisi de öyle yapmış. Şehre geldiklerinden kısa bir süre sonra yalnız kendisinin bildiği bir yöne doğru yola çıkmış. Ayrılacakları sabah, sevgilisine, "Hüzünlenme," demiş Jozefina, "birbirimizi kaybetmemenin tek yolu birbirimize sarılmak değil. Zamanın oyununa gelmeyelim yeter. Sürekli akıp gittiği mi, yoksa kendini tekrarladığı için bittiği mi bir türlü çözümlenemeyen, o 'zaman' denilen belirsizliği paylaşamıyorsak eğer, bizim de paylaşabileceğimiz başka bir şey var. Birbirlerine sarılanların, öpüşmelerini akreple yelkovanın arasına sığdıranların paylaşmadığı bir şey, o da uyku. Gözlerini kapatıp bir an yüzümü anımsayacak-

sın, hepsi bu. Ben de kendi payıma uykularımı sana saklayacağım. Uykularımdan geri kalan zamanı düşlerimi yazmaya harcayacağım. Düşün bir kere, bir gün yeniden bir araya geldiğimizde hem hayatımızın yarısını paylaşmış olacağız, hem de elimizde bir sürü serüvenimiz olacak." Sonra, başını hafifçe yana eğerek sevgilisine hafifçe gülümsemiş Jozefina. "Unutma," demiş, "hangi yöne doğru yol alırsan al, hangi meridyenin üzerinde olursan ol, uykuların yalnız benimdir."

Sorgusu boyunca Jozefina geldiği şehrin, sevgilisinin ve kahverengi kahvenin müdavimlerinin sırlarını ele vermemek için çok direnmiş. Delilikle casusluk arasında sürekli gidip gelmiş. Sonunda, sevgilisini de, bu kahverengi kahvenin müdavimlerini de kurtarmayı başarmış, ama kendi düşlerini kurtarmayı başaramamış. Jozefina'nın not defterlerine el koymuşlar. Düşlerini bir bir numaralayıp her birine bir de tarih atmışlar. 'Sanığın gerçek düşler olduğunu öne sürdüğü tehlikeli belgeler' olarak etiketleyip dosyasıyla birlikte rafa kaldırmışlar. Jozefina'yı serbest bırakmışlar, ama casus olmadığına inandıkları için değil, casus olduğunu kanıtlayamadıkları için. Jozefina ayağını denk almalıymış.

Bundan böyle, gözleri sürekli Jozefina'nın üzerinde olacakmış. Onlar bütün şifreleri çözer, gerçeği, eninde sonunda ortaya çıkarırlarmış. Bu gerçek bir düş olsa bile.

Bu olaydan sonra kederlendikçe kederlenmiş de bir daha kahverengi kahveye uğramamış Jozefina. Onu en son gören yine berberin melankolik oğluymuş. Melankolik oğlan, Jozefina'yı avutabilmek, onu yeniden düşlerini yazmaya inandırabilmek için çok uğraşmış. Yazmak şöyle dursun artık hiç uyumuyormuş Jozefina. Uyursa rüyalarına da el konulacağından, böylece sevgilisinin de yakalanacağından korkuyormuş. Söylentiye göre, Jozefina gözlerini aylarca bir an olsun kapatmamış. Ta ki, sevgilisinin yüzünü unutana kadar. Sonra, derin bir uykuya dalmış. Bir daha uyanmamış.

Savaş bittikten sonra, yüzlercesi gibi, Jozefina'nın hikâyesi de unutulup gitmiş. Kahverengi kahvenin müdavimleri bile, her gece sırlarını anlattıkları Jozefina'yı savaş yıllarına ilişkin anılarıyla birlikte bir an önce belleklerinden silmeye çalışmışlar. Yalnız bir kişi Jozefina'yı hiç unutmamış. O da berberin melankolik oğlu. Jozefina'nın sevgilisinin bir gün çıkıp geleceğine inanıyor, her gece kahverengi kahvede sabırla beklemekten vazgeçmiyormuş. Ne zaman, kalabalığın arasında, kederli ve biraz da yorgun genç bir yüze rastlasa heyecanlanır, Jozefina'nın sevgilisini bulduğunu sanırmış. O genç adama anlatacağı, kısa da olsa, bir hikâyesi varmış. Önceleri, melankolik oğlan'ı kimse pek ciddiye almıyormuş. Bütün dertli âşıklar gibi onun da bir süre çaresizlik içinde kıvrandıktan sonra Jozefina'yı unutacağına inanıyorlarmış. Melankolik oğlan ise ısrarla, "Anlamıyorsunuz," diyormuş, "insana yaşamayı unutturan, rüyalarını rahat bırakmayan bir anıdan kurtulabilmek için katiller bile cinayet işledikleri yere bir kez de olsa geri dönüyorsa, Jozefina'nın sevgilisi de bir gün mutlak geri dönecektir." Melankolik oğlan haksız da çıkmamış. Jozefina'nın ölümünün üzerinden bir yıl ya geçmiş ya geçmemiş ki bir gün, kimsenin tanımadığı bir yabancının şehirde Jozefina'yı soruşturduğu haberi ortalığa yayılmış. Jozefina'nın gezindiği sokaklarda rastlanıyormuş ona. Jozefina'nın oturduğu banklara oturuyor, cebinden çıkardığı not defterine bir şeyler yazıyormuş. Hatta ara sıra, martılara ekmek attığını görenler bile olmuş.

Ağızdan ağıza dolaşan söylentiler polislerden mahalle bakkalına, mahalle bakkalından postacılara, postacılardan çöpçülere, çöpçülerden kahverengi kahvenin müdavimlerine kadar yayılmış : Jozefina'yı arayan adam gençmiş. Yok canım, ne genci, besbelli orta yaşın üzerindeymiş. Nasıl da kederli bir görünüşü varmış. Jozefina onu sevmekte ne kadar da haklıymış. Hayır, hiç de kederli birine benzemiyormuş. Hatta biraz kuşkulu bir görünüşü de varmış. Bu orta yaşlı, çelimsiz, üstelik de bir çocuk, yok yok, galiba iki çocuk babası yorgun adamda sanki ne bulmuş ki Jozefina?

Jozefina'nın bahtsız sevgilisine acıyan genç kızlar, Jozefina'yı için için kıskanan kadınlar, genç kızların ve her yaşta kadınların düşüncelerine giren bu güvenilmez sevgiliye diş bileyen orta yaşlı adamlar, kısacası tüm mahalle, aylarca Jozefina ile sevgilisini konuşup durmuş. Bütün dedikodular gibi Jozefina'nın hikâyesi de zamanla çekiciliğini kaybedip unutulmaya yüz tutmuş ki yeni bir haber ortalığı yeniden alevlendirmiş : Savaş yıllarına ilişkin anıları kapsayan 'Tutuklanmış Düşler' adlı bir kitap yayımlanmış. Gerçek bir savaş hikâyesiymiş. Hayır, savaş hikâyesi değil, biraz casusluk kokan, hüzünlü denilebilecek bir aşk hikâyesiymiş. Üstelik kitabın yazarı da, herkesin çok yakından tanıdığı, berberin solgun yüzlü, yeşil gözlü, melankolik oğluymuş. Dikkat edilecek olursa, hikâyesinde büyük ölçüde mahalleyi anlatıyormuş. Takma adların arkasına gizlediği kişilerin kim oldukları sanki anlaşılmıyor muymuş. Mahalle bakkalından kahverengi kahvenin müdavimlerine kadar, işte, herkes oradaymış. Anılarla birlikte mahallenin sırları da pazara çıkmış.

Kapış kapış satılan kitabı okuyanların başında, tabii ki, kahverengi kahvenin müdavimleri geliyormuş. Hiçbirinin en küçük bir kuşkusu yokmuş. Dünyanın iki ayrı yerinde aynı savaşı yaşayan genç bir kadınla genç bir adamın, savaşın iki ayrı yüzünü anlatan anılarının iç içe geçerek tek bir hikâyeye dönüştüğü 'Tutuklanmış Düşler' Jozefina ile sevgilisinden başkasına ait olamazmış. Kahverengi kahvenin müdavimleri Jozefina'ya anlattıkları sırları tanımazlar mıymış? Jozefina öldüğüne, Jozefina'nın sevgilisinin düşlerini de yalnız o genç adamın kendisi bilebileceğine göre, berberin melankolik oğlu bu iki sevgilinin düşlerini ele geçirmeyi nasıl başarmış? Bu işin içinde bir tuhaflık varmış. 'Tutuklanmış Düşler' ortaya çıktığından beri Jozefina'nın sevgilisi de esrarengiz bir şekilde ortadan kaybolmuş. Ne Jozefina'nın gezindiği sokaklarda rastlanıyormuş ona, ne de eski kilisenin avlusunda. Banklara oturup cebinden çıkardığı not defterine bir şeyler yazan adamı da o gün bu gündür artık kimseler görmüyormuş. Acaba Jozefina'nın sevgilisine ne olmuş?

Melankolik oğlandan iyice kuşkulanan kahverengi kahvenin müdavimleri, geceler gecesi, aralarında tartıştıktan sonra karar vermişler. Melankolik oğlanı polise ihbar etmişler. Jozefina'nın sevgilisinin ortadan kayboluşu bir rastlantı olamazmış. Kahverengi kahvenin müdavimleri, bu genç adamın büyük bir olasılıkla bir cinayete kurban gittiğine inanıyorlarmış. Onu ortadan kaldıran da (kıskançlıktandır) olsa olsa yine melankolik oğlanmış. İyi ama, Jozefina'nın sevgilisi kimmiş? Kahverengi kahvenin müdavimleri Jozefina'nın sevgilisinin kimliği konusunda polise elle tutulur bir bilgi verememişler. İtiraf etmeleri gerekirmiş ki Jozefina'nın sevgilisini o güne kadar hiç görmemişler. Ancak, o genç adamı gören

birileri mutlak varmış. Yoksa, onca söylenti durup dururken çıkmazmış.

Halk arasında 'Tutuklanmış Düşler' davası denilen dava kaç yıl sürmüş, bilen yok. Soruşturmalar, araştırmalar, 'Tutuklanmış Düşler'i piyasadan toplatmaya çalışmalar bir sonuç vermemiş. Jozefina'nın sevgilisi de bulunamamış, berberin solgun yüzlü, yeşil gözlü, melankolik oğlu da. Gerçek hiçbir zaman ortaya çıkarılamamış. O gün bu gündür, 'Tutuklanmış Düşler' bir sır olarak kalmış.

Zaman içerisinde kahverengi kahve pek çok kez el değiştirmiş. Yaklaşık bundan on beş yıl önce kahverengi kahveyi satın alan, kimliği bilinmeyen en son sahibiyle birlikte, kahvedeki bütün saatler kaldırılmış. Bundan böyle, kahverengi kahvede, bir gecelik de olsa zaman duracakmış. Saatlerin yerine sırları dökülmüş aynalar, bir de Jozefina'nın portresi asılmış.

"Belki de," dedi, Jozefina'nın benzeri, kalın sesli, kalın bilekli, yaşlı kadın, "Tutuklanmış Düşler davasında ortada ne aydınlatılması gereken bir gerçek vardı, ne de şehirde Jozefina'yı arayan bir sevgili. Tıpkı portresi gibi, Jozefina'nın hikâyesi de tümüyle bizim melankolik oğlanın eseriydi. Jozefina'nın gezindiği sokaklarda rastlanılan da oydu, Jozefina'nın yarım kalmış düşlerini tamamlayan da. Kısacası, Jozefina'nın anısını yaşatmak isteyen melankolik bir âşığın düşleri vardı, hepsi bu. Sonunda olan yine bizim melankolik oğlana oldu. Kim bilir nerede, ne zaman, nasıl kayboldu? Jozefina'nın hikâyesi basit bir aşk hikâyesi olmayıp pek çoklarının düşündüğü gibi, işin içinde bir casusluk olayı varsa bile bu neyi değiştirir ki? İster casus olun, ister âşık, savaş zamanı hiçbir şey size ait değildir, düşleriniz bile. Zaten, aşk hikâyeleriyle casusluk hikâyelerinin ortak bir yanı da yok mudur? Olayların üzerindeki sır perdesi kalkınca casuslar da bize benzer, âşıklar da. Şu Jozefina'nın portresine bir baksanıza. Kime benziyor Jozefina?"

Jozefina'ya yakından bakmak istiyorum. Eğilip yüzümü cama yaklaştırıyorum. Sesler yavaş yavaş kayboluyor. Jozefina'nın yüzü bir an gölgeleniyor. Uzaklardaki bir pencerenin önünden ağır ağır süzülen gemilerden solgun ışıklar düşüyor alnına. İki derin çizgi beliriyor Jozefina'nın alnında. Düşüncelerim geçiyor gözlerinden. Uzanıp pencereyi açıyor Jozefina. Bakıyoruz, kimseler yok. "Kapat pencereyi Jozefina," diyorum, "o şehrin ışıkları çoktan söndü. Artık gece yarısı. Şehir, çoktan sensiz rüyalarına gömüldü. Şimdi herkes kimsesiz. Gece gibi sessiz uykularından sızan yapayalnızlık örtmüş üzerlerini. Uyuyorlar Jozefina. Sevgili uyuyor. Nasıl da dizlerini bükmüş, yorgun başını ince, uzun kollarının arasına alıp bir çocuk gibi küçülmüş. Yalnız kendisinin bildiği bir zamanı yaşıyor. Rüyaların içinden gerçek dünyanın sabahına doğru hızla yaklaşıyor. Bakma. Bakma ki uyanmasın. Yol uzun, yolculuk yorucu. Bakma, kapat pencereyi Jozefina."

Oysa, Jozefina duymuyor beni. Biraz daha yaklaşıyorum portresine. Şimdi, Jozefina bir geminin güvertesinde. Uzaklarda, hayal meyal seçebildiği bir balkon parmaklığına takılmış gözleri. Artık, gülümsemiyor Jozefina. Telaşla geri çekiliyorum. Jozefina'nın gülüşünü kaybetmek istemiyorum.

"Üç şey hatırlamam gerekiyor," diye geçiriyorum içimden, dostlarımla birlikte, ağır ağır kapıya doğru yürürken. "Birincisi Jozefina'nın yüzü, ikincisi, solgun yüzlü, melankolik bir oğlanın öyküsü, bir de, düşüncemdeki, şimdi hatırlayamadığım üçüncüsü." ❁

FUNDA AKSÜT

İzmit

OTOBÜS, yıldırımların art arda düştüğü yere doğru hızla yol alıyor. Cama düşecek ilk serin damlaları gözlüyorum. İçimdeki yolculuklardan biri daha başlıyor.

İzmit çok uzaklarda bir kent. Düşleyemeyeceğim kadar uzaklarda... Yarın ve sonrasına ilişkin düşünmek büyülü bir oyun. Gördüğüm her şeyi, her yeri, herkesi bir solukta içime çekiyorum. Hepsinin ayrı kokusu var. Giysilerimi katlar gibi hepsini katlayıp belleğimin bir köşesine yerleştiriyorum. Yaşamak ne güzel bir serüven...

İzmit deniz kıyısında bir kent. Uçsuz bucaksız mavilik soluğumu kesiyor. Yüreğim kıyıya vuran beyaz köpüklerce kabarıp coşuyor. Vapur düdükleri vuuupt, vuuupt diye kalın sesiyle beni uzaklara çağırıyor. Onlara bakıp şimdi gelemem diyorum. Burada beni oyalayan o denli çok şey var ki... En çok faytonları seviyorum. Babam kimi hafta sonları sahilde dolaşmaya götürüyor bizi. Annemin koltuğunun altına girip, başımı göğsüne yaslıyorum. Teninin kokusuna bluzundan gelen çamaşır tozu kokusu karışıyor. Nal sesleri kordon boyunda sevinçli sesler çıkarıyor. Yol hiç bitmesin istiyorum.

Yeni bakıcı teyze gelinceye kadar bize anneannem bakacakmış. Anneannemin beline kadar uzanan kocaman memeleri var. Ağır ağır iki yanına sallanarak yürüyor. İnce uzun beyaz saçlarını sıkıca örüp, tokayla başörtüsünün altına saklıyor. Başından hiç çıkarmadığı namaz örtüsünü düzeltip duruyor. Saçının bir teli bile görünürse Allah cehennemde yakarmış. Allah her şeyi yaratanmış, cehennem de günah işleyenlerin yakıldığı yer... "Günah ne anneanne?" Anneannem bir sürü şey sayıyor. Abimle birbirimize bakıp ürperiyoruz. Anneannem cenneti, şeytanı, omuzlarımızdaki melekleri de anlatıyor. Bir köşede omuzlarıma fısıltıyla sesleniyorum : "Melek haydi ortaya çık, seninle oynayalım mı?" Sonra öbür omzuma sesleniyorum : "Sana badem şekeri vereyim. Sakın yaramazlıklarımı yazma olur mu?" Hiç yanıt gelmiyor. Abimin omuzlarına bakıyorum, orada da hiçbir şey yok. Abim meleklerle pek ilgilenmiyor. Buna şaşırmıyorum. Çünkü yaramaz değil. Ona olsa olsa "aferin" yazıyordur melekler... Anneannem bizimle oynamıyor. Tespih çekip mırıldanıyor. Sessizce arkasından yaklaşıp namaz örtüsünü çekiyoruz abimle. Çok kızıyor ve kovalıyor bizi. Bütün odaları koşarak geçip banyoda kısılıp kalıyoruz. Anneannem kapının eşiğinde durup bizi çağırıyor. Banyo şeytanların eviymiş, girerse abdesti bozulurmuş. Banyo oturağına oturup annean-

nemin yorulup gitmesini bekliyoruz. Şeytanlar abimle bana hiçbir şey yapmıyorlar. Sanırım şeytanlar büyükleri sevmiyor.

Sonunda yeni teyze geliyor. Esmer, uzun saçlı, yumuşak sesli bir teyze. Bize çok iyi davranıyor. İlk kez ortak oynanan oyunların içindeyim. Abim her zamanki gibi uyumlu, sakin. Benim gözüm dışarıda, evde ne yapacağımı şaşırıyorum. Tek heyecanlı iş annemin sakladığı badem şekerlerini bulmaya çalışmak. Şekerler, kapağında balerin dedikleri bir kızın resminin bulunduğu teneke kutuda. Balerini de, şekerleri de çok seviyorum. Bu annemle aramızda saklambaç oyunu... Kutuyu hep ben sobeliyorum.

Mahalledeki kadınlar içinde bir tek benim annem çalışıyor. Sabah uyanınca görebilme umuduyla yatak odasına koşuyorum. Penceresinden zeytin ve kavak ağacının yaprakları görünüyor. Düzeltilmiş yatağın üzerindeki geceliğini kokluyorum annemin... Annem hemşire. Akşamları eve geldiğinde ilaç kokuyor, sabahları kendi kokusuyla gidiyor evden. Bir sabah erkenden uyanıp anneme sarılıyorum. "N'olur gitme anne, bizimle kal." Annem bizim için para kazanmak zorunda olduğunu, doktor amcanın gitmezse kendisine kızacağını söylüyor. Babamın cebinden aldığım yirmi beş kuruşu avucuna koyuyorum. "Bunu doktor amcaya ver sana kızmasın, seni bana göndersin," diyorum. Annem kapıdan çıkarken gözlerini siliyor. Onun her sabah gitmesine katlanmak zorunda olduğumu anlıyorum. Biraz daha büyüyeyim, ben çalışacağım annem evimizde olacak...

Babam bizimle fazla oynamaz, şakalaşmaz. İnce, uzun, yakışıklı bir adam. Yeni çıkan bütün aletlerden eve getirir. Akşam radyo haberlerini dinler, gazeteyi uzun uzun okur. Babam eve kasalarla meyve ve gazoz getiren adam. Hasta oldu-

ğumuzda sık sık yatağımızın yanına gelip, büyük serin avucunu alnımıza dayar ve anneme seslenir : "Hanım getir şu dereceyi bir daha koyalım, yanıyor bu çocuk." Ateşim daha çok çıksın diye yorganı burnuma kadar çekerim.

Babam arkadaşlarıyla birlikteyken çok neşelidir. Onun geçtiği yerden kahkaha sesleri yükselir. Mahalledeki babalar arasında bir tek o karısına çiçek getirir. Annem her seferinde çok sevinir, "Canım," diye babama sarılır. Bazen de annemi üzer. Radyoda Bedia Akartürk türkü söylemeye başlayınca radyonun sesini açıp bağırır, "Öt bülbülüm öt," diye. "Allı turnam ne gezersin havada / Arabam kırıldı kaldım burada / Gülüm gülüm..." Annem radyonun sesini kısar, babam açar. Biri kısar, biri açar... Türkü bitmeden tartışma başlar. Annem babamı kıskanıyormuş... Annem tartıştıklarında o kadar üzülüyor ki, babama soruyorum : "Baba, sen o teyzeyle evlenip bizi bırakacak mısın?" Babam kahkahalarla gülüp, "Git bunu annene söyle," diyor. Söylemeye cesaret edemiyorum.

Bir de babam içki içip eve geldiğinde tartışıyorlar. Annem, "Sarhoşsun," diyor, babam, "Değilim," diyor. İçki gazoz gibi, ama kötü bir şey olmalı. Sarhoşun ne olduğunu söylemiyorlar. Babama bakıyorum hep eskisi gibi, annem nasıl anlıyor acaba? Birbirlerine, "Yeter, komşular duyacak," diye bağırıyorlar. Sonra babam yatak odalarına gidip kapıyı çarpıyor. Annem de benim yatağıma uzanıp, "Sen git babanla uyu," diyor. Hep beni gönderiyorlar babamın yanına. Korkarak kapıyı açıp usulca yatağa giriyorum. Babam gözleri kapalı sıkıntılı soluklar alıp veriyor. Bir köşeye büzülüp soruyorum :

"Baba, iyi misin?"

"İyiyim."

"Baba, sen sarhoş musun?"

"Annenin uydurması."

Annemler alt kattaki komşularla sürekli görüşmeye başladılar. İbrahim Amca demiryollarından emekliymiş. Huriye Teyze, durmaksızın çalışır ama hep güleryüzlü ve sakindir. Ona baktığımda her şeyin yolunda gittiği duygusuna kapılırım. Nadya ve Hüda ablalar yakında gelin olacaklarmış, Hasan ve Hüseyin abiler lisede okuyorlar ve çok yaramazlar. Gamze ise abimle yaşıt ve onun gibi sakin...

Bir akşam İbrahim Amca bizi evlerine çağırdı, bir sürprizi varmış. Salonda beyaz bir perde kurulmuştu. Işığı kapattılar ve perdenin üzerinde hareket eden görüntüler oluştu. Çok şaşırmıştım. İbrahim Amca siyah-beyaz bir Frankeştayn filmi oynatıyordu. Bir yandan filmi izliyor, öbür yandan perdeye akan ışık huzmesinin içine elimi sokup görüntüyü yakalamak istiyordum. Elimi her kaldırışımda, "İndir elini, doğru otur," diye bağırıyorlardı. İbrahim Amca'nın bütün açıklamalarına karşın sinema denen şeyi aklım almıyordu. Artık haftada iki akşam aşağı katta film seyrediyorduk. İbrahim Amca bununla da kalmadı. Kamerasıyla perdenin arasından mahallede olup bitenleri filme almaya ve göstermeye başladı. Bir gün de annemle babamın pazar dönüşü tartışmalarını filme alıp oynattı. Bütün mahalleli bunu seyredip gülünce annemle babam İbrahim Amca'ya gücendilerse de, sonra yine barıştılar. Ama artık annemler de içinde olmak üzere bütün mahalleli, dışarıda derli toplu giyinip yürümeye ve apartmana girerken güleryüzlü olmaya özen gösterdiler. İbrahim Amca, bir gün oynattığı filmler için ücret alacağını söyleyince de hayatımızdan çıkıp gitti.

Teyzenin yaptığı gül şuruplarının tadı ve kokusuyla baygın, sıcak, durgun bir yaz hızla geçti.

Bize öğrettiği oyun ve şarkılarla Teyze, bütün hayatımızı doldurmaya başladı. Tek mi, çift mi oyununu hep o kazanıyor ve bütün leblebi şekerlerini alıyordu. Teyze bazen evdeki eşyalardan birini kırıyor ve suç benim üzerimde kalıyordu. Annemler ona kızacaklar diye bir türlü teyze kırdı diyemiyordum. O sesini hiç çıkarmıyor, ben hep azar işitiyordum. Yaramazlık yaptığımız zaman bize küsüyor ve, "Yeşil baş ördek olsam su içmem gölünüzden" diye türkü söylüyordu. Abimle çok üzülüyor ve çevresinde dolanıyoruz : "Teyze, niye su içmiyorsun gölümüzden? Teyze n'olur gitme e'mi, bir daha seni hiç üzmeyeceğiz." Teyze bazen de kızıp, "Sizi bırakıp gidiyorum işte," der ve yok olur. Saatlerce evi, bahçeyi ararız. Bulamayınca oturup ağlarız. Birden odalardan birinden kahkahalar atarak çıkar ve bize sarılır. "Çok mu üzüldünüz? Beni çok mu seviyorsunuz?" diye. Hem sarılır, hem ağlar, hem seviniriz.

Teyze haftada bir gün eve gelen resimli roman dergisini okur. İki yanına oturup bize de okumasını isteriz. Teyze, fotoromandaki kadın ve erkeğin gözleri kapalı, dudakları yapışık resimlerinin altındaki yazıları içinden okur. Kollarını çekiştirip, "Okusana teyze," deriz, "Yok bir şey," deyip okumaz. Fotoromandaki adamın öptüğü kadın bir hafta sonraki fotoromanda "Sevgilim bebeğimiz olacak" der. Demek adamlar gözlerini kapatıp kadınları dudaklarından öpünce bebek oluyor. O halde, babam annemi iki kez öptü.

Üst katımızdaki Gülendam Teyze'nin bebeğinin olmadığını üzülerek söylüyordu annem. Fuat Amca'ya kaç kez gözünü kapatıp, Gülendam Teyze'yi öpersen bebek olur, demek istediysem de, annemler kızar diye vazgeçtim. Bir süre sonra bebeklerinin olacağını duyduk. Neyse ki sonunda Fuat Amca Gülendam Teyze'yi öpmeyi akıl etmişti.

Mevsim değişirken teyzeye bir şeyler oldu. Geceleri gözleri kapalı olduğu halde evin içinde dolaşıyor, bizi de uyandırıp elimizden tutuyor, evde gezdiriyordu. Annem gelip "Tamam kızım, hadi yatağa," deyip önce onu, sonra bizi yataklarımıza yatırıyordu. Annem teyzenin uyurgezer olduğunu söyledi. Aniden sarsıp uyandırırsak tehlikeli olabilirmiş. İşin kötüsü kısa süre içinde abim de uyurgezer oldu. Ben bunun su çiçeği, kızamık gibi bana da bulaşacağından korkuyorum. Geceleri yatağıma oturup onların gölge oyununa benzeyen garip oyunlarını izliyorum. Kimi zaman eğlendiğim de oluyor. Artık bu durum yaşantımızın bir parçası oldu. Teyzeyle abim her gece beni uyandırıyorlar. Annem onları yataklarına yatırınca uykuya dalabiliyorum. Bir gece teyze farklı bir şey yaparak abimle beni ellerimizden tutup balkona çıkardı. Karşı evdeki kıza seslenmeye başladı. Abim de ince sesiyle ona katıldı. Annem sesleri duyup gelene dek yıldızlara ve karanlığa bakıp ürperdim.

Ertesi gün Teyze'yi ve abimi doktora götürdüler. Bir süre sonra gece yürüyüşleri ortadan kalktı. Arada sırada yataklarında doğrulup mırıldandılarsa da sonunda o da bitti.

Yine yaz gelmişti. Sıcak ve uzun öğleden sonrasında abimle apartman kapısının önündeydik. Babam eve gazoz bırakmak için uğramıştı. Abim sıkıntıyla karşı duvara taş atıp duruyordu. Ben elimdeki sopayla toprağa kocaman bir daire

çiziyordum. Daireye ve yüzüme büyük bir gölge düştü. Başımı kaldırdım. Daha önce Hüseyin abinin yanında gördüğüm bir abi gülerek bana bakıyordu. Hüseyin abinin bisikletini sordu. Bodrumda olduğunu söyledim. Israrla benim göstermemi istedi. Merdivenlerden bodruma inerken, kocaman abi bir bisikleti göremedi, diye içimden söyleniyordum. Bodrum karanlıktı ve keskin küf kokusu genzimi yakıyordu. Bir an önce temiz havaya çıkmak istiyordum. Abi önüme geçip, "Hadi çişini yapsana," dedi. Kızgınlıkla, "Çişim yok ki," dedim. Abi bir yandan donumu indirmeye çalışıyor, öbür yandan, "Hadi çiş yapalım," diyordu. Donumu belime çekiştirip bağırdım: "Çişim yok dedim!" Abi beni kaldırıp yüksekçe bir yere oturttu. Pantolonunu ve donunu indirip çişini yaptı. Eliyle tuttuğu pipisi abimin minik sarı renkli sevimli pipisine hiç benzemiyordu. Üzerinde anneannemin elinin üzerindeki gibi damarlar vardı. Belki de bu abinin pipisi hastadır diye düşündüm. Abi bacaklarımı, kollarımı öpüyor, okşuyordu. Ben bir yandan onu iteliyor, öbür yandan donumu belime çekiştirip duruyordum. Ne olduğunu anlamıyordum. Beni sevdiğini sanmıyordum. Çünkü kimse beni böyle sevmiyordu. Birden fotoromandaki kadını hatırladım. Ağzımdan öperse bebek olurdu. Başımı iki yana sallayıp bağırmaya başladım. Abi soluk soluğa kalmıştı. Titreyen eliyle ağzımı kapatmaya çalışıyordu. Elini ısırarak, "Benim babamın kocaman tabancası var. Abim seni gördü. Şimdi gelip babam seni vuracak," diye bağırdım. Abinin yüzünden bir korku bulutu geçti. Bütün gücümle, baba, abi, teyze diye bağırıyordum. Abi, "Tamam, bağırma, seni yukarı çıkaracağım," dedi. Beni kucağına aldı. Bodrumda olanlardan, ondan hiç kimseye söz etmememi, yoksa etlerimi küçük küçük doğrayıp köpeklere yedireceğini söyledi. Ona inanmıştım. "Söylemem, vallahi söylemem," diye ağlıyordum. Basamaklar küf kokusuyla birlikte geride kalıyordu. Elim abinin boynundaydı. Boynumdan, kollarımdan pis bir salya kokusu geliyordu ve kuruyan salyalar tenimi gerginleştiriyordu. Gözümün önünden bir sürü köpeğin etlerimi kapışması gitmiyordu. Abi beni girişte bırakıp, gitti.

Koşarak merdivenleri çıktım. Yüreğim korkuyla sıkışıyordu. Sanki abi gelip beni yakalayacak yine bodruma götürecekti. Kapıyı babam açtı. Bacaklarına sımsıkı sarılıp, "Abi beni bodruma indirdi," dedim. O anda suratımda bir tokat patladı. Hiç acı duymadım, sadece sesini duydum. Babam niye bana vurmuştu. Onun beni kucaklayıp koruyacağını sanmıştım. Benim bunda suçum neydi? Babam aşağıdan abimi çağırıp onu da azarladı. Abimle yan yana koltuğa oturduk. Eteğimi ayağımın altına kadar çekerek abime sokuldum. Evde bir telaş başlamıştı. Yorgun ve şaşkın uyuyakaldım.

Gözlerimi açtığımda karşımdaki koltuklarda kaygılı gözlerle oturan annemle babamı gördüm. Annem, "Anlat kızım, neler oldu?" dedi. Ben de anlattım. Babamla birbirlerinin kulaklarına bir şeyler söylediler. Annem, "Korkma kızım, her şeyi anlat," dedi. Her şeyi anlattığımı söyledim. Yeniden fısıldaştılar. Annem elimden tutup, "Hadi kızım tuvalete gidelim, çişini yap," dedi. Beynim çatlamak üzereydi. "Çişim yok! Çişim yok!" diye bağırdım. Neden herkes çişimi yapmamı istiyordu. Annem tuvalette benimle çömeldi. İkimiz de "çışşş" diyorduk. Sonunda birkaç damla işeyebildim. Anneme dönüp gülümsedim. Annem, "Yandı mı kutun?" diye sordu. Yok dedim, ama inanmadı. Babamla yine fısıldaştılar.

Annem beni elimden tutup yatak odasına götürdü, yatağa yatırdı. Elini uzatınca donumun iki yanına yapışıp ağlamaya başladım. Babam, kapının dışından, "Ne var, ne oldu?" diye bağırdı. Annem, "Yok bir şey, sen git," dedi. Orama bakması gerekiyormuş, ne oldu diye. Bir şey olmadı desem de dinletemedim. Annem donumu çıkarıp bacaklarımı araladı, çiş yaptığım yere baktı. Elimden tutup yeniden salona götürdü beni. Babama, "Tamam, sağlam," dedi. Ben hepsinin yüzüne tek tek bakıp sessizce bir köşeye sindim. Yarım günde hayatım değişmişti, hepsinden farklılaşmıştım. Bir daha hiçbir şey eskisi gibi olmayacak diye düşündüm. Annem, babam ve teyze rahatlamış görünüyorlardı. Eteğimi ayaklarımın altına çekip kollarımla dizime sarıldım. Kulağımı seslere kapatıp içimden, "Rüya gibi her hatıra her yaşantı bana" şarkısını söyledim.

Ertesi gün kahvaltıda babam dünkü olayı hatırlatıp teyzeyi beni gözünün önünden ayırmaması için uyardı. "Bir daha hiç kimse bu olaydan söz etmeyecek. Böyle bir şey olmadı. Anlaşıldı mı?" dedi. Hepimiz, "Hı, hı," deyip başımızı salladık. Ertesi gün uyandığımda hiçbir şey hatırlamıyordum.

Yaz sonu evde fısıltılı bir telaş başladı. Babamın yine tayini çıkmıştı. Tayin uzaklara gitmek demekti. Babam, daha büyük bir kente gideceğimizi, orada okula başlayacağımızı söyledi. Abimle benim hayatlarımızda yeni bir dönem başlayacaktı. Okulla birlikte büyüklerin dünyasına doğru küçük adımlarımızı atmış olacaktık. İzmir bizi bekliyordu. Yollar bizi çağırıyordu.

Otobüste son kez aldığımız pişmaniyeden minik parçalar koparıp ağzımda eritiyordum. İzmit ev ev, ağaç ağaç, tabela tabela geride kalıyordu. Pişmaniyenin şekerli tadı ayrılığın hüznüyle uzaklara gitmenin büyüsü olup genzime sinmişti.

ADEM ERYÜRÜK

Korkuyu Korkutan Korku

DURUP dururken odanın kapısı açıldı. Nasıl olur ama! Yatmadan önce odanın kapısını kilitlediğinden emindi. Hatta bir ara, gördüğü kötü bir düşten sonra, dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı kilidin yanında somyasını da kapının arkasına çekmeyi düşünmüş, ama korkudan – tüyler ürpertici bir düştü gördüğü – yerinden bile kımıldayamadığı için bundan vazgeçmişti.

Kapı hiç de zorlanmadan, itilip kakılmadan kolayca açılmıştı. Belli ki, önden giren zayıf, çelimsiz, küçücük yüzünde korku, ürküntü ve tedirginlik verici bir bıyık taşıyan; önden girip kenara çekilişiyle bu işle görevli birine benzeyen adamda kapının yedek bir anahtarı vardı. Her şey önceden planlanıp düşünülmüş gibi gözüküyordu. Kendine oynanan bir oyuna kolayca, hiçbir kuşku duymadan düşüvermişti.

Kaç gündür buradaydı. Düşürüldüğü tuzağın devamı gibi gözüken bu kuş kafesine benzer odada – belki de bir hücreydi burası, bir ağacın ya da bir kayanın kovuğuna da benzemiyor değildi – kaç gündür böyle kendinden geçmiş bir halde sırtüstü, karmaşık ve korkutucu düşler görerek, gerçek yaşamdan kopuk bir halde yattığını anımsamıyordu. Gözlerinin önüne büyük kanatlı; keskin gözlü; uzun, çengel gibi gagalı bir kuş geliyordu, ama uzun süreli görünmüyordu kuş, bir beliriyor bir kayboluyordu : Gökyüzünün mavi sonsuzluğundan hızla süzülüp geliyor, ürpertici kanat çırpışlarıyla, kaygı içinde bir o tarafa bir bu tarafa uçtuktan sonra kaybolup gidiyordu.

Büyük kanatlı kuşun kaçıncı gelişiydi, onunla birlikte büyük bir kuş sürüsü geldi. Öylesine büyük bir sürüydü ki bu, belki de kuş soyunun en küçüğünden en büyüğüne hepsi oradaydı.

Bir süre sonra kuşlar çevresinde çığlık çığlığa dönmeye başladılar.

Gözleri en keskin, gagası en uzun, kanatları en kocaman olanların yere inip inip sıçrayarak kendine doğru birkaç adım attıktan sonra geri uçtuklarını görünce korkuyla ürperdi, tüyleri diken diken oldu : "Akbabalar akbabalar!" diye bağırdı. "Ölmüş olmalıyım," dedi. Yerde yatan leşini ayaklarından tutup sürükleyerek oradan kaçmayı düşündü, ama hiçbir yanı kımıldamıyordu. Başını yavaşça önüne eğdi, "Ölmeye gör bir kere," dedi, "yeryüzüne bir kez gelirsin ve bir kez ölürsün ancak, hiçbirinin de geriye dönüşü yoktur asla."

Neden sonra, çevresinde sıçrayıp durarak sinsice kendine yaklaşan, kuşların büyük kanatlıları, bir şeyden ürkmüşcesine gökyüzüne havalandı. Kısa sürede bütün sürü toparlanıp bir araya gelerek gökyüzünün yükseklerine doğru uçtular hızla. Gelişlerinden daha hızlıydı gidişleri, korku ve panik içindeydiler. "Kaçı-

yorlar," dedi, "korkuyu bu denli korkutan korku nedir ki."

Bir süre sonra bir başka kalabalık oluştu gözlerinin önünde. Bunlar ne kuşa benziyorlardı, ne de bir başka varlığa. Gördüğü kadarıyla uçamıyorlardı. İki uzun bacağın üzerindeki gövdelerini bacaklarının ileri geri kımıldanışlarıyla taşıyorlardı. Başları, yalnızca başları gagası koparılmış bir yırtıcı kuşun başını andırıyordu. Gözleriyse bütün yırtıcı kuşlarınkinden daha keskin ve daha korkulasıydı; tedirgin edici sinsi bir bakışı vardı gözlerinin. Kimilerinin bedeni tüylü, kimilerininki tüysüzdü. Tüysüz olanların, tüylü olanları daha da vahşileştiren, daha da yırtıcılaştıran garip girinti ve çıkıntıları vardı bedenlerinde. Ne tür bir canlıydı bunlar böyle. Bir varlık oldukları söylenemezdi, ne var ne de yoktular; ancak şimdi var olan, ama her an hiç var olmamışçasına yok olan bir şeydiler.

Ne oldukları belli olmayan bu ürkütücü canlılar giderek daha da vahşileştiler. Korkunç bir devinim içindeydiler. Ortalarına aldıkları, kendilerine benzerken asla kendilerinden biri olmayan; yeryüzündeki hiçbir canlıya, hiçbir varlığa benzemeyen; bir varlık mı, yoksa yalnızca bir boşluk mu olduğu belli olmayan bir şeye saldırıyorlardı. Öylesine vahşi, öylesine sinsi, öylesine dost canlısı gözüken bir düşmandılar ki, ortalarına aldıkları kendilerine benzemeyene saldırırlarken kendi içlerinden birine de saldırıyorlardı ansızın. Kendi içlerinden gözlerine kestirdikleri birini çekip ortalarına alıyorlar, kendi soylarından oluşuna bakmadan korkunç acılar çektiriyorlardı ona.

Kendi soylarından kaç tanesini korkunç işkencelerle yiyip bitirdikten sonra, hiç durmadan saldırdıkları, yere yıkıp boğazlamak için büyük çaba harcadıkları, kendi içlerinde var edilip, varlığını kendi içlerinde sürdürürken asla onlardan biri olmayanı, onlardan ayrı, onlardan farklı olanı – bu amansız saldırılarının nedeni de doğalarındaki vahşilikten öte bu olmalıydı – yıkıverdiler ortalarına ansızın. "Öldürüldüm!" dedi o.

Kanını emip beslenmek, daha güçlü, daha yırtıcı, daha vahşi, daha sinsi olmak için küçücük boğazına milyonlarcası birden yapıştı karınca sürüsü gibi.

Büsbütün de kopup gitmemişti hücresinin dışındaki yaşamdan. Yatıp durduğu, fare leşleriyle dolu bu yerde ne aradığını tastamam bilmiyorsa da, buraya gelmeden önce ne olup bittiğini bir parça da olsa anımsamaya başlamıştı : O, gagasız başlı akbabalar tarafından öldürülmüştü ve bu daracık yer mezarıydı onun.

Kapıyı açtıktan sonra kenara çekilen küçük yüzlü adamın arkasından iki asker girdi içeri. Askerler kapının gerisinde durup gözbebeklerini göz çukurlarında bir o tarafa bir bu tarafa kaydırarak pis kokulu, alacakaranlık hücrenin orasına burasına bakındılar. İlk kez görüyor gibiydiler burayı. "Suçu ne ki bunun?" dedi biri birine. "Suçunun ne olduğunu henüz bilen yok," dedi diğeri, "bir suç da gerekli değil hani böyle bir iş için."

Üçü birden ona doğru yürüdüler. Ne kadar da büyüktü askerlerin ayakları. Kapıyı onlara açan üçüncü adamın ayaklarıysa inadına küçüktü.

Askerlerden birinin elinde beyaz bir gömlek vardı. Ona doğru uzatıp duruyordu gömleği. Gömlek ne bir deli gömleğine benziyordu, ne de bir akıllı gömleğine. Öylesine bir gömlekti işte. Dalgalanıp duran beyaz rengi kan kırmızısı oluyordu zaman zaman; ama kan kırmızısı, gözyaşı gibi aşağı doğru akıyorken

daha ilk damla bile yere düşmeden gömleğin rengi yeniden beyaza, o tüyler ürperten kefen beyazına dönüşüyordu.

Askerlerden diğerinin elinde dört köşe, iki ucundan ip geçirilmiş bir kâğıt vardı. Kâğıdın üzerinde, anlaşılmaz bir yazıyla yazılmış bir şeyler bulunuyordu. Asker, elindeki kâğıdı, diğer asker gibi ani hareketlerle – garip sıçrayışlarla birdenbire ileri atılarak – ona doğru uzatıp duruyordu. Askerin gözlerinden, kâğıdı onun boynuna geçirivermek gibi bir düşünce okunuyordu.

Yan yana durup birbirlerine iyice sokulduktan sonra bedenleri hafif öne eğik, başları dik, gözleri üzerinde, temkinli adımlarla üçünün birden yavaş yavaş kendine doğru geldiklerini görünce, korkuyla, hücresinin, baykuş gözünü anımsatacak kadar küçük olan demir parmaklıklı penceresine koştu. Parmaklıklardan kavrayıp ayak parmaklarının üzerinde yükselerek dışarı baktı. Ürperti içinde, "Şafak şafak!" diye bağırdı.

"Korkma," dedi üçü birden, "doğuşun ölüm içindi."

Pencerenin altına, hemen oracığa dizlerinin üzerine düştü.

Ah, ah hiçbir şey de anımsamıyordu. O neden buradaydı, kimdi, neydi, ne yapmıştı. Bir varlıksa o, nasıl bir varlıktı, neden var olmuştu, nasıl var olmuştu. Hiç değilse, doğuşu ölüm için miydi gerçekten, bunu olsun anımsayabilseydi. Ağlamaya başladı. Anımsadığı bir tek şey vardı, ölmüştü o.

Üç adam, onda gördükleri ilk gözyaşıyla birlikte üzerine atıldı. Tutup ayağa kaldırdılar onu. Beyaz gömleği elinde tutan asker, aceleyle gömleği kollarından geçirip iki ucundan kendine doğru çekiştirerek giydirdi. Diğer asker, üzerinde ne yazdığı belli olmayan kâğıdı boynuna takıverdi çabucak. O, birdenbire, "Ama ben öldüm!" dedi sevinç içinde. Küçücük yüzünde ürpertici bir bıyık taşıyan o kuru, çelimsiz adam ileri atıldı hemen, "İnanmayın, yüzyıllardır hep aynı şeyi tekrarlayıp duruyor," diye bağırdı, onun coşkusu onunkinden daha çoktu.

Çaresiz çırpınışlarla kafesin kapıya en uzak olan köşesine kaçtıysa da, bir süre önce onu oraya koyan o kocaman el uzanıp onu oradan aldı. Doğrusu, bir süre önce onu oraya koyuşuna bir anlam verilemediği gibi, onun geri oradan alışına da bir anlam vermek zordu. Bir eliyle yaptığını diğer eliyle yıkmaktan başka neydi ki bu? Ne denli büyük, ne denli güçlü; nasıl da yüceler yücesi olduğunu gösterir eğlenceli bir oyun mu oynuyordu ki? Böyle bir oyun için enikonu güçsüz ve ürkek olan ondan daha iyi bir oyuncak da olamazdı.

Ne korkunç, ne acımasız bir eldi bu böyle. Bütün çırpınışlarına karşın bırakmıyordu onu. Her şey bitmişti artık, asla kurtulamazdı başına gelen bu felaketten.

Tüyleri havada uçuşuyordu. Aç bir sansarın pençeleriyle paralanıyordu.

Nedense el, bütün bedenini avcuna alabilecek denli büyük olduğu halde yalnızca başını kavramıştı. Kısacık ve küçücük bedeni kurtuluşunu, zaten, giderek, güçlükle taşıyabildiği bir yük haline gelmiş olan baştan kopup ayrılmakta görüyor gibi o kocaman elin altında sallanıp duruyordu.

Elin parmakları demir mengene gibi sıkılıyordu. Ne denli yavaş, ne denli acı bir ölümdü bu böyle.

Nefesi kesilmeye başladı. Her şeyin sonu gelmişti artık. Soluk alıp verişleri giderek bir hırıltıya dönüştü. Ve bir anda canı çıkıverdi. "Öldüm!" dedi. ❁

BİR FÜRUZAN OKUMASI

"GÜL MEVSİMİDİR" YA DA BİR TUTKU ÖYKÜSÜ

NEDRET TANYOLAÇ ÖZTOKAT

Gül Mevsimidir bir sevda öyküsü çevresinde, bir döneme ve bir sınıfa ilişkin bir yaşayış biçiminin, tarihsel açıdan önemli bir dönemin ve tutku bağlamında kahramanın yaşadığı bireysel dönüşümün öyküsünü de kapsayarak derin yapıda birçok katmanın içiçe geçerek oluşturduğu bir anlamlama dizgesine dayanır.

GÜL MEVSİMİDİR,[1] öykülemesini iki anlatıcının üstlendiği bir uzunöyküdür. Birinci anlatıcı, öykünün başkişisi Mesaadet Hanım kişisel gözlemlerine dayanan son derece öznel söylemiyle yaşamının bir panoramasını iki ana uzama yerleştirir (İzmir ve İstanbul). İkinci anlatıcı ise kısa bir süreliğine bu ana söyleme karışan üçüncü tekil kişidir. Onun söylemi birincisinin yanında oldukça nesnel kalır. Uzunöykünün içinde ikinci bir anlatı düzeyi olarak beliren bu söylemin özelliği birinci söylemin çizgiselliğini kırmasıdır. Anlatıbilimcilerin deyişiyle bir *katım* (intercalation) söz konusudur.[2] Buradaki katım öznellikten nesnelliğe geçiş olarak algılandığı sürece, bir yandan birinci anlatıcının gözlemlerinin bir tür vurgulanması, hatta doğrulanması ve öykü kişilerini yeni bakış açılarıyla sunma işlevlerini üstlenir, öte yandan da okuyucuya bu kişileri değerlendirmede yeni olanaklar tanır. Okuyucu bu yoldan, gözlemlerini büyük ölçüde birinci anlatıcı Mesaadet Hanım'ın söylemine dayandırmakla birlikte, bu ikinci düzey aracılığıyla Mesaadet Hanım'ı ve söylemini yeniden değerlendirebilecektir. Böylece, ilkin Mesaadet Hanım'ın, ardından da ikinci anlatıcının *odaklayıcı özneler* olarak belirmesiyle, öykünün genelinde başvurulan *değişken odaklayımın,*[3] okuyucunun metin üzerinde gerçekleştireceği bilişsel (cognitif) edimlerini de yönlendireceğini belirtebiliriz.

Genellikle anlatı çözümlemelerinde katım olgusu söz konusuysa eğer, kaçınılmaz biçimde, anlatıyı oluşturan birinci düzeyle ikinci düzey arasında *kapsayan öykü/kapsanan öykü* ikilisinden söz edilir .[4] Greimas katım olgusunu "daha büyük bir anlatının içine bir alt-anlatının yerleştirilmesi" olarak tanımlar [5] ve her iki anlatının birbirinden zamansal ve uzamsal *ayrışım* (disjonction) işlemiyle ayrıldığını belirtir. *Gül Mevsimidir*'i oluşturan iki düzey için de temel bir ayrışıma başvurulmuştur. Birinci anlatıcı Mesaadet Hanım'ın öyküleme yeri ve zamanı, kendi odası ve kendi "şimdi"si olarak verilirken, ikinci anlatıcının öyküleme zaman ve uzamını açıkça tanımlayan bir *gösterim* (deixis) metin yüzeyinde yer al-

mamıştır; ancak kesin olarak bildiğimiz Mesaadet Hanım'ın bulunduğu uzamdan ve zamandan ayrı ve uzak olduğudur. Anlatılan öykünün bir eyleyeni ya da kişisi olmadığını göz önüne alırsak, bu ikinci anlatıcıyı Genette'in terimiyle, *dışöyküsel anlatıcı* olarak tanımlayabiliriz.[6]

Gül Mevsimidir'i oluşturan iki anlatı düzeyi arasındaki bağıntı gerçekte görüldüğü kadar yalın değildir. Salt biçim açısından bakıldığında, 45. ve 59. sayfalar arasında yer alan ve değişik punto ve karakterle dizilmiş olan ikinci anlatı, önünde ve arkasında yer alan, Mesaadet Hanım'ın ağzından aktarılan öyküye oranla, *kapsanan öykü* olarak belirir. Bu durumda da, birinci anlatıcı Mesaadet Hanım'ın anlattığı, *kapsayan öykü* olarak tanımlanabilir. Öte yandan, içerik açısından değişik bir görünüm karşımıza çıkar. İkinci anlatıcının oldukça yansız kalan gözlem ve yargıları birinci anlatıcı Mesaadet Hanım'ı konu alır. Onun kendine olan tutkusunu, sevgisini, (s. 58) ailenin öteki bireylerine beslediği duyguları (ss. 47, 51) vurgular. Onun geçmişini, şimdisini bilmektedir. Böylece, kısa da olsa, ilk anlatılan öyküye göre bir tür üst-anlatı olarak belirir. O zaman, *kapsayan,* bu ikinci düzeydeki kısa anlatı, *kapsanan* da birinci düzeydeki uzun öykü olarak belirir. *Gül Mevsimidir* böylesi hassas bir metinsel denge kurar.

*

İKİNCİ anlatıcının söylemi birincisine oranla çok daha kısa bir zaman diliminde, tek bir uzamda geçen bir olayı anlatır (Mesaadet Hanım'ın güne başlaması). Bir başka deyişle, iki düzey arasında olay, uzam ve zaman açısından tersine çevrilmiş bir orantı söz konusudur. İkinci düzeyde anlatılanlar bir saatlik bir süreyi bile kapsamaz. Ancak anlatıcıların değişikliğe uğramasıyla metin yeni bir hız kazanır. Birinci anlatıcının geriye dönüşlü ve yinelemeli söylemindeki tempo değişikliğe uğrar, süreye ilişkin bir ilerlemeye tanık oluruz : İlkin hizmetçi odaya girer, sonra sırasıyla yaşlı hanımın tuvaleti ve kahvaltısıyla ilgili yapılması gerekenleri gerçekleştirir ve çıkar. Yine de buradaki metinsel devinimi hızlı olarak tanımlayamayız. Bir pazar sabahı güne başlayışın anlatıldığı bu bölümde olayın akışı söyleşimlerle hızlandırılmış gibi dursa da betimlemelerin bir yavaşlama getirdiği gerçektir.

Betimlemeler bir yandan yaşlı kadın ve yaşadığı odayı, öte yandan da hizmetçi kadını kapsar ve temelde birbirinin karşıtı iki varoluşu vurgular. Yaşlı kadının odasını, giyimini hep fazlalıklar belirler. Oda bir yığın özel eşyayla tıka basa doldurulmuştur. Bunlar gereksinimi karşılamaktan çok, yüzeysel ayrıntılar olarak belirir. İpekli, dantelli örtüleri, ipek seccadeleri, Paris adresli şapka kutuları, ceviz karyolası, tuvalet masası, Venedik aynası, piyanosu, boy boy abajurlarıyla... Mesaadet Hanım'ın yetmiş yıllık yaşamının bir özetidir bu oda.

Bir tiyatro sahnesini andıran bu odayla sahibi arasında, sözbilimsel (retorik) açıdan kapsayan-kapsanan, bütün-parça türünden ilişkilerin varlığını saptayabiliriz, böylece oda betimlemesinde bir *düzdeğişmece* (métonymie) kaymasından da söz edebiliriz.

Mesaadet Hanımın yaşadığı odayı kişiliğinin, yaşam birikiminin yansıdığı bir uzam olarak gördüğümüzde somutluklar düzeyinden (nesneler), kavramsal dü-

zeye (kişilik, deneyim, vb.) bir yönelişi kapsar bu düzdeğişmeceli kayma. Burada her ayrıntı genel bir bütün, yaşama ilişkin bir değer dizgesinin içinde yer alır. Bu dizgeyi en iyi vurgulayansa hizmetçinin kendi varlığıdır. Bu her biri zengin bir geçmişin izini taşıyan nesneler bütününün ortasında hizmetçi aynalara yansıyan kendi görüntüsüyle irkilir. Anlatıcının sözleriyle, bu odanın duvarlarını kaplayan "aynalara yapıştırılmış yanlış bir resim gibiydi". (s. 49) Onun bu çekingen davranışlarından üç yıldır bu odaya girip çıkmasına karşın bu ayrıksılık duygusunu yenemediğini öğreniriz.

Bu iki öykü kişisi arasındaki aykırılık en eksiksiz biçimde giysi boyutunda verilmiştir. Yaşlı hanımın uzun etekli, dantel süslü sabahlığı, üşüyünce sırtına geçirdiği etolü, mavi ponponlu yüksek topuklu terlikleri, hizmetçinin el örgüsü çorapları, büyük erkek terlikleri, başına doladığı taraz taraz olmuş örtüyle tümden karşıtlık ilişkisi içindedir. Bu karşıtlık gerçekte aralarındaki ilişkinin türünü verir : izleksel açıdan "*buyuran/buyurulan*" rollerini üstlenmişlerdir. "*Buyuran*" Mesaadet Hanım açısından bu ilişki nefret, tiksinme, hor görme; "*buyurulan*" açısından endişe, boyun eğiş, eziklik, çaresizlik, sıkıntı, bıkkınlık, anlık da olsa, hınçtır. Onların tek yönlü iletişimini anlatan dilsel öğelere baktığımızda aynı izleksel alan saptanır : İhtiyar kadın hizmetçiye "çıkışır", onu "azarlayıp aşağılar", (s. 54) "sertçe üsteler", (s. 55) sesi "öfke dolu", (s.51) "buyurmaya alışık" (s. 52), "ezici, sivri"dir. (s.54) Onun bu hırçınlığı büyük ölçüde yaşından ileri gelse de, bir ölçüde de bu hizmetçiyi kendine değer bulamamasından kaynaklanır. O uşaklara, "vale"lere, dadılara alışıktır, böyle kaba saba hizmetçiler, bu "dağdan inme"ler (s.

Gül Mevsimidir, daha ilk yaklaşımda birden çok okuma ekseninin varlığını okuyucuya duyurur. Temelde kahramanın yaşamı boyunca unutamadığı ve trajik bir biçimde son bulmuş bir sevda öyküsüdür anlatılan.

54) onun özel yaşantısına girmeyi kesinlikle hak etmezler. Mesaadet Hanım, sonuçta, toplumsal değişime güçlükle ayak uydurmaktadır.

Öte yandan, yalnızca hizmetçisine değil, birlikte yaşadığı oğlu, gelini, üç torununa karşı da sevgisiz, acımasız ve uzaktır Mesaadet Hanım; hor görür onları, sürekli eleştirir. Oysa bu güçlü, buyurgan, mirası aracılığıyla birçok kişinin yazgısını elinde tutan Mesaadet Hanım'ın ikilemi okuyucunun gözünden kaçmaz. Ardına sığındığı yaşlı ve hasta rolü, onun mirası peşindeki aile bireylerini etkilemez bile, böylece zorunluluktan da olsa ona tek ve gerçek ilgiyi gösteren bu kaba saba hizmetçiden başkası değildir.

*

BİRİNCİ anlatı düzeyini oluşturan Mesaadet Hanım'ın öyküsü iki alt-bölümü kapsar. Birinci alt-bölümde (ss. 5-44) Mesaadet Hanım'ın İzmir'de geçen çocukluk ve genç kızlık dönemi, ikinci alt-bölümde (ss. 60-82) İstanbul'a ailece yerleşerek bundan sonra bu kentte evli bir kadın olarak geçirdiği dönem anlatılır. Her iki alt-bölüm arasında öykü zamanı ve uzamıyla ilgili bir ayrışım söz konusudur. Öyküleme zamanı ve öyküleme uzamı ise değişime uğramamıştır ve açık *göstericilerle* (déictiques) ("pazar günü", "sabah" ve Mesaadet Hanım'ın "oda"sı) belirtilmiştir. Bu uzun öykünün anlatıcısı Mesaadet Hanım, kendi yaşadığı olayları anlattığına göre, yine Genette'in ünlü anlatıcı sınıflandırmasına dayanarak bir *içöyküsel anlatıcı*dan söz edebiliriz.[7] Öyküyü oluşturan olayları onun gözünden, onun tanıklığına dayanarak izlediğimize göre bu bölümün *odaklayıcı* öznesi olarak belirir. Betisel (figuratif) düzlemde anlatıcı kendini tanımlar, "soylu", "güngörmüş" ve "yetmişlerinde"dir.

Öykü daha ilk yaklaşımda birden çok okuma ekseninin varlığını okuyucuya duyurur. Temelde kahramanın yaşamı boyunca unutamadığı ve trajik bir biçimde son bulmuş bir sevda öyküsüdür anlatılan. Bir başka deyişle, Mesaadet Hanım'ın söyleminin ana eksenini oluşturur Rüştü Şahin'le yaşadığı bu yarım kalmış öykü : Bu ana eksene, toplumsal, tarihsel kimi oluntular, kahramanın aile yaşantısına ilişkin kimi gözlem ve ayrıntılar yine birer okuma ekseni oluşturacak biçimde eklemlenir. Böylece metnin bütününe baktığımızda, *Gül Mevsimidir* bir sevda öyküsü çevresinde, bir döneme ve bir sınıfa ilişkin bir yaşayış biçiminin, tarihsel açıdan önemli bir dönemin ve tutku bağlamında kahramanın yaşadığı bireysel dönüşümün öyküsünü de kapsayarak derin yapıda birçok katmanın iç içe geçerek oluşturduğu bir anlamlama dizgesine dayanır.

Burada anlatılan sevda öyküsü iki kahramanı bir araya getirirken iki toplumsal sınıfı da karşı karşıya getirir. İzmir'in önde gelen ailelerinden Dürrüzadeler'in kızı Mesaadet ailenin hukuk işlerine bakan davavekilinin oğluyla yakınlaşır. Onların tutkuya dönüşen ilişkisinin ayrıntıları iki aile yapısı arasındaki uçuruma da gönderir : Rüştü Şahin "sığıntı kılıklı davavekilinin oğlu", (s. 29) "birtakım davavekillerinin eften püften çocukları"ndan biri (s. 38) olarak Dürrüzadelerce tanımlanırken onun okuma tutkusu da bu para kazanmaya dayalı yaşam biçimi içinde küçümsenir.

Böylece iki ailenin değerler dizgesi kesin bir karşıtlıklar dizgesinde yer alarak

öykünün geçtiği dönemin toplumsal bir özelliği olarak metin yüzeyinde önemli bir izleksel eksen oluşturur. Bir yanda da para ve rahat yaşam gibi bireysel değerler ardındaki Mesaadet'in ailesi, öbür yanda toplumsal kavgaların içindeki Rüştü Şahin'in ailesi. Bir yanda zengin konaklarda yetişen ve tek amacı Rüştü Şahin olan Mesaadet, öbür yanda yoksul bir eviçinden çıkan ve sevdiği kıza, savaşta kazanmayı umduğu başarının getireceği toplumsal saygınlıkla ulaşmayı amaçlayan Rüştü Şahin.

İki gencin ilişkisi İzmir'in işgali dönemine denk gelir ve Rüştü Şahin'in Yunanlılara karşı mücadeleye katılması ve şehit olmasıyla son bulur. Metin yüzeyinde bu tarihsel olay türlü zaman öğeleriyle belirtilmiştir. Yakınlaşmalarının başlangıcını şöyle tarihlendirir Mesaadet Hanım : "Daha İzmir'e Yunanlılar girmemişti. Savaş kargaşasına düşüp; babamla annem odalara kapanarak bitmez konuşmalara dalmamıştı", "15 Mayıstı İzmir'e Yunanlılar girdiğinde". (s. 15) Rüştü Şahin'in, "yepyeni, yoksullukların arka kapıdan kovulmayacağı bir yurt" (s. 18) ülküsüyle savaşa katılma kararını on yedisindeki Mesaadet anlayamaz : "Savaşa katılmayabilirdi. Bir onun gitmesiyle zafer kazanılmazdı", (s.15) "boş yere öldü". (s. 12) Bir kez daha apayrı değer yargıları söz konusudur. "İnançlı" (s. 16) Rüştü Şahin toplumsal ülkü uğruna can verirken, konaktakilerin yaşamı çok fazla değişmez, çok çok arazilerini satıp altına çevirerek geleceklerini güvence altına alırlar. İşgal sırasında limandan Rumca şarkılar gelirken, Dürrüzadelerin konağında "değil savaşmak, elini kanatan yoktu." (s.17) Kaldı ki, anlatıcının deyişiyle bu gibi ailelerden askere giden de yoktu, bedel karşılığı askerlik yapıyorlardı, çünkü, "onlar değerliydiler, bilgiliydiler, kolay yetişmiyorlardı, kolay harcanamazlardı". (s. 10)

Ait oldukları farklı toplum kesimlerine özgü bu çelişen değer yargıları bir yana, iki gencin kısacık ilişkisi tutku doludur. Her ikisi de izleksel düzlemde "tutkulu özne" rollerini yüklenirler. Rüştü Şahin'in ateşli dokunuşlarıyla genç kızın gözlerinden yaşlar gelir, bayılacakmış gibi olur, (s. 12) "sevda alazı" her yanını sarar. (s. 25)

Bu tutku öyküsünün Rüştü Şahin'in şehitliğiyle son bulması ve Mesaadet'in ailesinin İstanbul'a yerleşmesiyle genç kız büyük bir değişime uğrar. "Yarı deli Edadil kalfadan başka" (s. 37) dertleşecek kimsesi olmayan Mesaadet'i ayrılığın yanı sıra bir de annesinin duyarsızlığı yıkar. Perran Hanım'ın bu uzak tavrı kızının içine işlemiştir işlemesine, ancak kendisi de anne olduğunda farklı davranmayacaktır, şöyle der : "Nasıl olmam doğruysa öyle olmamı öğrettiler bana. Beni nasıl görmek istiyorlarsa öyle göründüm", (s. 35) böylece büyük aile kuralları işlemiş, kadınlık, annelik rolü değişime uğramadan Perran Hanım'dan Mesaadet'e aktarılmıştır.[8]

Mesaadet Hanım'ın söyleminin ikinci bölümü İstanbul'da sürdürdüğü debdebeli yaşamı anlatır. Burada artık ikinci Mesaadet karşımızdadır. Birbirinden şık, pahalı giysiler içinde balolardan operetlere, kutlamalardan sinemalara koşturan yabancı diller bilen yüksek bir memur karısıdır Mesaadet. Rüştü Şahin için ağlayan genç kızı içine gömer. Dönüşümünü şöyle anlatır : "Mutsuzluğumun onmaz acılarıyla yüklüyken bir kıyıda katı, rahat bakan biri vardı : Bu yeni Mesaadet'ti. Ellerinde devekuşundan yapılma balo yelpazesiyle bekliyordu. Saten,

taşlı iskarpinlerinin tekinin topuğunu sinirli sinirli vuruyordu yere, dövünen, gözleri ağlamaktan şişmiş çatı arasındaki Mesaadet'e bakıyordu alaycı." (s.36) Mesaadet bundan böyle Perran Hanım'ın yoğurduğu model olarak yaşayacağı İstanbul'a giderken "Deli, tutkun Mesaadet İzmir'de" bırakılır, yeni Mesaadet ise vapurun güvertesinde gözleri buğulu, "Kalan küçük Mesaadet'e yazık oldu," diye düşünmekten kendini alıkoyamaz. (s. 72)

İstanbul Mesaadet Hanım'ın sevgisiz bir evlilik bağlamında "fettan kadın" izleksel rolüne büründüğü uzamdır. Mal ortaklığına dayalı, duygusal alış-verişten yoksun otuz beş yıllık evliliği boyunca Mesaadet çevresindeki hayran erkeklerden bazılarının yakınlaşmalarına göz yumduğunu açıklar. Gerçekte bu tür erkekler onun için bir araçtır : Onların tutkun bakışlarında en iyi bildiği işi, kendine hayran olmayı sürdürür. Mesaadet Hanım'ın kuralları belli bir oyun olarak yaşanan evliliğindeki duygusal iletişim kendi ailesiyle yaşadığı soğuk, sağır iletişimden farklı değildir. Rüştü Şahin'in yanındaki içtenliğinin kırıntısını göstermediği kocasının gözünde "kokusuz bir çiçek"tir. (s. 24) Evliliğini "oyun oynar gibi" sürdürür. Özellikle de kocasının "kapatma"larını öğrendiğinde, "soyluluğunun" gerektirdiğini yapar, kocasının yanında "seven ve acı çeken" (s. 22) kadını oynar. Böylece İzmir, saf, içten, sevdiğine tutkulu Mesaadet'in *olmak* boyutundaki varoluşunu gösteren, İstanbul ise rol yapan, kendine tutkun, baş döndürmeyi seven Mesaadet'in *görünmek* boyutundaki varoluşunu gösteren birer bilişsel uzam olarak belirir metinde.

*

İNSAN ilişkilerinin görünüşle, görüntüyle, yüzeyselliklerle sınırlandığı bir yalnızlık evreninde Mesaadet Hanım'ın tek ve gerçek sevgi nesnesi kendisidir; onun yaşamı boyunca kurmayı başardığı tek ve gerçek iletişimse kendi duyguları ve bilinci arasındaki içkonuşmadır.[9]

[1]Füruzan, *Gül Mevsimidir,* İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1996

[2]Tahsin Yücel, *Anlatı Yerlemleri*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1993, s. 42

[3]G. Genette, *Figures III*, Paris, Seuil, 1972, s. 207

[4]Tahsin Yücel, a.g.y., s. 171

[5]A.-J. Greimas, *Maupassant. La sémiotique du texte : exercices pratiques,* Paris, Seuil, 1976, s. 40

[6]G. Genette, a.g.y., s. 255

[7]G. GENETTE, a.g.y., s. 255

[8]Mesaadet'in ailesiyle ilgili değerlendirmelerinden : "Sevgi ölçülü olmalıdır (...) Ben beni sevdikleri gibi sevdim çocuklarımı." (s. 61) "Acımasızlığı bana oğlum, gelinim, torunlarım, annem, babam öğretti." (s.20)

[9]Semih Gümüş, çağdaş roman sanatında "kişi"lerle ilgili gözlemlerini aktarırken söyleşim ve içkonuşma gibi tekniklerle kişilerin romanın içeylemi içinde oluştuğuna dikkat çeker. Bu gözlemleri, elimizdeki yapıt için de bir anahtar olarak görüyoruz. *Roman Kitabı,* İstanbul, Adam Yayınları, 1991, ss. 26-27

FAİK BERCMEN

Kurtaramadığım Kadın

RESSAM arkadaşım anlatacaklarının tablosunu canlandırmağa çalışır gibi gözlerini hafifçe kısıp durdu ve parmağile bir kavis çizerek :

– Şimdi, her ne vakit acemice boyanmış, yanakları al al, saçları oksijenli ve davetkâr bakışlı bir kadın görsem yüreğime bir sıkıntı oturur, kendimde bir rahatsızlık duyar ve şu eski vakayı hatırlarım, dedi.

O zaman çok gençtim; işlerim berbat gidiyordu. Zarzor karnımı doyurabilecek bir haldeydim. Arkamda eski bir elbise, başımda rengi değişmiş bir şapkayla gezerdim. Issız, kenar bir mahallenin dar ve çamurlu bir sokağında oturuyordum. Odam, binanın en üst katında ufarak balkonlu dört köşeli bir şeydi. Bütün evlerin bacalarından çıkan dumanları bir gırtlak gibi yutardı; bu yüzden duvarlar adetâ kararmış gibi idi..

Ancak pencerelere yetecek kadar perdem olduğu için balkon kapısının camları çıplak kalırdı. Çoğu benim gibi ve benden daha fakir olan komşularımla konuşmazdım ama, hemen hemen hepsini bütün hususiyetleriyle, hayati teferruatlariyle uzaktan tanıyordum. Çünkü, aşağı yukarı her gün, komşular, pencerelerinden biribirlerine her günkü hâdiseleri anlatırlardı. Çocuklarının boğmaca öksürüğü... İşsiz kalan kocalarının küfürlerini ve sabahtan akşama kadar söğüp sayışı.. Kömürsüzlük derdi.. Bakkalın borca vermemesi, ekmekçiye de yüzlerinin kalmadığı.. Ayşenin tütünden kovulduğu, Zehranın yağlı bir herif bulduğu, eskicilerin kızı Eminenin bir türlü kocaya varamadığı... ilh. neleri var ve neleri yoksa, içlerini, dışlarını, bütün dedikodularını bu pencere müsahabelerinden öğrenirdim.

Artık sokağın içindeki evlerde ayrı ayrı kaç kişi oturduğunu oradakilerin ne iş yaptıklarını, ne kadar kazandıklarını, haftada karılarını kaç defa sevdiklerini ve kaç defa dövdüklerini, tenekeci Mustafanın bütün haftalığını bir Rum kızına yedirdiğini hulâsa her şeylerini biliyordum...

❁

FAKİR fukaranın binbir lânet ve küfür savurduğu belâlı ve dondurucu bir kış günü idi. Ben böyle kış günlerinin çoğunu kibarlar ve zenginler gibi yatakta geçirirdim. Odanın bütün çerçevelerinden müthiş bir rüzgâr girer ve her tarafı âdetâ buz kaplardı. Kazandığım para ile ancak karnımı doyurduğum için mangal veya soba yakamıyordum. İşte bu yüzden, siyah demir karyolamın içinde, cılız yorganıma sarılarak büzülür, ısınmağa çalışırdım. Kalkıp otursam donuyor ve titriyordum; soğuk her tarafı kamçılıyor ve beni zıpzıp zıplatıyordu.

Desen : Fikret Mualla

İşte o uğursuz kış gününde ben yatağımda keyf çatarken, her ne pahasına olursa olsun kendilerini lâf etmekten alıkoyamıyan komşulardan karşılıklı iki tanesinin penceresi açıldı. Bir ses ötekine :

– Ayol Nahide, dedi, Ali dün gece hastahanede ölmüş zavallı. Rabiacık pek perişan oldu.. Sorma kardeş sorma..

Tafsilâtı dinliyemedim. Fukaracıkların ölümü pek sessiz, pek gürültüsüz oluyordu. Dul tazenin ne hıçkırıklarını ne de bağırıp çağırışlarını duymamıştım. Anlaşılan onların ıztırabı da, matemleri de, inlemeleri de talihleri ve yoksullukları gibi dilsiz ve sağırdı.

Dul kadıncağıza pek acımıştım. Tütün amelesi Alinin karısını şöyle böyle tanıyordum. Hava iyi olduğu zamanlar, bazan balkona çıktığım vakitlerde onu, penceresinin kenarına yaslanmış, mavi gözlerini bir yere dikmiş düşünceli bir halde görürdüm. On dokuz yaşlarında görünüyordu, beyaz ensesine doğru dökülen sarı bukleleri ile ve ince çizgili yüzile güzel denecek bir derecedeydi.

O da beni tanırdı; vaziyetlerimizin benzerliğinden olacak, sıcak ve samimi bir şekilde bana selâm verir ve bazı defa uzaktan hatırımı ve işimi sorardı. Ben de karşılık olarak hastahanede yatan kocasının sıhhatını öğrenmeğe çalışırdım. Fakat her defasında onu daha ümitsiz ve daha solgun bulurdum. Şimdi demek zavallıcığın ümit edecek bir tarafı da kalmamıştı.

❋

Bu haber üzerinden bir aydan fazla bir müddet geçmişti. Yine pencere sohbetlerinden öğrenmiştim ki, dul taze elli kuruş gündelikle kocasının yerine çalışmağa başlamış. Pazar günleri pencerenin önünde oturuyor ve saatlarca kımıldanmaksızın kalıyordu. Bazan göz göze geliyorduk; o vakıt bana manasız ve fersiz gözlerini dikiyor, dakikalarca bakıyordu.

Takvimin yine altmış yetmiş yaprağı koparılıp buzlu kışın çamurlu sokağına fırlatılmıştı. Artık sokak kış belâsından kurtulmuştu. Şimdi evde oturamıyordum, mütemadiyen kırlara çıkıyor, dolaşıyor ve kışdan donmuş olan içimi baharın ılık ve kokulu havasile ısıtmağa uğraşıyordum...

Bir pazar günü evden çıkarken Rabiaya rastladım; o da beni görerek şaşırmış ve duraklamıştı. Bana bir şeyler söylemek istiyor gibi idi. Yaklaştım :

– Bir şey mi istiyorsunuz?

Büsbütün şaşırıp kızardı :

– Ha.. hayır.. Hatırınızı soracaktım.

– Teşekkür ederim nereye gidiyordunuz?

– Hiç şöyle çıktım, canım sıkılıyor da..

Yanyana biraz yürüdük.

O günü, kırlarda, su kenarlarında, gölgeler altında beraber geçirdik. Ona birçok şeyler anlatıyordum; sözlerimden hoşlanmış gibi boyuna, basit bir sevkitabiî neticesiyle narin vücudunu sarsan kahkahalar atıyordu. Aramızda sıkı bir dostluk başlamıştı.

Yine böyle bir pazar günü kırlarda dolaşırken nasıl oldu şimdi pek hatırlayamıyorum, parmaklarımız biribirini arayıp kenetlendi, sonra da...

❁

Buna aşk falan denemezdi.. Sevişmek fıkaraların hakkı ve harcı olmasa gerektir, fakat işte biz biribirimize bağlanmıştık. Tabiî bir cazibe bizi birleştiriyordu. Biribirimizden hoşlanıyor ve bu hoşlanmadan sonsuz bir zevk duyuyorduk.

Bununla beraber bu macera bende hüzünle karışık bir bahtiyarlık uyandırıyordu. İki üç ay böyle yaşadık.

Bir gece koşa koşa odama geldi. İşten çıkarılmıştı. Patron fazla amelelere yol vermişti. Bunu anlatırken kendini tutamadı ve ağlamağa başladı. Çırpınıyor ve ne ya-

Faik Bercmen (1916; A. Faik Bercavî) Lübnan'da, Beyrut yakınlarındaki Berca kasabasında doğdu. İki yaşındayken babası öldü. 1924'te Lübnan'dan Türkiye'ye göç ettiler. İstanbul Lisesi'nde okudu. Edebiyat Fakültesi'nin ikinci sınıfındayken "Nâzım Hikmet'in adamı" savıyla tutuklandı. 1938'de gazeteciliğe başladı. İkinci Dünya Savaşı'nda Bulgaristan, Romanya, Ukrayna'da faşizme karşı gönüllü olarak savaştı. 1948-1959 yılları arasında Amerika, Mısır, Fransa ve Lübnan'da yaşadı. 1959'da Fransa'ya yerleşti, kendini bütünüyle resme verdi. Çeşitli ülkelerde elliye yakın resim sergisi açtı. Halen Fransa'da yaşayan Faik Bercmen'in 1946'da yayımlanmış *İslamda Sosyalizm* adlı bir kitabı vardır. Ayrıca *Nâzım'la 1933-1938 Yılları* adlı bir kitabı daha yayımlandı (1992; yeni basımı Mayıs 1995, Adam Yayınları). • "Kurtaramadığım Kadın" öyküsü, Fikret Mualla'nın deseniyle birlikte, "S.E.S." dergisinde yayımlanmış (7 Haziran 1939, No : 1).

pacağını benden soruyordu..

Hey gidi köpoğlu dünya hey!... Soframda ikinci bir mideyi dolduracak bir tek fazla lokma yoktu. Zaten olan bir tek lokma beni bile doyuramıyordu. Bir alçak gibi onu boş sözlerle avutmağa uğraştım.

Başka kapılara baş vurdu, her yer dolu idi. Hizmetçiliğe girmek istedi, bir hafta tutunamadı; evin büyük, küçük beylerinin keyfini yapmak zoruna gidiyordu. Bir dişçinin yanına girdi. Orada da beş altı gün duramadı, dişçi ondan birkaç türlü iş istiyordu. Nereye baş vurup girdi ise olmadı, her yerde ondan asıl hizmetinden başka ikinci bir hizmet istiyorlardı.

Ona karşı bir şey yapamadığım için kendime lânet ederek yavaş yavaş ondan kaçmağa başladım. Onun bu perişanlığı bana müthiş bir ıztırap veriyordu..

Artık pazar gezintilerimizi seyrekleştirmiştik. Hiç birimizde cesaret yoktu. Bir gün yalnız başıma dolaşırken ıssız bir yerde onu şişman, üstü başı temizce bir adamla gördüm. O ise beni görememişti.

Yine pencere sohbetlerinden dul tazenin gitgide işi ilerilettiğini duyuyordum.

Bir gece eve dönerken ona ilk rastladığım yerde tesadüf ettim. Beni görünce eski şaşkınlıkları gibi bir ürkeklik geçirdi, durdu. Yanına yaklaşınca göğsüme sokularak ağlamağa koyuldu. Saçlarını okşadım; hem ağlıyor ve hem de :

– Artık ölmek istiyorum, diyordu, bu çirkin ve iğrenç hayattan bıktım,

Ah, ne zor ne zor bilsen!..

Fazla söyliyemedi, hıçkırıklar sesini boğuyordu.

– Seni kurtarmalıyım, dedim.

Acı acı güldü :

– Artık geçti.. Hem beni kurtaramazsın, ki, nasıl?.. Ne yapabilirsin?

Evet nasıl kurtaracaktım. Hicapla başım önüme iğildi :

– Çalış!

– Hepsi aynı değil mi? Girdiğim kapılarda da evvelâ benden bunu istiyorlar!..

Sustum ve ayrıldık..

Bir müddet sonra onun bir erkekle beraber mahalleden gitmiş olduğunu öğrendim. Bunu müteakip ondan bahsedildiğini hiç duymadım. Bir karanlık uçuruma düşüp kaybolmuştu sanki..

Bu maceradan, bende acı, düşündürücü birçok şeyler kaldı. Aylarca hattâ senelerce bir kadının yüzüne "o" bakışla bakamadım. Nerede genç, güzel bir dula veya bir kıza rastlasam gözlerim hicabla ve ıztırapla önüme iğilir..

Ve işte, şimdi, her ne vakıt mübalâğalı bir şekilde yanakları boyalı, gözlerinin altı mor, yarım topuklu iskarpinini sürükliye sürükliye karşılaştığı erkeklere davetkâr bakışlar atan bir kadın görsem, yüreğim bir tuhaf olur, gözlerim bulanır, ve bu eski hatıranın tedaîsile ürperirim; ve bir uçurumun kenarına yaklaşırken görüp kurtaramadığım o tütün amelesinin dul ve taze karısı solgun yüzile ve bukleli sarı saçlarile karşımda canlanır... ❀

YAZMA BİLİNCİNİN YURDUNDA

FERİDUN ANDAÇ

İnsan, yazı yazdığı için toprağa kakılmaz; gömüldüğü için, başka bir yere gidemediği için yazar.

– Çehov

I

MAKSİM GORKİ, anılarında, kendi okuma serüveninden söz ederken, bir yerde şunları söylüyor : "...yaşamın gerçekliklerine kitapların penceresinden bakmak, gözlerimi kamaştırmış, körleştirmişti beni. Ancak, öğretmenlerin en akıllısı ve yeğini olan yaşam, benim o hoş körlüğümü giderdi." (*Edebiyat Yaşamım*, s.14)

Kuşkusuz, yazan biri için, kitaplarla sarmalanan bir dünya kadar yaşamın tanıklığı da önemlidir. Kitaplar bir yolun önünü açar. Hayata bakışın yolunu yordamını öğretmekle birlikte, yazma bilincini geliştirebilir insanın. Ama bu buluşma an'ında en belirleyici olan şey de yazarın yaşadığı/tanıklık ettiği yaşama ortamının gerçeklikleridir diyebiliriz. Çünkü bu ortam onun duygu, düşünce dünyasını biçimleyendir. İnsanın yaşadığı o ortamdaki oluşma süreci'nde edinilenler bir yaşam boyu izlerini sürdürür. Koşullar, mekânlar değişse de, o ortamın biçimleyici/etkileyici yanları değişmez; izleri, etkileri kolay kolay silinmez.

Yazıya yönelen, yazma eylemini yurt edinen birisi için bu ortamın etkileyiciliği, biçimleyiciliği kaçınılmaz bir gerçektir. Yazarın doğası burada biçim alır. Yazı evreninin yurtluğu burada kurulur, çiçeklenir, boy verir. Dilinin aitliği ise bu koyakta renklenir, sese, söze dönüşür.

Ne denli, 'yazarın yurdu dilidir', denilse de; çoğunlukta bu dilin coğrafyası belirleyici bir yan taşır. Yani, yazarın yaşama ortamının – bu biçimleyicilikteki – ilk izleridir önemli olan. Evet, dil yazarın doğasıdır. Bu doğanın oluşmasında ise, ait olduğu yer önem kazanır.

Çehov'un eşsiz bir ironiyle bezeli dünyasında Taganrog kıyılarının etkisi, izi yadsınamaz. Hatta denilebilir ki, onun öykü evreninin biçimleyici yanı burada oluşmuştur. Yaşadığı aile ortamı, tanık olduğu olaylar düşünce dünyasını biçimler. 1876'da Moskova'ya göçünceye kadar, buradan edindikleri ileride Çehov'un öykü evreninin bütünleyici yanlarını oluşturacaktır.

Yaşama ortamı yazarın düşünce evreninin, söz dokusunun, yaratıcılığının kaynaklarını biçimlediği gibi; yazınsal eğilimlerini/yönelimlerini de belirler. Bunun örneklerine dünya yazınında olduğu gibi yazınımızda da rastlamak mümkün.

II

Yeni Zelanda doğumlu İngiliz yazar Katherine Mansfield, 22 Ocak 1916'da günlüğüne şu notu düşer : "Şimdi-şimdi kendi ülkeme ilişkin anılarımı yazmak istiyorum. Evet, birikimimi tüketinceye dek kendi ülkem hakkında yazmak istiyorum. Yalnızca, karde-

şimle ben orada doğduğumuz için ülkeme ödemem gereken 'kutsal bir borç' olduğu için değil, aynı zamanda, düşüncelerimde onunla birlikte anımsadığımız bütün yerlerde dolaştığım için. Onlardan hiçbir zaman uzaklaşmadım. Onları yazarak yeniden canlandırmak istiyorum." (*Bir Hüznün Güncesi*, s.101)

1898'de Yeni Zelanda'da doğan Mansfield, Queens College'da okumak üzere Londra'ya geldiğinde on dört yaşındadır. Nereye giderse gitsin, doğduğu yerin izleri silinmez hiç. Bu satırları Fransa'da, Bondal'da yazar. "Uzaklaşma"dıkları, "yazarak yeniden canlandırmak" istedikleri bir anlamda da 'kendini gerçekleştirme' eylemidir. Burada başat olan da ait olduğu 'yer'dir, orada yaşanılanların izleridir. Geldiği konumdaki başkalaşım ise onda bir arayışı yaşatır, onu bir seçimin kıyısına getirir : "Yalnızca seçeceğim biçim bütün bütün değişti. Nesnelerin aynı görünümüyle ilgilenmiyorum artık. Yaşamış ya da öykülerime koymak istediğim insanlar artık ilgilendirmiyor beni. Öykülerimin konuları karşısında tam anlamıyla ilgisiz kalıyorum. Bu insanların var oldukları kabul edildiğine, tüm ayrımlar, karmaşıklıklar, kararlar onların kişiliklerine bağlı olduğuna göre, ben niçin yazayım onları? Bana yakın değiller. Beni onlara bağlayan bütün yapay iplikler kopuk." (agy, s. 101) Durduğu kıyı ise, "hiçbir zaman uzaklaşama"dıklarıdır. Burada, kopulamayan bir duygu selintisini de yaşar Mansfield : "Ah, insanlar, oradaki sevdiğimiz insanlar; onları da yazmak istiyorum. Bir başka 'sevgi borcu' bu. Ah, keşfedilmemiş ülkemin bir an için Eski Dünyanın gözlerinin önünde belirmesini istiyorum. Gizemli bir şey olmalı bu, yüzer gibi. Soluk almalı. 'O odalardan biri' olmalı. Her şeyi anlatacağım, 75 numaralı evde çamaşır sepetinin nasıl gıcırdadığını bile. Ama her şey bir gizem duygusu, bir görkem, bir günbatımı ışığıyla anlatılmalı; çünkü sen, ülkemin küçük güneşi, battın. Dünyanın göz kamaştırıcı kıyısından aşağıya düştün. Şimdi ben oynamalıyım rolümü." (agy, ss.101-102)

Mansfield, yazarken hep o duyguyu yaşar, "Yeni Zelanda'nın havasına girmek" ister. Yazınsal yaratıcılıkta dilinin yurduna, sözünün barınağına dönmek kaçınılmaz bir şeydir yazar için.

II

Yazar, bu yurtsama duygusunu hep yaşar. Yaşadığı kentin değişen yüzü ona yazılabilecek, anılarıyla yaşanabilecek bir sokağın izlerine düşürür bazen. Ya da sürüklenip gelinen yerdeki konumu onu yazma bilincinin, yazınsal yaratıcılığının kaynaklarına döndürür. Gerçeklikte var olanlar; yazına eylemine yönelişte yeni bir anlam kazanır. Kuşkusuz yaşamdan ve kitaplardan edinilenlerle kurulan bir dünyanın kapıları açılınca yazarın asıl yurdunu görürüz. Bu da onun yazıp ortaya koyduklarıdır. O dil/düş evreninin çekim odağında anlatılan/kurulan *öykü* kadar, *anlatıcı*nın getirdikleri de okurda iz bırakır.

İşte bu noktada *anlatıcı*nın getirdiklerine dikkatlice dönüp bakınca; yazarın söz ve yazı evreninin rengini, dokusunu görürüz. Bir yazarı/anlatıcıyı diğerinden farklı, ilginç ya da değişik kılan da budur. Her birinin yazma bilinci farklı ortamlarda, farklı durumlarda biçim almıştır çünkü. Yaşama ortamından gelenlerle sözel ve kültürel etkinlikleriyle buluşanlardır onu var eden, kimliğini oluşturan.

İnsanın yaşamdaki bütün etkinliklerini yazıya dönüştürme ya da yazı ile anlatabilmede *yazar*ın, bu süreçte oluşan, *yazma bilinci* önemlidir. Sonrası hep bu kaynağın üzerine kurulur, gelişir; yol yön alır. Yazı evreninin kuşatıcılığında hep aynı yazı, aynı kitap yazılıp; aynı sözler söylenmese de; buradan ağanlar sürekli olarak *yazma bilinci*nin arka planındadırlar. Bu, yazar için, zamanla bir tür ivmeye dönüşür. Yazma sorumluluğu bu bilincin açılma/kapanma an'larında yeğinlik kazanır. Yazarın yaşama, yaşanılanlara dair söyleyecek sözü hep birikecektir.

Yazarın/anlatıcının anlatı evreninin kurulması, yazma bilincinin oluşmasında yaşama ortamının gerçeklikleri, bunlara tanıklık etme (bilinçlilik an'ıdır yazarın) önemlidir. Bu *bilinçlilik anı* yaşadığını bilmek/anlamak/öğrenmekle başlar; *üstdil* kurmaya geçişle de yaratıcı kimliği(ni)n işlevi ortaya çıkar. Sonrasında ise, bildiğimiz gibi; onun söz ve yazı coğrafyası oluşmuş, kendi adası yavaş yavaş kurulmuştur. Yazılan ilk metin *İthake*'ye ulaşma, orada yaşama veya yaşanılanları anma özlemiyle örülmüştür belki! Ama sonrasında gelenler; tümüyle içine girilen yazma uğraşının vazgeçilmezliğini, kurtarıcı rolünü duyumsatıcı düzeydedirler. Bir de *yazma bilincinin yurdu*nu önemseticidirler.

❁

AYLA KUTLU ile Osman Şahin bu serüvenin tanıklığını yazdıklarıyla getiren iki yazarımız. *Öykünün dönencesi*nde, işte bu sözünü ettiğimiz, *yazma bilincinin yurdu*na doğru yolculuğa çıkarıyorlar bizleri.

Ayla Kutlu (1938) yazıya ilkten öyküyle başladı, yazın yaşamımıza girişi de öyküleriyle oldu. Ardından romanları geldi. Sonra, öykünün onun için vazgeçilemeyeceğini kanıtlayan *Hüsnüyusuf Güzellemesi* (1984), *Sen de Gitme Triyandafilis* (1990), *Mekruh Kadınlar Mezarlığı* (1995) öykü birikimleriyle okurunu buluşturdu. Kutlu'nun öykü evreninin kuşatıcılığını, etkileyiciliğini hemence ele veren bu anlatılarının süzülüp geldiği coğrafyayı, dahası yazarın *yazma bilincinin yurdu*nu tanımaya ilk adımı "Yüreği Yakalamak"la atmanızı dilerim.

Osman Şahin (1938) *Kırmızı Yel* öyküsüyle yazın dünyamıza adımını attı. (Bu öyküsüyle TRT 1970 Sanat Ödülleri yarışmasında Başarı Ödülü'nü kazanmıştı.) 1971'de aynı adla kitaplaşan ilk öykülerinde farklı bir duyarlılık, farklı bir coğrafyadan izler getiriyordu Şahin. Bunu izleyen *Acenta Mirza* (1974), *Ağız İçinde Dil Gibi* (1980), *Acı Duman* (1983), *Kolları Bağlı Doğan* (1988), *Ay Bazen Mavidir* (1989), *Selam Ateşleri* (1993) öykü kitapları onun yazın uğraşısının biçimlenme, gelişme süreçlerini oylumlu biçimde ortaya koyan ürünlerden oluşuyor. Şahin'in, öykücülüğümüze apayrı bir çizgi, apayrı bir duyarlık evreni getirdiğini burada belirtmek gerekiyor. Onun bu evreninin biçimlendiği yaşama ortamının gerçekliğini bu denemesinde bulacağız. ❍

❁

YÜREĞİ YAKALAMAK

AYLA KUTLU

İNSANIN özgün bir öykü dünyasının oluşması için galiba iki ayrı yoğunlaşmaya gereksinmesi var. Bunlardan ilki, yaşadıklarının anılarında ve belleğinde yerleşmesi ile bu yerleşimin sistematiği, öbürü yaşanmakta olan zaman içinde yazarı kuşatan toplumsal gerçekler.

Ben öyküyü uzun soluklu bir şiir gibi algılıyorum. Şiirde nasıl bir dizeden yola çıkılıyorsa, benim öykülerimin oluşum süreci de böyle başlıyor. Özellikle Hatay'da geçen öyküler. Nereden, nasıl başlayacağını birden yakalayıveriyorum. İçimdeki kıpırdanışın solup gitmeyeceğini, beni harekete geçireceğini biliyorum. Mekân, mevsim ve ışık çok etkili.

Örnek : Mercan'ın evi olarak anlattığım yeri bir akşam alacasında görmem, "Mer-

Ayla Kutlu : İnsan yaşadığı yerin doğasının, içinde bulunduğu çevrenin özelliklerinin farkına erken yaşta varırsa, bu daha sonra yeni olayları, insanları, oluşumları algılamasını kolaylaştırıyor, dünyasını zengin kılıyor. Sanki üstünüze doğru kesilmeyen bir rüzgâr esiyor, siz ona tutunuyorsunuz. Onunla gelen işçiliği, güzellikleri, birikimi yitirmiyor, yeni bileşimler yaratıyorsunuz. Bundan sonra izin veriyorsunuz : Gitsinler, birilerini bulup onlarda da biriksinler diye. Sanat bu olmalı.

can'a Güzelleme" öyküsünü oluşturdu. Dağlardaki ışıklar eflatundu, batıdaki denizin üstündeyse hâlâ kızıl. Bin bir yeşil bitki çılgın gibi birbiriyle kucaklaşmıştı. Evin bahçesindeki ağaçların gölgeleri kararmıştı, çiçekler net renklerini yitirmiş, çizgileri gölgelenmişti. Dereciği görmüyor, sesini duyuyordum. Çiçekli, tohumlu, dikenli bitkiler üstüne kapanmışlardı. Burada süren yaşam sıradan olamazdı. Hayvanlar belleksiz bir doygunlukla çok mutluydular. Karınları tok, ağız tatları yerindeydi. Vermek için çırpınan doğanın içindeki insanlar sinirli ve aç kalma kaygısıyla dolu değillerdi. Yaşayanlar dingin ve acelesizdi.

İki yılda oluşturdum öyküyü. Oraya birkaç kez gittim. O şiirsel dünyayı ilk defaki gibi yakalayamadım, ama her defasında başka yaşam gerçeklikleri eklendi beni etkileyen resme ve oluşturmaya koyulduğum olaylara.

Yıllar önce şöyle bir şey düşünmüşüm : "İnsan, bir güzelliği gördüğünde, bir resmi özlediğini hatırlıyor. Çocukluğunun algılamaları üstünde sabitleştirilmiş bir resim bu. Bu resmin sınırları hiçbir kâğıt üstünde bitmiyor. Dışarı taşıyor. Hiçbir metin yetmiyor o yüzden."

Eskiden beri insanın iç dünyasının dış çevreden daha çok etkili olduğunu, etkili görselliği ve algılamayı bunun sağladığını düşünmüşümdür. Eğer tersi olsaydı, insanların ortak şeyler görmeleri gerekirdi. Görmüyorlar... İçsel coğrafyamızın oluşumu en önemli etken. Yalnızca bu da değil : İnsanın dünyaya bakışı, değer yargıları, insana yaklaşımı da çok etkili ve ben mekâna, mevsimlere ışığın değişkenliğine aşkla bağlıyım.

İnsan yaşadığı yerin doğasının, içinde bulunduğu çevrenin özelliklerinin farkına erken yaşta varırsa, bu daha sonra yeni olayları, insanları, oluşumları algılamasını kolaylaştırıyor, dünyasını zengin kılıyor. Sanki üstünüze doğru kesilmeyen bir rüzgâr esiyor, siz ona tutunuyorsunuz. Onunla gelen işçiliği, güzellikleri, birikimi yitirmiyor, yeni bileşimler yaratıyorsunuz. Bundan sonra izin veriyorsunuz : Gitsinler, birilerini bulup on-

larda da biriksinler diye. Sanat bu olmalı. Bana bu rüzgârın aştığı mekânların da ruhları varmış gibi geliyor. Bu ruhları sevimli yahut iç karartıcı yapansa ışık ile kokudur. Bu iki şey de yaşamımın önemli doğallıkları. Sanatçı, çevresinin farkındaysa ve kendi içsel değişimleriyle fiziksel çevresini çakıştırabiliyorsa, yarattığı mutlaka özgün olacaktır.

Yazarlığımda, yetiştiğim çevrenin doğası, insanları ve benim algılama yetim kadar, yörenin bir süre Fransız işgalinde kalmış olmasının da etkisi var. Ayrılığı yaşamış topraklarda yetiştim. O kadar da değil, kültürel bakımdan da farklı bir yerdi Hatay. İnsanların birbirlerinin inançlarına ve haklarına saygılı oldukları, birbirlerini anladıkları, birbirlerinin iyi yanlarına açık oldukları yerlerde büyüdüm. Irklar, dinler, uluslar, diller, kültürler burada karmakarışık olmuştu. Bu karışım hem yaşam biçimi olarak güzellikler çıkarmıştı ortaya, hem de insanların birbirlerine neredeyse sonsuz hoşgörülü davranmalarını sağlamıştı.

Çok şey değişti. Her yerde her şey değişiyor. Yaşamın akış çizgisi böyle. Her şey değişir ve insanlar yeni durumlara uyarlar. İnsanların gözleri o yüzden öndedir, ayakları ileri doğru güvenli adımlar atacak biçimde oluşmuş, geri ya da yanlara yürümek zor kılınmıştır. Özlemle eskiyi yüceltmek, bugünü harcamak anlamına gelir, sanat ise eskiye dönük olamaz. Yararlanırsanız, yeniyi daha renkli kurarsınız. Yinelerseniz, yaratıcılığı yitirirsiniz ki artık ona sanat denilemez.

Ben, kullanacağım çok malzemeye sahip olduğum için bunlardan vazgeçmiyorum. Nostaljinin tadına takılıp sığ sularda soluksuz kalmıyorum. Bu arada, yazarlığımın önemli bir ayağı da sabır... Sabrın, özellikle küçük yaşlarda başlayarak pek çok şeyimi etkilediğini düşünüyorum. Örneğin eleştiriye dayanma gücünü, anlaşılmamayı, yüzeysel bakışa dayalı zülmü... Sabır alışkanlığımla yaralanarak, ama yılmayarak geçirdiğimi sanıyorum.

Annem babam kapıyı üstümüzden kilitleyip gitmek zorundalardı. Ahşap, küçük, eski bir evde (elektriksiz ve susuzdu) en büyüğü sekiz, diğerleri altı ve dört buçuk yaşında üç çocuk, (ben ortancaydım) daha çok gündüzleri ama bazen geceleri de, anne ve babamızın eve dönmelerini *sabırla* beklerdik. Antakya'nın bitmek tükenmek bilmeyen yağmurları vardır. Pencere demirlerine sarılarak gökyüzünün açılmasını, sonu gelmez ipler gibi yağmur bırakan gökyüzünün maviye dönüşmesini, yağmur iplerinin çözülmesini günlerce beklemek zorundaydık. O gökyüzü ki, daracık ve eğri büğrüydü, en az iki bin yıl öncesinden kalma sokakların üstünde aktığından, gökyüzünün maviliği yukarda aynı eğri büğrü bir nehir biçiminde ışıyacaktı. Açıklık bir yerlere gitmek için, İkinci Dünya Savaşı'nın karartmalı yoksulluğu içinde babamın haftalığını almasını bekleyecektik. Açık havaya çıktığımızda, ikinci bir çocuksu eğlence istiyorsak, bunu dile getirmek için annemizin, babamızın yüzünü okuyacak, eşref saatin işaretlerini bulamazsak hemen geri basacak, yeniden gözlemeye koyulacaktık. Yeni önlük, defter, kalem, ayakkabı, "Çocuk Haftası" dergisi için ya kupon ya da para bekleyecektik. Beklemek, beklemek... Yaşamın içine en çok sinmiş olan şey buydu.

İskenderun'a geldiğimizde, (sekiz yaşındaydım) mavi ve apaçık bir gökyüzüyle, denizin sesi ve yeliyle, geniş kumluklarla, denizle, bize uçsuz bucaksız görünen mahalle meydanıyla, elektrikle aydınlanmış geceleriyle ve en önemlisi barış duygusuyla sonsuz sayacağım bir özgürlüğü o yüzden çok iyi anlamış ve sezmiş biriydim. Özgürlüğün oluşturduğu genişlik ve ferahlık duygusu bana hayal gücümü başıboş bırakma yürekliliğini vermiştir. Ama bu özgürlük henüz içsel bir özgürlüktür ve dışarıya uç vermiş değildir...

Bütün yoksulluklara karşın çok kitabı olan, çok okuyan, resim yapan, yazı yazan, müzikle ilgilenen, üç çocuğunu her akşam kemanıyla çaldığı ve kendi bestesi olan ninniyle uyutan, köpek istenince eve köpek, kedi isteyince kedi, kuş isteyince kuş getiren bir babanın çocuğu olmam, insan ilişkilerinde kavgayı, hırçınlığı yazamamama neden oldu sanıyorum.

Çok önemli bir etki de psikolog bir arkadaşımdan geldi. Benim yazarlığımın epey geç başladığı biliniyor. Fazla dikkatli ve çekingen bir başlangıçla işe soyundum. Yaratılacak şeye gösterilecek özenin sınırı yoktur. *Bitti*, dediğimiz şeyleri bile insan yeniden ele aldığında değişecek çok şey bulur. Sonra bir kez daha... Her çaba daha iyiyi getirecektir. O nedenle yazarken hayal gücümün özgürlüğüne izin vermemem gerektiğine inanıyordum. Akıl önde olmalıydı. Hayal gücü benimdi, ama okurum bunun gerektiği kadarıyla karşılaşmalıydı. Psikolog arkadaşım bana uyguladığı testlerden sonra yazdığı yazıda, "Bu olağanüstü zihinsel güç..." diyordu. "Ne yazık ki baskı altında tutuluyor."

Bu değerlendirmeden çok etkilendim. Kendime haksızlık ediyordum. Yazmanın sıkıntısını bu yüzden sürekli olarak artırıyordum. Şimdi bütün düş ve düşünce gücümü bırakıyorum gitsin. Zaten araştırma, kurgu, kimlik, dil, yazarı yeterince sınırlıyor. Bunların üstüne bir de tomurcuklanan duygu ve düşünceleri baskı altında tutmak hem haksızlık, hem de boğma. Yazarlığıma fantazmanın eklenmesi bundan sonra. Üstümdeki kilitlerden biri açılmış gibi şimdi.

Önceleri öyküyü birincil önemde saymıyordum. Öykülerim, romanlarım için malzeme toplarken, roman içine girmeyen anlatılar olarak ortaya çıkıyordu. Bu da bana doğal görünüyordu. Sonraları iş değişti. Öykü, roman gibi önemsediğim bir dala dönüştü. Kimlikler, yaşamlar, olaylar, dönemler, üstünde özel olarak çalıştığım zenginlikler içermeye başladı. Şimdi artık romana girmeyenler öykü olmuyor. Artık, bir roman, bir öykü kitabı biçimindeki çalışmalarım, birini kotarırken öbürünü özlediğim yazarlık yürüyüşü oldu.

Öyküye bağlandıkça, bu türü kullanarak anlatacağım şeylerin çokluğu beni şaşırtıyor. Kısa öyküler şimdilik bana çekici gelmiyor. Öykülerim uzun. Hatta kapsadıkları zaman, kişiler, durumlar ve yaşantılar için yaptığım çalışmalar bir romana olanak sağlayacak malzemenin birikmesini sağlıyor. Bunca malzemeyi öykü oylumunda oluşturmakla bir anlamda konularımı harcadığımı söyleyenler var. Onlara göre çok sayfalar ve uzun süreler içeren öykülerimle roman yazılabilir. Bence öykünün içerdiği olayların çokluğu, onun öykü olmasına engel değil. Sayfa sayısı ve kapsadığı zaman genişliği romanı gerektirmez. Bu anlamda klasiğe yakın bir öykü yaklaşımımdan söz edilebilir. Okuru düşündürmek, anlatılanları unutturmamak, onu tutup sarsmak olanağını veriyor bu yaklaşım bana.

Öte yandan, öykü üstbaşlığıyla sunulan dar kapsamlı anlatı türü bana pek yakın değil. Buna karşı olduğumu söylemiyorum. Bu türden yazmak bana sıcak gelmiyor.

Yüreği yakalamak : Benim istediğim bu. Yüreği yakalamak... Anlattığım şey bittikten sonra da, yankılanarak bellekte kalmak istiyorum. En derin en anlamlı izleri bizde insanlar bırakır. İnsana özgü her şey, yahut yaşanabilir olan her şey iz bırakmalıdır. Böyle bakınca, dar açıya, kendini anlatmakla yetinen öykülemeye yakınlık duyamıyorum.

Yaşananı yazmak... Çoğunlukla yahut sıklıkla kendi içine eğilip orada gördüklerini, yahut gördüklerinin çağrıştırdıklarını *ben* zamiriyle yazmak biraz kolaya kaçmak değil mi? Anlatacağımın kurgusu gereği olarak seçmek durumunda olduğun birinci kişi anlatımlarında bile, kendimi anlattığım gibi bir rahatsızlık çöker üstüme. O yüzden, *ben* ile anlattığım her şey, Ayla Kutlu'ya en uzak kimlikleri yeğler. Onların değer yargılarını, onların özgül yaşamlarını, onların sorunlarını, kısaca onların dünyalarını bana uzak olanlardan seçerim.

Yaşananı yazmak... Yazar en iyi yaşadığını yazarmış. Hayır, bu yargı doğru değil. Bu, tembellik. Düş gücünü, dilini, kavrama yetisini kullanırken yazarın kimliği çok önemlidir ama, yaşadıklarını anlatırken hiç de önemli değildir. Yazar, yazdığı şey üstünde düşünür ve emeğine acımazsa, yaşamadığını da yaşadığı kadar başarıyla anlatır diye düşünürüm. Yazar, vardığı yerde durarak yeni şeyler üretemez. Niteliklerini uç sınırlara kadar götürme çabasını sürdürmelidir. O yüzden yazarlık zor, yazarlığı başarıyla sürdürmek çok daha

zor.

Öyküyü bireysel duyarlılıkları, izlenimleri anlatmaktan daha uzun soluklu, daha toplumcu bir yazın türü olarak algılıyorum. Ancak böylesi metinlerin, bana zevk verdiğini anladım. O zaman öyküyü önemsedim ve sahip çıktım. Böylesi öyküler yerel insanımızın profilini daha da belirginleştiriyor.

Öyküde dil hataları veya dil güzelliği romandan daha kolay algılanıyor. Nedeni öykünün şiire daha yakın oluşu. Şiirde sözcüklerin içeriği atmosfer oluşturur ya da oluşturmaz. Aynı duyarlı ortamı öyküyle yaratmak çok hoş. Bunu amaçlayınca, anlatılan şeyle dil arasındaki somut ilişkiyi sağlamak için özel çaba harcıyor, dil kuyumunu titizlikle ve bilgiyle işleme zorunluluğunu duyuyorsunuz. Anlatılacak şey amaç olmaktan çıkıyor, iyi, etkileyici ve çoğaltıcı anlatım önem kazanıyor. Böylece, daha az deneyimli okura (başka bir deyimle genç okura) yaklaşmayı başarıyorsunuz. Onların dil bilincini, dil tadını artırabiliyor, onlar farkına varmadan onları yönlendirebiliyor, etkiliyorsunuz.

Öykülerimin bir yandan toplumsal tanıklık – ki bu doğaldır – yaptığını, bir yandan da Türkiye insan kimliğinin tanıklığı yoluyla insanımızın özgün sorunlarını gündeme getirdiğini düşünüyorum. Kısaca, doğa, dil, kültür farklılığı, destekli insan tragedyaları etiketi taşıdıklarını söyleyebilirim.

Daha önce, öyküler yazmama karşın kendimi romancı saydığımı söylerdim. Öykü yazmak ikinci bir işti, bir *artı* oluşumdu. Şimdiyse bazı söyleyeceklerim en özgün ve etkili söyleme biçimi gördüğüm için, öykü yazmayı daha çok seviyorum. O

YÜRÜDÜĞÜM İZLER

OSMAN ŞAHİN

DÖRT yanı sarp, aşılmaz dağlarla tıkanmış, dünyadan yalıtlanmış, ıssız ortamların ağırlaştırdığı Toroslar'daki köyümde, yarı pagan, Müslüman-Şaman karışımı göçebe kültürlerin harman olduğu ortamlarda geçti çocukluğum. Okuma yazma bilenimiz pek az olmasına karşın, bizler, Dedemkorkut'u, Hz. Ali cenklerini, Zaloğlu Rüstem'i, Sürmeli Bey'i, Yunus Emre'yi, Nasreddin Hoca fıkralarını, Köroğlu'nu, Karacaoğlan'ı, Pir Sultan Abdal'ı, Dadaloğlu'nu, ağıtları, yakımları henüz çocuk yaşımızda ezbere bilir, söylerdik. Her evin, her obanın, köyün, yaşlı kadınlarla erkeklerden oluşan canlı birkaç anlatıcısı olurdu. Bunlar, köylerinin, obaların, soylarının geçmişlerini, tarihini, maceralarını ezbere bilen, canlı birer sözcük müzeleri, bellek depoları ve anlatı kasalarıydılar. Kendi ailemin de anlatıcıları vardı ve ben, yüz elli yıl öncesine dek aile büyüklerimin nerelerden geldiklerini, aşklarını, kavgalarını çocuk yaşımda ezbere bilirdim.

Anlatıcı, söze başlamadan önce, anlatacağı destanı, masalı, öyküyü, daha önce kimden duymuşsa, onun adını anar : "Ben bu masalı vaktiyle filan kimseden duymuştum, o da, vaktiyle filandan duymuş," gibisinden bir giriş yaptıktan sonra başlardı anlatısına. Bilinen konuları tekrar tekrar anlattığından, konuyu ilginç kılmak için bazen öyküyü değiştirir, bambaşka vurgulamalar yaparak olayı sıcak tutardı.

Anlatıcı böylece geçmişi doğrular, geleceği yüreklendirirken, sürekli "söz akıttığı, nefes tükettiği için", kimse sözünü kesemezdi. Kesmeye kalkanlar, "sözün ve suyun akışı

kesilmez" denilerek susturulurdu. Söz kutsaldı, kutsal olanı da dinlemek, bilmek gerekirdi. "Söz" büyüydü, "söz" insanın "kan"ı yerine geçerdi. "Söz" kişinin kimliği, mühürü, yurdu demekti. Yalan söyleyen kişi, ilkönce kendi kanını, sonra da, kendi toplumunu kirletirdi. Bu yüzden, "sözünde durmak", "söz vermek", "verdiği sözü yerine getirmek", "çok konuşarak sözü boşuna harcamamak", "az konuşup öz konuşmak" başlı başına bir erdemdi.

Böylesi ortamlar, bizim ora insanında sürekli bir konuşma, anlatma isteği yaratır, yaratmıştır. Buna, insanın duyduğu bir öyküyü, bir başkasına anlatma isteği de diyebilirsiniz. İnsan, dinlediğini bir başkasına anlattığı zaman, anlattığı konuyu asla unutmadığı gibi, belleği güçlenir, apayrı bir zenginlik kazanır. Bu tür alışkanlıklar, okumadan yazmadan yoksun olan kapalı toplumlarda okuma yazma yerine geçer. Hele hele anlatıcılar, öykülerini, dinleyenlerin iyi bildiği yöre coğrafyasına göre anlatmışsa ki – genellikle hep böyle olur – o zaman dinleyiciler, anlatılan öyküyü kesinkes unutmayacaklardır. Örneğin, çocukluğumda, ailemizin yaşlı anlatıcılarından "Biyanam" – ikinci anam anlamına – Dedemkorkut'u anlatırken, Deli Dumrul'u köyümüzün ürkünç ormanı Güroluk'ta yaşarmış gibi, Tepegöz'ü de Darboğaz geçitinde otururmuş gibi anlatırdı ki, bizler o yaşımızda korkumuzdan asla oralara tek başımıza gidemezdik. Öyküler, destanlar, masallar böylece kendi belleğimize kazınmış gibi yerleşir, görsel bir bellek zenginliği katardı bizlere.

Ayrıca köyümüzde, seferberlikte şehit düşen yüze yakın insanın ağıtlarını yakan, bunun için de "kara" lakabıyla anılan, "Kara Havva, Kara Hapa" adlarında ağıtçı soydan gelen insanlar, aileler vardı. Onlar da her şeyi "ağıt"larıyla anlatırlardı.

Deminden beri sözünü ettiğim bu "sözlü halk anlatım geleneği"nin çağımız edebiyatındaki en büyük temsilcisi Yaşar Kemal'dir. Ben de, karınca kararınca bu damarın son temsilcilerinden biri sayıyorum kendimi. Okuma yazma oranının artması, TV, radyo, sinema-video, gazete gibi kitle iletişim araçlarının çoğalmasıyla bu geleneğin zincirleri birer birer koptu, dağıldı, yok oldu. Okumayı, yazmayı toplum olarak sevmediğimizden olacak, okuma yazma bilenlerimiz bildiklerini yazıya geçirmekten kaçındılar, günlük bile tutmadılar. Oysa yalnızca 16. yüzyıl Almanya'sında tutulan günlüklerin düzenlenmesi için 8 araştırmacının 4 yıl çalıştıklarını, Fakir Baykurt ağabeyin ağzından duymuştum.

Dicle Köy Enstitüsü'ne girdiğim zaman, halk anlatım geleneğinden gelen yüzlerce Doğulu ve Güneydoğulu arkadaşla tanıştım. Kürt 'dengbejleri'nin anlatılarını ilk kez orada, sınıf arkadaşım Kulp'lu Ramazan'dan duyduğumu anımsıyorum.

Köy Enstitüleri'nin, öğrencilerine iyi bir okuma yazma alışkanlığı kazandırdığını burada yinelememe gerek yok sanırım. Enstitü'yü bitirip de, Siverek'e bağlı, Fırat nehri kenarındaki aşiret köyüne öğretmen olarak atandığımda bavulum kitap doluydu. Ne ki köyde kimse Türkçe bilmiyordu. Okul, yol, karatahta, sıra, tebeşir, kâğıt, hiçbir şey yoktu. Rahmetli Halil Bucak Ağa'nın iki pencereli, nehire bakan tek odalı evinde, yere serilmiş nakışlı keçelerin üstünde bir yıl öğrencilerime Türkçe öğrettim. Gündüzleri çocuklarla, geceleri de Ağa'nın konuklarıyla dolar taşardı. Orada duyup dinlediklerim, görüp yaşadıklarımın yoğunluğu 18 yaş aklımın alacağı cinsten değildi. Herkes silahlıydı. Bir şişe zeytinyağımı, silahlarını yağlamak için azar azar alıp bitirdiklerini anımsarım. Yedi sekiz yaşındaki öğrencilerimin bazıları da tabancalarıyla gelir giderlerdi. Komşu Nisibin köyünün çocukları da okula gelir giderlerken, yolları büyükçe bir mezarlıktan geçerdi. Çocuklar birkaç gün gelmez olunca araştırmaya başladım. Çocuklarının okumalarını istemeyen yobazlar, mezarlığı yeşil bayraklarla donatmışlardı. Sonra da çocuklara, okula mezarlıktan geçerseniz çarpılırsınız demişlerdi. Fırat nehri taşar insan ölüleri getirirdi. Candarma olmadığından, ölülerin tutanaklarını tutmak zorunda kalırdım. Selin içinde davul gibi şişmiş, bozulmuş, adlarını sanlarını bilmediğim ölülerin tutanaklarını tutmaya çalışan 18'indeki bir gencin ruhsal durumunu düşünün...

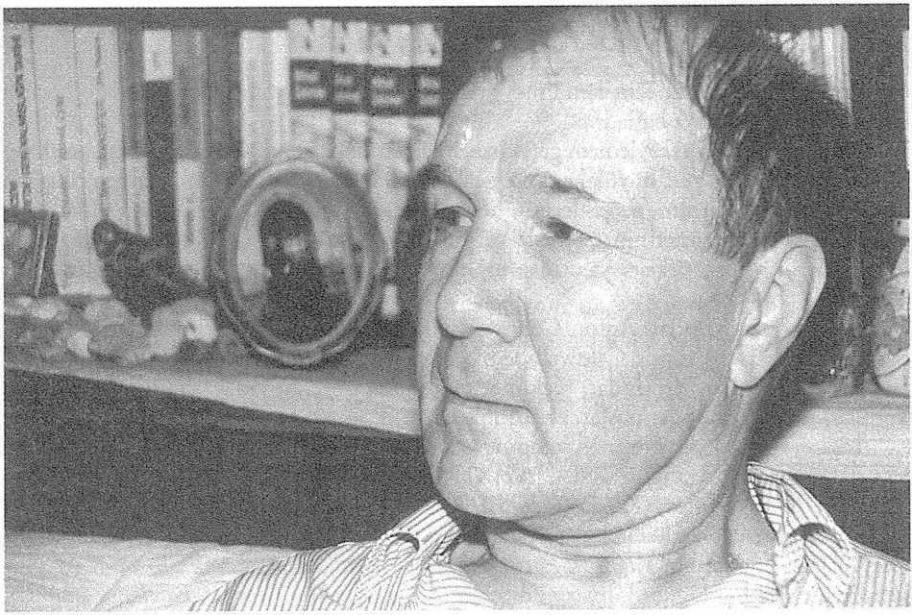

Osman Şahin : Geceleri lambanın ışığında Yaşar Kemal'in *İnce Memed* romanını okurken, romanın sayfaları arasından çıkmış gelmişler gibi karşımda Eşkıya Bekiro ile Eşkıya Hüso'yu görürdüm. Onların ikisi de o yörelerin İnce Memed'leri sayılırlardı. O zamanlar Siverek yöresinde 200'den fazla firari eşkıya dolaşırdı. Köylüler, bu eşkıyaların öykülerini en ufak ayrıntısına kadar anlatırlardı.

Acımasız kan davaları sürüyordu. (*Fırat'ın Sırtındaki Kan-Bucaklar* adlı belgesel romanımda anlattığım konu) O güne değin kadın bedenini yakından tanımayan beni, doğurmakta güçlük çeken yoksul bir maraba kadınının doğumuna – belki yardımım olur diye – çağırmaları... Sonra da boşanan doğum kanı ile doğum suyunu görünce fırlayıp kaçmam... Eşkıya Bekiro ile Eşkıya Hüso'nun fırtınalı gecelerde teklifsizce odama girip yatmaları... Herheri çayı ile Zengaçür çayı taştığı için, maaş almaya yılda ancak iki kez Siverek'e gidebildiğimi, bu gitmelerin birinde, çevresine sukabakları bağlanmış kazanla azgın sel sularını geçebildiğimi.

Geceleri lambanın ışığında Yaşar Kemal'in *İnce Memed* romanını okurken, romanın sayfaları arasından çıkmış gelmişler gibi karşımda Eşkıya Bekiro ile Eşkıya Hüso'yu görürdüm. Onların ikisi de o yörelerin İnce Memed'leri sayılırlardı. O zamanlar Siverek yöresinde 200'den fazla firari eşkıya dolaşırdı. Köylüler, bu eşkıyaların öykülerini en ufak ayrıntısına kadar anlatırlardı. Bunlardan beni en çok etkileyeni, 42 kişiyi öldürdükten sonra dünyanın en korkak köylüsü tarafından boğazı sıkılarak öldürülen Eşkıya Ramazanı Halil olmuştur.

Fırat'ın kenarından Ankara Gazi Eğitim'e girdiğim ilk birkaç gün, kendimi tarihin 200 yıl gerisinden gelmiş biri sandım. Gazi Eğitim'den sonra Malatya Lisesi'ndeki öğretmenliğim sırasında, Malatya'ya bağlı 22 köyü içine alan geniş kapsamlı 'halkbilim çalışmaları' yaptığımı bilenler bilirler. Her köy için 60-70 sayfalık lise defterleri doldurduğumu da...

Kimse beni bu araştırmaları yapmam için zorlamadı, istemedi. Ben kendiliğimden, severek yaptım bunu. Her yaştan insanla kolay diyaloğa girebilmem, canlı birer kütüphane saydığım yaşlı köylülerle konuşmalarım kolay vazgeçemediğim tutkularım arasındadır. Bu çalışmalarım sırasında derleyebildiğim bilmecelerin sayısı 1654'ü geçer.

Fırat yöresinde görüp yaşadıklarımın ruhsal durumum üzerinde yaptığı ağır baskıdan

bir an önce kurtulmak için kendime yakın bulduğum dostlara anlatmak isteği vardı içimde. Sonra yazmaya başladım.

Ama işin gerçeğini söylemem gerekirse, beni yazmaya asıl motive eden, beni ateşleyip hareketlendiren asıl güç, büyük kentlere gelince, yani, 'farkı fark edince', içinden çıktığım kırsal kesim insanlarının, gerçeklerinin hor görülmesi, köklü kültürlere sahip olmalarına karşın, onların kültürlerinin önemsiz ve yok sayılması olmuştur. Bu düşünce, zaman içinde, derin sınıfsal öfkeler yaratmış, toplumcu gerçekçi bir çizgiye yönelmeme neden olmuştur.

Dünya yazarlarından Anton Çehov, William Faulkner, James Joyce, Dostoyevski, Samuel Beckett ve Erskine Caldwell de bir zamanlar buna benzer öfkeler duymuşlardır. Bu yazarlar, kentsoylu yazarlar, seçkinler tarafından önceleri kolay kabul görmemişler, konuları nedeniyle horlanmışlar, eleştirilmişlerdir.

İnsan yazmaya karar verince, kendine yakın olanını arar. Beni yazmaya yüreklendiren yazarların başında, Mahmut Makal'ın *Bizim Köy*'ü, Yaşar Kemal'in *İnce Memed*'i, Orhan Kemal'in *Babaevi*, *Avare Yıllar*, *Cemile*'si, Kemal Tahir'in *Köyün Kamburu*, doğup büyüdüğüm Toroslar'daki acımasız, sert doğa koşullarına benzediği için beni derinden etkileyen Jack London'un *Yaşamak Hırsı*, *Vahşetin Çağrısı*, *Ateş Yakmak* adlı yapıtları, yine kendime yakın bulduğum John Steinbeck'in *Bilinmeyen Bir Tanrıya*, *Fareler ve İnsanlar*, Panait Istrati ile Erskin Caldwell'in yapıtları vardır.

Yazarlığımın ortalarına doğru, Tolstoy, Anton Çehov, Dostoyevski, Maksim Gorki, Dos Passos, Dino Buzzati, Jorge Amado, Şolohof, William Faulkner, Franz Kafka, Nikos Kazancakis, Cengiz Aytmatov, Tahari Ahtanov, Vasili Şukşin, Virginia Woolf, Doris Lessing, Karen Biliksen'i ve birçoklarını sayabilirim. Kendi yazarlarımızdan ise, Sabahattin Ali, Sait Faik, Yaşar Kemal, Orhan Kemal, Samim Kocagöz, Oktay Akbal, Talip Apaydın ve Bekir Yıldız'ı söyleyebilirim.

Kırsal kesim, köylü kesim deyip geçmemeli; dünya insanlığının malı sayılan destanları, masalları, folkloru, ağıtları, ilkin yalın biçimde onlar yaratmışlar, sonra da insanlığın ortak belleği görevini üstlenerek, kuşaktan kuşağa aktarmışlardır. Ayrıca, çağdaş bir yazarın ulaşabileceği zengin anlatı düzeyleri vardır halk edebiyatında. Onlar, yoğunlaştırılmış eylemleri, yaşama biçimlerini binlerce yıldan beri süzerek günümüze katabilmeyi başarmışlardır. Bugün modern sanatın kullandığı imgeler ve simgeler halk sanatından seçkinlerce alınmış imgeler ve simgelerdir. Onların yarattıkları kültürleri daha gerçekçi, yalın ve canlı bulduğumu söylemeliyim.

Yazar, halk anlatım geleneğinden yararlanırken, kayıt edici, yineleyici, aktarıcı olmaktan ısrarla kaçınmalıdır. Dün ile bugünün bilincine kendi yaratıcı sezgilerini de katarak, yapıtlarını evrensel boyutlara ulaştırabilmenin yollarını aramalıdır. Kendi kültürüne, kendi insanına dayanmayan bir sanat yapıtının havada kalacağına inanıyorum. Sözün burasında Nâzım Hikmet'in şu dizelerini yinelememde yarar var sanırım :

Boşlukta çürür kelâm,
topraktan gelmemişse
toprağa dalmamışsa
kökünü salmamışsa

Öykücülüğümün ilk yıllarında hangi konuları yazacağım kaygısı, vurucu olma-kaygısı biraz ağır basardı bende. Öyküleme yeteneğimi geliştirdikçe bu tavrımın yanlışlığından kaçındım. Öz ve biçim ilişkisinin yanı sıra, dili, anlatımı nasıl kullanacağım, nasıl öyküleyeceğim, yerel konulardan evrensel boyutlara nasıl ulaşabileceğim gibi kaygılar yüzünden, öykü sanatının asıl sorunları iyice öne çıktı bende.

Bugün bu iz üzerindeyim... O

Vüs'at O. Bener'e ağır suçlamalar...

Asım Bezirci

Yaşamasız üzerine yazılan eleştirilerin en uzun, en kötü ve en sorumsuzu "Akis" mecmuasında yayımlandı. Yazının orta sütununda Bener'in bir fotoğrafı. Altında şöyle bir yargı : "Yapmacık Meraklısı!" Ardından, ağır suçlamalarla yüklü, temelsiz başka yargılar : "...Yaşamasız 1000 okuyucudan 10'una ya hitap eder, ya etmez bir eser... Yaşamasız'ı okumak herşeyden önce bir sabır, tahammül ve hatta biraz da iyi niyet ve mümarese işi... Yapmacık daha kitabın adından başlıyor... Üstelik ağır, bunaltıcı bir hava... Bol tasvir, az iş... Türkçeyi yeni öğrenen bir yabancının konuşmasını andıran bir anlatış tarzı... Felsefeden de öte bir şeylere bulanmış fikirler... Sonra teferrüat, teferrüat... Bener'e başarılı bir hikâyeci diyemeyiz..."

Bilindiği üzre, oldukça kabarık okuyucusu olan sayılı dergilerimizden biridir "Akis." Dolayısıyla, içindeki yazı ve düşüncelerin etkisi büyüktür. Yayılma alanı geniştir. Bir sanatçıyı kötü ya da iyi tanıtmaya, batırmaya ya da yüceltmeye elverişlidir. Bu elverişlilik; sağbeğenisi (zevk-i selimi) olmayan, eleştiri nedir iyice bilmeyen, sorumluluk duygusu az, sezgileri zayıf bir yazarın eline geçerse çok zararlı sonuçlar doğurabilir. Güçlü bir sanatçı yok yere harcanabilir. (Fazıl Hüsnü Dağlarca için 24.5.1958 günlü "Akis"te çıkan yazı buna örnektir. – Zavallı Dağlarca!) Nitekim, Bener için de sonuç, ne yazık ki, aynı olmuştur. Akis'in imzasız yazarı hiçbir örnek ve dayanak göstermeden, tutarlı bir ölçüt ve kurala dayanmadan insafsız, aşırı, genel yargılar vermiş (Bu yargıların yanlışlığını ilerde göstereceğiz). Gerekçesiz düşünceler öne sürmüş. Hikâyeleri teker teker çözümlemeden, özelliklerini ortaya çıkarmadan, 'değerlendirme'ye geçivermiş!

(*Temmuz 1958*)

"Uyku", Sabahattin Ali için bir dönüm noktası

Fethi Naci

Sabahattin Ali'nin en sevdiğim hikâyesi, üzerinde pek durulmadığını sandığım bir hikâye : "Uyku". Bir otobüs yolculuğu ve şoförün uyumasını önlemeye çalışan bir yolcu... Bence Sabahattin Ali hikâyeciliğinde bir dönüm noktasıdır o hikâye : Sabahattin Ali-Çehov-Sait Faik karışımı bir hikâye. Yazık ki o hikâyeden sonra çok yaşamadı Sabahattin Ali – daha doğrusu – çok yaşatmadılar.

(*Eylül 1981*)

Fatma Gürel
Bir Yaz Gecesi

Demet Yayıncılık, Haziran 1994,
102 sayfa

● **Nedret Tanyolaç Öztokat**

KİTABIN arka kapağından edindiğimiz bilgilere göre Fatma (Bölek) Gürel öykü ödülleri olan (1972 Yunus Nadi, 1993 Ömer Seyfettin ve 1993 Naci Girginsoy) ve ikinci öykü kitabını yayımlayan, düşüncesini temelde öykü üzerine yoğunlaştırmış yeni bir yazar. Gürel öykü yazmanın dille, yaşamın ayrıntılarının gözlemlenmesiyle ne denli ilintili olduğunu yine tanıtıma ayrılmış arka kapakta dile getiriyor. Bu bilinç yapıtı oluşturan on dört öyküde hissediliyor. Dilsel yapıları sağlam, gözlem gücüne dayanarak oluşturulmuş öykülerin titiz dokusu ilk okumada dikkati çekiyor. Kimileri çok kısa olan bu öykülerde uzam ve kişiler önemli bir yer tutuyor. Gerçekte Gürel'in uzam anlayışı zaman ulamıyla (kategori) iç içe geçmiş. Bu iç içeliği en iyi yansıtanlar "Ah, Lale'li Günler..." ve "Körfez, Evsahibi ve Genç Kız". Kişilere gelince Gürel'in öykü kişileri sıradan, tanıdığımız insanlar. "Annemin Altın Bilezikleri" orta halli bir ailenin özverili annesini öne çıkarıyor. "İlandaki İş"in başkişisi umudunu geçim derdine bir çare arayan eğitimli bir kadın. "Yolcu"nun kahramanı ise baba olmaya hazırlanan, bir devlet dairesinde görevli idealist bir memur. Ne yazık ki dürüstlük ülküsünün ona dertten başka bir şey kazandırmadığının acı bilincinde. Öykünün temelini kahramanın anasıyla dertleşmesi oluşturuyor. Söylemi bize büyük kurumlara özgü artık yadırgayamadığımız çarpık hesap işlerini anlatıyor. Kahraman, rüşvete, dolandırmaya, yozlaşmış ilişkilere dayalı bu yaşam koşullarına başkaldırırken bize de bu kokuşmuş düzenin ayrıntılı bir betimlemesini sunar.

Kitabın kuşkusuz en trajik öyküsü "Böylesine Sevmek". Almanya'ya çalışmaya giden işçi Mustafa, oranın çalışma koşullarına zaman içinde ayak uydurmayı başarır; tam uyumlu, dolayısıyla göreceli olarak mutlu bir yaşam sürdürmeye başlamışken insan ilişkilerinde doğulu topluma özgü iletişimsizlik ve bu iletişimsizlikten doğan yanlış anlamalar onu bambaşka bir boyuta savurur, bir cinayet işlemesine yol açar. Mustafa'nın yazgısı öteki öykülerdeki örneğin Sevil Hanım'ın, Kemal öğretmeninkinden çok da farklı değildir. Yalnızca varılan sonuç acıdır. Yoksa toplumsal yaşamın içinde geçim sıkıntısı, görev duygusu gibi etmenlerin ağırlığı altında yaşamlarını sürdürmeye çalışan hep orta halli insanları bir araya getiriyor Gürel. Yine de koyu bir karamsarlığa kendini bırakmayan, arada iyimser seslerin duyulduğu öyküler bunlar. Son öykü "Kara Yılanların Öfkesi" bir dişi bir de erkek iki kara yılanın hüzünlü öyküsü. Doğa/kültür karşıtlığını hayvanların birleşme dürtüsüyle insanlara özgü acımasızlık izlekleri çerçevesinde vurguluyor. ○

Eyüp Şeker
Yılbaşında İki "Kalamış"

Yarın Yayınları (Stockholm), Mart 1995, 160 sayfa

● **Nedret Tanyolaç Öztokat**

SON yıllarda, yabancı ülkelerde yerleşmiş, başta yazarlar olmak üzere, Türk aydınlarının örnek girişimiyle Türk yazınına yeni yayın olanakları sunulmakta. Türkiye'de yayıncıların karşılaştığı ekonomik sorunlar nedeniyle başta genç yazarların, yeni adların ister istemez ilk yapıtlarını yayımlamakta güçlükle karşılaştığı bilinmektedir. Batılı ülkelerde yalnızca genç, adı duyulmamış yazarların yapıtlarına yönelik yayınevlerinin varlığı bilinirken, ülkemizde zaten sayıca az olan genç yazın meraklılarının bu tür olanaklardan yoksun kalması üzücü. Elimizdeki yapıtın kapak içi bilgilerinden anladığımız kadarıyla Yarın Yayınları etkinliğini İsveç'te sürdürüyor ve yayın sayısı kabarık olmasa da genç yazarlara bir şans tanımayı ilke edinmiş. Böyle bir örneği alkışlamamak elde değil.

Ancak Eyüp Şeker'in bu ilk yapıtında, dizgiye ilişkin öyle çok sayıda talihsizlikler olmuş ki, aklımıza bu yayıncılığın titizliği konusunda sorular takılıyor. Türkçe'de ayrı yazılması gereken kimi eklerin zaman zaman birleşik yazılmış olması, tek bir örnek de olsa yabancı sözcük yazımında yazım kılavuzlarına başvurulmamış olması dikkati çeken kusurlar arasında. ("Sandöviç"in "sandviç" olarak yazılması gerektiğini Ö. A. Aksoy'un *Ana Yazım Kılavuzu*'ndan öğrenebiliriz.) Tüm bunlar düzelti aşamasında kolayca yakalanabilirdi. Bunun dışında, "Sıradan Biri" adlı öyküde Türkiye'nin Ege kıyılarında tatilden dönmekte olan kahraman, arabanın radyosundan müzik dinlerken, anlatıcı arada anonsların "Rumca" yapıldığını söyler. Bildiğimiz kadarıyla "Rumca" Rumların kullandığı Yunanca'nın bir değişkesi olan dildir. Bu nedenle de Yunanca'yla karıştırılmaması gerekir. Böyle bir yanlışın da, yazardan kaynaklansa bile iyi bir düzeltiden kaçmaması gerektiğini düşünüyoruz.

Yapıttaki öykülerin konusu insandır. Örneğin bir martının kurtuluşunu bile anlatsa, öykü temelde onu kurtaranın duyguları üzerine kurulmuştur. Eyüp Şeker geniş gözlem gücünü birbirinden değişik yaşam biçimlerine yöneltmiş. Bu yaşamların kahramanları ise duygusallıktan kösnüllüğe değişik boyutlarda beklentileri, kırgınlıkları, umutları olan, kendilerini, koşullarını sorgulayan insanlar. Ancak ne yazık ki anlatılan olayların ya da kişilerin ilginçliği öykünün başarısını garanti edemiyor. Başta kurgulama, bir başka deyişle ana olay, yan olay ilişkilerini belli bir dengede tutma edimi, sonra öyküleme teknikleri, anlatı düzeyleri, anlatıcı ve kahraman/kişiler ilişkileri, daha sonra sözcük seçimi, seçilen sözcüklerin öykü bütününde anlamsal alanlar oluşturarak öyküye izleksel tutarlılık kazandırması kuşkusuz her öyküde iyi bir okurun aradığı özellikler. Eyüp Şeker'in öyküleri bu açıdan bakınca bizde çabuk yazılmış izlenimi uyandırıyor. Aynı öykü birçok kez yeniden yazılsaydı daha sağlam bir yapıya kavuşacaktı gibi geliyor bize. Öyle ki anlatılanların ilginçliği

okurda öykünün sonu konusunda merak uyandırıyor uyandırmasına ancak sonuçta bir öykü tadından çok öyküleştirilmiş bir gazete ya da dergi yazısı gibi algılanabiliyor (özellikle "Dans Eden Kız," "Var Olmak," "Özlem"). Kuşkusuz en ilginç öykülerden biri "İmza". Olay ve iki kahramanı son derece gerçeğe uygun. Ancak bu iki kişinin (polisler) söylemlerinde başvurulan aktarmalar öykü kişilerinin konuşmalarındaki gerçekçi havayı bozuyor : Polislerin senli benli, rakının da etkisiyle gevşemiş söylemleri onların yaşam sıkıntılarını, bezginliklerini olabildiğince içtenlikle yansıtırken sorgulanan siyasi suçlunun sloganlaşmış ideolojik söylemi aynı bütün içine yerleştirilince kopukluk ortaya çıkıyor. Örneğin : "(Suçlu) istediği zaman istediklerini söylüyor, sonra tık yok. 'Halkı ezerek, sömürenlerin, evet zenginliklerini katlayanların hizmetkarlarısınız siz. Unutma sen de halktan biri olduğunu ve halkı sömürenlere hizmet ettiğini. Yanlış tarafta olduğunun farkında bile değilsin. Bir gün, evet bir gün, kimsenin farkında değilmiş gibi baktığı halktan biri olarak yok olup gideceksin ve efendilerin senin için hiçbir şey yapmayacaklar,' diye konuşuyor pezevenk yahu. Bana, benim gibi şerefli bir devlet mensubuna uşak diyor orospu çocuğu. Araya girmeseler öldüreceğim manyağı." (s. 128) Eyüp Şeker'den daha teknik çabalar ve daha dikkatle kotarılmış yeni öyküler bekliyoruz. O

Wang Wen'in el yazmasından bir ayrıntı.
Çince *shu* karakterinde anlamı :
YAZMAK
(1567)

III. İlkbahar Öykü-Şiir Yarışması sonuçlandı

ÇANKAYA Belediyesi ile "Damar" dergisinin ortaklaşa düzenledikleri "III. İlkbahar Öykü-Şiir Yarışması"nda derece alan yapıtlar belirlendi. Yarışma "Büyük Öykü", "Büyük Şiir", "Çocuk Romanı", "Çocuk Öyküsü ve "Çocuk Şiiri" dallarında yapılmıştı.

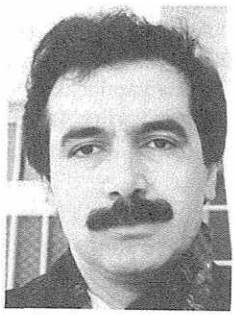

Eray Karınca

Lütfiye Aydın, Erhan Bener, Hasan Ali Toptaş'tan oluşan "Büyük Öykü" seçici kurulu, birinciliği *Çökelez* adlı dosyasıyla Eray Karınca'ya, ikinciliği *Öte Hikâyeleri* dosyasıyla Atakan Uğur'a, üçüncülüğü *Kara Önlüklü Sevgili* dosyasıyla İzzet Kılıçlı'ya verdi.

Mehmet Aydın, Osman Bolulu, Şemsettin Ünlü'den oluşan seçici kurulsa, "Çocuk Öyküsü" dalında birinciliği *Fasulyem Bulutlara Çıkamaz* dosyasıyla Miyase Sertbarut'a, ikinciliği *Mızıkçı Mızıka* dosyasıyla Faruk Duman'a, üçüncülüğü *Öküzü Bayram Yerinde* dosyasıyla Erhan Tığlı'ya verdi.

❋

2. Asaf Koçak Karikatür Ödülü Necati Abacı'ya

SEMİH Balcıoğlu, Turhan Selçuk, İlhan Selçuk, Metin Peker, Ali Ulvi Ersoy, Mengü Ertel, Tonguç Yaşar, Muhittin Köroğlu, Ferit Avcı, Ahmet Erkanlı'dan oluşan "2. Asaf Koçak Karikatür Yarışması" seçici kurulu, yarışmaya katılan 276 karikatür sanatçısının 675 yapıtını beş turluk bir oylamayla değerlendirdi. Değerlendirme sonunda 1. ödül'e "Adam Öykü"nün çizerlerinden Necati Abacı değer görülürken, Oğuz Gürel, Hicabi Demirci, Marek Brzozowki, Abdullah Orhan ve Hakan Sümer'e başarı ödülü verildi. Seçici kurul, Serdar Çakırer Özel Ödülü'nü de Kayıhan Fırat'a verdi.

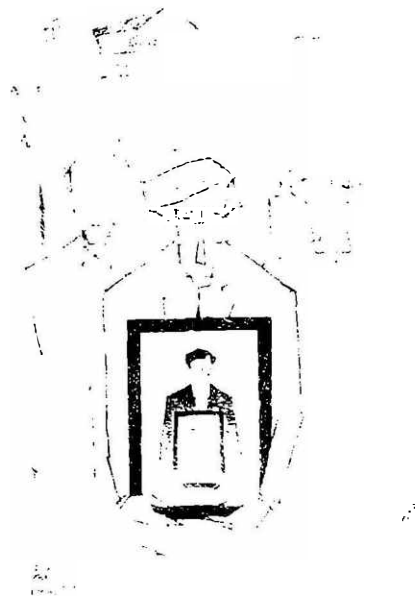

Necati Abacı'nın 1.lik ödülü alan karikatürü

❋

Aziz Nesin Gülmece Öyküsü ödülü açıklandı

İNKILAP Kitabevi'nce, Aziz Nesin anısına düzenlenen "Gülmece Öyküsü

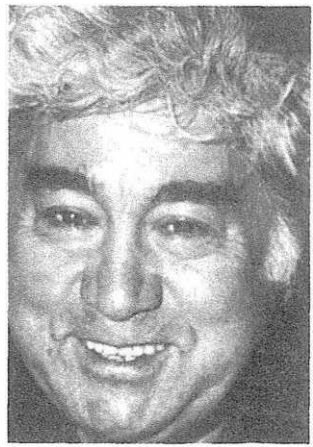

Ödülü"nün sahipleri açıklandı. Seçici kurulu Tarık Dursun K., Konur Ertop, Feridun Andaç, Ali Nesin'den oluşan ödül, "tanınmış" ve "tanınmamış" olarak iki dalda düzenlenmişti.

"Tanınmış" yazarlar dalında ödüle katılan 10 yapıt arasında, Cenap Güven'in *Bir Mahkeme Öyküsü*, "tanınmamış" yazarlar dalındaysa ödüle katılan 44 yapıt arasında Atay Sözer'in *Güllabici* adlı dosyaları ödüle değer bulundu.

Ödül kazananlarla birlikte "tanınmış" yazarların 10 dosyasından "en iyi" öyküler bir antoloji biçiminde yayımlanacak. Ödül tutarı, zaman aşımı nedeniyle 20 milyon liradan 50 milyon liraya çıkarılan "Aziz Nesin Gülmece Öyküsü Ödülü"nde ödüle değer görülenlere ödülleri Kasım ayında yapılacak olan TÜYAP Kitap Fuarı'nda verilecek.

BU SAYININ YAZARLARI

Katherine Mansfield (1888-1923) kısa öykünün yazınsal bir tür olarak gelişmesinde en büyük katkı sahiplerinden. Ne yazık ki bütün öyküleri Türkçeye kazandırılmış değil. Onu tanımadan öykü yazılabileceğini düşünmek bile güç. Yarattığı öykü kişilerinin canlılığı; kişileri doğrudan betimleme yoluyla değil de, konuşmaları ve davranışları ile oluşturması oldukça önemli. Geleneksel anlatım biçimlerine dayanmasına karşın, çok özgün bir öykü dili oluşu özellikle dikkat çekici.

Geoffrey N. Leech Lancaster Üniversitesi Dilbilim ve Çağdaş İngiliz Dili profesörü.

Michael H. Short ise Lancaster Üniversitesi Dilbilim ve Çağdaş İngiliz Dili Bölüm Başkanı. *Style in Fiction* kitabının birlikte yazarları.

Fakir Baykurt (1929) yıllardır yaşadığı Almanya'dan yurda kesin dönüş hazırlığı içinde. Kesintisiz üretkenliği içinde tamamladığı kitaplarının bazıları daha gün ışığına çıkmadı. Romanlarının büyük bölümünün yeniden yayımlanması için Adam Yayınları ile de anlaştı.

Muzaffer Buyrukçu (1928) şiirle başladığı yazarlığını öykü ve romanla sürdürdü ve öykü edebiyatımızın üretken bir yazarı olarak belirdi. Öyküleri yabancı dillere de çevrildi.

Feride Çiçekoğlu (1951) genç kuşak öykücüleri arasında en çok ilgi çekenlerden. Yeni öykülerinde öykü dilini de, öykü çevrenini de zorladığı görülüyor. Yakında Can Yayınları'ndan yeni öykü kitabı, *100'lük Ülkeden Mektuplar* yayımlanacak.

Margaret Drabble (1939) günümüz İngiliz edebiyatının ilgi çeken yazarlarından. Değişik türlerde birden ürün veriyor. Türkçede ilk kez bir öyküsü yayımlanıyor.

Uğur Kökden (1934). Memet Fuat'ın deyişiyle, "Geniş bir kültüre, bilgi, görgü, tarih bilinci ve beğeniye dayanan denemeleri, yer yer anı, yer yer öykü, yer yer günce gibidir. İnsanlığın yazgısıyla ilgili çarpıcı, uyarıcı yazılarıyla 'gecenin içinde bir sis çanı gibi çalan', bıkmadan, usanmadan ses veren bir denemecidir."

Vecihi Sarısözen (1955) "Adam Öykü"de yayımlanan "Yaban" adlı öyküsüyle kimi okurların dikkatini çekmişti. Anlaşılması güç bir yazar olarak da görünüyor. Ama sıkıdenetimli olduğu da kuşkusuz.

Erkan Karagöz "Adam Öykü"de ikinci öyküsünü yayımlıyor. Demek ki bir sürekliliğin eşiğinde.

Hürriyet Yaşar (1961) "Adam Öykü"nün sürekli okurlarınca tanınan bir öykücü oldu. Şimdilik dergi sayfalarında yayımlıyor öykülerini. Yayımlanmış bir kitabı yok.

Vladimir Korolenko (1852-1921), kendisi de Korolenko'nun öğreticiliğinden çok yararlanmış olan Gorki tarafından, "genç yazarlar için mükemmel bir eğitici" olarak niteleniyor. Korolenko'nun özyaşamöyküsünü Almancaya çeviren Rosa Luxemburg ise, bu kitabı "birinci sınıf bir kültür ve tarih belgesi" olarak değerlendiriyor.

György Spiro (1946) günümüz Macar edebiyatının önde gelen genç kuşak yazarlarından. Öykülerine "Adam Öykü"nün gelecek sayılarında da yer vereceğiz.

Mustafa Durak (1954) Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dekan Yardımcısı. Uzmanlık alanı Fransız dili ve edebiyatı.

Aydoğan Yavaşlı (1955) bugüne dek iki şiir, iki mizah, iki öykü kitabı yayımlandı. Eleştirel değiniler, sanatı ve sanatçıyı topa tutan, ti'ye alan yazılar yazıyor. Çocuk-

lara ve gençlere seslenen öyküleri yakında İnkılap Kitabevi yayınları arasında yayımlanacak.
Sibel Bilgin yurtdışında yaşıyor. Yakında Can Yayınları'nda yeni bir öykü kitabı yayımlanacak.
Funda Aksüt (1963) "Adam Öykü"nün geçen sayısında yayımlanan "Erzurum" adlı öyküsünün gördüğü ilgiyi yaşamında bir dönüm noktası gibi görüyor. Çocukluk gözlemlerini incelikle işlediği yeni bir öyküyle yeniden "Adam Öykü"de.
Adem Eryürük "Adam Öykü" için çok yeni bir yazar. Yayımlanmaya değer bir öykü göndermiş "Adam Öykü"ye, ama izini bulmamızı sağlayacak hiçbir ipucu da bırakmamış.
Nedret Tanyolaç Öztokat (1962) çeviri çalışmalarının yoğunluğu arasında, "Adam Öykü"yü de unutmadan yazıyor, çalışkanlığını sürdürüyor.
Ayla Kutlu (1938) öyküyle başladı, sonra romanı seçti, şimdilerde öyküyü gene öne çıkarmak istiyor. Edebiyatımızın verimi sürekli yazarlarından.
Osman Şahin (1938) kendi coğrafyası içinde ayakta duran, ısrarlı, kararlı bir yazar kimliği taşıyor. Öykü evrenimizin genişliği içinde, onun getirdiği duyarlığa da gereksinimimiz var.
Yurdanur Salman (1937) "Adam Öykü"nün artık onsuz yapamayacağı bir çevirmen ve öğretici. "Adam Öykü"nün hiçbir sayısı onun doğrudan ya da dolaylı katkısı olmaksızın yayımlanmıyor. Bu katkı, "Adam Öykü"nün geleceğinde daha çok pırıltı taşıyacağının da güvencelerinden.
Aykut Derman Galatasaray Lisesi'ni ve İÜ Fransız Dili'ni bitirdi. Yıldız Teknik Üniversitesi'nde yıllarca okutmanlık yaptıktan sonra kendini büyük ölçüde çeviriye verdi. Can Yayınları'nda çeviri danışmanlığı yapıyor. Yeni kitaplar, öyküler çeviriyor. Gaston Bachelard'dan yaptığı bir çeviri de geçenlerde yayımlandı.
Şengün Oral (1943) yirmi üç yıllık resim öğretmenliğinden emekli olduktan sonra, bu kez de İÜ Edebiyat Fakültesi Amerikan Edebiyatı bölümünde öğrencilik yapıyor; bu yıl üçüncü sınıfa geçti! Çeviriyi asıl uğraşları arasında görüyor.
Kemal Atakay (1962) şimdilerde çok önemli kuramsal yapıtların Türkçeye kazandırılması savaşımının içinde yaşıyor ve anlaşılıyor ki gelecekte de böyle olacak. Onu da artık edebiyatımızın çeviri neferleri arasında görmek gerekiyor.
Şenay Kara Katherine Mansfield tutkunu bir genç çevirmen. Onu Katherine Mansfield'e yaklaştıran etken de çevirideki titizliği olmalı.
Gamze Varım gazetecilik yapıyor. "Cumhuriyet" gazetesinde çalıştı, şimdi Milliyet" gazetesinde. İÜ İngiliz Dili'ni bitirdi. Çeviriyle de yoğun biçimde ilgileniyor.
Banu Aksu (1973) Boğaziçi Üniversitesi Mütercim Tercümanlık Bölümü son sınıf öğrencisi. Şu anda Clive Sinclair'in "The Lady With the Laptop" ("Küçük Bilgisayarcı Kadın") adlı uzun öyküsünün çevirisini Yurdanur Salman denetiminde bitirme projesi olarak hazırlıyor.

Yaşar Kemal

Sarı Sıcak

Birinci basımı Sarı Sıcak adıyla 1952 yılında yapılan bu kitap, başka öyküler eklenerek genişletilmiş ve Sarı Sıcak - Bütün Hikâyeler adıyla ilk olarak 1967 yılında yayımlanmıştır.

"Korkunç bir duyarlık ve acımasız bir şiir..."

(*Observer*, İngiltere)

"Sadelik ve dürüstlükle anlatılan bu öyküler insanın belleğine kazınıyor."

(*The Milwaukee Journal*, ABD)

"Yoksulluk, boş inanlar, sinekler, toz, ölümüne çalışma, uçsuz bucaksızlık, bitkinlik, yabanlık, yılmazlık. (...) Çaresizlikten doğan acıma ve duyarlığın evrensel boyutları."

(*The Guardian*, İngiltere)

Çıktı

ADAM

değerli kitaplar yayımlar.

MEMET FUAT

DAĞLARDA YÜREĞİM

Yeni denemeleri...

Çıktı.

ÇAĞINI GÖREBİLMEK

1962-1969 yılları arasında dergilerde, gazetelerde yayımlanan deneme, söyleşi, tartışma, kitap tanıtma ve eleştiri yazıları, konuşmalar...

İkinci basımı çıktı.

ADAM

ADAM öykü

Geçen sayının (temmuz ağustos 5) içindekiler

öykü Kukuleta ***Salim Şengil*** • Asri Zamanlar Kilimi ***Adalet Ağaoğlu*** • Müzik Perisi ile Doğduyıldız ***Zeyyat Selimoğlu*** • Yapıt ***Tahsin Yücel*** • Boğulmuşların En Yakışıklısı ***Gabriel García Márquez*** • Maria Del Reposo ***Erhan Bener*** • Zamklı Kadın ***Demir Özlü*** • Bir Aile Babası ***V. S. Pritchett*** • Ölüş ***Iain Crichton Smith*** • Düşün Dördüncü Köşesi ***Turgut Acar*** • Bağ Bekçisi ***Saffet Özcan*** • Argos ***Halûk Cengiz*** • Keşif ***Müge İplikçi*** • Erzurum ***Funda Aksüt*** • Üç Kısa Öykü ***Ayşegül Gürdal*** **bu sayının konuşması** Tahsin Yücel ile Dünden Bugüne **yazılar** Kısa Öykü Deyince... ***Zeyyat Selimoğlu*** • Öykü ile Yakın Çevresi Üstüne ***Julio Cortázar*** • Çavlanın İçinde Sessizce ***Nezihe Meriç*** • Bazı Etkilenmeler Üzerine ***Selim İleri*** • Gerekli Bir Düzeltme ***Orhan Suda*** • Mehmet Zaman Saçlıoğlu ile Konuşma • Dönence / "Mizah" Yazarlığından Gülmece Öykücülüğüne ***Feridun Andaç, Nazlı Eray, Sulhi Dölek*** • **unutulmuş öyküler** Kışlak ***Duran Yılmaz*** **bir kitap bir yazı** ***Despina'nın Gözyaşları*** Ahmet Yurdakul • ***Beyoğlu'nun Eski Ustaları*** Nevra Bucak

...ve, başlangıcından bugüne
MİZAH ÖYKÜSÜ KİTAPLARI ZAMANDİZİNİ

500.000 LİRA (KDV dahil)

ISSN 1300-7556